

SZENCZEI LÁSZLÓ
SCRUM ȘI PAJURĂ

BIBLIOTECA KRITERION

apare sub îngrijirea lui Domokos Géza

SZENCZEI LÁSZLÓ

SCRUM ȘI PAJURĂ

roman

În românește de
GEORGE SBÂRCEA

Prefață de
MIHAI BENIUC

EDITURA KRITERION
BUCUREȘTI, 1975

Coperta de VASILE SOCOLIUC

Szenczei László
KOROM ÉS KORONA
Kriterion könyvkiadó
Bukarest 1973

PREFAȚĂ

Cînd am citit romanul lui Szenczei László*, pe care mai de mult l-am propus Editurii Kriterion pentru a fi tradus, mi-am zis : Iată în sfîrșit o carte care oglindește, chiar dacă nu integral, adevărul cu privire la Transilvania anilor 1918—19.

N-am trăit în regiunea cunoscută de Szenczei, desigur pe atunci om matur, nu un copil ca mine. Dar parcă erau așa de mari deosebiri în imperiul austro-ungar ! Citindu-l, m-am simțit, ca să zicem așa, „acasă“ și „odinioară“. Aceleași dureri, aceleași răni care supurau. Szenczei, cu ochii lui de om matur, le vedea și le simțea mai bine decît copilul ce eram eu pe atunci. Dar mai ales nu era înveninat de naționalismul ce pe atunci bîntuia. El străvedea, dincolo de pavăza vremilor, apropierea ce încerca să se cristalizeze între români și unguri. Eroul cărții lui este un român de la sat, invalid de război, un răzvrătit, înfățișat de autor cu vădită simpatie.

După cum apreciază și Szemlér Ferenc în prefața la ediția maghiară din 1973, (după care s-a efectuat traducerea prezentă), „personajele purtătoare de hotărîri și

* n. 1909, Alba-Iulia ; studii la Cluj și Budapesta (unde trăiește actualmente). Își începe activitatea publicistică la Cluj și Brașov ; nuvelele și studiile sale apar în reviste ca *Erdélyi Helikon*, *Korunk*, *Pásztortűz*. Opere mai de seamă : *Székely apokalipszis* (Apocalipsa secuiască, roman, 1935) ; *A halál és tanítványa* (Moartea și învățcelul ei, romanul vieții lui Apáczai Csere János, 1946) ; *A magyar-román kérdés* (Chestiunea maghiaro-română, studiu istoric și politic, 1946). — A publicat traduceri din literaturile română și bulgară. (N. red.)

îndemnînd la acţiune ale acestui roman nu sînt eroi ai unei lumi trandafirii de basm, care să stîrnească doar uluire sau zîmbete îngăduitoare“ ; sînt săteni reali, trăind de veacuri în mizerie şi de atîtea ori zadarnic revoltaţi, cărbunari mînjiţi, osteniţi, oameni care, în ultimele, dramaticele zile ale celui dintîi război mondial înfruntă iar o maşinărie opresoare de secole.

Szenczei este un excelent cunoscător al oamenilor de jos, dar şi al oamenilor de sus, al opresorilor.

Cartea sa este impregnată de coloritul Transilvaniei din timpul războiului şi epoca imediat postbelică.

Szenczei în romanul său a încercat un fragment epopeic, de altfel perfect reuşit, dintr-o epopee ce-şi aşteaptă celelalte cîntece. În cuvîntul ei se simte trepidaţia unui timp istoric, plin de semnificaţii prevestitoare, peste care nu se va trece cu uşurinţă.

E adevărat însă şi că veridicitatea, forţa de convingere a operei e asigurată tocmai de măiestria, parte instinctivă, parte dobîndită a autorului — tînăr la prima apariţie a cărţii —, de faptul că, fără a netezi asperităţile realităţii descrise, a reuşit să creeze caractere. „Valoarea romanului — scrie Szemlér — e probată de aceea că... deceniile care au trecut abia dacă au înceţoşat cît de cît curata intenţie artistică şi onestitatea sa ideatică.“

Nu este întîmplător nici modul abordării relaţiilor româno-maghiare, Szenczei, interesat afectiv, apropiindu-se de acestea bărbăteşte, lucid, prin recunoaşterea realităţii istorice a unei comunităţi şi înfrăţiri de soartă. El n-a văzut unirea fiilor sârmani ai românilor şi maghiarilor în aura unui umanism vag, general, ci a încercat, „prin mijloace artistice, conform regulilor artei sale, să descopere acele posibilităţi de apropiere, a încercat să arate — bineînţeles cu mijloacele literaturii — modalităţile care, conform încredinţării lui intime, ar putea uşura toate acestea“. Felul acesta de a judeca lucrurile reiese din toate scrierile, — nuvele, articole, studii — ale lui Szenczei ; l-a exprimat însă artistic cel mai pregnant în romanul de faţă, *Scrum* şi *pajură*.

Traducerea lui George Sbârcea, prin claritatea, prin arta cuvîntului serveşte deplin romanul *Scrum* şi *pajură*.

Această traducere redă cu multă fidelitate succulența artistică a originalului. Căci dacă acest roman, necesar pentru a cunoaște frământările de acum aproape șase decenii din Transilvania, dovedește rezistență deplină la eroziunea cauzată de timp atîtor lucrări de artă, este tocmai pentru arta cu care adevărul social este întruchipat. Szenczei nu se plasează pe înalta platformă ideologică de pe care Lenin pornise Marea Revoluție din Octombrie 1917, ci, desigur cunoscînd-o, își extrage inspirația din substratul motivațional afectiv al omului de rînd pătruns de o legitimă revoltă. Dar acesta e un aspect esențial în „spiritul timpului“ din imperiul habsburgic în descompunere, unde contradicția dialectică dintre revoluție și reacțiune făcea masele populare înflăcărâte să treacă la acțiune împotriva forțelor recționare. Autorul este de partea omului de jos în revoltă și prin aceasta romanul Scrum și pajură este o operă angajată. Angajată artistic pe un drum care, în ceea ce privește prietenia dintre români și unguri, transformată în realități istorice trainice de natură socialistă, urma să înceapă după 23 August 1944 și mai ales după victoria deplină a armatelor sovietice și a forțelor aliate, inclusiv armata română, asupra fascismului prin capitularea fără condiții a Germaniei hitleriste la 9 mai 1945.

Ca și în secolul trecut Jókai Mór, — ca scriitor, pentru epoca de după 1848 — Szenczei László marchează un pas înainte în relațiile ce azi înseamnă o prietenie între români și unguri întruchipată în strînsă colaborare pentru construirea socialismului multilateral dezvoltat, cum e între poporul nostru și toate naționalitățile conlocuitoare din România.

M. BENIUC

I

Începuse să se desprimăvăreze de-a binelea. Pajiștea proaspătă năpădise luncile murate de ploaie și în duhoarea noroaielelor fermentate se amesteca miros de rășină. Dîmburile de gunoi abureau în aerul ce se încălzise, oră-tăniile rîcîiau cîrîind firele de paie dospite prin bălegare. Noroiul se umflase pe uliți și se despica bolborosind sub roțile carelor. Ploaia înnegrise căpițele de fîn, șindrila acoperișurilor, gardurile dărăpănate și, ici-colo, se iviseră pe-tele verzui ale mucegaiului. Șanțurile erau pline de apa stătută a ploilor, peste care mătasea broaștei apucase să urzească o pînză de rugină. De pe coastele domoale, legate cu salcie căprească, șerpuiau la vale poteci înguste printre căsuțele spoite în vînat, cu acoperișurile de șindrilă alunecate într-o rînă pe stîlpii noduroși de lemn.

În mijlocul satului, castelul cu un cat își înălța masiv acoperișul dublu de țiglă roșietică printre castani. Stîlpii albi ai cerdacului se lăfăiau pîntecoși în bătaia soarelui de primăvară. Dintr-un geamlîc al podului atîrna un steag de mătase, cu o coroană de aur pe un cap de cerb într-un cîmp albastru. Țăranii și-l arătau unul altuia cu o teamă superstițioasă :

— I-acasă măria-sa !

Un zid înalt de piatră împrejmuia castelul ; doar în dreptul casei vechilului gardul consta dintr-un stobor mai scund, care despărțea parcul cu castani de curtea acareturilor. În jurul casei vechilului se ridicau grînare, șoproane, grajduri și coșare înțesate cu porumb. Prin poarta mare, larg deschisă a curții cu acareturi, ale cărei cana-

turi se proptiseră în niște bolovani, ieșeau și intrau hurendu-se care trase de boi.

Era mare fierbere la curte, odată ce baronul se înapoiasse peste noapte, cu întreaga familie, de la Pesta. Pe drumul de la gară la castel, landoul se mînjise de noroi, așa că era spălat de zor de-un argat. Doi cărau cu găleata apa de la fîntînă și o deșertau pe landou. Slujnicele măturau curtea și rîneau cotețele, iar porcii, în așteptarea lăturilor, împungeau grohăind nerăbdători capacul troacelor.

Sebesi Márton, „administratorul“ (de fapt nu era decît vechil, sătenii însă îi spuneau, lingușindu-l, administrator) diriguia de lîngă grîinare încărcatul porumbului de sămînță în care.

Era un om voinic, în floarea vîrstei. Mustața-i stufoasă și blondă atîrna pe gură, nasul îi era roșu ca al băutorilor de vin, iar sub ochii albaștri, pătrunzători, pomeții obrazilor i se teșeau ascuțit. Pufăia morocănos din lulea, iscodind din coada ochiului cînd slujnicele, cînd rîndașii cu saci în spinare. Se rezemă alene de peretele coșarului, apoi dădu o raită printre carele ce se pregăteau de plecare. Își tîra fără vlagă piciorul ; scotea la răstimpuri luleaua din gură, cu o mișcare colțuroasă, ca să scuipe ascuțit printre dinți. Purta pantaloni de călărie cu bazoane de piele, carîmbi cafenii, fini și bocanci butucănoși cu ținte. Scurta ponosită de vînătoare abia îi cuprindea pieptul lat și pîntecul umflat.

— Încărcați odată carul ăla, mă, Gavrilă, și nu mai umblați teleleu ! — se răsti el, ursuz, la argați.

— Ajunge, domnule, răspunse unul din ei. În Starițe, carul are să se-ngloade pînă la butuci ; deunăzi, Gorun s-o împotmolit așa de rău, că l-o scos numa' cu patru bivoli.

— Ia-o din loc, dac-ai isprăvit, nu lungi vorba ! — se răsti iar vechilul, care nu suferea ca argații să facă pe deșteptii.

Vizitiul pocni din bici și perechea de boi albi smuci, cu umerii proptiți unul de altul, carul, care ieși domol pe poartă.

În bucătăria servitorimii se gătea tocmai prânzul slugilor. În ceaunul de pe plită clocotea apa pusă pentru mămăligă, și o slujnică șleampătă tăia în bucăți carnea pentru gulaș pe masa brăzdată de sînge, care semăna cu un butuc de măcelărie. Cîțiva dulăi voinici dădeau tîrcoale, cu coada între picioare, pe la ușa bucătăriei, pîndind cu lăcomie clipa cînd slujnica le va arunca un os sau niște bucăți de seu.

Dulăii o șterseră deodată din ușa bucătăriei, ca să se repeadă hămăind către poartă. Cîteva țărânci desculțe se încumetaseră să pătrundă în curte și acum îi chemau în ajutor, cu țipete ascuțite, pe rîndași.

Rîndașii, care cărau în spinare sacii de porumb, priviră cu un aer de bărbătească superioritate la muieretul înspăimîntat, apoi, cînd li se urî de petrecere, unul din ei pocni cu biciul între dulăi, la care aceștia își luară scîncind tălpășița.

Vechilul porni către casă, cu gîndul de a-și schimba îmbrăcămintea, fiindcă la ora unsprezece urma să se prezinte la castel. Le măsură cu priviri îmbufnate pe femeile care se ploconeau umile în fața lui și care-l mai sîcîiseră în cîteva rînduri din pricina prășitului în sfert. Ca să scape de ele, le făgăduise să supună jalba lor baronului, de îndată ce se va înapoia pe moșie. Nădăjduse ca stăpînul să treacă pe la moșie abia prin august și, pînă atunci, promisiunea făcută avea să fie dată uitării. Acum însă femeile veniseră iar, să-i ceară socoteală.

De cealaltă parte a uliței, un invalid sfrijit, cu obrazii scofilciți, iscodea, rezemat în cîrjă, felul cum avea să fie întîmpinată deputăția. Se îndepărtă șontorog cîțiva pași, ca nu cumva cei din casă să-l vadă, fără să slăbească nici o clipă din privirile-i negre și stăruitoare spectacolul din curte. Era Niculiță Blendea, bărbatul uneia din jălbașe. Dimineața, de îndată ce aflase că baronul s-a întors, umblase pe la dijmașe, înduplecîndu-le să nu scape cumva prilejul, fiindcă cine știa cînd are să mai dea boierul pe acasă. Femeile ascultaseră de îndemnul lui și veniseră la curte cu speranțele stîrnite; mocnea în schilodul ăsta sfrijit și ursuz un soi de putere aspră, care trezea sufletul din amorțeală în deznădăjduiți.

Jălbașele se îmbrăcaseră în cămăși și fuste curate, catrințe călcate, nădăjduind din adîncul inimii să ajungă în fața baronului. Își sumecaseră fustele și catrințele, agățîndu-le în brîie, ca nu cumva să și le stropească. Noroiul li se uscaseră cenușiu pe pulpe, și frămîntau clefăind terciul rece și vîrtos, care le țîșnea printre degetele de la picioare.

— Iar sînteti pe capul meu, Raveică ? — se răsti furios vechilul la ele.

Femeia cea mai în vîrstă, o băbuță cu obrații smochiniți și cu aerul smerit, bătrîna lui Neica, apucă brusc mîna mare, năpădită de păr blond a vechilului, și o sărută zgomotos. Celelalte femei întinseră mîna și ele, însă Sebesi își vîrî înciudat mîinile în buzunare, pufăind îndărătnic din lulea.

Raveica slujise mai demult la castel, unde o folosiseră atît boierul, cît și vechilul. Munca îi veștejise frumusețea de altădată, însă tot mai păstra un dram de iluzii, pentru că-i aruncă fostului ibovnic priviri cu înțeles. Își aținti ochii albaștri ofiliți asupra lui, apoi se răsuci tinerește pe călcîie, ca și cum și-ar fi îmbiat rămășița de farmece. Vechilul își scoase mînios luleaua din gură, de parcă i s-ar fi pomenit de o veche datorie supărătoare.

Se afla printre femei și Ioana, nevasta invalidului care adăsta în uliță. Să tot fi avut treizeci și cinci sau patruzeci de ani, dar, cum era slabă și oacheșă, părea mai în vîrstă. Își înălță cu teamă ochii mari și întunecați către vechil și prinse să vorbească cu un glas cîntător :

— Fă bine, domnule, și vorbește cu măria-sa, așa să ne-ajute Dumnezeu, nu se poate prăși cu sfertul alături de un bărbat schilod.

Vechilul pufăia din lulea fără să scoată o vorbă și, din coada ochiului, îi urmărea atent pe rîndași ; apoi se apropie de car și însemnă sacii cu creta, pipăindu-i să vadă dacă rezistă la cusături.

Văzînd că vechilul nici n-o bagă în seamă, Raveica fu în așa măsură dezamăgită, încît își șterse de cîteva ori smiorcăind ochii cu mîneca. Pe neașteptate, izbucniră toate într-o văicăreală asurzitoare ; unele se văicăreau gros, altele subțire, cu o înverșunare aproape artificială, întocmai ca bocitoarele. Bărbații sînt pe front, poate că s-au și prăpădit, toate muncile grele au căzut pe capul femeii-

lor, ferice de cele care au câte-un tată sau vreo mamă în vîrstă, fiindcă, oricum, mai pun și ei mîna pe câte ceva ; ce să se facă însă cele care au rămas singure, ca degetul, cu droaie de copii după ele ? N-au mai primit de luni de zile ajutorul de război ! Boierul va recunoaște că, pînă erau bărbații acasă, se puteau socoti în cîștig lucrînd pe sfert, au și lucrat cu spor, cum se cuvine, n-au cășunat nici o pagubă curții. Acum însă nu se mai poate, n-au să mai facă prășitul pe sfert, abia dacă le-a ajuns de mălai uscat din munca lor, să binevoiască boierul să le dea prășitul pe-o treime, ca să-și poată trage zilele, odată ce se spetesc muncind.

Bătrînul vataf de argați scotea tocmai din șopron mașina de însămîntat. Era un țăran în vîrstă, grav și falnic, pletele-i cărunte îi fluturau pe umeri în timp ce urmărea scena cu privirea lui de șoim. Cu nasul său delicat coroiat, părul cărunț și chimir cu o platoșă la briu, părea un centurion roman exilat printre acareturi. Văzu cu cîtă greutate își strunește nervii stăpînul său, așa că, după o scurtă așteptare, se stropși cu un glas profund și metalic la femeile ce se jeluiau :

— Gura ! *

Vechilul își scutură noroiul de pe bocanci și urcă treptele spre antreul cu cerdac. Nevastă-sa auzise în casa dinaintea gîlceava și se ivise, cu cirpa de șters praf în mînă, în prag. Femeia mărunță, durdulie și cu bujori în obraji, avea obiceiul să vorbească cu atîta însuflețire, de parcă ar fi fost în joc mîntuirea propriului ei suflet. Își aranjă îngîmfată cîrlionții de păr negru și unsuros ce-i cădeau pe urechi, apoi cuvintele țîșniră din gura ei în rafale scurte și aprinse :

— Mărton, dumneata nu te băga ; la castel tot au să le-arate ușa, numai dumneata să nu te bagi, fiindcă lumea are să-și închipuie că ești vinovat cu ceva !

— Iar faci pe deșteapta ? — bufni minios bărbatul, măsurînd-o din creștet pînă-n tălpi.

Podeaua anticamerei era acoperită cu covoare de cîrpă, pestrițe, iar pereții, de o culoare incertă, erau mascați de un dulap cafeniu și un bufet. Prin broderia deasă și roșie

* În românește în textul original.

a perdelelor de Călata, lumina zilei se strecura palidă, lucind pe smaltul cănilor de lut, cu lalele pe ele, atîrnate deasupra uşii. Plutea în încăpere un suflu stătut de vin, fiindcă se afla sub ea pivniţa de vînături, încît exalaţia multor decenii se îmbibase în podele şi pereţi. Sub masă zăceau capete de ţigară, beţe de chibrit, dopuri şi petice de hîrtie, mărturia partidei de cărţi pe care vechilul o jucase noaptea trecută cu preotul.

Sebesi se așeză pe unul din scaunele împletite, își scoase bocancii și o trimise pe slujnică în dormitor după ghetete și surtucul mai bun. Își schimbă gulerul, își legă cravata și, în fața oglinzii, își petrecu de vreo cîteva ori peria prin părul aspru și cărunț. Își netezi cu grijă, în dreapta și în stînga, lunga mustață blondă, apoi pași la bufet, ca să-și bea porția de rachiu de prune obișnuită înainte de amiază. Își umpluse aproape paharul, cînd își aduse aminte că e pe cale să li se înfățișeze boierilor, că-rora nu se cuvenea să le sufle în nas abur de alcool. Puse în ciudat sticla la loc pe raft și coborî în curte, asmuțit și mai rău din pricina băuturii la care renunțase. Prezentarea la castel nu-i era tocmai pe plac, fiindcă baronul venea atît de rar la Șieu, încît Sebesi era cu de-săvîrșire stăpîn pe moșie. Săvîrșise și cîteva înșelăciuni mai mari sau mai mici în dauna stăpînului său, astfel că acum nu-i prea venea la îndemînă să dea ochii cu el, din pricina conștiinței sale tulburi.

Femeile jălbașe se mai aflau în curte. Vechilul trecu pe lîngă ele fără să le dea vreo atenție, îndreptîndu-se către porțița parcului cu castani, atît de solemn, de parcă s-ar fi dus la judecată sau cel puțin la biserică. Femeile mai făcură o încercare, pentru ultima oară, cu văicăreala lor. Odată ce nu se îndupleca să pună o vorbă pentru ele, să le îngăduie măcar să ajungă în fața boierului, vor vorbi ele singure. În rîvna ei pătimașă, Raveica se înghesui pînă aproape de el și îl apucă cu familiaritate de încheietura mîinii, cu gestul acela intim și firesc pe care femeile nu și-l îngăduie decît față de un bărbat anumit. Înainte cu zece ani, Raveica avusese de bună seamă pri-lejul de a-l exersa, fiindcă, în inconștiența implorării, mușchii ei își aduseră aminte nu fără întemeiere de el.

Vechilul o îmbrînci însă cu atîta putere, încît o izbi de gard.

Blînda Ioana, cu ochi întunecați, îl privea atît de rugător și pe fața ei stăruia atît de copilăroasă teama și mîhnirea, încît vechilului, care își descărcase setea de răzbunare pe Raveica, i se făcu fără voie milă de ea. Stătu o clipă pe gînduri, apoi o smuci de șorț în parcul cu castani :

— Haide, tu, maică a lui Pilat !

Un drum îngrijit șerpuia prin pajiștea abia răsărită. Tufele de liliac înmuguriseră peste tot. Grădinarul căra cu tărăboanța pietre și frunze putrede de pe straturile de flori la gunoi. Ioana se găsea acum pentru întîia oară în parcul cu castani. Pe cînd era copilă, se mai cățăraseră de cîteva ori pe zidul de piatră, însă din pricina cîinilor nu se încumetase să coboare dincolo. Din verdele abia răsărit, se ivi la cotitură un satir cioplit în piatră. Din fruntea-i răvășită țîșneau coarne de țap, iar copitele flocoase și le răsucise într-un dans nerușinat. Blajina femeie privi uluită monstrul cu picioare de țap, spunîndu-și că pînă și pe dracul tot boierii îl țin.

Îi împărtăși vechilului, cu glas plîngăreț, puzderia amărăciunilor ei. Blendea e invalid, lucrează puțin și umblă zănatic cît e ziua de lungă. Ea, femeia, muncește ca pălmașă, ca să aibă ce să mănînce. Au patru copii în casă, unul din ei n-a fost întărcat încă. Însă, din pricina muncii grele, laptele i-a secăt, așa că-l hrănește cu lapte de capră, de asta apoi pruncului îi merge rînza ca apa.

Clădirea înaltă și albă a castelului înfrunta cu solemnităte bătaia soarelui de primăvară. Spre galeria de la parter dădeau ușile și ferestrele bucătăriei, cămării și ale chiliilor servitorimii. Plutea în aer aromă de fleică condimentată cu miros de muștar. Din bucătărie răzbătea un melițat sprinten și sonor, fiindcă bucătăreasa bătuca carnea și, între timp, se sfădea cu slujnicele. Spațiul pardosit cu lespezi de piatră din fața girliciului pivniței fusese acoperit cu rogojină. Acesta era locul de joacă al celor două odrasle ale lui Sajótelky. Ödön, băiețelul mai mare, purta uniformă de ofițer de honvezi. Stringea puternic cu mîna-i înmănușată minierul nichelat al sabiei sale de joacă și, bănuind apropierea inamicului, iscodea

cu priviri pătrunzătoare pe cei ce se apropiau. Fratele său, micul Palkó, cu obraji aprinși, purtînd cizme cu pîteni, pantaloni roșii și dolmanul aruncat pe umăr, se cocoșase pe calu-i de lemn, pe care îl biciuia amarnic. Îi atrase de departe atenția lui Sebesi :

— Ia seama nene administratorule, fiindcă eu sînt diavolul roșu !

— Bună ziua, domnișorilor ! — îi salută vechilul pe copii, scoțîrîu-și cuviincios pălăria. Îl năpădi deodată o smerenie pătimașă față de copiii lui Sajótelky, savurîndu-și cu un surîs viclean starea de subordonare.

— Nu domnișor, ci căpitan ! — îl corectă plin de mîndrie Ödön, apoi întoarse curios capul către Ioana, care era în așteptare.

— Spune, dumneata ai venit aici ca rus ?

La vederea copilului îmbrăcat în uniformă, femeia își aduse aminte de bărbatul său invalid și nici nu căută să-și ascundă emoția. Clipi binevoitoare, printre lacrimi, către băiețel.

— Ai venit aici ca rus ? Spune ! — o interogă și Palkó pe femeie, apoi, descălecînd de pe calu-i de lemn, o măsură din ochi de sus pînă jos.

— Blendea a fost și el soldat, ca și domnișorul, încuviință zîmbind Ioana, și își șterse suspinînd lacrimile cu mîneca.

— Nu-mi trebuie rus cu fustă ! — strigă Ödön, bătînd înbufnat din picior. Ce fel de rus ești dumneata ? Ascunde-te în adăpost, fiindcă vin îndată ungurii și te fac tocană !

Ridică de pe rogojină mingea și aruncă cu ea în femeia jălbașă.

— Bum ! Asta-i ghiulea de tun, ai auzit ? Ascunde-te, fiindcă năvălesc îndată husarii !

Palkó sări iute în șa, își împintenă calul și, smulgînd sabia din teacă, prinse să se balanseze, căsăpînd în neștire în direcția „rusului“. Între timp, nu înceta să țipe cu glas strident și surescitat :

— Taie-l, spintecă-l unde-l nimerești ! Țintește-i capul, să nu rămînă cumva schiop !

Ioana acceptă jocul cu o gravitate copilărească. Se retrase intimidată înspre scări, duse o mină la ochi în-

tr-un gest de apărare, iar cu cealaltă își zvîntă suspinînd pleoapele, fiindcă scena îi amintea dureros de nenorocirea omului ei.

Vechilul urcă scara castelului așternută cu covor roșu și apăsă cu sfială pe clanța ușii ce dădea în holul de primire. Peretii auriți, în stil baroc, ferestrele mari, albe, și ușile cu canat se lăfăiau cu solemnă nepăsare în soarele ce năvălea de afară. Tapiseria de mătase albastră a mobilei antice franțuzești reflecta lumina cu netezimi de oglindă. Pe peretele din față atîrna, în ramă aurită, portretul în ulei al unui viteaz cu perucă pudrată, din epoca Mariei Tereza. Vechilul își agăță pălăria în cuierul de alamă cu cap de cerb și își dresă intimidat glasul. De fisticit ce era, stătea în vîrfurile picioarelor pe covorul pufoș. Sebesi administra singur moșia și se deprinsese să-l socotească pe stăpîn un fel de făptură aproape suprate-restră, care trăia la umbra mării politici de la Pesta.

Lacheul în livrea, cu fața rasă lustru, se ivi chiar în clipa aceea, venind din saloanele baronesei. Aducea serviciul de cafea pe o tavă de argint, și promise în șoaptă să-l anunțe pe domnul vechil mării sale baronului.

Baronul Sajótelky Ödön, deputat al partidului muncitoresc, făcea parte din cercul de prieteni intimi ai lui Tisza István. Deși după tată cobora dintr-o familie a mării nobilimi, aristocrația maghiară îl disprețuia, fiindcă mai-că-sa fusese fiica unui simplu negustor de vite. Tatăl său, baronul Sajótelky Ákos, faimosul galanton și magnatul mină-spartă, scăpătase în așa măsură, încît se văzuse nevoit să se căsătorească cu armeanca mărunțică, al cărei tată fusese într-o vreme geambașul cailor de povară de pe moșia în paragină. Zestrea de o jumătate de milion de forinți îl scăpase pe baron de toba mezatului, dar îi radiase familia pentru lungi decenii din rîndurile aristocrației. Născut din această mezalianță, Sajótelky Ödön suferise crunt, la începutul carierei lui, din cauza originii mamei sale. În ciuda averii mari și a numelui distinct, tînărul chipeș și inteligent nu putuse ajunge, în județ, decît pretor. Aristocrația îngîmfată nu-i iertase nici averea cea mare, nici pata ce-i umbrise numele. Cariera politică și-o datora căsătoriei din dragoste cu contesa Somorjay Helén, fiica contelui Somorjay Ferenc, senator

și influent politician în partidul lui Tisza. Căsătoria aceasta și înălțarea sa politică atenuaseră cel mult răceala și rezerva cercurilor aristocrației, odată ce în aceste cercuri chiar și familia lui Tisza era socotită parvenită.

Deputatul își primi vechilul în bibliotecă. Datorită jignirilor suferite din partea propriei sale clase, cocheta bucuros cu liberalismul; îi plăcea să i se spună simplu „domnule deputat” și nu dădea prea mare importanță nici titlurilor purtate de alții. Când era acasă, își petrecea cea mai mare parte a timpului în bibliotecă; era de părere că atmosfera aceasta se potrivește cel mai bine cu cerbicia sa. Ședea la masa de scris, într-un scaun cu spate înalt și blazon, îndărătul lui întreg peretele fiind acoperit cu rafturi masive, pe care se înșirau cărți legate în coperte aurite. Fața lui roșu-cafenie era încadrată de o barbă à la Széchenyi. Ochii lui cenușii scăpărau viu pînă și din adîncul cearcănelor plumburii. În trăsăturile nasului delicat, ca și în conturul buzelor stăruia însă o torpoare de bufniță. Părul des și creț îi albise înainte de timp. Pierderile mari ce le suferise jucînd cărți îi aduseseră o tristă faimă, deși nu părea să fie ușuratic din fire, dar și asta era o cale de a așterne vâlul uitării, la Casina Națională, peste pasul greșit făcut de taică-său. Se înapoiase la moșie și de astă dată după o bătălie la masa verde, care durase trei zile, „pentru ispășire”, cum susținea soția sa, contesa. Purta un costum gri, guler înalt scrobit, cravată de mătase cenușie înnoată cu neglijență, și întreaga lui înfățișare radia un aer de nobilă simplitate. Pe dulapul de bibliotecă cu vitrină, niște genii poleite susțineau portretul în cadru de mahon al baronului Sajótelky Odön de Telek senior, fost general de honvezi la 1848. Felul cum baronul își purta părul și barba circulară era o imitare a bunicului său, însă nu cu prea mult succes, deoarece, în afara părului și-a bărbii, semăna leit cu bogatul negustor de vite, al cărui portret fusese urcat în pod îndată după moartea bătrînei baronese.

Vechilul, care se mișca și poruncea printre servitori nestingherit, ca un voievod cu glas de tunet, sorbindu-și puterea din lulea parcă, aștepta de astă dată stîngaci, căutînd cu un zîmbet blajin să prindă privirea stăpînu-

lui său, care refuză preț de mai multe clipe să-l ia în seamă.

Deodată, deputatul se ridică sprinten și în ochii lui umbriți de cearcăne scăpără o rază de lumină, apoi întinse mîna către vechil, fără aere de condescendență. Vechilul primi cîntea ce i se făcea cu o plecăciune neîndeminatică, murmurînd un fel de salut abia auzit.

— Bine-ai venit, dragul meu Sebesi — făcu deputatul cu glasu-i sonor și pe un ton declamator, care — în ședințele confidentiale ale Camerei deputaților și ale Casei — nu dobîndise destulă vigoare spre a nu răzbate din el suspiciunea nutrită față de propria-i persoană. — Ia loc și spune-mi ce mai e nou ?

Sebesi nu s-ar fi așezat pentru nimic în lume, mulțumindu-se să cedeze cel mult din poziția crispată de drepti, spre a putea răspunde cu oarecare degajare :

— Măria ta, înșămînțările le-am terminat, slavă Domnului, la timp ; n-a mai rămas decît porumbul ; de îndată ce se zvîntă oleacă, vom isprăvi și cu el, adevărul este însă că nu prea ne ajung pălmașii.

Cine îl auzise pe vechil în curtea acareturilor sau în sînul familiei, nu i-ar fi venit să creadă că omul ăsta iute de fire și cu glas bubuitor e în stare să vorbească cu vocea atît de scăzută. Nu era nici aspru și scurt, cum obișnuia cu rîndașii, nici guraliv și întortocheat, ca între cei de-o seamă cu el, ci vorbea doar cît era nevoie, și asta cu blîndețea unui școlar care își recită lecția.

— Nu pot face nimic — răspunse deputatul —, am scutit și altminteri destui oameni de armată.

— Ați binevoit a primi nota evreului, vreau să spun a lui Treitelbaum, despre cantitățile livrate ? Jumătate a achitat săptămîna aceasta, v-am și trimis banii la Pesta ; cealaltă jumătate o achită săptămîna viitoare.

Deputatul își aminti de pierderea suferită la cărți și se reaseză înciudat. În timp ce, uitînd de vechil, își frămînta mîntea de unde ar putea face rost de atîția bani, încît să-și ia revanșa asupra baronului Schönborn Pepi, ochii lui măslinii, de armean, prețăluiră pînă și mobila grea, lustruită, din încăpere, împreună cu tablourile în ramă de mahon.

Vechilul raportă intimidat toate întâmplările de pe moșie. Fătaseră atâtea vaci, vînduseră atîția viței măcelarilor din împrejurimi. Satul fusese bîntuit de boala porcină, însă mulțumită doctoriei bune, moșia nu suferise nici o pierdere. Caii sînt sănătoși și ei, Gîndac crește frumos în ultima jumătate de an, măria sa n-are să-l mai recunoască. La ordinul doamnei baronease au fost cumpărați doi măgăruși pentru domnișori.

Auzind de măgari, deputatul înălță ochii înseninat :

— Cîteva zile, pînă se mai încălzește vremea, să nu le spuneți copiilor nimic de măgari.

Se auzi un foșnet de rochie și, în ușa bibliotecii, se ivi baroneasa. Pe rochia ei de mătase cenușie, singura podoabă era un guleraș alb de dantelă. Purta mănuși lungi de mătase, încheiate cu nasturi de sîdef. Ochii ei albaștri și nasul gîngăș modelat se scîldau într-un ten delicat, trandafiriu. Fixă cu bunăvoință lornionul ei cu mîner de aur asupra vechilului și întinse mîna, cu un gest ușor reținut, către soțul său, care îi sărută antebrațul pe mînușă, cu un abia perceptibil surîs de penitență.

— Sebesi, ați cumpărat măgărușii ? — întrebă zîbind baroneasa.

— Da, măria ta — răspunse militărește vechilul.

Baroneasa avea un glas onctuos și de o caldă vibrație, ca stareța unui claustru. Cu ocazia sărbătorilor mai însemnate, cînta cu plăcere la capelă, unde cîțiva credincioși catolici o ascultau cu multă evlavie. La începutul războiului, ar fi voit să se prezinte infirmieră voluntară, la fel ca atîtea femei nobile, bune de inimă. Pe nevasta vechilului o însărcinase să organizeze clăci la bucătăria slujnicelor și să le învețe pe fetele din sat să scarmene lîna, să împletească bonete, ciorapi, laibăre. Cînd se afla întîmplător la Șieu lua și ea parte la aceste clăci, gusta din porumbul fiert în apă îndulcită cu zahăr și împletea cot la cot cu fetele.

— Sebesi — făcu deputatul, luîndu-și rămas bun de la vechil cu o strîngere amicală de mîna —, te anunț, spre a te putea pregăti, că diseară avem musafiri.

— La ordinele măriei tale.

Afară, Ioana aștepta plină de nădejde.

— Ce-a spus măriia sa ? — întreabă ea cu ochii dilatați.

— Ce să spună ? — tună vechilul. — Ce putea spune ? Că în loc de a-l bate la cap, mai bine v-ați vedea de treabă !

Soțul invalid aștepta și el plin de nădejde, împreună cu celelalte femei, întoarcerea Ioanei. Când o zăriră că iese descurajată și ștergându-se la ochi, nu fu greu de ghicit că umblase degeaba. Femeile plinseră de dezamăgire sau îl ocăriră pe Sebesi, fiindcă nu pusese o vorbă bună la măriia sa. Singur invalidul primi vestea rea fără să clipească. Eșecul, în loc să-l înfrângă, îl îndirjise parcă și mai tare.

II

Doi soldați călări trecură alene prin sat, doi husari, dintre care unul era plutonier, altul caporal. De pe dolmanul lor pământiu nu fusese scoasă încă blana pufoasă. Pe carîmbul cizmelor, pe pantaloni și pe spata cailor se uscaseră pete vîrtoase de noroi. În fața notariatului înfășurară dîrlogii de un stîlp al gardului și bătură la ușă.

Notarul lucra la masa de scris. Își bălăbănea nervos picioarele, fumînd una după alta țigări proaste, de campanie. În fața lui descărnată și negricioasă, ochii negri, neastîmpărați, clipeau sleiți și sprîncenele stufoase i se mișcau și ele fără astîmpăr, sus-jos, pe frunte. Notariatul nu mai era o funcție așa de mănoasă cum fusese în primii ani de război. De luni de zile nu mai exista nici o acoperire pentru acordarea ajutoarelor de război, nu mai era rost de cîștigat nimic la distribuirea zahărului, a gazului lampant și a făinii, deoarece cota atribuită satului scădea din ce în ce, în timp ce oamenii deveneau tot mai pretențioși. Cei îndreptățiți pretindeau cu tot mai mare îndirjire ceea ce li se cuvenea, acuzînd autoritățile că, deși sînt și bani, și coloniale, ele se dosesc sau se distribuie, cu bani peșin, boierilor și gospodariilor. Blenda și alți arțăgoși de felul lui îi năpusteau pe cap una

după alta cetele de reclamagii, amărîndu-i cu desăvîrşire viaţa.

În colţul încăperii spoite în alb, se prăfuiiau pe o etajeră voluminoasă teancuri de acte legate cu sfoară, şi alte imprimare. Pe raftul de sus se aflau volumele cu titlul aurit ale monografiei judeţului. Peretele din faţă era acoperit cu afişe, care îi îndemneau pe cetăţeni să semneze la împrumutul de război : honvezi în uniforme cenuşii alungau pe ele, cu baioneta la armă, pe ruşi, în timp ce în spatele frontului, ţărani, muncitori, meseriaşi, nădrăgari îşi cărau aurul în vistieria statului, gata de orice sacrificiu. În partea de jos a afişului scria această încurajare : „Război de cinci ani — Pace de cincizeci !“

Pe laviţa aflată lângă birou, primarul pufăia în tăcere din lulea. Omuleţul îndesat, oacheş ca măslinea, părea, cu ochii lui de culoarea nucilor şi mustaţa lungă-n fire, un Rákóczi ruralizat. Pe coapsele-i scurte şi dolofane, cioarecii de pănură stăteau gata să plesnească, surtucul îmblănit cu păr de iepure abia-i cuprindea pîntecul. Îşi fuma luleaua cu demnitate şi, din cînd în cînd, îi sclipeau frumoşii dinţi albi.

La bătaile în uşă, notarul tresări din îndeletnicirea sa şi îşi săltă şi mai nervos picioarele sub masă. Primarul îşi netezi mustaţa lungă, castanie, aruncînd pe sub sprîncenele încruntate o privire către uşă.

Cei doi gradaţi intrară în cancelarie, ducînd mîna cu un gest neglijent la chipie. Autorităţilor comunale nu li se cuvenea mai mult.

— Ce vînt v-aduce pe la noi, dom'le plutonier ? — se interesă notarul, cu o expresie nedumerită pe faţă. Îşi dădea seama că iar este vorba de-o sarcină de război, însă nu voia nici el s-o creadă înainte ca bănuiala să-i fi fost confirmată.

— Încartiruirea — răspunse scurt plutonierul, după care scoase din manşeta mîneii o hîrtie cu şampilă albastră şi o lăsă pe birou.

Notarul citi ordinul, întinzîndu-l apoi, cu clipiri resemnate, către primar.

— E o nedreptate — bufni indignat omuleţul rotofei şi măsliniu —, nu sînt nici trei luni de cînd am dat cvartir. De ce nu vă duceţi, domnilor viteji, la Borzeşti,

la urma urmei nu se pot jupui două piei de pe o singură vulpe. Se iți vîrtos și prinse să buchisească cu jumătate de glas :

„Sub sancțiunea punerii imediate în disponibilitate, se ordonă autorităților din Șieu să asigure încartiruirea... pentru detașamentul de cavalerie... trupă... cai... pe o noapte. În vederea refacerii... pentru detașamentul de infanterie cu cîini... însărcinez cu executarea pe locotenentul Maulpertsch Ignác. Colonel Haupe István m.p.... comandantul brigăzii mixte k.u.k. ...“ *

— Detașament de cîini n-am avut data trecută ! — remarcă primarul cu amărăciune.

Notarul își puse apatic iscălitura pe carnetul plutonierului, apoi îl întinse primarului ca să semneze și el.

— Rogu-te, domnule plutonier — continuă primarul amărit, dîndu-și aere de importanță —, ce fel de cîini ne vor cinsti satul ? Întreb, fiindcă pînă azi, har Domnului, n-am avut de-a face cu detașamente de cîini, onoratul comandament scutindu-ne satul de asemenea povară.

Plutonierul nu catadicsi nici cel puțin să răspundă perorației jalnice a primarului, așteptînd cu priviri ascuțite ca oamenii autorității civile să ia măsurile de rigoare.

Notarul se adresă iritat primarului :

— Dumneata aranjează cu domnul caporal cantonamentul trupei, eu mă voi îngriji, împreună cu domnul plutonier, de ofițeri și subofițeri. Detașamentul de cîini să-l dăm, deocamdată, naibii.

Își aduse aminte că ar trebui s-o anunțe pe nevastă-sa de vestea proastă, ceea ce îi spori și mai mult iritarea. Femeia primea toate știrile rele cu atîta imputare, de parcă soțul ei ar fi fost vinovat de ele.

Primarul ieși în tinda tîrnatului și strigă lung :

— Hei, gornice, hei !

Paznicul alergă îndată, cît îl țineau picioarele îmbătrînite, și în ușa țăcăni ostășește din călcîie. Era un bă-

* *Kaiserliche und königliche*, cezaro-crăiești (în germ.), numitorul comun dat după 1867 unităților militare alcătuite din națiunile din fosta monarhie austro-ungară. (Nota trad.).

trîn uscăţiv, adus de spate, ai cărui cioareci şi scurtă erau numai petice.

— Dă fuga după Magyarosán ! — se răsti primarul la el.

Paznicul făcu stînga-mprejur şi, în mai puţin de un sfert de ceas, îl aduse pe Magyarosán, juratul. Era un bărbat chipeş şi zvelt ; nădragii strîmţi de pînză, care-i ajungeau pînă la călcii, i se lipeau de pulpe, ca şi surtutul negru, croit orăşeneşte, de sub care îi atîrna de-o palmă bună cămaşa albă şi plisată, albăstrită.

— Cvatir ?

— Cvatir, bată-l Dumnezeu, n-om scăpa de el pînă-i lumea.

După o scurtă consfătuire, porniră cu toţii prin satul înecat în noroaiele primăverii. Ici şi colo încercau să ocolească băltoacele agăţîndu-se de uluci. În faţa cîrciumii lui Magyarosán făcură o haltă, ca să mai răsufle. Cîrciuma se afla într-o clădire zugrăvită în albastru strident, semănînd cu o poiată. Prispa, acoperită cu foi de pînză gudronată, se sprijinea pe stîlpi de trunchiuri cojite, iar dedesubt, cîteva mese şi bănci aspru rabotate aşteptau muşteriii. Pe firma de mărimea unei uşi era pictat stîngaci un bărbat încins cu chimir, care îşi bea răchia cu un gest greoi. Magyarosán intră în cîrciumă, ca să schimbe o vorbă cu nevastă-sa. Juratul rămăsese acasă şi în al treilea an de război. Avea un frate administrator financiar, prin ale cărui intervenţii fusese scutit de front. Se întoarse cu două păhărele de rachiu, unul pentru primar, altul pentru caporal, şi după ce le dădură pe gît cu poftă, îşi urmară drumul.

Lăsară în urmă o pîrloagă întinsă, al cărei pămînt muiat de ploaie fusese năpădit de bălării, şi ajunseră la o casă sărăcăcioasă, acoperită cu paie. Gardul bătut în pari strîmbi fusese împletit de-a curmezişul cu nuiiele de salcîm, ca să dureze. În curte, o cumpănă de fîntină necioplită îşi bălăbănea capătul împovărat de un bolovan. Uşa innădită butucănos se sprijinea de o salcie scorbu-roasă.

Împingînd poarta cu un brînci, primarul şi juratul trecură peste pragul înalt. Sub el se mai căsca o deschizătură destul de mare, încît găinile se puteau strecura

fără greutate prin ea. În ograda plină de gropi rîcîiau cîteva puicuțe albe, slăbănoage. Cîinele legat în lanț se năpusti hămăind către poartă, dar, de îndată ce lanțul i se strînse în jurul grumazului, se retrase schelălăind.

Niculiță Blendea, invalidul, tăia lemne cu ferăstrăul și, în fața lui, se aflau grămadă bucățile tăiate. Grenada îi sfîrtecuse, încă de la începutul războiului, o bucată din sold și, de atunci, unul din picioare i se strimba la mers ca rădăcina, schiopătînd din greu. Amărăciunea îi mușcase fața scofilcită și smeadă, de parcă i-ar fi fost arsă de leșie. Colțurile gurii îi atîrnau și ele cu atîta amărăciune, de parcă s-ar fi agățat de ele însăși dezamăgirea. Autorităților le era așchie în ochi schilodul ăsta ursuz. Bătea cu îndărătnicie pe la porțile autorităților, cerînd ajutor, și nu exista în sat vreo deputăție de invalizi sau femei pe care nu el s-o fi pus la cale. Agita în toate chipurile împotriva reprezentanților autorității, spunînd peste tot că notarul și primarul iau caimacul războiului. Fusesse dat afară în nenumărate rînduri din notariat, dar morocănosul invalid nu se astîmpăra.

În pereții colibei de chirpici, spoți cu vînăt, clipeau ferestruici cît palma, și streășina, gata să se prăbușească, era rezemată în niște trunchiuri cioplite rudimentar. Prispa clădită din lut era plină de puful orătăniilor, ca un covor jilav, lînos.

După drumul făcut fără rost la castel, nevasta lui Blendea se întorsese împreună cu celelalte femei pe ogor, lăsînd-o acasă cu cei mici pe fiică-sa Măriuca, în vîrstă de zece ani. Ana, fata cea mare, lucra cu ziua la un gospodar mai înstărit. La auzul pașilor, Măriuca își scoase căpșorul ciufulit pe ușa, privind cu o curiozitate speriată la vizitatori.

Blendea conțeni și el munca, atîrnînd posac unealta pe capră. Își șterse mîna asudată de tureacul nădragilor peticiți și prinse să-și caute săculețul de tutun în buzunarul caputului zdrențuit. Își umplu pipa cu tutunul afurisit, de campanie, în care se afla mai multă frunză uscată decît tabac, ridică furios privirea și, fără să-și cîltimească măcar clopul negru și boțit, strigă nepăsător, doar din vîrfurile buzelor :

— Ce căutați ?

Primarul fierbea de minie. Își prețuia funcția și pretindea să i se dea respectul cuvenit. În ultimul timp avusesese o mulțime de neplăceri cu câțiva țărani întorși din captivitate sau de pe front, care uitaseră de orice respect și cuviință.

— Golești una din odăi, Blendea ! — se răsti stacojiu la față primarul. Doi soldați au să doarmă la tine ; fă loc și pentru doi cai în grajd !

Blendea își aprinse pipa și mătură cu un gest furios ferăstrăul de pe capră. Găinile se împrăstiară cotcodăcind de spaimă, iar ciinele înlănțuit se piti scîncind. Invalidul îl măsură pe primar cu priviri întunecate :

— 'Mneata n-ai loc destul ?

Răspunsul se împotmoli în gîtlejul primarului, care izbi cu piciorul în ușa cocioabei, innădită din lemn negeluit. Juratul o propti cu cărămida din tindă și intră în cămăruța scundă, lipită pe jos cu lut. De sub grinzile tavanului se strecura un fum înecăcios, fiindcă în cuptorul de năglag ardeau șistuind nuiiele. În jurul focului se uscau cămăși, scutece, catrințe.

Măriuca clătina, căscînd gura, leagănul mestecat din lemn negeluit, în care moțăia un sugar înfășurat în scutece, cu obrazii ca de ceară. Un omuleț de doi ani, cu fața mînjită, se apucase cu mîinile de marginea leagănului. Cloșca își zburli penele în coșul ei de nuiiele și prinse să cotcodăcească amenințător.

— Măriucă — făcu juratul către copilă —, spune-i maică-ti, dacă se întoarce, că am încartiruit niște soldați în casa dinainte.

— Am să-l învăț eu minte pe taică-tu — izbucni amenințător primarul —, îl învăț eu să nu mă uite, dumnezeii lui de cerșetor !

Din pricina gălăgiei, țîncul se deșteptă și prinse să se smiorcăie. Măriuca se retrăsese speriată într-un ungher, tîrîndu-l după ea pe copilașul de-o șchioapă și prinzîndu-și crispat catrința scurtă, neagră, între genunchi. Cu ochii negri, strălucitori, privea înfricoșată la vizitatori și, uneori, mișca mașinal leagănul.

La plecare, primarul scoase din buzunar o cretă și scrijelă cu trăsături mînioase pe poartă : „Doi oameni, doi cai“.

Casa următoare era a unui gospodar înstărit, mai vîrstnic. Fiul său se afla pe front, gospodăria rămăsese în grija nurorii și a unui prizonier rus. Se plăteau bani mulți la oraș pentru orice fel de produse, nu e de mirare așadar că bătrînul Béni se îmbuiba văzînd cu ochii și punea bani la ciorap. Cînd oamenii autorității intrară în curtea lui, tocmai cernea niște mălai în tîrnaț. La vederea oaspeților nepoftiți, acoperi cu o mișcare instinctivă blidul și, strîmbîndu-și mustața cărunță, se uită bănuitor la ei. Primarul l-ar fi scutit cu dragă inimă. Bătrînul Béni și fiul său făcuseră agitație pentru el cu prilejul alegerilor de primar, aveau și ce să pună în gură, așa că nu voia să și-i facă dușmani. Smuci glumeț cămașa juratului și îi strigă bătrînului :

— N-ai nevoie de ajutoare, bade Béni ? Ți-aduc, dacă vrei, niște soldați !

— Mie ? — întrebă bătrînul gospodar, întunecîndu-se la față și împungîndu-și întrebător pieptul cu degetul butucănos.

— Glumeam doar — făcu un gest prietenos primarul și, retrăgîndu-se spre gard, își continuă drumul.

Printre ulucii gardului văzuseră lămurit cît de familiar se poartă netrebnicul de prizonier. Purta cizme militare rusești și pantaloni, părul lung, blond, îi atîrna în șuvițe de sub chipiul plat și rotund, dar în locul bluzei avea un surtuc obișnuit de dimie, din cele de care poartă doar gospodarii mai înstăriți. Nora lui Béni, o nevestică sprintenă și negricioasă, ședea sus, în vîrfurile carului de fîn, de unde întinse mîna cu o rîzgîială femeiască :

— Ajută-mă, ești destul de tare.

Primarului îi sări în ochi surtucul, acum însă, auzind glasul turuind galeș și văzînd tînjeala ce cuprinsese femeia, înțelese îndată cum stau lucrurile.

— Ai văzut, domnule caporal, ce ți-e și cu femeile ! — zise el, scuipînd vîrtos. Doar n-o fi orb măgarul ăsta bătrîn ?

Caporalul încuviință din cap, iar juratul remarcă plin de înțelepciune :

— Nu-s mai bune nici celelalte, domnule primar. Toate s-au încurcat cu prizonierii.

În bojdeuca vecină locuia o femeie cu numele de Suzana, împreună cu băiatul său. Bărbatul ei era de trei ani prizonier în Rusia, iar ea, însărcinată în luna a șaptea. Tocmai îl ocăra pe fiul său, care, la vârsta lui de treisprezece ani, nu izbutea să-i vină de hac unui sac de porumb. Fusesse întotdeauna bună de gură, de asta apoi o porecliseră Gurămare, acum însă, că i se apropia vremea, nu-și mai încăpea în piele. Băiețelul desculț se opintea gîfîind ca să ridice sacul, izmenele-i de pînză și scurta-i zdrențuită erau gata să-i plesnească pe trup; în zadar se sucea însă la dreapta și la stînga, fiindcă nu izbutea în nici un chip să-și salte sacul pe umăr.

— Trîntorule — îl ocăra maică-sa —, de mîncat, mă-nînci cît un rîndaș, da' afurisitul ăsta de săculeț n-ai putere să-l urnești. De n-aș fi în altă stare, ți-aș arăta eu cum se ridică un sac ca ăsta.

Băiatul se opinti din nou, în timp ce maică-sa săltă de jos sacul, ca să i-l încarce pe umăr. Oamenii autorității intrară chiar în clipa aceea în ogradă. Suzana prinse deodată în brațe sacul, cu ușurința cu care ar fi apucat un fulg, și dădu fuga cu el în pivniță ca să-l ascundă. Apoi se întoarse în ogradă, greoi cum se cuvenea sarcinii sale, și se opri cu un aer fățarnic înaintea stăpînirii.

— Tocmai jumuleam niște pene — se explică ea, clipind cu nevinovăție —, au preț bun în ultima vreme, și omul sărac face ce poate ca să trăiască.

— N-ai de ce să dosești bunătatea de cucuruz, dragă, n-am venit pentru rechiziții.

— Nu-i cucuruz, îs pene — stărui, cu fața stacojie, femeia. Trîntorule, trîntor blestemat! — se răsti ea la băiețelul care căsca gura. Vezi-ți de treabă!

— Lele Suzană — făcu energic primarul —, gîlește una din odăi, fiindcă ți-aducem doi soldați în cvartir.

Energia primarului era simulată, deoarece abia isprăvi de vorbit, că își ghemui capul între umeri și trase cu ochiul către jurat, dîndu-i de înțeles că doar după asta urmează vijelia.

Suzana rămase cu gura căscată și, după ce își reveni din prima uimire, sîngele vîrtos îi împurpură fața, iar vinele de la gît i se îngroșară ca o creastă:

— Arză-ți-ar focu' soldații ! Să nu-i văd în fața mea ! Nici ținul meu n-are loc sub acoperiș, așa sîntem de strîmtorați, duceți-vă la chiaburi, ăia se îngrașă, au ei și loc, și de-ale gurii, și sănătate !

— Muiere, ai minte, ăsta-i ordin de sus, nu l-am scor-nit eu ! — bătu amenințător din picior primarul.

— Puțin îmi pasă, chiar dacă-i de la împărat, arză-l focu' ! Deunăzi mi-o pierit bunătatea de vacă, azi-mîine musai să-l dau pălmaș și pe mînzul ăsta de băietan, ca s-avem un dărab de pită.

— Nu-ți mai bate gura degeaba, Suzană — interveni calm juratul —, doi oameni, doi cai ți se cuvin, îi scriem pe poartă.

— În grajdul meu v-ați găsit să legați cai ? — răcni sumbru femeia, smulgîndu-și furioasă năframa de pe capul ciufulit.

Alergă fierbînd de mînie la grajd, izbi cu piciorul în parul ce proptea ușa și arată încăperea strîmtă, în care rumega blînd singura ei vacă :

— Unde-ați vrea să legați acilea doi cai ? Au să-mi muște bunătate de vacă, afurisiții ! Și-apoi, cum vine asta, ca finul cumpărat de mine pe bani grei să-l înfulece dobitoacele altuia ?

— Ca mîine îți scoți vaca la pășune, n-are să-ți lipsească nutrețul.

— O scot cei ce au cu ce plăti taxa de pășune și păstorul cirezii, adică chiaburii, da' nu eu, biată muiere nenorocită ! — zbieră văduva și trase din ochi cu ură către casa frumoasă, cu acoperiș de țiglă, a lui nea Ferus, ce se ridica îngrijită alături.

Pe primar îl scoase din sărite privirea scăpărînd de ură și invidie, care pîrjolea pe toți cei ce aveau ceva mai mult decît o traistă de cerșetor. Trînti cu atîta furie ușa grajdului, încît era s-o smulgă din țiței.

Văicăreala Suzanei se auzea pînă la a treia casă, lumea ieșită în porți discuta văicărindu-se noua pacoste abătută peste sat.

Oamenii autorității bătură de astă dată la poarta bătrînului Neica.

Ușa cocioabei era așa de scundă, că voinicul jurat se văzu nevoit să se îndoaie din șale ca să poată să intre.

Pe o saltea de paie de lângă vatră, zăcea bătrînul Neica. Peste pătura groasă, cenușie, nevastă-sa mai așternuse o șubă de oaie, în vatră trosnea vesel focul, dar pe bătrînul ghemuit pe saltea îl zgîlțiau cu toate acestea așa de rău frigurile, încît cît pe-aci să-și izbească nasul de genunchi. În colțul odăii, sub o iconiță răsăriteană a Maicii Domnului, pîlpîiau două lumînări subțiri. Lelea Anica, nevasta bolnavului, care fusese la curte cu jălbașele, scărmana pene. Puful zburătăcind prin aer îi acoperise rochia, năframa, lutul de pe jos. Povesti cu glasul înecat în plîns că bătrînul mînase o junincă la tîrg, dar samsarii îl păcăliseră, așa că, de supărare, se îmbătase turtă, căzuse grămadă într-un șanț și, pînă să i-l aducă acasă, îl apucaseră frigurile, încît nu era chip să-l îmbărbătezi.

Bătrînul se ridică în capul oaselor, fiindcă dorea să vorbească, dar îl înecă îndată tusea lui uscată, care-i dădu de furcă. Se mulțumi să clatine din cap la spusele nevastei, în timp ce obrații i se învinețeau de atîta caznă. Bătrîna îi dădu să bea apă de pe cărbuni stinși, ca să-i ostoiască tusea.

Cînd primarul aduse vorba de încartiruire, lelea Anica își ridică brațele sfrijite și se jură pe vii și pe morți că s-au săturat pînă peste cap de toate cîte-au pătimit ; azi-mîine li se isprăvește și málaiul, mai bine să moară decît să ia asupra-și o nouă belea. Bătrînul Neica se prop-tise în capul oaselor, fiindcă ar fi voit să zică și el ceva, dar accesul de tuse îi prefăcu vorbele în măcăit. Gura știrbă îi înghițea aproape bărbia și moșneagul își agita furios pumnul crispat. De propria sa boală puțin îi păsa, dar era desperat că vor veni străini în casă.

În timp ce oamenii autorității umblau prin sat, Blendea puse mîna pe cîrjă și trecu pe la toți vecinii. Bătu pînă și la poarta celui de al treilea, al patrulea și al cincilea vecin, spunîndu-le fără vreo altă introducere :

— Ați face bine să scoateți scara de la gura podului de fîn, fiindcă sînt o sumedenie de mîrțoaage lihnite.

Își condimenta sfatul cu o grimasă pe jumătate mualită, pe jumătate crispată, apoi își clintea clopul negru, boțit și, ca unul care și-a făcut datoria, își vedea cu

demnitate de drum. Din prag se mai întorcea o dată, ca să adauge cu gravitate :

— Dacă primarul are cumva să dea de veste că trebuie legați cîinii peste noapte, ați face bine să bateți țăruii cît mai aproape de fin.

La moșul Béni însă i se infundă. Nora își propti mîinile în șold și îl măsură cu ochi scînteietori :

— Ce-ți bagi nasul în treburile altora ? Ce-ți pasă dumitale de finul nostru ? Dacă ni-l iau călăreții, n-au decît, fiindcă au de unde, har Domnului, noi muncim, nu batem toată ziua ulițele de la un vecin la altul, ia te uită, afurisit de priculici șontorog, iese pe-o poartă ca să intre pe alta ! Dacă ți-aș fi nevastă, te-aș pune să cauți găinile de nu-s cumva cu ou, că de alta nu ești bun !

III

Copitele cailor și tropotul bocancilor infanteriei se înecau, cu un plescăit nesfîrșit, în glodul afund. Brigada mixtă străbătea satul în lungi coloane cafenii. Detașamentul de călăreți cantonat la Șieu se trase în marginea drumului, spre a lăsa cale liberă detașamentelor încartiruite prin satele vecine. Întreg satul vuia de nechezatul cailor, de înjurăturile trupei și de scîrțîitul căruțelor trenului de aprovizionare. Cete de copii alergau cu însuflețire pe lîngă trupele în marș, caii sforăiau agitați prin grajdurile țăranilor, iar dulăii legați în lanț mușcau, hămăind sălbatic, scîndura porților.

Husarii erau lihniți de foame și sfîrșiți de oboseală. Descălecaseră anevoie și se proptiseră cu coatele de garduri, de unde priveau cu jînd la găinile ce rîcneau prin curți. De îndată ce nu erau văzuți de subofițeri, cîte unul din ei întindea mîna printre uluci, ca să cerșească mămăligă sau tutun.

— Ca lăcustele ! zise cu amărăciune primarul către jurat, răsucindu-și îngîndurat mustața.

Era îngrijorat din cale-afară pentru propria sa gospodărie, fiindcă nevastă-sa cu băiatul se duseseră la

cîmp, numai maică-sa rămăsese acasă, cu nora și cu nepoțelul ; cît despre ei, putea să fure oricine toate cîte se aflau în casă. Înșfăcă așadar de urechi pe unul din băieții care căscau gura, și trimise vorbă cu el maică-si să închidă păsările în șură, pivnița, podul și grînarul să le încuie cu lacăt, iar pe cîine să-l sloboadă din lanț.

Abia isprăviseră cu încartiruirile că, în dreptul prăvăliei evreului, se întîlniră cu notarul. În pardesiul său ponosit, ocolea îngîndurat noroaiele, făcîndu-și vînt cu basmaua ca să-și răcorească fața asudată. Umblase în problema încartiruirii subofițerilor pe la proprietarii înstăriți și era sleit de-a binelea din pricina certurilor avute cu ei.

Răsună un ordin scurt, la care plutoanele se desfăcură în plin marș pe două coloane, ca să se retragă în marginea drumului. Vacarmul conteni, numai potcoavele cailor siliți să dea îndărăt mai clefăiau în noroi. O ceată de ofițeri trecu călare printre coloanele husarilor și, în dreptul școlii de stat, își opri caii. De acolo se bifurca drumul ce ducea la castel, mărginit de nuci bătrîni și stufoși. Unul din ofițerii mai vîrstnici, cu cea mai mare autoritate, care, judecînd după guleru-i brodat cu fir, părea să fie de stat major, rosti ceva către aghiotantul său. Aghiotantul preluă ordinul și strigă către subofițerul de serviciu :

— *Balkowski, schicke mir die Obrigkeit her !*

Reprezentanții autorității de stat, fiindcă de ei era vorba, auziră ordinul și, fără să-l mai aștepte pe subofițer, trecură drumul și încremeniră, cuprinși de teamă, înaintea ofițerilor.

— Bună ziua, domnule notar, sînt locotenentul Maulpertsch Ignác — se prezintă notarului aghiotantul. Ați rezolvat încartiruirea ? Oamenii mei sînt ruși de oboseală.

Notarul își smulse intimidat pălăria de pe cap, apoi se acoperi din nou, silindu-se să se poarte cît mai demn cu puțință. Primarul scund și bondoc luă poziție de drepți, își supse burta, își bombă pieptul, privi peste creștetul aghiotantului și se holbă la colonel ca la o arătare cerească :

— Am onoarea să vă raportez, domnule colonel, încartiruirea a fost rezolvată !

Colonelul schimbă câteva cuvinte în nemțește cu suita sa, apoi, salutat îndelung de ofițeri, își împintenă calul și, urmat de ordonanță, coti pe drumul ce ducea la castel. O parte din ofițeri porniră călare spre capul coloanei, pe cînd cei patru sublocotenenți și locotenenți rămași în urmă așteptau ca măsurile luate de autorități să se concretizeze.

Notarul se prezentă pe rînd ofițerilor, după care îi invită cu multă politețe să-l urmeze la cantonament. Adevăruț e că nu rezolvase încă nimic în vederea încartiruirii ofițerilor, fiindcă aștepta apariția celor în cauză pentru ca, însoțit de uniforme de ofițerești, să poată interveni cu mai multă autoritate la cele câteva familii de intelectuali, de care putea fi vorba și a căror codeală o prevedea.

În drum, notarul îi făcu semn lui Magyarosán să se apropie :

— Juratule, ți-am repartizat și dumatule un plutonier.

— Rău ați făcut, domnule notar — protestă stacojiu la chip juratul —, toată ziua bat ulițele pentru treburile satului, biata mama și nevastă-mea slăbuță muncesc în birt pînă noaptea, mîine în zori de zi mă duc cu grînele la oraș, nici peste noapte să n-avem un strop de liniște ?

— Îți închipui cumva că eu am ? — răspunse întăritat notarul, apoi adăugă cu glas scăzut : Oricum aş căuta să aranjez lucrurile, unul din ei îmi rămîne mie în cîrcă, n-ai decît să-i numeri pe degete pe cei ce pot fi puși la socoteală. Fac o încercare și la notărășița văduvă, însă dumneata știi la fel ca mine că, din pricina domnișoarei bătrîne, nu se poate sta cu ea de vorbă. Crezi, oare, că la Sebesi aş putea cantona pe cineva ?

Se iviseră la cotitură caii de povară încărcăți cu mitraliere, urmați de bucătăriile de campanie încă aburinde, apoi urechea oamenilor fu izbită de fluierături, pocnete de bici și chelălăituri. Prinși la niște cărucioare mărunte, șiruri lungi de cîini-lup alergau după detașamentele de infanteriști. Tîrau, cu limba scoasă, piesele mecanice montate pe cărucioare și, de cîte ori se împotmoleau în hîrtoape, se vîrau scîncind unii sub burta

altora. Vizitii pocneau din bici peste capetele lor, la care cîinii smuceau cărucioarele din noroaiele drumului și mușcau în gol cu gura rînjită. Cîinii erau incomplet instruiți, trupa nu se pricepea nici ea în ce fel să-i trateze, cum însă era o mare lipsă de cai, altă soluție nu exista. Armata germană folosea cîinii de mult timp la tracțiune; comandamentul austro-ungar îi acceptase doar de cîtăva vreme. Sătenii dăduseră buzna cu mic cu mare la porțile caselor, uitîndu-se cu o milă plină de nedumerire la animalele prinse în ham. Spectacolul neobișnuit stîrnise la paroxism agitația copiilor, care țipau și răcneau, de parcă li se virise diavolul sub piele. Cîinii din sat lătrau și ei asurzitor, încît, în vacarmul nemaipomenit, populația izbutea să-și vorbească doar dacă urla. Cîte un țăran mai bătrîn se așeza închinîndu-se în băătătură și, făcîndu-și pîlnie din palmă, îi striga vecinului :

— Asta da, lume cîinească !

În acest timp, notarul și cei patru ofițeri ajunseră la casa învățătoarei văduve. Era o clădire frumoasă de piatră, arătoasă, situată chiar lîngă școala de stat, înconjurată de un zid înalt.

Văduva măruntă și grasă stătea rezemată de balustrada cerdacului, îmbrăcată într-un capot galben și murdar, urmărind cu o vie curiozitate fierberea ce domnea în sat. Notarul îi făcu semne prietenoase cu pălăria scoasă, în timp ce trăgea șiret cu ochiul către ofițeri, vrînd astfel să-i avertizeze asupra celor ce aveau să urmeze.

Învățătoarea surise nătîng către bărbați, de parcă împrejurările n-ar fi deșteptat într-însa nici o bănuială. Își potrivea rușinoasă năframa cu picățele pe cap și se opri cu stîngăcie în prag, în papucii ei scîlțiați și ciorapii albi cu firul dus.

— Ce noutăți, sufletelele ? se interesă ea, zîmbind cu candoare și aruncînd din ochii albaștri spălăciți priviri timide către călăreți. — Mi-e tare rușine că sînt nearanjată, însă chiar găteam supă de tăiței, și, cum mă tot învîrteam, mîneca rochiei mi s-a agățat și s-a rupt, am cusut-o cu ață brună, fiindcă tocmai acum n-am acasă un strop de ață albă, iară cu ață neagră nu mă lasă inima s-o înnădesc, la evreu găsești ce-i drept de toate, am

auzit însă că ducem lipsă de multe, de ață de cusut se plîngea pînă și el, cînd se găsește e așa de aspră că abia o bagi prin urechile acului, se rupe ca firul de păianjen, cică și asta ar fi fabricată din hîrtie, ca sfoara, de aceea e așa de afurisită, am desfăcut deunăzi un borcan de compot, fiindcă începuse să prindă mucegai, că nici salicilatul nu mai e ca altădată, cine știe din ce l-o fi fabricînd, nu mai știi de ce să te ferești.

— Ți-am adus un ofițer chipeș, vecină dragă — o întrerupse notarul, pe un ton dulceag.

— Odată ce-i aici, îl culc eu undeva, dragule — se bilbîi cu fața îmbujorată văduva, și nasul ei cîrn tresări atît de ciudat, încît părea că-l chinuie strănutul. Patul lui Gyurka e gol, poate să doarmă acolo, drăguțul de el, am oleacă de pilaf la cină, dacă nu-i va fi cu supărare, îl poftesc cu dragă inimă, găsim noi și pentru cai niște nutreț, ba nici ordonanța n-are să rămîie flămîndă, nu, zău, numai că sînt așa de săracă, bietu' bărbatu-meu, Dumnezeu să-l odihnească, era gospodar vrednic, cît a trăit el casa era plină cu de toate, poate că e mai bine, sărmanu', că n-a mai apucat vremurile astea, cucuruzul e scump foc, n-ai cu ce să îngrași un porc, nici cu ce să îndopi o gîscă, bobocul pe care l-am tăiat ieri era slab, ia, ca degetul.

Notărășița văduvă îi dădu în schimb de furcă. Avea o casă mare, în care ar fi putut găzdui nu unul, ci doi ofițeri. Cei doi băieți se aflau pe front, numai bătrîna cu fiică-sa mai rămăsese în casă. Fata, în vîrstă de vreo patruzeci de ani, era atît de fricoasă și pudică, încît nici ziua nu ieșea din casă singură, fără „însoțitor“. În copilărie, fusese cîțiva ani la un pension de fete din Cinkota. În imaginația ei aprinsă, modesta școală de fete se putea lua la întrecere cu cele mai distinse institute elvețiene. Nepoata lui Pekár Gyula fusese crescută în același pension, și scriitorul, care locuia la Pesta, își vizitase de cîteva ori nepoata. În solitudinea ei rurală de cîteva decenii, domnișoara notarului ajunsese la convingerea că mărunta și neînsemnata Rózsika nu fusese decît un pretext, și că zveltul Pekár venea de fapt de dragul ei la Cinkota... Citea cu pasiune cărțile lui Pekár și în fiecare rînd al lor bănuia cîte o aluzie poetică la marea

lor iubire de odinioară. Toate cunoștințele sale știau că fusese muza lui Pekár Gyula...

Trecerea brigăzii prin sat răscolise puternic sufletul domnișoarei. De când izbucnise războiul, se înfiripase într-însa o nouă dragoste, în împrejurări tot atât de particulare, ca și prima. Se îndrăgostise de un moșier scăpătat și decăzut, pe nume Pethe Mihály, care, odată cu izbucnirea războiului, făcuse carieră la husari, ajungînd maior ; despre faptele sale de vitejie se publicaseră adevărați ditirambi în presa județeană. Înainte de război, domnișoara îl urîse și disprețuise pe Pethe, fiindcă era chefliu, cartofor și afemeiat, însă gloria faptelor de arme îi prefăcuse ura în iubire. Ca și în cazul lui Pekár Gyula, își dădea seama chiar și retroactiv cît de îndrăgostită fusese de Pethe, ba începea să-și aducă aminte pînă și de felul cum el răspunsese la afecțiunea ei... Apariția detașamentului de călăreți iscă așadar, nu fără motive întemeiate, o adevărată furtună în sufletul ei. Dădea într-una fuga din bucătărie în salon, pîndind emoționată de după perdea ulița. În cele din urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, îmbracă o rochie veche de catifea violetă, își încîrlionță părul cărunț, își pune pantofii cu cataramă din tinerețe și, tolănită pe divan, încercă să-și imagineze fel și fel de situații romantice.

Poate că husarii aveau să recurgă la acte de silnicie. Simțea fiori în șira spinării la gîndul că soldații aceștia voinici vor pătrunde peste noapte în casă cu forța. Și, înăuntru, nici un bărbat, ci numai două femei fără nici o apărare ! Își șterse cu o dulce înfiorare lacrimile și își aduse aminte că, din echipamentul de vînătoare al tatălui său, păstrasera un frumos cuțit vînătoresc, cu mînerul din labă de mistreț. Deseară va strecura cuțitul sub pernă și, dacă soldații aveau să spargă cumva ușa odăii, are să-și străpungă inima cu lama lui. Trupul ei n-are să încapă decît mort pe mîna tilharilor. Dar nu ! În ultima clipă, după ce ușa va fi dărîmată, și bărbații, pe jumătate goi, și-o vor arăta rînjind unii altora la lumina făcliilor, are să-și facă pe neașteptate apariția un maior tînăr și chipeș, chiar Pethe în carne și oase, strigînd, cu sabia smulsă din teacă : „Husari sînteți voi sau tilhari de drumul mare, de vă năpustiți în toiul nopții

peste niște femei fără nici o apărare ?“ — „Gerő ! — are să izbucnească ea printre lacrimi, frîgîndu-și mîinile și desfăcîndu-și la piept cămașa dantelată. Împlintă sabia aci, fiindcă n-aș putea să mai trăiesc după noaptea asta !“

În timp ce își imagina în felul acesta întîmplările ce urmau să se petreacă la noapte, notarul, urmat de ofițeri, ajunsese în fața casei. Domnișoara zări cu groază că ofițerii descălecă, iar notarul intră pe poartă, cu un aer oficial. Își dădu îndată seama de situație și alergă cu sufletul la gură în odaia mamei-si :

— Mamă, mamă, închipuiește-ți că Csorba ne aduce ofițeri în casă !

Ca întotdeauna, bătrîna era cufundată într-un fotoliu ponosit, căptușit cu catifea roșie ; trupul ei mic și stăfîdit fusese înghițit aproape în întregime de pelerina neagră, largă și cu guleraș. Pe părul-i cărunț, încîlcit, purta o bonetă de dantelă neagră, demodată. O chinuia o tuse cronică, care nu-i dădea pace nici o clipă. Bătrîna se apăra de obicei prin accesele ei de tuse împotriva tuturor neajunsurilor și surprizelor vieții.

— Doar nu sîntem nebune ! — gemu ea cu fața învinețită, făcînd un gest de lehamite cu mîna măruntă, galbenă și uscată.

Notarul ciocăni energic în ușă și, la răspunsul agitat al fetei bătrîne, intră cu o privire acră.

Domnișoara își împreună mîinile :

— Pentru Dumnezeu, nene Csorba, ce-ți trece prin minte ?

— E un domn serios, de caracter, garantez pentru dînsul, te rog, dragă Valika, să nu-mi faci greutăți ! — o rugă aproape plîngînd notarul.

— Ce-ți închipui, nene notarule ? Bărbat tînăr, ofițer pe deasupra, într-o casă cu domnișoară, în cantonament de noapte ! Mi-aduc aminte de la Cinkota că, în timpul unor manevre, a fost încartiruit la Rózsika un sublocotenent. Era un tînăr onest, dintr-o familie bună, dar s-a îmbătat peste noapte și a încercat să se lege de fata în casă ; dacă nu era nenea Gyula, nu știu, zău, ce s-ar fi întîmplat...

Notarul privea cu o uimire îmbufnată la fata uscățivă, cu față adolescentină, care umbla agitată de colo pînă colo, cînd înainte, cînd înapoi, de parcă ar fi dansat pe niște cataligi. Îi venea să-i spună, cu venin, că îngrijorarea ei e lipsită de orice temei.

— Dar, scumpă domnișoară Valeria !

— Încetează o dată, domnule notar — izbucni fata printre lacrimi —, ce s-ar spune în sat despre mine ? N-aș mai îndrăzni să dau ochii cu lumea !

Bătrîna produse o teribilă criză de tuse și fața ei vînată, schimonosită, ca și horcăitu-i asurzitor, era însăși încarnarea celui mai meschin protest. Ofițerul auzi de afară discuția și părăsi cerdacul zăngănind furios din pîteni.

Notarul trînti ușa și ieși din neprimitoroa casa fără să mai salute. De ceea ce-i era teamă nu scăpase. Fie că dorea, fie că nu, era obligat să-l ia pe unul din ofițeri în propria sa casă. Avea două fete adolescente, căroră le era interzis deocamdată să se gîndească la existența bărbaților tineri, iar acum — să le aducă plocon chiar el un locotenent ! Va avea ce s-audă de la nevastă-sa !

Abia plecă notarul, că dispoziția Valeriei trecu dintr-o extremă în alta. Fu cuprinsă de remușcări chinuitoare, rușinîndu-se groaznic de purtarea sa copilărească și meschină. Cum fusese atît de fără suflet, încît să arate ușa unui cavaler amabil și obosit, care lupta ca un erou pentru patrie ? Aveau doar la dispoziție odaia băieților, putea să doarmă acolo nestingherit ! Cel puțin n-ar fi rămas singure peste noapte ! Vai, mamă dragă ! Să nu trimit servitoarea după ei ? Ce-ar spune Gerő, ce-ar spune băieții dacă ar fi primiți în același fel în străini ?

Izbucni într-un plîns amar, la care bătrîna o dojeni minioasă, între două accese de tuse :

— Tu, bolîndă !

După eșecul prevăzut, urmă casa parohială. Preotul reformat era văduv de cîțiva ani, fiind îngrijit de bătrîna sa mamă, în vîrstă de șaptezeci de ani. Îngrășau porci, vestiți în tot județul. În spatele casei parohiale, cotețele proaspăt văruite și cu acoperiș gudronat se în-

tindeau pe un loc viran mărișor. Măcelarii se băteau între ei pentru porcii preotului.

Preotul era în vîrstă de aproape cincizeci și cinci de ani. Brațele-i scurte și îndesate, pieptul lat, întregul bust disproporționat se sprijinea pe un pîtec bombat. Capu-i gras și umflat era împlîntat în grumaz prin mușchi enormi, iar fața îi era stropită de pistrui și pete de ficat, ca un ou de curcan. Muncea vîrtos, ca oricare țăran. Se scula cu noaptea în cap, rîndașul căra porumb la porci și rînea cotețele sub supravegherea sa.

Preotul își ciupi înciudat mustața arămie și prinse să murmure ceva despre biata sa nevastă, de la a cărei moarte aproape că nu mai avea gospodărie, odată ce nu-i putea pretinde bătrînei sale mame să muncească pentru doi, așa că n-aveau cum să-l găzduiască cuviincios pe ofițer. Notarul aminti îndată că domnul locotenent e un bun jucător de cărți, la care preotul își examinează vizitatorii cu ceva mai multă căldură, sfîrșind prin a spune, în timp ce-și ciupea mustața : „N-are decît să rămînă“.

În vreme ce notarul își încerca norocul pe la familiile nădrăgarilor din sat, autoritățile comunale își frămîntau mintea din pricina detașamentului de cîini. Refacerea însemna cel puțin zece zile, fiindcă o parte a cîinilor se îmbolnăvisese, și în ordin se prevedea ca animalele bolnave să fie separate de cele sănătoase, improvizîndu-se pe seama lor un spital veterinar. Plutonierul pretindea două săli mari pentru el și „spital“. După lungi pertractări, hotărîră ca detașamentul să fie cantonat la conacul lui Pethe.

Familia Pethe dăduse odinioară județului cîțiva subprefecți. Stăpînise moșii întinse în hotarul comunei, dar pierduse treptat toată averea. Bătrînii își mai aduceau aminte de vremea cînd boierii Pethe umblau la întrunirile consiliului județean în calească trasă de patru bivii. Ultimul Pethe care mai fusese ceva de capul lui, pe nume Gergely, poreclit de săteni „cel prăpădit“, idolul tainic al domnișoarei notar, fusese un mare chefliu, cartofor și crai incorigibil. La primirea ordinului de mobilizare, în 1914, își vînduse ultima pereche de boi, își prădase la iuțeală cele treizeci-patruzeci de pogoane de pă-

mînt și pornise pe front cu speranțe nemăsurate. Se evidențiasă chiar din primele luni printr-o prezență de spirit și o îndrăzneală nemaipomenite. Întreaga presă județeană îi slăvisă faptele eroice, consacrîndu-i pagini întregi acestui nou Hadik András *, „spaima rușilor“. Apoi, zvonurile conteniseră brusc. Pethe căzuse în lupte sau fusese făcut prizonier, nu se mai știa nimic precis despre el. Unii șopteau însă că, în Polonia rusească, se vîrîse într-o afacere murdară, fusese tradus în fața curții marțiale, degradat și osîndit la muncă silnică. Fie că mai trăia, fie că murise, cei din sat îl socoteau un om pierdut. Rămăsese după el un frate cretin, cam de treizeci de ani, care își trăgea zilele din puținul pămînt rămas.

Conacul se păraginise încă de pe vremea lui Gergely, care vînduse întîi porțelanurile și argintăria, apoi cîteva piese din mobilier, devenite inutile, mai tîrziu demolase căminele de faianță, demontase ușile și ferestrele exterioare, vînzîndu-le pe prețuri de nimic țăranilor. De multe ori chefuia săptămîni în șir prin străini, răstimp în care nimeni nu se sinchisea de casă și gospodărie. Țigăncile din marginea satului se furișau la frățiorul slab de minte și scoteau de la el grîne, îmbrăcăminte și diverse mărunțișuri din casă. Gergely făcu un acces de furie cînd își dădu seama că și fratele său prăpădește averea familiei. Îl cotonogise de cîteva ori atît de zdravăn, încît netotul nu mai îndrăznea să umble după ți-gănci.

Cu marginile lui crenelate, zidul împrejmuitor, năruit pe jumătate, semăna cu un meterez de cetate clădit în pripă. Conacul scund se prăbușea aproape sub acoperișul cocoșat, de șindrilă neagră. La capătul stîlpilor bombați ai cerdacului se iviseră petele împletituri de trestie gălbuie a tavanului. Soldații deschiseră canaturile porții năruite și mînară haitele hămăitoare în curte. În zidul conacului se căscău știrbe țișinile ușilor și ferestrelor.

Pe movila din fața bucătăriei, un bărbat bine legat spărgea lemne de foc. Nădragii din pînză cenușie și-i

* Hadik András (1710—1790) — general, celebru pentru actele sale de vitejie, printre altele, în cursul Războiului de șapte ani. — O statuie ecvestră a sa se află în cetatea Buda.

încinsese peste mijloc cu o curea de bici și, sub scurta vînătorească jerpelită, purta cămașă țărănească de pînză aspră. Bocancii lui butucănoși se înrădăcinaseră aproape în noroi. Lăsă toporul din mînă cu un gest greoi și privi cu o uimire copilărească spectacolul ieșit din comun. Fața lui puhavă și rotundă era de culoarea dovleacului. Cîinii se gudurară și se tîrîră scîncind către el. Prinseră să-i lingă mîna mare și gălbuie, vîrîndu-și boturile în nădragii lui mototoliți. Netotul se strîmbă caraghios, cu nasu-i lat, către cîini, iar gura lui știrbă se schimonosi într-un zîmbet mîeros, semănînd cu o felie de carne de vițel tăiată proaspăt.

— Domnișorule — făcu energic către el primarul —, golim două încăperi pentru cîini și soldați.

Netotul nu-i dădu primarului nici o atenție, ci continuă să mîngîie cîinii și să murmure cuvinte de alint. Primarul nu pierdu însă vremea, ci izbi cu piciorul în ușa bucătăriei. O duhoare grețoasă îl izbi în față, ceva care aducea a smîntînă borșită. Nădușeala îmbibată în așternutul neaerisit se amesteca cu miros de ceapă și de untură rîncedă, din vatra clădită într-un ungher afumat vălătucii amărui se ridicau în rotocoale fierbinți. În colțul opus se zărea un pat de fier ruginit și, din salteaua ruptă, slinoasă, atîrnau fire de paie jilave, ca ale așternuturilor de vite, de prin grajduri. Pătura de pănură zdrențuită alunecase în scobitura ce se căsca în mijlocul saltelei.

Netotul îl urmă greoi pe primar în bucătărie și se așeză, fără să scoată o vorbă, pe marginea patului. Primarul vru să deschidă ușa ce ducea la încăperile conacului, dar nu izbuti, fiindcă atîrna pe ea un lacăt cît pumnul.

— Unde-i cheia, domnișorule ? — îl întrebă cu severitate pe netot, care însă își încrucișă brațele pe piept, cum făcea fratele său, și rînji plin de mulțumire.

— S-ar cuveni să te porți ca oamenii în toată firea — se răsti primarul la el. Mai bine ți-ar umbla mintea la cheie, decît să te hlizești fără noimă !

Fața gălbejită a netotului se întunecă. Sprîncenele i se ridicară pe fruntea scundă și ridurile se învîlmășiră

sumbru la rădăcina părului. Își duse mîna la ochi, într-un gest de apărare, și privi clipind în jur.

— Cheia se află la el, bîigui rozîndu-și pumnii.

— La cine ?

— La bădița Gergely !

— Ți-o fi lăsat doar și dumitale o cheie, ca să poți aerisi casa, să-ți primenești așternutul și, la nevoie, să intri pentru o farfurie sau pentru ce ți-o fi trebuind ?

Netotul clătină nepăsător din cap.

— Dumnezeii ei de treabă, de ce n-ai venit la mine sau la domnul notar, să ne spui că fratele dumitale fără suflet a încuiat casa, n-ai cum să-ți schimbi cămașa, nici cum să-ți primenești așternutul, te mănîncă păduchii și jegul ? Dacă nu veneam cu cîinii, te prăpădeai în murdăria asta nemaipomenită ! Doar ești domnișor și dumneata, ce naiba, l-am cunoscut pe tatăl dumitale, era domn mare, subprefect, caută să-ți vii în fire !

Netotul tăcea cu îndărătnicie. Cuvintele primarului nu-i clintiră nici o clipă indiferența plină de încăpăținare ce-i stăruia livid pe față.

Pierzîndu-și răbdarea, primarul trimise după topor și sparse lacătul. Cuiele de o palmă fură smulse cu scrîșnet, și ușa mare, cu canaturi, se deschise ca împinsă din interior.

Fața netotului se învineți, se ridică de pe patul său și gemu îngrozit :

— Bădiță Gergely, vino degrabă, au deschis casa...

— N-are de ce să-ți fie teamă, domnișorule, fratele dumitale Gergely s-a prăpădit !

— Vino, bădiță Gergely ! — se jelui netotul, apoi se îndreptă împleticindu-se către vatră, deschise ușa cuptorului, scoase din el urciorul afumat de pe o cărămidă și scutură bine zeama cenușie aflată într-însul, care răs-pîndea un miros înțepător.

— Vine bădița Gergely, bea moarea și pe voi vă cotonogeste !

Soldații, în frunte cu primarul pătrunseră în sufrageria mare, cît un hol spațios. Podeaua, din care se ridicau nori de praf înecăcios, trosni sub pașii lor. Înveli-

toarea de catifea a fotoliilor fusese roasă de molii. De jur împrejur, pe pereți, igrasia se ivise în pete mari de mucegai. Deschiseră cu greutate ferestrele și obloanele. Curentul de aer astfel iscat clătină pînzele de păianjen vechi și cenușii. Soldații se apucară să îngrămădească mobila în încăperea vecină.

Netotul dădu fuga la ușă, pîndi îngrozit ce se petrece, apoi coborî tot în fugă treptele bucătăriei și privi îndelung, cu gîtul alungit, drumul. Întorcea din cînd în cînd capul către casă și rîdea cu perfidie. Era convins că, dacă se deschide casa, fratele său are să se întoarcă.

Soldații mutară în încăperile interioare masa masivă din lemn de nuc, bufetul din lemn de trandafir cu întârzie, jilțurile, măsuțele vechi împodobite cu oglinzi și cele două șifoniere negre. Făcură sul covorul destrămat, urzit cu fire aurii, înădit cu două sau trei sute de ani în urmă din două pături de oblînc. Sticlele de pe rafturi zăngăniră, tablourile de pe pereți, atinse în trecere, se legănară domol, ca pendulul ornicelor.

— Vine bădița Gergely ! — urlă netotul și, de spaimă, căzu pe prag.

Se ridică la repezeală, se vîrî în așternut și își trase pătura peste ochi.

— Vine pe dracu ! — bufni primarul.

Sufrageria fusese în mare parte golită, numai tablourile în cadre aurite mai atîrnau pe pereți. Soldații aduseră în furci paie din șură, împrăștiindu-le pe jos. Cîinii bolnavi fură mînați în sala pustie, unde adulmecară, stropiră tencuiala scorojită, rîcîiră paiele cu unghia și își căutară învîrtindu-se locul.

Plutonierul cu cei trei ostași îngrijitori ai cîinilor pregătiră un culcuș în dormitor. Primarul încuie cu cheia bufeturile, dulapurile, șifonierele, scrinurile și mescioarele cu oglinzi, apoi, cu un gest solemn, îi întinse legătura de chei noului proprietar :

— Domnișorule, poftim cheile și ai grijă de ele ca de lumina ochilor, fiindcă de acum încolo dumneata ești stăpînul. Bădița Gergely s-a prăpădit și toate cîte le vezi în jur sînt ale dumitale. Îngrijește-te, fiindcă ești domn, sau ce naiba ? !

IV

Canaturile porții mari a parcului de castani așteptau deschise sosirea oaspeților. Lacheul și grăjdarul, amîndoi îmbrăcați în livrea, adăstau serviabili în fața porții. După-amiază, pe la orele șase, sosi într-o caleașcă trasă de doi cai Szombory Dénes, primpretorul din Belind, un bătrîn uscățiv, cu părul cărunt, într-un smoching ireproșabil și cu gambetă pe cap. Feciorii grăjdarului deschiseră portiera caleștii și îl ajutară să coboare pe oaspele vîrstnic, care, rezemat în bastonu-i cu mîner de argint, porni cu pași sprinteni, pe aleea presărată cu prundiș, către castel.

Băieții lui Sajótelky intraseră chiar în ziua aceea în posesia măgărușilor. Sebesi legase dobitoacele în grajdul dindărăt, dar băieții auziseră zbieretele lor și atît îl tot imploraseră pe tatăl lor, încît acesta se învoise în cele din urmă ca ei să se joace pe pajiște, deși vremea era încă nehotărîtă. Galopau, scotînd țipete de bucurie, pe cei doi urechiați suri, și acum se încăierau între ei cu săbioarele, odată ce vechilul nu le putuse lăsa nici un „rus“ dintre rîndași, fiind ocupați toți cu muncile.

Pe la orele șapte sosi și baronul Amberg Egon, un aristocrat excentric, care avea și un mic, dar splendid castel în celălalt capăt al satului și stăpînea cel puțin zece mii de pogoane de pădure. Își făcu intrarea în parcul de castani într-o simplă șaretă, trasă de doi murgi neastîmpărați. Ședea chiar el pe capră, în timp ce vizitiul său bătrîn, cu barbeți, în costum de vînătoare, ședea pe bancheta dindărăt atît de majestuos, încît cine nu-l cunoștea era convins că el este stăpînul. Baronul strînse cu o voluptate secretă hăturile murgilor, care, cu nările fremătînd de mirosul grajdului apropiat, erau gata să tîrască mai departe trăsura. Baronul Egon era un bărbat în floarea vîrstei, încă zvelt și agil în mișcări ca un tînăr de douăzeci de ani. Părul lui blond prinsese să încărunțească, însă nuanța proaspătă a feței lui lunguiește și fine, focul mocnit din ochii albaștri, pe care monoclul îl învolbura din cînd în cînd, erau mărturia unei tinereți deocamdată nealterate. Sub pelerina deschisă

purta o jachetă cenușie, puțin cam uzată. Se povestea că baronul dădea orice costum nou valetului său ca să-l poarte cîteva luni și să-i dispară astfel noutatea stridentă. Își fuma pierdut pipa scurtă, din spumă de mare ; cînd îi zări însă pe băieții care goneau către el călare pe măgari, virî mîna în buzunar cu un zîmbet stăruitor și scoase o cutie de bomboane.

Nu peste mult se iviră și ofițerii cantonați în sat. Caii, cu părul țesălat oglindă, tropăiau cu trufie în timp ce rîndașii îi duceau de căpăstru spre grajduri. Ofițerii se împăunau cu uniformele lor de paradă. Erau tineri de douăzeci-douăzeci și cinci de ani, sublocotenenți și locotenenți de-a valma, care, sub comanda celui mai vechi în grad, se grăbeau cu o veselă emoție spre castel, firește în speranța că, în capul scărilor, vor fi întîmpinați de domnișoare dantelate, ce-și pleacă sfioase ochii în pămînt. De dragul acestei serate, colonelul încartiruisese elita corpului de ofițeri la Șieu.

În curtea acareturilor fierberea era de asemenea în toi. Unul din rîndași tăia un miel. Vietatea se zvîrcolea, cu picioarele legate, între genunchii rîndașului ; ochii mari și negri se holbaseră în orbite, din cînd în cînd scotea cîte un behăit horcăitor și, din grumazu-i alb și buclat, sîngele șiroia îmbelșugat în ciubăr. Nu departe, bucătăreasa și două slujnice tăiau gîtul unor curcani. Păsările decapitate se zbăteau, dînd din aripi, pe pămîntul murat de sînge, în timp ce consoartele lor îngrozite scoteau țipete alarmate, strînse laolaltă, și își scuturau, cu gîtul întins, gușile plumburii.

La poartă se strînsese o ceată de copii, care priveau minunîndu-se măcelul. Cămășile și izmenele lor murdare se lipiseră de stîlpii porții și pe fețele lor mici și supte stăruia, cucernică, mirarea, la gîndul că toate aceste vieți mîndre se vor preface pînă deseară în friptură.

În amurg sosi la castel, într-o birjă uzată, taraful din Belind. Bătrînul primaș și contrabasistul ghebos se ghemuiseră pe bancheta din spate, împreună cu contrabasul, în timp ce pe capră și pe strapontină se afla cîte un lăutar tînăr, cu vioara subsuoară. Balaoacheșii coborîră din birjă și mulțumiră cu plecăciuni smerite păhărelul de țuică ce li se oferi de către vechil, care încerca să

toarne oleacă de suflet într-înșii după voiajul plin de hurducături. Jachetele negre, roase, și gambetele lăutarilor nu se prea potriveau cu decorul elegant ce se zărea la capătul aleii de castani, încît bieții muzicanți se simțeau stingheri, furișîndu-se stînjeniți, cu instrumentele subsuoară, după vechil. Taraful lui Csikaré János nu mai cîntase niciodată la o casă mare. Familiile nobile din împrejurimi tocmeau la petrecerile lor doar lăutari de la Dej. Serata organizată în cinstea colonelului era prea de tot improvizată pentru a mai avea timp de a tocmi lăutarii de la Dej, astfel că, în lipsa altuia mai bun, se mulțumiră și cu acest taraf de a treia mînă.

Lăutarii călcară cu teamă pe covorul roșu întins pe scări, iar după ce urcară cîteva trepte, moliciunea luxoasă a covorului, ca și balustrada de alamă aurie îi intimidă în așa măsură, încît se traseră pe margini și se furișară în castel pe partea neacoperită de covor a scării.

Invitații poposiseră în fumoar. În mijlocul încăperii se afla o masă de nuc lunguiață, tivită pe margini cu mătase verde. În brațele moi ale unei duzini de confortabile fotolii de piele ședeau, cu un aer de familiaritate, oaspeții. Pe parchet erau așternute piei de urs și mistreț, capetele sălbătăciunilor slujind de taburet, sub masă, pentru picioare.

De uimiți ce erau, lăutarii își uitară pînă și stinghereala, holbîndu-se la pereții tapisați, de pe care îi fixau coarne rămuroase de cerb și, ici-colo, cogeamite capete păroase de mistreț, cu colți albi, înfricoșători, în gurile sîngerii. În spațiile dintre marile ferestre acoperite de perdele atîrnau arme de vînătoare de diferite calibre, cuțite, goarne, tolbe, cornuri cu praf de pușcă și căciuli din blană de nevăstuică, urzind decoruri sumbre.

Ofițerii ședeau în fotoliile lor de piele, filîndu-și agitați cărțile, pe care le desfăceau în evantai. Civili știau, iar ofițerii voiau să demonstreze ce înseamnă bravura de husar. Bătrînul Szombory nu juca, odată ce îi făgăduise soției sale bolnave ca, timp de un an, să nu mai pună mîna pe cărțile de joc. Chibița în schimb, cu o expresie acră pe față, în spatele colonelului și, de cîte ori era nemulțumit de felul cum juca, își mîngîia înciudat mustăcioara căruntă tunsă englezește. Valetul în livrea tre-

cea de la unul la altul cu o tavă de argint pe braț, oferind aperitivul servit în păhărele de cristal.

Deputatul îi examină încruntat pe lăutarii ce se furișau în încăpere și își mușcă supărat buza. Deși dăduse chiar el dispoziția ca, în lipsă de ceva mai bun, să fie adus taraful de guițași din Belind, era neplăcut impresionat de aspectul jalnic al lăutarilor și de timorarea lor circiumărească. Murmură în chip de scuză către colonel, pe nemțește :

— Iartă-mă, stimate prietene, din cauza timpului prea scurt nu m-am putut îngriji de o muzică mai bună.

— *Macht nichts, mein lieber Abgeordneter !* — răspunse colonelul cufundat în cărțile sale — *wir sind keine heiklige Zivilisten.* *

— Am pierdut suta ! — exclamă cu o veselie atît de ostentativă locotenentul Maulpertsch, încît părea că se bucură cu adevărat de pierderea suferită.

Ofițerul aghiotant era descendentul unei familii de șvabi patrioți și era însuflețit de faptul că se afla la o masă cu doi baroni deodată. Avea senzația că pierderea suferită, cele cîteva coroane trecute din buzunarul său de aghiotant în buzunarele baronești creează un soi de înrudire neobișnuită și intimă între el și baron.

— Domnilor — urmă el cu însuflețire —, lăutarii mi-au adus aminte că tuciurii mai afurisiți ca în Galiția n-am văzut nicăieri încă. Mi-au cîntat la ureche pînă și lăutari evrei, aveau niște cîrlionți așa de lungi la tîmple, încît puteai răsuci bancnote pe ei.

— Nu mai servesc, îmi trebuie doar riga de roșu ! — izbucni victorios un sublocotenent tînăr, trîntind pe masă asul roșu.

După ce lacheul aprinse pe rînd lumînările din aplicile de bronz de pe pereți și din lampadarul cu multe brațe aflat deasupra mesei de joc, o lumină caldă, aurie, puse treptat stăpînire pe ungherele sălii ce prinsese să se întunece.

Jos, în fața gîrliciului cu gratii al beciului, pivnicerul număra buteliile cu gît aurit culcate în panerașe, po-

* Nu face nimic, dragul meu deputat, noi nu sîntem civili mofturoși. (Germ.)

runcindu-i ajutorului său ca, înainte de a servi vinul la masă, să ștergă cu grijă fiecare butelie. Prin ușa deschisă a bucătăriei principale se strecurau miresme ametoare. Aroma frunzelor de dafin, a cuișoarelor și a măgheranei se amesteca cu mirosul lăptos al mielului. Bucătăreasa, o femeie grasă, cu chipul măsliniu, forfotea pe picioarele-i pline de varice, cu legănări de rățușcă, între cuptor și masă. Își pusese un șorț alb, curat, scurgînd cu grijă untura încinsă dintr-un linguroi de lemn pe curcanul fript. Pe cuptorul căptușit cu cahle albastre clocoteau cratițe acoperite cu capace. Ajutoarea bucătăresei frămînta aluatul încărcat pe cîrpător în formă de turte mărunțele, apoi întinse turtișoarele în fuioare lungi și le unse cu unt amestecat cu ouă.

Ușa interioară a bucătăriei se deschise fără zgomot și baroneasa, îmbrăcată într-o rochie cenușie de mătase sușuitoare, la gît cu un guleraș înspumat de dantelă, se ivi pe neașteptate, ca să controleze cu atenție, prin lornionul ei cu mîner de aur, friptura de curcan și mielul pané, ca să plece tot atît de pe neașteptate după cum venise, încît bucătăreasa și ajutoarea sa abia apucară să-i sărute mîna înmănușată în mătase.

Abia trecu un sfert de ceas de la surprinzătorul „rond“, că soneria prinse să zbîrnie poruncitor. Mă-tăhăloasa bucătăreasă apucă gîfiind tigaia cu mielul pané și aranjă totul pe un platou mare de porțelan.

Din bucătărie, bucatele ajunseră în sufragerie prin galeria acoperită. Afară se întunecase de-a binelea. Pe duzii ce se înșirau lîngă apartamentul vechilului, găinile se ghemuiseră pentru somn, semănînd cu niște mari ghemotoace negre. Servitoarea ieși din bucătărie cu platoul bogat încărcat și porni, prin gang, spre trepte. Din saloanele interioare năvălea lumina și vuietul de conversație în cerdac. Razele lămpilor de petrol pluteau slinoase pe portretele în ramă de mahon din sufragerie. Invitații se instalaseră, într-o intimitate familiară, în jurul mesei acoperite cu față de olandă, gustînd aperitivul constînd din rasol de somn. Furculițele și lingurile de argint zăngăneau prietenos pe porțelanurile fine, iar vinul lucea auriu în cupele zvelte de cristal. Baroneasa, aflată în capul mesei, își întorsese fața îmbujorată, pe

care plutea un suris de regină, către colonelul ce-o distra cu anecdote de război.

Ferestrele castelului străluceau în noapte ca ale unui palat din basme. De-a lungul zidului de piatră ce împrejmua parcul se minunau în tăcere o mulțime de săteni. Se cățăraseră pînă sus, pe zid, de unde se zgîiau vrăjiți la geamurile scînteietoare. Cîte o femeie, cu pieptarul pe ea, își adusese în brațe și pruncul, pe care îl ridica pînă deasupra zidului, ca să vadă și el ceva. Mulți veniseră de la munca cîmpului, de pe parcelele de dincolo de Șieu, cu sapele și cazmalele pe umeri, aflînd abia acum de încartiruirea soldaților. Cu toate că erau sleiți de munca de peste zi și de drumul lung făcut pe jos, alergară spre casele lor cuprinși de presimțiri rele. Oare soldații încartiruiți în casele lăsate în seama bătrînilor neputincioși nu-și făcuseră de cap prin gospodării ? Nu mulseseră vaca, nu răsuciseră gîtul orățăniilor sau, Doamne iartă-ne, nu se atinseseră cumva de tutun și bani ?

Cîteva fete și feciori prinseseră de veste că, datorită oaspeților de la castel, cîinii fuseseră legați în lanț. Se cățărara așadar cu grijă pe zidul de piatră, se pitiră cîtva timp în tufele de strugurei, apoi, de îndată ce întunericul prinse să se îngroașe, se tîrîră încetișor pe burtă pe pajiștea tunsă, la adăpostul castanilor stufoși, pînă la cărarea tivită cu tufe de liliac. Două fetișcane se încumetară să înainteze chiar pînă la statuia satirului, ascunzîndu-se după soclul ei. Unul dintre feciori se furișă tiptil după ele și, într-un moment de neatenție, le vîrî mîna sub fuste.

— Nu te prosti, Lupule ! — țipară fetele, uitînd de orice prudență.

— Tacă-vă gura, tîrîturilor ! — făcu cineva cu jumătate de gură în spatele lor —, s-ar putea să dea drumul la cîini, și-apoi să vezi !

Feciorul se trase și el la adăpostul statuii, de unde adulmecă cu nările în vînt :

— Doamne, ce bine mai miroase la domni !

Se deschise ușa bucătăriei și servitoarea se ivi la capătul galeriei, cu o tavă mare în mînă. Pe tavă aburea un curcan rumenit, umplut cu castane și garnisit cu cartofi săpunari ; aroma lui paradisiacă îi vrăji de-a bi-

nelea pe tinerii aflați la pîndă. Ceea ce urmă, îi făcu să încremenească ; servitoarea se uită cu băgare de seamă în jurul ei, așază tava pe un scaun de trestie și scoase două felii frumoase din friptura ce aburea îmbătător. Ascunse repede prada sub frunzele palmierului, apoi aranjă cu grijă tava jecmănită, ca nu cumva cei din casă să-i observe vicleșugul. Îl ascunsesese pe ibovnicul său, încă de după-amiază, în podul grajdului, cu gîndul de a-i duce pe furiș, după cină, cîteva bucățele gustoase.

Cele văzute stîrniră ambiții mistuitoare în cei aflați la pîndă. Ehei, slujnica era fericită, fiindcă trăia la casa boierului, rămînea și ea cu cîte o bucățică bună de la masa lui, dacă nu pe cale dreaptă, măcar prin vicleșug. Sătenii mănîncă însă mălai rînced cu zăr, însă nici cu asta nu se săturau în toate zilele. În cichineața slugilor e cald, în cocioabele sătenilor pînă și răsufierea îngheață. Feciorul păși îndrăzneț pe alee, pînă aproape de urna de piatră care împodobește scara de la intrare, dar servitoarea isprăvi repede cu servitul și, luînd bucățile de carne pitite sub frunzele palmierului, coborî în fugă spre curtea acareturilor, la ibovnicul ei. Aventurosului flăcău abia îi rămase atîta timp cît să se retragă în ascunzișul său. Se tirî mîhnit pînă la fetele cinchite în tufiș ; ele scoaseră de undeva un darab de mălai și prinseră să-l mestece a lehamite. Feciorul scotoci și el din chimir un strop de tutun, îl înfășură într-o bucată de hîrtie de ziar, scăpără foc din amnar și își aprinse țigara, ceea ce îi mai ostoi foamea.

Prin ușa de la etaj a castelului se ivi în balcon o siluetă înaltă și uscățivă. Era ofițerul aghiotant. Își deschise pînă jos dolmanul, ba își slobozise și pantalonii pînă la limita bunei cuviințe. Se plimbă șovăitor pe balcon, încercă pe rînd clanța ușilor de la etaj, dar, spre ciuda lui vizibilă, nici una nu cedă. Coborî treptele sprijinindu-se de balustradă, rătăci cîtva timp fără rost prin galeria de la parter și, luînd seama să nu fie observat de servitorime, încercă și aici pe rînd toate clanțele, apoi înjurînd cu glas scăzut, în nemțește, porni către parcul cufundat în întuneric. Cei ce se aflau la pîndă se tupilară speriați în spatele satirului. Deasupra dealurilor împădurite răsărise luna ; razele ei luminau melancolic

castelul și spațiul de sub balcon presărat cu prundiș. Fireturile ofițerului de cavalerie luceau și făptura aceasta aproape supraomenească, care pogorise din castelul din basme, îi ului pe muritorii de rînd prin purtarea sa. Rîgii, scuipă și se ușură ca orice om de rînd.

— Pasă-mi-te, o mîncat și băut pe săturate — șopti cu evlavie una din fete.

Locotenentul se pregătea să se întoarcă la castel, cînd, pe neașteptate, duse mîna la un deget, își pipăi speriat buzunarele, aprinse înjurînd un chibrit și, cinchit pe vine, începu să caute ceva prin iarbă. „Dumnezeii ei“ — bombăni el mîhnit, continuînd să cotrobăie prin iarbă, în timp ce al treilea chibrit îi pîrjolea unghia, fără nici un rezultat însă. După o căutare zadarnică de un sfert de ceas, se ridică și, ștergîndu-și fruntea nădușită, se întoarse amărît la castel.

Cele două fete și feciorul pîndiră cu respirația reținută clipa cînd ușa balconului de la etaj are să se închidă în urma lui. Mai așteptară un minut, două, de teamă ca nu cumva să revină împreună cu slugile, apoi se tîrîră încetișor la fața locului. Cercetară fiecare palmă de loc, feciorul scăpără chiar foc din cremene, luminînd locul cu fișii mărunte de hîrtie, dar nu aflară nimic. Își șterseră palmele în cămăși și, nemulțumiți, se ascunseră din nou după statuie.

La desert, își făcu apariția o ordonanță, care aducea o valiză măricică. Pe tăvi aromeau bucine și torturi de alune, iar în vasele de cristal, mere, pere și struguri stafidiți. Cu un zîmbet misterios pe față, colonelul Kaupe preluă valiza din mîinile ordonanței, scoase din buzunar o cheiță și o potrivi, cu gesturi de prestidigitator, în zăvor. Toată societatea se ridică de pe locurile unde ședea și se strînse curioasă în jurul lui. În valiză, înfășurate în hîrtie de mătase, surîdeau minunate portocale. De sub portocale apărură cîteva cutii de porțelan cu caviar rusesc, superb cașcaval șvaiter, o cutie de cafea veritabilă și trei butelii de șampanie franțuzească.

— Prea stimată doamnă baroană — zise cu solemnitate colonelul —, în vremurile acestea de război se spune că dacă veniți, veți sta, dacă aduceți de-ale gurii, veți mîncă. Casa domniilor voastre este o oază a păcii, unde

bietul ostaş se leagănă în iluzia că se află la nişte tihnite manevre imperiale, îi zîmbesc fete frumoase de prin ferestrele înflorate, cîntă tarafurile şi vinul curge gîrlă. Aş vrea şi eu, bătrîn ostaş încercat, să contribui la această ambianţă de pace, după puterile mele, gustaţi-le sănătoşi şi să fim binecuvîntaţi cu toţii !

Vorbitorul fu aplaudat şi toţi erau emoţionaţi. Băroneasa scoase o portocală pe farfuria sa, o curăţă cu cuţitaşul de argint de coaja galbenă şi scămoasă, apoi despică în felii miezul brumat, din ale cărui cute ştirbite picura un suc aromat.

— Se împlineşte în curînd anul de cînd n-am mai mîncat portocale — făcu ea şi se uită zîbind, prin lornion, la colonel. Era la nunta miciei contese Szacs vay, unde se aduseseră din Elveţia căci la Pesta şi Viena nu găseai, nici cu aur ; fireşte, acolo nu era un colonel atît de amabil, care să ofere ca prin farmec portocale pînă şi la ţară...

— Cum ai izbutit să pui mîna pe o asemenea vitrină ca din timpuri de pace, colonele ? — se interesă, cu o maliţie îngăduitoare, deputatul.

Colonelul lovi masa cu palma şi obrajii lui stacojii se umflară :

— Am mai povestit-o odată, istorioara nu e prea veselă, poate că e niţel chiar picantă, dar are oricum haz, nu-i aşa că-mi îngăduiţi, stimată doamnă ? Pînă la în-sănătoşirea mea completă am fost afectat curţii marţiale din Jitomir, unde am rămas pînă la sfîrşitul lui februarie. Într-o bună zi, îşi face apariţia la uşa locuinţei mele un evreu bătrîn, în pelerină neagră, şi mă imploră, gesticulînd disperat, să fac ceva pentru fiul său, care se află în închisoarea curţii marţiale, suspectat de spionaj. Cu titlu de „cadou“, se străduia să mă facă să primesc cu orice preţ valiza aceasta plină de delicateţiuri. M-am în-furiat din cale-afară şi m-am răstit la el : „Schaffen Sie das fort und gehen Sie zum Teufel !“ *. A doua zi, în timp ce lipseam de acasă, un evreu mititel reveni cu valiza, în-soţită de o scrisoare pecetluită, pe care ordonanţa mea le-a preluat fără să bănuiască nimic. Întorcîndu-mă la

* Ia-ţi calabalicul şi du-te dracului ! (Germ.).

prînz acasă și desfăcînd plicul, căzu din el cheița valizei, fotografia unei frumoase evreice și un răvaș. Scria în el doar atîta, vă rog să nu rîdeți : „Cheia se potrivește și la inima mea“.

Tinerii sublocotenenți izbucniră în rîs, în timp ce baroneasa își întoarse zîmbind fața, pe care se ivise o ușoară roșeață. Arătîndu-și dinții albi, teferi, deputatul îl întrebă încetîșor pe colonel :

— Cum te știu mare crai, Kaupe, ai încercat fără întîrziere cheia în broască, nu ?

— N-am să fiu indiscret — se apără colonelul cu un surîs ghiduș pe fața stacojie, complăcîndu-se vizibil în suspiciunea galantă.

V

Trecuse de miezul nopții, dar prin casele satului lumina mai ardea și oamenii stăteau de veghe. Pusese ră lacăte la șuri, la poduri, la pivniți și, retrași în încăperile dosnice, adăstau neliniștiți ivirea zorilor. Nici Blendea nu închisese ochii toată noaptea, deși nu avea ce să păzească. Îl ținea treaz agitația din sat. De cînd se înapoiasse rănit de pe front, neliniștea pune uneori stăpînire pe el cu o putere elementară. Toate cîte se întîmplau iscau în el un ecou agitat, îl interesa tot ce se petrece în sat, ba treburile celorlalți, ale întregului sat, îl preocupau mai mult chiar decît propriile sale necazuri mărunte. Din ferestruicile luminate, din șoaptele înăbușite ale vecinilor, din hămăitul dulăilor legați în lanțuri zornăitoare se răspîndea nu știu ce emoție instigatoare, care se acumula ațîțător în sufletul răscolit al invalidului. O euforie amestecată cu minie pusese stăpînire pe el, încît ar fi dorit să săvîrșească un lucru neobișnuit și de durată, ceva care să corespundă așteptărilor sale sumbre și violente. Vecinilor le dădea sfaturi, el însă procedă cu trufie în alt chip. Nu încuie nutrețul vitelor, ci puținul fin amestecat cu paie ce-i rămăsese îl așeză cu propriile sale mîini sub botul cailor. După ce-i hrăni, mulse capra, o puse pe femeie să facă mămă-

liga și îi pofti la cină pe cei doi husari, care primiseră de cină de la trupă un fel de zeamă fără urmă de grăsime în ea. Domnea tăcere la masă, soldații sorbeau cu poftă laptele, înfulecau mămliga ce aburea caldă, în timp ce femeia, fata mai mărișoară și Măriuca se uitau speriate, cu ochii cășcați, la prăpădul de bucate. Când unul dintre husari își exprimă printr-un rîgîit satisfăcut mulțumirea de a se fi săturat, mărunta Măriucă nu mai putu răbda și izbucni într-un smiorcăit jalnic. Ioana strivi și ea o lacrimă sfioasă între gene, pîndind resemnată dacă se supără cumva Blendea din pricina ei. Invalidul ședea însă plin de demnitate în capul mesei, ciugulea a lehamite din blidu-i de lut, doar spre a-și ascunde cu ceva emoția stranie, înălțătoare, apoi își șterse solemn cu podul palmei gura.

— Din ce parte sînteți, fraților ?

— Iacă de-aci, de pe-aproape, de pe Niraj, răspunse jovial husarul, care, după cina gustoasă, vedea lumea cu ochi mai senini.

Invalidul își păstră seriozitatea, măsurîndu-și oaspeții îndelung, cu ochii săi inteligenți și negri.

— Ce se mai aude pe la voi ? — întrebă el cu o sfială aproape pudică.

— Toată lumea așteaptă să se isprăvească odată, răspunse domol husarul. Cine naiba nu s-a săturat încă de atîta măcel ? !

— Odată ce nu s-au săturat cei mari — făcu Blendea, uitîndu-se cu o compătimitoare ironie la iconița afumată din perete. O privi îndelung, în timp ce în cap gîndurile i se învălmășeau sprintene, se înlănțuiau cu o încredere spumoasă, înaripată, luîndu-și zborul aproape spre un țel sigur. Gîndirea îi tihnea. Părea că iconița afumată a Fecioarei fie zîmbește, fie se întunecă, după cum pîlpîia flacăra opaițului și, în umbrele adînci, prinde ființă întreaga ticăloșie a domnilor.

După cină, familia se retrase în încăperea din fund, iar husarii se culcară pe strujeacul umplut cu paie ce li se pregătise în colț, unde ațipiră înfășurați în mantale. Prin întuneric, Blendea își mai frămîntă gîndurile ceasuri în șir, apoi se ridică de pe laviță și ieși schiopătînd, fără să facă zgomot, în prag.

Sunete agitate străbăteau liniștea plină de amenințare a satului înnoptat, lătrături, câte-un nechezat de cal și glas de femei gîlcevitoare ; undeva, în depărtare, sună o goarnă, și invalidul își simți inima că tresare și că i se aburesc ochii sub povara melancolică a amintirilor. Nu-și putu pune frîu dorului de hoinăreală, astfel că, stîrnit de neastîmpărul său, își luă bîta și ieși pe poartă.

Casa invalidului se afla într-o uliță dosnică, era împrejmuită de numeroase grădini și pîrloage, maidane încît nu e de mirare că, la început, nu prea se deslușea neliștea ce domnea în sat. De îndată însă ce ajunsese în apropierea primăriei, în partea cea mai populată a satului, își putu da seama că în fiecare cocioabă ardea câte o lampă. Ciinii hămăiau cumplit prin ogrăzi, concertul lor asurzitor era însoțit de înjurături, certuri și uși trîntite. În vecini, din gospodăria bătrînului Vasile Dan răzbăteau țipetele unei femei certărețe. Invalidul șchiopătă pînă la gard și trase agitat cu ochiul printre uluci. Prin ușa deschisă a cocioabei sărăcicioase se strecura în ograda plină de gropi lumina palidă a unei lămpi de petrol. Bătrînul Vasile Dan în mijlocul ogrăzii stătea în cămașă și izmene și gemea din cînd în cînd, ca un car încărcat pînă-n vîrf. Își scutura amenințător pumnul scorojit, condimentîndu-și gesturile cu câte un mîrîit sumbru. Gura nevastei sale, aflată în spatele lui numai cu poalele pe ea, nu contenea o clipă :

— Bată-vă Dumnezeu, cătane hămesite, vitelor mele le priesc paiele, mîrtoagelor voastre rîioase ba ? (Bătrînul Vasile Dan interveni cu un mîrîit : dracu să-i ia pe toți !) D-aia am cruțat toată iarna finul, ca voi să ni-l mîncăți ? S-o fi văzut pe vaca noastră cum mîncea la paie, cu toate că avea vițel, vițelul suga, o mulgeam și noi, și totuși o ieșit din iarnă ! Nu cumva le-ați da și grăunțe mîrtoagelor voastre afurisite, arde-le-ar sămînța cu voi laolaltă ! ? Cine ne despăgubește, poate notarul, ha ? !

Pe scara rezemată de podul de fîn stătea un husar în pantaloni și cămașă, de unde arunca liniștit finul camaradului său, care desfăcuse o foaie de cort cafenie.

— Coboară de acolo, tîlhar blestemat ! — făcu amenințător către el bătrînul Dan.

— Cine ne despăgubește ? — șuieră bătrîna, și glasul ei înaripat de furie se ridică la înălțimi aproape amețitoare. Cine ? Că doar finul a ajuns la fel de scump ca pita ! Dă-te jos, lotru bun de ștreang, pînă ți-e bine, că-ți dau în cap cu furca asta, să mă ții minte cît îi trăi !

Cîinele legat în lanț fusese stîrnit de ceartă. Lătra înnebunit, horcăia, botul i se umpluse de spumă și, în timp ce-și smulgea lanțul fugind în cerc, toate zăngăneau și scîrțiau în jurul lui.

— Ascultă, cumetre — făcu husarul din capul scării —, ăsta pare să afurisească sufletul măicuțelor noastre.

— O iotă nu înțeleg din ce spune. Țasta-i mocan, de aia îi așa de „ține-minte“.

— Te pomenești că se dă la noi !

— Am să-i vîr furca în gură, să se potolească.

— Cum se mai perpelește pentru stropul ăsta de fîn, mai-mai să-i plîngi de milă !

Ostașul isprăvi de aruncat finul și coborî scara, cu furca în mînă. Camaradul său legă prada în foaia de cort, înfipse capătul furcii pe nod și, săltîndu-și pe umăr povara, porni către grajd. Asta era mai mult decît putea să îndure bătrîna. Așa cum ieșise, într-o cămașă, se azvîrli asupra husarului, îi smulse țipînd de pe umăr foaia de cort și dădu să fugă cu ea în casă. Însă nici husarul nu se lăsă mai prejos, ci se luă după ea și, înjurînd, prinse s-o tîrască îndărăt. Bătrîna lăsă să-i scape prada și își înfipse unghiile în fața ostașului. Celălalt husar se grăbi să-i vină în ajutor camaradului său și îi dădu un brînci atît de puternic bătrînei care pufnea ca o pisică sălbatică încît aceasta căzu icnind la pămînt. Cămașa i se ridică pînă la mijloc, descoperindu-i dosul ofilit. De rușine și durere prinse să țipe, ca un copil bătut cu nua. Cei doi husari crăpau de rîs. Se rezemaseră de șură și se plesneau cu palmele peste genunchi. Mocnind mut de mînie, bătrînul Vasile Dan își ajută femeia, care o pățise rău de tot, să se ridice din tină.

Cîteva case mai încolo, Blendea fu martorul unei încăierări și mai cumplite. Din porunca primarului se bătuse toba-n sat ca, pînă soldații se află în sat, oamenii să-și lege cîinii în lanț. Bătrînul Bakó János ascultase sfatul invalidului și bătuse țarușul potăii lîngă podul de

fin, cu gîndul că, dacă trebuie legat, măcar să stea în apropierea nutreţului. După miezul nopţii, husarii începuseră să se foiască, închideau şi deschideau mereu uşa, şoptind între ei pe înfundate. Bătrînul Bakó ieşise în odaia din faţă şi îi întrebaseră de ce n-au astîmpăr. Husarii îi răspunseră că umblă doar la ritirată. Nu trecu un sfert de ceas, cînd nişte lătrături furioase şi un urlat de durere îi trezi pe cei ce dormeau. Ciinele se ascunsese în căpiţa de paie din dosul grajdului şi cînd soldaţii se furişaseră la podul de fin, iar unul din ei se pregătea să urce pe umerii celui alt spre a putea ajunge la gura podului, fiindcă bătrînul Bakó ascunsese prevăzător pînă şi scara, ciinele se repezise din pînda lui asupra hoţilor, muşcîndu-l cumplit de braţ pe unul din ei. De furie şi durere, cel muşcat apucase o furcă şi omorîse cu ea potaia. Bakó, nevastă-sa, nora şi nepotelul în vîrstă de cinci ani se strînseseră afurisind şi jelind, în jurul ciinelui mort. Zăcea năclăit de sînge şi băieţelul îl trăgea plîngînd de coadă, chemîndu-l pe nume.

— Vroiau să fure fin, mişei ! — îşi scutură pumnul bătrînul Bakó către fîntînă, unde ostaşul muşcat de ciine îşi spăla rana înjurînd.

— Tacă-ţi odată gura, că de nu, ai s-o păţeşti la fel ca potaia ta ! — urlă husarul şi, cu mîna rămasă nevătămată, învîrte sumbru deasupra capului său furca.

— Haideţi în casă, taică ! — se jelui bătrîna, ăştia sînt în stare să ne omoare şi pe noi !

Vecinii se strînseseră în uliţă şi îşi povesteau tînguindu-se numeroasele furturi. Ciinii erau întăritaţi de mirosul străinilor, iar agitaţia lor fusese sporită şi de faptul că stăpînii îi legaseră peste noapte în lanţ. Se învîrteau urlînd împrejurul ţăruşilor şi îşi muşcau lanţurile cu boturile înspumate.

— Are să fie azi moarte de om — se văicăreau bătrînele —, de asta latră şi urlă aşa de smintiţi ciinii.

— Îl jelesc pe dulăul lui Bakó, zace în ogradă într-o băltoacă mare de sînge, ca un porc înjunghiat. Ciinii îi simt sîngele, de asta urlă.

Din depărtare, se auzeau uneori urlate în cor, ca şi cum o haită întreagă ar fi lătrat pe undeva. Ciinii închişi în conacul lui Pethe răspundeau dulăilor din sat.

Numeroasele injurii, al căror martor fusese, hărmălaia agitată, atmosfera amenințătoare din sat îl cufundară pe Blendea într-un fel de visare pierdută. Ochii negri îi scăpărau, grimasa nervoasă și-o uitase și șchiopăta cu o rigiditate solemnă. Își închipuia că urcă în turn, trage clopotul într-o dungă, sătenii se răscoală, pun mîna pe coase, sape, îmblăcii și îi alungă pe oștenii prădători. El încalecă pe un cal ofițeresc și îi căsăpește cu sabia pe fugari. Dar mintea-i lucidă de țaran îi struni mînia stîrnită și clătină din cap sumbru și descurajat. Totul ar fi în zadar : husarii au săbii, carabine și mitraliere, pînă să doboare unul, zece săteni ar da ortul popii.

Dinspre castel, vîntul aducea glas de vioară, și muzica aprinsă învolbura aproape vijelios dispoziția asemănătoare a lui Blendea. Înainta suflînd și gîfîind, în timp ce privea îndîrjit acoperișul înalt al castelului, ce se țuguia întunecat sub bolta învîlmășită. După perdelele căzînd în falduri scînteiau lampadarele, și vîntul ce se deșteptase amesteca frînturi de conversație veselă în glasul viorii, care amuți răvășită o clipă, dar numai ca să izbucnească iar. În sufletul invalidului venerația și devotamentul se luptau cu amărăciunea. După felul oamenilor simpli, se ușură de simțămintele-i contradictorii trecînd devotamentul și venerația pe seama trecutului : odinioară, domnii fuseseră și ei buni. Își aminti, cu ochii aproape înlăcrimați, de baronul bătrîn, cu barba lui colilie, un om plin de bunătate, care purta surtuc simplu, negru, și de cîte ori ieșea din castel în caleașca sa azvîrlea mere roșii, pere și nuci mari copiilor din sat. Oricine avea un necaz se putea duce la el ca să-și verse amarul. Bătrînul baron îl poftea cum se cuvine să ia loc, îl asculta și, dacă îi stătea în putință, îi venea în ajutor. Dăduse odată cinci coroane unui biet moșneag, ca să poată face comîndarea pentru nevastă-sa. Așa erau domnii de altădată. De atunci însă lumea s-a ticăloșit. Domnului deputat puțin îi pasă de satul său, vine la o jumătate de an o dată, și atunci pe o zi sau două, își trăiește traiul la Pesta, în orașul acela neînchipuit de mare și plin de fum, la care Blendea nu se putea gîndi decît cu groază. Avusese prilejul să-l cunoască cînd se înapoiase de pe front. Dacă bătrînul baron ar trăi, el n-ar benchetui, nici nu i-ar pune pe

lăutari să-i cînte la ureche, ci ar coborî în sat să se convingă dacă mulțimea de soldați neastîmpărați nu cășunează vreo pagubă slujitorilor săi. Pe cînd ăsta, nici măcar să primească poporul nu se îndură, lasă totul în seama vechilului său. Invalidul înfruntă cu ochi aprinși ferestrele luminate ale castelului și, cu opinca diformă din piciorul său schilod, prinse să lovească revendicativ în gardul curții de acareturi.

VI

La castel, lăutarii cîntau fără oprire. Prin ușa deschisă a balconului se împrăstiau în noapte sunetele unui cear-daș trufaș, amestecate cu zumzet de glasuri și clinchet de pahare. Noaptea tîrziu, de îndată ce baroneasa se retrase în apartamentul ei, iar petrecerea se dezlănțui cu bărbătească nestăpînire, Mihály, lacheul, coborî în grabă scările de la etaj, ceru împrumut din grajdul cailor de paradă un lămpaș și, luminîndu-și calea, ieși în uliță. Străbătu, cufundat în gînduri, cărarea ce ducea pe lîngă uluci, fiindcă acolo noroiul era oricum de suportat, cînd, dintr-o ogradă, un cîine se repezi la gard urlînd înfiorător, aproape să-i pîrjolească fața cu răsufierea-i furioasă. Lacheul, care nu era un om prea curajos, se sperie, încît simți fiori prin tot trupul. În mînia sa neputincioasă, ridică de jos un pumn de tencuială uscată și o azvirli în gîtlejul potăii hămăitoare.

Din ulița înecată în glod, ajunse la piața mai mărișoară, cu notariatul și cu școala primară în mijlocul ei. Bătu la geamul încăperii unde dormea notarul și, înălțînd lămpașul, așteptă cu un rinjet pe față. Înăuntru cineva aprinse lampa, deschise fereastra, ridică storul și scoase prudent capul. În fața buhăită de somn, lacheul abia putu să recunoască trăsăturile notarului. Ceea ce i se păru însă mai neobișnuit era că notarul purta o cămașă de noapte cu cusături românești, avînd aspectul unui țaran gătit în straie de sărbătoare.

— Bună dimineața, domnule notar ! — îl salută rînjind lacheul.

— Dumneata erai, Mihály ? — întrebă surprins notarul. Ce cauți aici așa de târziu ?

— Era să nu vă recunosc în cămașa asta ; semănați într-însa cu un dascăl. Nu s-a întâmplat nimic, doar domnul colonel vă trimite vorbă că ar dori să vă vadă, domnul locotenent ar vrea și dînsul să vă vorbească, fiindcă și-a pierdut inelul de logodnă. Vă rog să vă îmbrăcați, sînteți așteptat cu plăcere.

Notarul se făcu roșu la față. Nevastă-sa era fiica unui cîntăreț de biserică din jurul Năsăudului, și cămășile acestea nevinovate, cu arnici, i le trimitea soacră-sa. Deși lucrul părea inofensiv, notarul se îngrozi la gîndul că, la castel sau printre superiorii săi, ar putea să se afle că Csorba Péter poartă asemenea cămăși.

— Nu face nimic — îl liniști lacheul —, a fost ideea domnului colonel, însă măria sa domnul baron m-a trimis să vă spun că sînteți așteptat cu plăcere la castel, faceți-le onoarea de a veni.

Notarul stătea la fereastră, fără să știe ce hotărîre să ia. Simțea ofensa camuflată în invitația tîrzie, trimisă de niște capete tulburate de vin, pe de altă parte însă simțea imboldul de neînfrînt de a-și demonstra supunerea și loialitatea, plasînd din bună vreme, acolo sus, cîteva scuze pentru cazul cînd lacheului i-ar umbla gura despre teribila cămașă.

— Auzi, Amalia ? Sînt poftit la castel ! — zise el cu mîndrie prefăcută către soția sa, care stătea în spațele lui cu părul vîlvoi și aștepta somnoroasă evoluția lucrurilor.

— Nu cumva să te duci ! — șopti iritată femeia uscățivă, brunetă —, să fi binevoit domnii să te poftască ziua, nu în toiul nopții. Ia te uită, se îmbată bine, apoi își aduc aminte că mai ești și tu pe lumea asta.

— Îți dă mîna să vorbești ! — răspunse înciudat notarul, care se așteptase ca nevasta să-i risipească scrupulele de orgoliu. Chiar beat, Szombory Dénes rămîne Szombory Dénes și superiorul meu. Domnul deputat a sosit azi de la Pesta, s-ar putea să aibă pe seama mea niște dispoziții confidentiale.

— De vrei să te duci, du-te, ce mă-ntrebi pe mine ? Pune-ți jacheta, dar te rog să nu faci zgomot, ca să nu trezești cumva fetele, sărăcuțele au adormit tîrziu de tot.

— Domnule notar, făcu încet de sub fereastră lacheul, dacă v-ați îmbrăcat, așteptați-mă în poarta castelului, tot nu puteți intra de unul singur, odată ce cîinii au fost dezlegați. Într-un sfert de ceas sînt și eu acolo.

Lacheul porni grăbit și, la un colț, întîlni o siluetă schiopătîndă, care se bîțîia pe trotuar rezemată într-o bîtă. Era invalidul, care, cuprins de o stranie agitație, umbla hai-hui în noapte. Valetul îi lumină fața cu felinarul. Invalidul îl înfruntă cu priviri îndărătnice și sumbre, apoi își clinti în silă clopul, văzîndu-și de drum fără să rostească un cuvînt. Lacheul se uită după el, clătînînd din cap ; îl urmări din priviri pînă cînd fu înghițit de întuneric. Ce-o fi punînd iar la cale ologul ? Își aprinse neliniștit pipa, fiindcă nu se prea simțea în siguranță. S-ar cuveni internat fie într-un ospiciu, fie închis după zăbrele, odată ce pentru oameni de teapa lui nu-i loc în sat ! Își puse în gînd să-i vorbească dimineața lui Sebesi, ca el să ia măsurile de cuviință. Zi și noapte hoinărește prin sat, cînd în capătul de sus, cînd în cel de jos, oamenii nu mai prididesc să-i arate ușa, apoi într-o bună zi are să-l apuce cu adevărat strechea.

Lumină cu felinarul o cocioabă scundă, acoperită cu paie ; în pereții ei de chirpici lipiți grosolan se căscau fereștruci de-o palmă. Gardul într-o rîină se sprijinea de niște sălcii strîmbe, în ogradă moțăiau cîțiva duzi stufoși, pe crengile lor dormeau găinile. Bătu de mai multe ori în geam, dar spre nemulțumirea lui nu se ivi nimeni. Stătu mult pe gînduri ce să facă, apoi luă hotărîrea de a intra. Se furișă în vîrfurile picioarelor pînă la poiată și răcni militărește :

— *Habst Acht, du verfluchter Kerl ! **

La vederea necunoscutului cu înfățișare de ofițer, hussarul sări speriat din culcușul de paie. Fata rămase o clipă înlemnită, în poziția în care fusese surprinsă, revenindu-și abia după ce lacheul îi lumină, rînjind, coapsele goale.

* Ia seama, afurisitule (germ.).

— Îmbracă-te, Paraschivă, vîi cu mine la curte !

După captura izbutită, lacheul făcu drumul întors. Fata rușinată își puse o cămașă curată și o catrință mai bună, luîndu-se suspinînd după el. Ajunseră în capătul de jos al satului, unde începeau mlaștinile riului Șieu, oprindu-se în fața unei bojdeuci zidite din gresie. În partea de jos a ogrăzii se mai vedeau sedimentele apelor revărsate, o grămadă de mîl, moloz, scoarță de copac și alte gozuri. Gardul consta doar din cîțiva țăruiși dă-răpânați, fiindcă restul fusese luat de ape.

Două pietroaie plate duceau, în loc de scară, la bă-tătura bătucită din argilă. Auzind apropierea unor pași dibuitori, femeia se ridică în așternut, se dădu jos din pat fără zgomot, stîrni cărbunii în cuptor și aruncă un smoc de paie pe ei. Lacheul luminează prudent cu felinarul său întunericul ce se subțiasse. Pe salteaua aflată într-un colț, înfășurat într-o velință de cîrpe colorate, dormea somn neliniștit bărbatul. Pe fața lui palidă și scofilcită șiroia sudoarea, pieptu-i surpat abia se mai ridica, o tuse fără vlagă îi răsărea din cînd în cînd de pe buzele livide, pleoapele i se deschideau pe jumătate și privea țintă, cu o nepăsare toropită, tavanul, apoi se cufunda iar în somn.

Femeia era Raveica, slujnica de odinioară de la curte, care se aflate dimineața în deputăția palmașelor. Se furișă în vîrfurile picioarelor pînă la laviță, o deschise cu binișorul, scoase din ea o cămașă învinețită peste măsură, un laibăr înflorat și o catrință frumos călcată. Din coada ochiului îl privea pe bărbatul său care dormea și, între timp, îl iscodea cu priviri lacome și pe lacheu, care își făcuse pîlnie din palmă, încercînd astfel să-i sufle vorbele sau îi arăta pe degete coroanele făgăduite. „Te mulțu-mești tu și cu mai puțin, otreapă, numai să isprăvim odată“ — se gîndi cu dispreț lacheul. Femeia lăasă să-i cadă pînă la mijloc cămașa ponosită, se vîri în cea proaspăt învinețită, îmbracă laibărul și, în cele din urmă, catrința călcată. Sinii i se lăbărtaseră, dar nu-și pierduseră încă în întregime ispita tinerească. Se pieptănă cu un pieptene știrb, prinse să-și împletească cu degete sprintene șuvițele lungi și, de îndată ce cele două cozi de păr negru fură gata, le înnodă cunună pe cap.

Bolnavul tuși sec în ungherul său, deschise ochii și o privi cu uimire pe femeia ce se gătea. În prima clipă își spuse că o fi mijind de ziuă și că femeia s-a sculat ca să dea nutreț la vite, dar îi izbi nările mireasma florii de șofran. Ciorchinii ei gălbui erau presăți între albituri. Obrajii livizi ai bolnavului se făcură stacojii, sprâncenele i se încruntară stufoase. Femeia înăbuși speriată flacăra din cuptor, încercînd să-l liniștească pe bărbatul bănuitor :

— Dormi, Toader, am auzit găinile cîrîind, mă duc să văd dacă nu le dă cumva dihorul tîrcoale.

— Din pricina găinilor ți-ai pus cămașă curată, Raveică ? — întrebă răgușit bărbatul, și ochii lui negri mocniră sumbru în gropile lor.

— Mai bine-ai crăpa odată, în loc să-ți bagi nasul în toate celea ! — izbucni furioasă Raveica. Zaci toată ziua în colț, ca un diug, nici deștul nu ți-l clintești, da' de mîncat mîncinci ca o vită, întoarce-te la perete și dormi !

— Păi, abia dacă îmbuc ceva, tu fleoartă ! — gemu bărbatul, scrișnind din dinți și, strîngîndu-și toate puterile, se ridică în capul oaselor pe strujeac. Toată ziua n-am mîncat decît un blid cu zeamă de chimion și-o ulcică de lapte acru, pînă și de atîta îți pare rău ? Crezi că nu știu că săptămîna trecută a umblat iar peste noapte cineva la tine ? Ți-ai pus și atunci cămașă curată, panțură, tu ! — horcăi bărbatul și, din pricina efortării făcute, o spumă roșie îi năpădi pe gură.

— Nu vezi că-ți curge tot sîngele, bātu-te-ar Dumnezeu să te bată, de ce nu te astîmperi ? — încercă să-l liniștească, speriată, femeia.

— Știu eu ! — gifii bărbatul și recăzu, cu fața ca de ceară, în așternut —, am văzut eu ! Ești o femeie netrebnică, Raveică, fleoartă ești, fleoartă ! — repetă el înecîndu-se și ațintindu-și cu o ură neputincioasă ochii negri, încercănați, asupra femeii. Mai bine pieream pe front !

— De dragul tău fac toate cîte fac, nemernicule, Dumnezeu să-l trăznească de om afurisit ! — țipă scoasă din fire femeia. Din ce-ai vrea să te țin cu doctorii scumpe, ca să nu-ți dai sufletul blestemat ?

— Fleoartă, fleoartă ! — șopti bărbatul cu dispreț și își întoarse fața torturată către perete.

Femeia nu-l mai luă nici ea în seamă, mai degrabă prinse să-și bată capul cu ce să se încalțe, fiindcă, oricum, nu se cuvenea să se înfățișeze desculță la castel. Un gând îi fulgeră prin minte, scoase de sub laviță bocancii bărbatului, cu care se înapoiase el de pe front, și se încălță cu ei. I se clăteau, ce-i drept, în picioare, dar le găsi îndată leacul, înghesuind în ei vreo trei rînduri de obiele, apoi îi strînse bine cu șireturile.

Afară, în uliță, Raveica băgă de seamă rușinată că nu e singură, că și Paraschiva îl așteaptă pe lacheu. În zăpăceala lor, cele două femei se prefăcură că nu se observă una pe alta și nu-și spuseră nici un cuvînt tot drumul.

Notarul aștepta de vreo jumătate de oră la poarta parcului de castani. Cînd îl zări pe lacheu cu cele două femei, de rușine și mînie nu mai știu ce să facă. Ar fi avut poftă să-l cotonogască bine pe lacheu, odată ce nu se putea răzbuna pe ceilalți, pe autorii morali ai jignirii ce i se adusese. Fusesse trezit din somn în toiul nopții și citat la castel împreună cu aceste muieri netrebnice ! În primul val de mînie ce-l cuprinsese vru să se întoarcă din drum, deodată însă chestia cu cămașa de noapte îi apărui în culori atît de înfricoșătoare, încît nu găsi decît o singură porțiță de scăpare : aceea de a se duce la castel și, prin prezența sa, de a-și demonstra loialitatea.

— Luați seama, fetelor ! — făcu lacheul către cele două femei, care, la vederea notarului, se zăpăciră și mai rău, ascunzîndu-și cu gemete jalnice fața în năframe —, intrați binișor în bucătărie, e acolo un ciubăr mare cu apă caldă, scăldați-vă bine amîndouă, fiți curate și bine-mirositoare, ca laptele. Clătiți-vă bine și gura, ați înțeles ?

Notarul era din ce în ce mai copleșit de emoția vizitei și jignirea ce o resimțise se topi în întregime în ambianța scînteietoare. Vălătucii de fum din fumoar puteau fi tăiați cu cuțitul. Lăutarii se plimbau, clătînîndu-se, de la un musafir la altul și le cîntau la ureche, cu înflorituri, melodii dulcege. Jucătorii băteau neobosiți cărțile, repetînd frazele lor stereotipe, bizare, cu glasuri fleșcăite.

Apariția notarului învioră plăcut societatea. Oamenii muiați de băutură prind puteri noi de cîte ori se ivește

printre ei un băutor proaspăt. Deputatul îl întâmpină cu cea mai mare politețe, i se adresează cu „dragă prietene“ și îi făcu loc lângă dînsul. Treaz fiind, nu se purta cu atîta dezinvoltură. Lacheul aduse un pahar pentru noul venit, iar baronul, amfitrionul, colonelul, prim-notarul și ofițerii ciocniră cu el paharele, cu amabilitatea celor amețiți de alcool.

Colonelul Kaupe, care ținuse morțiș ca notarul să fie invitat în mijlocul lor, abia își putea stăpîni satisfacția vijelioasă. Obrajii îi ardeau liliachii, ca flacăra spirtului, și se umflaseră de un zîmbet de șmecher simpatic. Își trase scaunul mai aproape de notar și prinse să-l bată amical pe umăr ; în curînd îl lovi cu atîta putere, încît Csorba se întrebă ce să însemne asta. Pe neașteptate apoi, colonelul îl îmbrățișă zgomotos, îl sărută apăsător de mai multe ori, repetînd cu glasul înecat în sughițuri sentimentale :

— E cel mai bun prieten al meu, îl iubesc ca pe propriul meu fiu, cu cîtă cuviință m-a întâmpinat în sat, mi-am dat îndată seama că e omul meu, din familie bună, ungur de omenie, să dea Dumnezeu de o mie de ori pe atîta bieteii noastre Monarhiei atacate, atunci husarii vor purta iar dolmane, iar pruncii se vor naște în cizme împintenate.

Notarului îi căzu o grea piatră de pe inimă. În drum spre castel, își frămîntase mintea cu aflarea unui apropo, a unei vorbe aruncate cum că nu e nimic de osîndit în faptul că omul mai poartă din cînd în cînd o cămașă brodată. O astfel de cămașă exprimă, în toată simplitatea și blajînătatea ei, arta populației românești de prin împrejurimi, fără vreo urmă de aluzie politică. Primirea atentă îi risipi însă orice îngrijorare, încît își sorbea acum cu o mută cucernicie popularitatea de care se bucura și buna dispoziție a societății înalte. Ciocneau paharele cu el, îi pîndeau fiecare cuvînt, îl tutuiiau chiar. De astă dată se instalează lângă el locotenentul ăsta sfrijit, cu obrazul amar, spunîndu-i :

— Dacă mi-ai cunoaște Logodnica, iubite prietene, copila asta fermecătoare, mi-ai înțelege. I-am încredințat vechilului zece coroane pentru cazul cînd l-ar găsi servitorii, mi-e teamă însă că am pierdut inelul în sat, de

asta să dai de veste prin toboșar că gășitorul primește zece coroane, primește-le, te rog.

— Sînt cu totul la dispoziția ta — răspunse notarul, simțind un fel de dogoare înălțătoare în jurul inimii că-l poate tutui, la rîndul său, pe ofițer —, cele zece coroane nu sînt necesare, le voi cere de la domnul administrator.

— Vezi însă că acelea sînt pentru servitori, dragă prietene ! — răspunse locotenentul cu o blîndă îngăduință.

— Numai că, odată ce inelul va fi găsit în sat, nu mai poate fi găsit de către servitori !

Locotenentul aruncă o privire înmărmurită către notar, apoi, grav, își ciocăni fruntea cu degetul.

VII

În zorii zilei, la ora patru, un gornist călare duse trîmbița la buze și făcu să răsunе din plin deșteptarea. La sunetele vibrante, vrăbiile adormite țîșniră de pe crengi, găinile prinseră să cotcodăcească, iar vitele mugiră voios prin grajduri. De cînd vremea se încălzise, adăstau în fiecare dimineată goarna care să le cheme la pășune.

Husarii se ridicară pe strujeacuri sau pe paiele așternute prin unghere și, trăgîndu-și cizmele, ieșiră la fîntînă, să adape calul și să-și spele somnul din ochi. Caii nechezau și tropăiau, semn că fuseseră bine hrăniți peste noapte. La hărmălaia astfel iscată se treziră și sătenii, doborîți de somn abia în zori, după agitația din timpul nopții. Se dădură jos din pat, îmbrăcără ce le era la îndemînă și ieșiră în pridvoare, ca nu cumva să dispară ceva, spre mai mare rușine, în plină zi. Îndeosebi femeile dovedeau mare rîvnă. Își puseseră cîte o rochie peste cămașă, laibăr deasupra, ca să le ferească de răcoarea zorilor de primăvară, și așteptau desculțe, cu părul vîlvoi, în umbrele ce se subțiau, pîndind cu îndărătnicie fiecare mișcare a ostașilor ce se pregăteau de plecare.

Detașamentul de cavalerie prinsese să se adune în fața primăriei, de cele două părți ale drumului. Caii tropăiau cu atîta trufie, încît păreau să fi fost ținuți cu ovăz.

Umpleau de balebă șanțul, și băltoaca se îngălbeni toată de udul lor.

Soarele răsări peste creasta dealurilor împădurite, din vălmășagul unor nori gălbui; era de un roșu auriu, ca porumbul copt. Un vînticel proaspăt străbătu valea, și aburul lui primăvăratîc învie aproape noroiul ce apucase să se zvînte. Peste apa din șanțuri plutea o ceață străvezie, pe oglinda ei putredă zburătăceau țințari minusculi și stăruia în jur un zvon bolborositor, ca și cum printre bălăriile mocirlei, și-ar fi încercat puterea de dospire adîncurile.

Muieretul și copiii satului roiau în jurul detașamentului gata de plecare. În fața primăriei se strînseseră o mulțime de femei, asaltînd cu văicăreli nesfîrșite poarta zăvorîtă, peste care bătrîna straje pusese din timp drugul de fier. Femeile voiau cu orice preț să-l vadă pe notar, spre a-l îndupleca să le conducă, cu jalbele lor, la „ghinăral“. Cele mai nerăbdătoare vociferau în preajma sergenților, implorîndu-i să le lase să-i vadă pe ofițeri. Cîteva sprijineau o femeie care abia se mai ținea pe picioare de plîns. Își ștergea ochii, hohotînd cumplit, cu mîneca de la cămașă, și de atîta amărăciune se lăsase fără vlagă pe seama tovarășelor sale, care o îndemnau cu gura meliță să se ducă cu jalba ei chiar la „ghinăral“. — „I-au furat cinci coroane!“ — se răspîndi în cîteva clipe zvonul, la care izbucni de pretutindeni murmurul indignării. Husarii din capătul coloanei își scoaseră săbiile din teacă și barau, înjurînd amarnic, calea păgubașelor, care fugeau văitîndu-se printre rînduri, încercînd să pătrundă în careul unde bănuiau că se află ofițerii. Cele mai bătrîne își făceau cruce oftînd, cîte o femeie mai tînără și aprinsă îi descoperise pe musafirii săi de o noapte, pe care îi copleșea cu blesteme turbate. Adevărat că ranița husarilor se umpluse cu multe de-ale gurii. Nu era casă de unde să nu fi dispărut cel puțin două sau trei găini. Le descoperiseră penele sub bălegar, însă carnea se topise fără urmă. Cei ce aveau scroafe cu porcei, mînaseră porcii în casă, pentru mai mare siguranță, dar chiar astfel pagubele erau destule, fiindcă în ambianța neobișnuită, scroafa sugrumase sub osînză ei unul sau doi porcei.

Deodată răsună semnalul goarnei și detașamentul încolonat dădu onorul cu săbiile fulgerînd la soare. De către castel se apropiau ofițerii în trapul cailor. Pleoapele le erau umflate de noaptea nedormită și de băutură, cu toate acestea se țineau drept în șa. În frunte venea cel mai tânăr sublocotenent. Fiind mezinul corpului ofițeresc, i se îngăduise să golească doar tot al treilea pahar.

Sublocotenentul tânăr se îndreptă spre capul coloanei și strigă ordinul pe un glas voalat de cheful de peste noapte, la care coloanele, evoluînd în rînduri de cîte patru, se strînseră compact în mijlocul drumului.

Gorniștii suflau acum din răsputeri pornirea, rîndurile se aliniază în jocul cailor, și detașamentul părăsi satul, în direcția cîmpiei, în tropot de copite, nechezat și porunci răcnite pe nemțește. Muieretul se luă văicărîndu-se după detașamentul în marș. Copiii erau însă cu atît mai veseli. Roibii dănțuitori, săbiile scoase, nasturii strălucitori de la dolmane, goarneau, ordinele scurte îi scosese aproape din minți. Alergau fluierînd, țipînd, cîntînd înainte și înapoi, își agitau săbiile de lemn, dar bătrînii, care pufăiau întunecați din pipe pe prăguri, trăgeau cîte unuia o palmă binevenită, ca să-i mai piară pofta de pozne.

Ceata femeilor și bărbaților păgubiți se adunase amenințătoare în fața primăriei. Cel puțin o sută de guri vorbeau și se văicăreau toate deodată, fluturau mînci de cămăși soioase, multe femei uitaseră pînă și să-și lege năframa pe cap în graba mare, încît vîntul le clătina încoace și încolo părul încîlcit. Bătrîna strajă cerceta intimidată drugii de fier ai porții, întrebîndu-se dacă vor putea să țină piept asediului atîtor femei furioase.

Primarul își șterse fruntea nădușită și se întoarse către notar, care ședea cu un aer visător pe scaun.

— Ca lăcustele, domnule notar ! Eu nu-mi dau odihna de peste noapte pentru nimic în lume, cu toate astea n-am închis ochii defel. Cînd un vecin isprăvea, începea altul, toți au dat buzna la mîne, fiecare venea cu ponosul său la mine. Husarii au furat ca-n codru ! Scăzu puțin vocea și continuă cobitor : Husarii au furat fiindcă le era foame, fiindcă de săptămîni întregi n-au mai văzut fir de tutun ; nu e prima încartiruire pe care o fac de cînd e război, dar nici una n-a fost așa de rea ca asta. Pîinea din traista

husarilor era uscată, ca nisipul. M-am plîns plutonierului; el însă s-a răstit la mine : „Ordinul sever al domnului colonel este ca totul să meargă ca pe roate, ai înțeleles ?“

Trăsăturile severe ale feței măslinii a notarului fuseseră răvășite și înmuiate cu desăvîrșire de escapada nocturnă. Orgoliul său sporit îl cufundase într-o visare aproape feminină. Nu prea asculta la cele spuse de primar, gîndindu-se fără încetare la felul cum domnul deputat îl tutuise, domnul baron i se adresase cu „dragă prietene“, iar pretorul Szombory Dénes, cel dintîi cavalier al județului, vrednicul său superior ierarhic, se interesase îndelung și amical de mersul treburilor administrative. Îi mai stăruia în gingii izul afumat al vinului, buna dispoziție spumoasă și degajată a nopții — nici o înfumurare, nici un aer de superioritate, ci maniere de adevărată domnie maghiară —, cine știe că nevastă-sa e fata unui crîsnic neunit trimis în judecată ? Și chiar dacă aflase vreunul, cui i-ar fi venit în minte să zgîndărească lucruri demult uitate ? Toate naționalitățile se bucură deopotrivă de drepturi în patrie. În voluptatea subiectivității pîrtinitoare, i se părea cu totul lipsită de însemnătate trezirea lui în toiul nopții, amețeala domnilor, cele două țărânci chițăitoare, mobilizate de lacheu odată cu el.

— Nădragii le erau rupți, dolmanele și bocancii așijderea, albiturile aflate la îndemînă le-au furat fără să stea pe gînduri. Au lăsat după ei niște zdrențe așa de împuțite, încît mai bucuros miros scirna de mîță, decît obielele lor.

Primarul se apropie de fereastră și, văzînd muieretul care țipa și bătea în poartă, fu cuprins de conștiința demnității sale oficiale. Deschise dar fereastra și se răsti din răspuțeri la pîgubașe :

— Nu vi-e rușine să vă purtați ca țiganii ?

Nu avu cum să continue, deoarece cineva îl lovi cu o balebă de cal, de care era plin drumul.

Nici la Suzana nu se luminase de ziuă fără necaz. Femeia se sculase cu noaptea în cap și se pregătea la țarcul oilor, ca să aducă zăr pentru „porc“. (Zara rămasă

de la caș era vîndută de ciobani la prețul de cîteva parale sătenilor, care o mîncău cu mămăligă, dar se rușinau s-o mărturisească, așa că spuneau că o cumpără pentru porci.) Înainte de plecare, îi legase de suflet băiatului să țină ochii deschiși. Husarii însă îl trăsese ră pe sfoară pe băiat. Băgară de seamă cu cît nesaț privește caii, așa că îl săltară în șa și, în timp ce unul din husari îl plimba prin curte, celălalt se furișase în casă și șterpelise slănina păstrată în horn. La înapoierea Suzanei de la stîină, cei doi husari se făcuseră nevăzuți. Femeia descoperi curînd paguba suferită și îl cotonogi fără milă pe băiat, pentru vina de a nu fi fost mai atent.

Abia îi trecu însă supărarea pricinuită de dispariția slăninii, că o năpădiră alte griji. Caii soldaților înfulecaseră și ultimul maldăr de fîn, încît se întreba ce are să-i dea de mîncare vacii ? Fînul e la fel de scump ca pîinea, nici cu bani nu-l mai găsești, e cumpărat tot și trimis armatei. Săptămîna viitoare vitele vor fi scoase la pășune, dar din ce are să plătească banii de ciurdă ? Îi venise un gînd și, în drum spre casă, bătuse la ușa lui nea Ferus, care era unul din cei mai înstăriți gospodari din sat.

— Nea Ferus — îl rugă umilită Suzana —, dă-mi cu împrumut o jumătate de car cu fîn, îți lucrez în schimb la vară, sau dacă socotești îți dau în jumătate fînațul meu de lingă Șieu.

— Nu încerca să negustorești la mine, Suzană, scutură din cap cu severitate gospodarul. Jidanul plătește bani grei pentru fîn, n-am mîncat mătrăgună să-l dau pe degeaba. Și, apoi, ce folos aș avea din fînațul tău ? Abia găsesc oameni care să-mi lucreze pămîntul propriu.

Femeia se dusesese mîhnită acasă, unde mugetul vacii flămînde îi sfîșia inima. Amestecă paie cu o rămășiță de fîn și umplu astfel staulul vacii. Țesălă balega uscată de pe trupul vitei, o spală, o adăpă, apoi își agăță traista de gît și mîină mîhnită vaca pe drumul țării.

Se îndreptau mulți țărani cu vitele lor spre tîrgul de la Belind. Pe drumul desfundat pășeau agale capre, oi, cornute, iar oamenii își dădeau binețe cu fețele posomorîte. Suzana agrăi un bătrîn, care îi era ceva neam și care mîină o vacă cu vițelul ei.

— Te duci la tîrg și 'mneata, bade Pavele ? — îl iscodi Suzana cu amărăciune, simțind un soi de mîngîiere la gîndul că nu e singură cu necazul ei.

— Lecuța de nutreț rămasă din iarnă au mîncat-o caii husarilor, erau așa de flămînzi că ar fi înfulecat pînă și cotelanele. Da' nu-mi pare rău, că iar s-aude c-o să fie munci de război, măcar nu mă asentează și pe mine, ca anu' trecut, am hrănit și-atunci vitele toată iarnă, ca primăvara să le duc la Bîrgău, la construcția de drumuri.

— Lu' frati-meu i-a mai rămas o vacă de lapte, oftă Suzana. Da' cumpăr în schimb o capră cu lapte și, cu banii cîți îmi mai rămîn, om trăi noi cumva pînă-n vară. Am făcut socoteala că pînă-n iunie îmi vine vremea, măcar să mă hodinesc și eu pînă atunci, m-am căznit rău de tot anu' ăsta cu aratul, Dumnezeu mi-e mărturie.

La Blendea mizeria era și mai cumplită. În accesul său de mărinimie, invalidul le dăduse soldaților tot ce avea de-ale gurii, și, înapoindu-se sfîrșit din hoinăreala lui nocturnă, se culcă cu fața la perete și dormi toată ziua. Cît despre el, putea să moară toată casa de foame. Ioana umbla prin vecini după un maldăr de fin, o măsură de mălai, dar zadarnic își făgăduia în schimb ajutorul la orice muncă, nimeni nu era în stare sau nu voia să-i dea nimic, odată ce armata pustiise totul în sat, iar cei cărora le mai rămăsese cîte ceva suferiseră și ei pagube, încît nu se prea arătau darnici.

Pe la ceasul cinei, Blendea se trezi, dar nu se sculă, ci rămase culcat, contemplînd meditativ tavanul. Nevas-tă-sa îi aduse la pat un blid cu tocană de ceapă gătită de post, pe care o înfulecă fără mămăligă. După cină, se întoarse cu fața la perete și ațipi iar.

Dimineața următoare, se deșteptă dezmeticit. De parcă i s-ar fi făcut lui însuși lehamite de purtarea sa ciudată și de faptul că nu făcea nimic. Jarul întunecat i se stinsese din priviri și pe față i se răspîndise o amărăciune leșietică. Nu mai era visător, ci îndărătnic și îndîrjitul de altădată. Privea fața sleită, deznădăjduită a soției sale, copiii care ronțăiau niște morcovi și plîngeau din te miri ce. Își luă bita și porni șontic spre curtea vechilului. După

ce intră pe poartă, se aplecă și ridică de jos o piatră, la care dulăii se retraseră scheunînd. Se urcă anevoie în tîrnațul casei vechilului, intrînd de acolo de-a dreptul în bucătărie. Soția vechilului, care trebăluia în jurul plitei, se uită cu gura căscată la noul venit. Blendea se apropie fără vorbă de cuptor și cercetă cu un aer aprobator friptura și aluatul ce se cocea pe plită, apoi privirile îi căzură asupra unei oale, în care clocotea o grămadă de carne. Miroși carnea, apoi, fără să stea pe gînduri, își scoase de după grumaz traista și vărsă totul în ea. Soția vechilului abia izbuti să articuleze cîteva cuvinte :

— Aia e carnea cîinilor, Blendea !

— Nu-i bai, mă fac cîine pentru ea ! — răspunse Blendea întunecat, și aruncă priviri poruncitoare către pîinea de grîu frumoasă și rumenă, care se lăfăia lată și crescută pe masă, ca o piatră de moară nu prea mare.

— Mi-ar putea da doamna și un crihai de pită la carne ! — urmă Blendea.

De parcă ar fi fost fermecată, soția lui Sebesi tăie o felie bună din pîine și i-o întinse invalidului, care o vîrî în traistă lingă carne, apoi, fără să dea binețe, ieși șchio-pătînd din bucătărie.

Întîmplarea neobișnuită o scoase cu desăvîrșire din fire pe soția vechilului. Se trînti pe laviță, își descheie halatul la piept și, cum își repeta în gînd cele petrecute, devenea din ce în ce mai neliniștită. Niciodată nu i se întîmplase înainte ca un cerșetor să-i ia din bucătărie hrana pe două zile a cîinilor. Necazul era că Blendea nu se purtase ca un cerșetor. Atitudinea lui fusese atît de firească, încît putea foarte bine să-și însușească cu aceeași osteneală și friptura. Iar faptul că nu luase decît carnea din oală se datora, probabil, unei sfieli întîmplătoare, pe care nu se mai putea conta în viitor. Este ceva cu totul neliniștitor în felul cum omul ăsta intră în curte, convins pe deplin că are dreptul la ceva — deocamdată doar la carnea cîinilor. Ce are să se aleagă însă de lume dacă lucrurile continuă în acest fel ? Oamenii s-au schimbat de-a binelea. Bărbații își dau, desigur, și ei seama.

Blendea se opri o clipă în curte și privi atent în jurul său. De la fereastra bucătăriei servitorimii lipsea un ochi

de geam, fiind înlocuit cu o scîndură veche de pat. Privi îndelung fereastra, apoi porni către casă cu mersul său strîmb.

Acasă îi sătură pe copii cu carne, puse de o parte cîteva bucăți mai bune pentru nevastă-sa, se sătură și el, iar ceea ce rămase vîri la loc în traistă. N-avea stare în casă, astfel că își petrecu iar traista pe după gît și porni din nou la hoinăreală.

Se duse la un văduv, cu numele de Pavel Bistrițan, care locuia în ultima vreme cu chirie la nevasta lui Vlad Pantelimon. Bărbatul ei se afla pe frontul italianesc, femeia se căznise un timp singură, cu cele două hectare de pămînt, apoi le vînduse învățătorului ortodox, care cumpăra de zor pămîntul de la țaranii aflați la strîmtoare. Cîteva copii de-o șchioapă lărmuiau prin casă. Femeia, de cînd își vînduse pămîntul, umbla la soția vechilului, nu atît pentru simbrie, cît pentru resturile de mîncare. Bistrițan închiriasse una din încăperi pentru o coroană pe lună, căutînd să se facă util în gospodărie. Tăia lemne, rînea staulul caprelor, spăla copiii. Era un bărbat voinic, de vîrstă mijlocie, o grenadă îi retezase trei degete de la mîna stîngă, iar capul lui chel era slujit de cicatrici tandafirii. De cînd Pavel se mutase la nevasta lui Vlad, copiii primeau doar zeama și fiertura, carnea și pîinea o mîncea ea cu chiriașul său, în bucătăria de vară.

Blendea ajunsese la casa concubinilor tocmai către amiază. Îl căută mai întîi pe Bistrițan în casă, apoi ciocăni la ușa cuhniei de vară. Femeia scoase capul pe ușa și, văzînd că e un străin, îi deschise fără vorbă. Bistrițan ședea pe laviță și rodea carnea fiartă de pe un os măricel de vită. Femeia se așeză și ea pe laviță și continuă să-și mănînce porția de carne, pe care o ascunsese la auzul ciocăniturilor în ușa. Mestecau fără întrerupere carnea și pîinea, privindu-l fără vorbă pe noul venit. Blendea se opri solemn, cu mijlocul său strîmb, în fața lor, și îl salută pe bărbat cu o grimasă posomorită :

— Sănătate, frate !

— Dacă asta-i sănătate... — făcu mestecînd Bistrițan.

— Nici eu n-o duc mai bine — urmă Blendea —, nici unul din mădulare nu mai mi-e teafăr, pînă și muierea se plînge, da' îi spun, să nu-ți pară rău, femeie, cel puțin n-o să-ți fac copil.

Se apropie șontîc de masă și privi în blidul de lut :

— Fain dărab de carne !

— Mai sîntem flămînzi și noi — se apără femeia —, cît a rămas trebuie să-l dau copiilor, abia dacă ajunge cîte o îmbucătură pentru fiecare.

Ieși cu blidul în tinda cuhniei și prinse să-și cheme copiii pe un glas cîntător :

— Tu, Florică, tu, Pavele, Ioane, Fetițo !

Din casă dădură buzna deodată patru prichindei soioși, în cămășuțe murdare, cu codițe involburate, și începură să roiască țipînd și jucînd într-un picior în jurul mamei lor, care sfîșie cu unghiile carnea ce mustea încă de zeamă, dînd fiecăruia cîte o bucată.

— A fost o bucată frumoasă de carne — repetă apăsător invalidul și făcu cu ochiul în direcția castelului —, sînt acolo bucăți mai multe și mai frumoase.

— Sînt — încuviință Bistrițan și se uită mirat la vecin.

Blendea se duse șontorog la ușă, unde înnodă bine sfoara de clanța de lemn. Între timp, femeia spală vasele și, cînd dădu să se întoarcă plină de curiozitate, constată surprinsă că ușa era încuiată. Desluși glasurile celor doi bărbați, însă în afara cîtorva cuvinte desperechiate nu pricepu nimic. Purtarea aceasta de taină o înspăimîntă, dar nu caută să afle mai mult.

După o jumătate de ceas de șopoteală, Bistrițan porni în sat și bătu la poarta cumnatului său, care era paznic rural. Avea asupra lui o cupă de un litru, la vederea căreia vecinele își șoptiră îndată, că, iaca, țapul prăpădit cerșește mălai de la cumnatu-său pentru ibovnica lui. Bistrițan petrecu mai bine de o jumătate de ceas la cumnat, și nu fără folos, fiindcă vecinii îl văzură plecînd cu cupa plină vîrf.

În ăst timp, Blendea aștepta înăuntru, își tot umplea luleaua și își frămînta mintea. Privirile sale îl fulgerară

întrebătoare pe Bistrițan, care îi arătă rînjind cupa plină. Invalidul își cufundă mîna în făina aurie, o cernu printre degete cu un zîmbet sumbru, apoi o gustă.

— A fost ultima cupă de mălai a cumnatului, ținu să-l lămurească Bistrițan.

Blendea făcu un gest de lehamite și o strîmbătură de dispreț i se ivi în colțul gurii. De cînd se înapoiase de pe front, izbutea să-și miște pielea ca un măscărici. Își schimonosea nasul, gura și urechea în grimase diferite, ba pînă și părul și-l mișca după voie. Sătenii își băteau joc de el, susținînd că tare trebuie să se fi temut pe front, fapt pentru care încercase să-și iasă din piele, de asta era acum așa de mobilă. Virî mîna cu o prudență ostentativă în șerpar, de unde scoase o sticlură de farmacie, în care se afla o pulbere albă semănînd cu zahărul-praf. Bistrițan întinse curios mîna către sticlură, însă invalidul îl lovi peste degete :

— Lasă laba !

— Da' al naibii o ferești — făcu Bistrițan rînjind —, cu toate că n-am s-o folosesc în loc de sare.

— N-o las din mîna, ce știi tu, firtate ?! — răspunse întunecat invalidul. Eu am fost sanitar sau tu ? Herr Fraiviligăr, Herr Offițir, dacă odată ajungeau în spitalul de campanie, nu-și mai purtau nasul țănoș pe sus, ci se îmbulzeau ca mielușei, după ce luau din asta !

— Și după ce făceau cunoștință cu pușca, dacă ea se afla în mîini bune ! — îi ținu isonul Bistrițan. Am cunoscut un domn sublocotenent rezervist, care, în timpul instrucției, îi trăgea pe bătrînii milițieni de barbă ; nici n-ai să crezi că, în cea dintîi zi de învălmășeală, l-o nimerit un glonț în căpățînă. Din spate, nu din față !

Blendea scoase din traistă un blid de lut nesmălțuit, îl umplu cu apă din găleată, așeză totul pe plită la fiert și pregăti făina de mălai. De îndată ce apa prinse să fiarbă, presără pe rînd făina. Despachetă bucata mare de carne cu zgîrci, o tăie în felii subțiri și presără amestecul, cu praful alb semănînd a zahăr. Se luptă cu mîncărimea-i de limbă și, pentru ca Bistrițan să-l și înțeleagă, dar nici prea de tot, mormăi abia auzit, vorbind mai tare acolo unde găsea de cuviință :

— Mult bănet am mai cîștigat eu de la plutonierul sanitar Kovalek, numai ca să-mi țin gura. Află că, la noi, răniții care aveau bani mureau ca muștele. Crede-mă, că dacă ai un glonț în pîntec și bani în buzunar, te prăpădești nu din pricina glonțului, ci a banilor.

— Nu-i treaba noastră, ci a domnilor.

Blendea vîrî cu grijă la loc sticluța în șerpar, trase mămăliga aburindă în marginea plitei și așteptă, pufăind din lulea, pînă se răcește. Bistrițan privi cu teamă pe fereastră, dacă nu-i vede cumva vreun vecin. Invalidul nu se putu stăpîni să nu-l ghiontească furios cu cotul :

— Ce te foiiești ca o vrabie sperioasă ? Oare nici mămăligă nu mai e cu putință să fierbi în lumea asta prăpădită ?

Între timp, femeia cu fața ei mai măricică, Florica, ceru voie să intre în cuhnie ; îi pîndea din coada ochiului pe bărbații cu purtări misterioase, dar nu izbutea să priceapă ce se petrece.

Mărunta Florică se apropie pe nesimțite de cuptor, privi cu ochii ei albaștri, urduroși mămăliga aburind aromitor și, într-o clipă de neatenție, își vîrî degetul arătător în ea. Tocmai voia să-și ducă degetul la gură, cînd Blendea o înșfăcă fulgerător de braț și îi șterse cu atîta asprime mămăliga lipită de deget, încît copila începu să plîngă în hohote. Unde mai pui, că Blendea îi ridică și cămașa, dîndu-i cîteva palme peste fund, după care o îmbrînci pînă în mijlocul cuhniei. Tatăl ei vitreg, îngrozit, o lovi și el de cîteva ori, după care îi făcu vînt în ogradă. Blendea înșfăcă blidul cu mămăligă, vîrî totul în traistă și ieși, fără să mai dea bună-ziua.

Femeia urmări încremenită scena, făcîndu-i reproșuri amare concubinului său :

— Fain om îmi ești, n-am ce zice, mănînci la mine, dormi la mine, da' nu tragi la casă defel. Odată ce ți-a dat cumnatu' oleacă de mălai, de ce-l dăruiești altuia ? Oare copiilor mei nu le-ar fi priit de cină ? Nici deștul nu și l-o vîrit bine în mămăligă, că au cotonogit-o de se prăpădește acu', săraca, de plîns. Treabă-i asta ?

— Ai să mai mînînci tu din mămăliga asta tocană !
— îi spuse misterios Bistrițan.

Bistrițan se culcă în seara aceea odată cu găinile. Către miezul nopții, invalidul îi băt看 în fereastră. Bistrițan se sculă, se îmbracă în grabă, își înfășură în jurul mijlocului un sac mare și se furișă pe poartă. Cei doi bărbați porniră în tăcere. Noaptea era întunecată, doar stelele scăpărau palid în cerul acoperit de aburii primăverii. Din motive de prevedere, mergeau împiedicându-se prin mijlocul drumului, ca nu cumva să stîrnească dulăii. Nici un zgomot, nicăieri țipenie de om, doar cîte un cîine de pripas trecea uneori pe lîngă ei, adulmecînd morocănos după cei doi pribegi nocturni. Ocoleau intenționat ulițele mai populate și, de asta, ajunseră doar după un mare ocol la țintă. În mica piață dintre castel și notariat se legăna o lumină gălbuie, aruncînd o pată mare, ovală pe jos. Era paznicul de noapte. Se plimba în sus și în jos, înfășurat în șuba-i de oaie și, la trecerea celor doi trecători nocturni, își întoarse ostentativ felinarul, ca ei să se poată furișă sub protecția întunericului prin piața periculoasă. Cele cîteva hectare ale curții castelului erau împrejmuite cu un zid de piatră dantelat, ca de cetate, înalt de vreo doi metri. Cei doi se opriră lîngă zid și traseră îndelung cu urechea. Cîinii lătrau pesemne undeva pe aproape. Blendea se cățără pe umerii lui Bistrițan și cercetă din priviri curtea cufundată în întuneric. Încălecă zidul și pîndi cîinii, al căror hămăit se auzea tot mai aproape. Scoase mămăliga din traistă și o frămîntă în boțuri cît pumnul. În sfîrșit, sosiră horcăind și lătrînd cei trei dulăi, încercînd cu hămăit sălbatic să-l înhațe pe îndrăzneț. Blendea le zări ochii lucind verzui și auzi rîciitul ghearelor lor pe zidul de piatră. Viri mîna în blid, cu o grimasă, și împrăstie boțurile de mămăligă în curte. Dulăii se încăierară asupra prăzii și, în timp ce se ospătau, nu încetară să latre către el. De cîteva ori se mai năpustiră asupra zidului, apoi se făcu liniște. Blendea întinse acum mîna după Bistrițan și îl ajută să încalece și el zidul. După o scurtă așteptare, se lăsară binișor în curte. La vreo zece-douăzeci de pași agoniza, în spasme, ultimul dulău. Se încîrligase, de parcă ar fi fost răsucit

în cerc, iar gura i se îmbăloșase. Blendea aprinse un fuior de cîlți muiat în rășină și încercă să se orienteze prin întuneric. Descoperiră, nu departe, și trupurile în-covrigate ale celorlalți doi cîini. La dreapta, lumina opai-țului improvizat căzu asupra peretelui bucătăriei servi-torimii. Cei doi se furișară la fereastra spartă și, vîrînd mîna prin ochiul de geam lipsă, deschiseră canaturile exterioare. Fereastra interioară fusese înlocuită prin scînduri bătute de-a curmezișul, ceea ce îngreuna mult pă-trunderea în interior. Blendea scoase din traistă un clește și un drug de fier, smulse fără zgomot sau slăbi cuiele, încît scîndurile căzură una după alta. În curînd își fă-cură atîta loc încît să poată pătrunde fără greutate. Din încăperea plină de unelte ruginite, roți rupte, căni de tablă goale, o ușă încuiată cu lacăt dădea în cămara de făină, în timp ce ușa cu clanță din față ducea la bucătă-rie și la chilia bucătăresei. Cei doi furi sparseră lacătul, după o muncă de un sfert de ceas, și pătrunseră în cele din urmă în cămară.

La lumina fuiorului de cîlți li se înfățișă o încăpere spațioasă. Pereții ei erau căptușiți cu saci vrăfuiți pînă în tavan. Bistrițan desfăcu gura unuia dintre saci, turnă în palmă făina albă de grîu și o cernu cu voluptate printre degete. Din cămara de făină trecură, în vîrful picioarelor, în cămara interioară. Le venea să chiuie de bucurie, dar se mulțumiră să-și dea coate în tăcere. Pe pari fixați de-a curmezișul cămării atîrnau cîrnați afumați și pulpe de porc, într-un belșug amețitor. Din mulțimea de cîrnați se iveau șunci, cărnuri afumate și bucăți mari de slă-nină. Pe rafturi se aflau rotocoale de pîini sprijinite una de alta, în balerci era untură, în butoiașe magiun de prune, iar în borcanele împrăștiate peste tot și legate cu bășică de porc, castraveți, roșii, compoturi și felurite fructe puse pentru iarnă. Cei doi bărbați scoaseră sacii și aruncară în ei, cu o repeziciune nebună, cîrnații, șuncile, cărnurile afumate, slănina. Bistrițan strîngea într-o mînă un cîrnat și înfuleca din el cu o voluptate aproape mîrîi-toare; în timp ce cu cealaltă mînă îndesa în sac bucățile de carne afumată. Blendea vîrî deasupra făinii și o pîine mai mică, iar cînd sacul fu plin, își umplu și traista. Bis-

trițan căută rachiul, în zadar însă, deși cercetă cu luare aminte fiecare colțișor.

Săltară sacii grei pe umăr și ieșiră, clătinându-se sub povara lor, din camera prădată. În camera de făină, Blendea fu cuprins de o invidie amară la gândul că nu poate lua cu sine toată această bogăție de făină de grâu și mălai. Trase deci cuțitul din șerpar și spintecă sacii. Cîțiva, spintecați pînă jos, se năruiră cu sunet moale, făina fină de grâu se piscui înalt pe podea, amestecîndu-se cu mălaiul. Bistrițan privi uluit fapta tovarășului său și își dădu și el contribuția cu cîte un picior repezit în sacii spintecați.

Încărcați cu prada lor, se strecurară prin fereastră și ajunseră fără vreo greutate pînă la zidul împrejmuitor. Trecerea sacilor peste gardul înalt se dovedi însă mai anevoioasă. Blendea înnodă cîte o frînghie la gura sacilor, se cățăără pe creasta zidului și, în timp ce Bistrițan împingea de jos, el trăgea de sus, simțind că-i crapă palmele.

Nu se încumetară să treacă prin sat cu prada lor, așa că ajunseră acasă cu un ocol de o jumătate de ceas, ascunzîndu-se pe după grădini, sleiți de emoție și efort.

Invalidul nu-și iniție nevasta în cele săvîrșite, iar femeia se obișnuise mai demult să nu iscodească treburile bărbatului său. Purtarea lui misterioasă îi dădu totuși de gîndit și cînd, trezindu-se către miezul nopții, băgă de seamă că nu se află lingă ea în așternut, se îmbracă la repezeală și petrecu timpul într-o mare îngrijorare. Către zorii zilei, ușa se deschise și auzi respirația înecată a bărbatului, apoi geamătul pe podea al unei poveri grele. Aprinse opaițul și aruncă o privire în casa dinainte. Bărbatul se schimonosea cu fața strălucitoare, așezînd triumfător un picior pe sacul umplut doldora. Desfăcu gura sacului și așteptă șovăitor ce va face femeia.

— Ai furat, Blendea ? — întrebă Ioana cu glas pierit și prinse să se lamenteze, frîngîndu-și mîinile. Ai să fii înhățat de jîndari, așa să știi, iar eu voi ajunge să cerșesc cu pruncii după mine ! Știam eu că pui ceva la cale !

— Trezești copiii, tu, femeie proastă ! De ce te temi, de ce tremuri ca frunza ? — mîrii disprețuitor către ea bărbatul, astupîndu-i brutal gura cu palma. Cînd notarul

rechiziționează de la săraci ultimele fire de făină și cînd husarii ne pradă puținul rămas, asta nu se cheamă furt ? Oare numai notarul, primarul și ostașul au dreptul să trăiască, săracul să crape, laolaltă cu femeia și copiii lui ? Nu plînge și nu te văicări, că te cotonogesc amarnic ! Mai bine ajută-mă să ascund mulțimea asta de bunătăți.

Femeia se supuse, ștergîndu-și lacrimile. O parte a prăzii fu ascunsă în cuptor, sub cenușă, slănina o agățară în coș, ceea ce mai rămase fu cărat în pivniță și pitit într-un butoi. În timp ce trebăluiau, invalidul își instrui cu severitate nevasta :

— Ia seamă, Ioană, să nu care cumva să te-apuci să intri în vorbă cu vecinele, fiindcă s-ar putea să te ia gura pe dinainte ; dacă te duci la lucru, cată să nu stai cu nimenea de vorbă, fă-ți treaba fără să-ți mai bați gura.

Femeia îi făgădui printre suspine că-și va pune lacăt la gură și că va fi mută, ca mormîntul. Blendea însă continuă morocănos :

— Copiilor să nu le dai nici o bucățică de carne, las' să mînce mălai, tocană de ceapă, ca pînă acum, să mînce și partea noastră. S-ar lăuda prin vecini că au mîncat șuncă, cîrnați și carne afumată, iar a doua zi ne-ar înhăța jîndarii. Ai priceput ? Dacă voi vedea în gura copiilor o bucățică de carne, e vai de tine, Ioană ! În văzul copiilor să nu cumva să mînci carne. Dacă ți-e foame, urcă în pod, încuie ușa după tine sau așteaptă pînă cînd copiii adorm.

Blendea tăie în două o bucată mare de cîrnat afumat, jumătate o dădu femeii, tăie și din bunătatea de pîine de grîu, presărară sare și boia pe carne, apoi, după treaba bine făcută, prinseră să înfulece în deplină armonie.

Cînd, în zori, rîndașul de jurnă ieși somnoros la fîntînă, ca să scoată apă în troacă pentru vite, dădu peste unul din cîinii morți. Se zbătuse probabil amarnic în agonie, fiindcă blana îi era mînjită de un noroi vîrtos, iar în jurul gurii prinsese cheag o spumă murdară. Începu să-i cheme pe ceilalți doi cîini, dar abia porni în căutarea lor, că îi găsi încremeniți, pe unul lîngă grajduri, pe altul în apropierea grămezii de gunoi. Dădu alarma ca să-i trezească și pe ceilalți rîndași, care descoperiră fe-

reastra spartă, astfel că o deșteptară și pe bucătăreasă. Aceasta păși în cămară, bîntuîă de presimțiri rele, și scoase un țipăt la vederea celor întîmplate. Din cei doi porci mai rămăsese, de rușine, o slănină, două și cîțiva cîrnați. Sforile tăiate ale șuncilor și hălciilor de slănină ațirneau jalnic. Podeaua era plină de urme de pași. O priveliște și mai înspăimîntătoare o aștepta în cămara de făină. Conținutul sacilor se amestecase în conuri alb-gălbui, și în grămezile de făină scumpă se căscau urmele unor opinci întinate. Totul era atît de revoltător, de parcă diavolul însuși ar fi dansat acolo o sarabandă în timpul nopții.

Bucătăreasa nu era în stare decît să geamă și să scîncească de indignare, obrajii ei durdulii și arămii pălisera, împrumutînd culoarea cenușii ; ieși clătînîndu-se și aproape înconștientă din bucătărie, se prăbuși pe un scaun și trupul ei planturos fu zguduit, ca o piftie, de plîns. Spunea într-una că domnul administrator are s-o alunge, cu toate că n-are nici o vină, să i se usuce mîinile dacă ea e hoața, n-are nici un ibovnic, nici vreo rudă în sat, cu care să se fi putut înțelege, de altfel nici nu e de prin partea locului.

De astă dată toată servitorimea era în picioare, comențînd cu teamă marele eveniment. Slujnicele și pălmașele se molipsiră și ele de plînsul sfișietor al bucătăresei, fiindcă în imaginația lor înfricoșată se și vedeau cu o bocceluță în mînă, mîinate din urmă de jandarmi. Vecinii se iviră și ei în cete în curte, unde aflară, făcîndu-și cruci mari, de nemaipomenita mișelie. Pe fețele lor stăruia o expresie întunecată, fiindcă se temeau, nu fără temei, că vor fi primii bănuți. Se dezvinovăteau văicărîndu-se în fața rîndașilor, spunînd că se culcaseră devreme în ajun, fiindcă lucraseră pînă în asfințit pe ogoare, după care dormiseră noaptea ca buturuga, nu auziseră și nu văzuseră nimic, fapta trebuie că fusese săvîrșită de niște persoane străine de sat.

Bătrînul vîtaf de argați luă asupra-și greaua sarcină de a-l deștepta pe vechil și de a-i aduce la cunoștință vestea cea rea. Urcă oarecum stingherit în vechiul tîrnaț, fără să-și piardă însă nici o clipă conștiința demnității și a menirii sale :

— Scoală, domnule, că azi-noapte a fost prădată cămara !

— Ce s-a întâmplat ? — se dezmetici din somn vechilul.

— A fost prădată cămara !

— Ce tot spui, hăbăucule ! — îl înfruntă furios vechilul, și își scoase pușca din cuiul de lingă pat.

Își îmbracă la repezeală minteanul de casă, și, cu arma în mână, ieși în cerdac. Văzu oamenii strînși în pîlcuri speriate și își dădu seama că nu e de glumă.

Zgomotul o trezi și pe soția vechilului, care ieși în fugă în curte îmbrăcată în halat. I se adresă soțului ei pe un ton însuflețit :

— Ce s-a întâmplat, Márton ? Te poftesc să nu faci pe viteazul !

— Iar faci pe deșteapta ? — se răsti la ea bărbatul, cu obrazii împurpurați. De ce te-ai sculat cu noaptea-n cap ? Du-te, vîră-te în pat și nu mă încurca !

Cei trei dulăi morți zăceau unul lingă altul, într-un ungher al curții. Sebesi aruncă doar o privire asupra leșurilor îmbîrligate și a boturilor acoperite de clăbuci denși, murdari, apoi își spuse amenințător părerea :

— Cîinii au fost otrăviți !

Vecinii, servitorii, rîndașii se priviră și își făcură îngroziți cruce. Știau și ei că asta e otrăvire, dar nu rostiseră cuvîntul, fiindcă el nu are ce să caute pe buze creștinești.

Vechilul se răsuci pe călcîie și porni cu pași apăsăți spre bucătăria servitorimii, unde bucătăreasa plîngea în hohote. Pieptul ei îmbelșugat se zbătea în spasme, mîna stîngă și-o abandonase fără putere în poală, cu dreapta își ștergea lacrimile. La vederea vechilului, izbucni în văicăreli și mai asurzitoare, se ghemui mică pe scaun și clipi către el înfricoșată, ca un cîine bătut.

— Cît despre tine, toată casa ar putea fi dusă, cățea bătrînă ! — bufni către ea disprețuitor vechilul.

Bucătăreasa se ridică clătînîndu-se de pe scaun, apucă mîna vechilului și o strînse spasmodic de obrazul ei :

— Să-mi crape ochii dacă știu ceva, domnu' mă știe doar, nu umblă bărbați la mine, — și plînsul bătrînei se înecă în sughițuri și mai amarnice. N-am neamuri, de

dragul căroră să fur, sînt singură pe lume. Eram ostentă de lucru și-am dormit greu. Trebuie că au fost diavolii înșiși, Sfîntă Fecioară, ce-au săvîrșit în cămară !

Vechilul simți că sîngele îi vijie în urechi. Privea cu ochii injectați sforile spînzurînd jalnic în cămara de afumături. În cămara de făină dinții îi scrișniră ca răzuitoarea. Nu paguba îl ardea, ci faptul că nu putea să răzune pe loc asemenea mîrșăvie. Că nu era în stare să-l frîngă pe roată, să-l tragă în țeapă, să-l taie în bucățele pe nemernicul de mișel.

Soția vechilului află de la servitori despre cele înțimplate. Își împletea cu un spor agitat șuvițele de păr negru și slinos, clănțănind fără oprire cu vorba-i repetată și cu glasul ascuțit :

— Isuse Cristoase, ce vremuri am ajuns ! Azi-mîine au să ne dea foc la casă, sau vor năvăli peste noi în toiul nopții ca să ne omoare ! Márton, dumneata să nu te bagi, nu-i paguba noastră, ci a castelului !

— Taci odată ! — răcni vechilul, care își pierduse răbdarea, și o fulgeră cu ochii injectați.

Între timp, vizitiul înșeuă calul de călărie al vechilului și îl scoase de căpăstru din grajd. Sebesi încălecă, dădu pîteni calului și porunci din goană :

— Nimeni nu iese pe ogor înainte de venirea jandarmilor, aflați-vă de lucru în jurul casei ! Nu mai umblați în cămară, ca să nu ștergeți urmele !

Sebesi porni țintă la notar. Pe drum își imaginează, într-o dispoziție sumbră, ce grosolării are să-i spună. Teroarea domniei exercitată asupra slugilor nu-i mai satisfăcea orgoliul, ar fi dorit ca, din cînd în cînd, să pună mîna și pe cîte un nădrăgar. Avea de altfel destule pricini de supărare împotriva notarului. În sat se desfășura o tăcută luptă : notarul îl socotea pe vechil țăran, vechilul îl socotea pe notar mocan. Sebesi fusese adînc jignit că și deunăzi rămăsese mai prejos. Notarul vorbea despre invitația nocturnă la castel ca și cum ar fi avut parte de cine știe ce mare onoare. Csorba le explica tuturor cu îngîmfare ce rău îi pare că nu s-a putut duce decît tîrziu la castel, însă datoria e datorie, chiar în noaptea aceea primise un ordin important, încît lucrase pînă tîrziu la dispoziția de executare. Îi și trimisese vorbă domnului

deputat că n-are să poată veni decît pe la miezul nopții, iar domnul deputat îi răspunsese că e așteptat oricînd cu plăcere. Povestea în amănunte despre petrecerea de la castel și se lăuda fără încetare că domnii îl tutuiseră, iar el îi tutuise la rîndul său pe toți. „Dragă Csorba, îmi spunea domnul pretor, cu sectorul tău sînt nemaipomenit de mulțumit“. — „Domnule pretor, i-am răspuns, tu ești dirigintele, meritul este al tău!“ Întîmplarea sporise mult prestigiul notarului. În sat se vorbea că va fi propus pentru decorare la ministerul de interne. Sebesi se socotea neglijat. Spargerea săvîrșită îi venea tocmai la țanc, cel puțin avea să arunce o nouă lumină asupra activității administrative a notarului.

La bătaile în ușă deschise soția notarului, care îl întîmpină surprinsă :

— Ce oaspe matinal ești, dragă domnule administrator !

— Mai doarme amicul meu ? — întrebă cu glas buhuritor vechilul, și dădu mîna în silă cu notărășița.

— Doarme, bietul, fiindcă știi, dragă domnule administrator, alaltăieri noapte a fost pînă în zori la castel, cu toate că nu suportă băutura și nopțile pierdute ; încă n-a avut cînd să se odihnească de oboseala petrecerii.

Vechilul încruntă sumbru din sprîncene, fiindcă nu-i era pe plac lăudăroșenia :

— Fiecare se scoală după cum i-e îndeletnicirea.

Notarul, al cărui somn era ușor, în ciuda faptului că era emotiv, se trezi îndată. Recunoscî glasul vechilului și trase cu urechea, ridicat în capul oaselor în pat.

— Scoală, Péter ! Domnul administrator vrea să-ți vorbească ! — făcu femeia, vîrîndu-și capul pe ușa dormitorului.

— Poftește-l înăuntru ! — răspunse notarul, cuprins de o presimțire neplăcută. Nu m-am sculat încă, însă cred că putem sta și aici de vorbă.

— Servus, amice ! — întinse mîna către notar Sebesi și pe fața lui apărură expresia unei satisfacții îngîmfate ; își arată doar profilul, pînă și mîna și-o îndreptă către el abia din cot, ca și cum nu era dispus să se solidarizeze cu antebrațul încăpățînat.

— Securitatea satului lasă mult de dorit ! — bubui vechilul, și pe gîtul și fruntea lui vinele se umflară. Satul va fi în curînd în stăpînirea mișeilor, nu peste mult va fi cu neputință să te mai culci liniștit.

— Ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu ? — întrebă speriat notarul.

Sebesi se complăcu în superioritatea sa, astfel că urmă și mai bubuitor :

— Azi noapte au umblat spărgători la curte, au otrăvit cîinii, au furat din cămară doi porci și, ține bine minte, așa ceva n-ai pomenit încă, asta ți-o spun eu, un om neștiutor : un mișel fără pereche, cum altul nu poate fi mai rău, a spintecat sacii cu făină, dar să-mi încapă numai pe mîini, că-i vin eu de hac !

— De necrezut ! — oftă înfrînt notarul și prinse să se îmbrace în grabă. Întîmplarea era de natură să-i jumulească temeinic laurii și, cine știe dacă nu va avea și alte urmări neplăcute.

— Așa vorbește un domn, un notar cu carte, creierul satului ! — izbucni cu o perfidă violență vechilul. Pe vremea cînd eram copil, un năpîrstoc de nimica, care se juca în praful drumului, cu purtări rele și mucos, în ținuțul ăsta era ordine nu glumă, nu s-a întîmplat niciodată să se fure de la curte, adică cum de le curte ? nici din curtea unui moșier de rînd, a unui fleac de boiernaș, a unui gunoi fără însemnătate nu dispărea nici măcar un stog de fin, dar, cu iertare să-mi fie, altfel era notarul de pe vremea aceea ! Eu sînt de părere că notarul să nu petreacă noaptea nici la crîsmă, nici la castel, iar dacă totuși umblă noaptea hai-hui, păi să îmbrace straie zdrențuite, murdare și păduchioase de țaran, ca Mátyás cel Drept *, și să vadă ce se petrece în sat, încredințîndu-se că oamenii nu-și sparg capul cu vreo mișelie !

Notărășița intră în cameră lamentîndu-se :

— N-am crezut să apucăm și asemenea întîmplări ! Sărmanul Péter n-are nici o vină. El face tot ce-i stă în puteri.

* Matei Corvin, rege al Ungariei (1458—1490).

— Mă duc de-a dreptul la Borzești, la postul de jandarmi — conotinuă cu severitate vechilul. Între timp, nu sta nici tu cu mâinile în sân !

— Asemenea rafinament nu-i din acest sat, făcu oleacă mai liniștit notarul. Meditînd asupra împrejurărilor, găsea mai verosimil că spargerea fusese săvîrșită de o bandă străină.

Vechilul se înfurie văzînd că notarul încearcă să scape de răspunderea faptei odioase, și țîșni furios :

— Atîta doar că oamenii au fost pe front, au umblat prin Rusia, Serbia, Italia, și au învățat cîte ceva ! Cine-i Csorba ? Cine-i Sebesi ? Nici să fi umblat de două ori la atîtea școli și tot n-ar ști atîtea cîte știe țăranul păduchios, gunoiul ăsta de nimic, care, în timp de pace, nu se încumeta să deschidă gura, acum însă, dacă îți izbește trăsura cu oiștea carului, spune : pardon !

IX

Vestea spargerii se răspîndi în sat în cîteva clipe. Oamenii ieșiră pe la porți sau se adunară pe uliță comentînd cele întîmplate. Bătrînele își făceau îngrozite cruce, otrăvirea cîinilor era socotită o faptă diavolească. Țăranii săraci din sat, îndeosebi cei ce fuseseră pe front și care, după o altă expresie favorită a lui Sebesi, „își pierduseră urdorile de la ochi“ (necazul lui Blendea nu era că fusese schilodit, mai mare era necazul că-și pierduse urdorile !), dezbăteau cu o mulțumire secretă evenimentul. Umbla din gură în gură vorba că la domni rechizițiile se fac noaptea. Spintecarea sacilor însă o osîndeau cu toții : „Asta e faptă mișelească. Chiar dacă făina de grîu sau mălaiul se află în hambarele domnilor, ele sînt oricum darul lui Dumnezeu, și cine le calcă în picioare merită să moară de foame. E un om de nimic cel ce nu mai respectă nici pîinea.“

Dispoziția domnișoarei notar fu stîrnită în mod plăcut de evenimentul neobișnuit. Își pusese rochia demodată de catifea, se sulemenise și se rezemase în coate de pervazul ferestrei, de unde savura agitația satului, îngrijo-

rarea aceea plină de încordare și, în același timp, solemnă, care se lăsase ca o apăsare pe duzi. În atmosfera aceea ațîțată și misterioasă, fiecare cuvînt dobîndea un ecou straniu, încît pînă și lătratul cîinilor sau mugetul vitelor părea un preludiu trădător. Valeria ar fi fost bucuroasă ca spargerea să fi fost comisă de țigani. Își imaginea lunga caravană a țiganilor, bărbații tucurii, ciufuliți, to-lăniți pe paie, muieretul virît în cîrpe colorate, și puradăii alergînd în pielea goală. Pe neașteptate, caravana e înconjurată de jandarmii cu pene de cocoș la chivere. Femeile cu părul vilvoi încearcă s-o șteargă, văicărindu-se, dar jandarmii voinici le pun cătușe la toate. Un flăcău măsliniu și zvelt se ia la trîntă cu doi jandarmi. Nici măcar nu e țigan, căci ochii lui sînt albaștri, doar fața îi e arsă de soare, a fost furat în copilărie de țigani șătrari, ca să crească în cloaca lor, furînd, făcînd spargerii, violînd femeii...

— Mămico, ție nu ți-e teamă ? — o întrebă agitată pe bătrînă, care ședea îmbrăcată în negru în jilțul ei și, cu fața învinețită, se canonea cu tusea. Cine știe ce ceată de tîlhari fură și omoară, vai, oare n-ar fi bine ca vizi-tiul să doarmă peste noapte la noi ? Doamne, poate că-i în stare să cadă la învoială cu bandiții !

Bătrîna nutrea o repulsie cît se poate de lucidă față de plăsmuirile romanțioase ale fiicei sale. Scutură și de astă dată tăgăduitor din cap, între două accese de tuse, ba mai făcu și un gest de lehamite pe deasupra, ca să-și rostească părerea cu un scîncet sugrumat :

— Pe vremea noastră, nici prin gînd nu ne treceau asemenea grozăvii. Oamenii nu se încumetau să fure nici măcar unul de la altul, darmite de la domni ! Ade-vărat însă că bărbatu-meu, dragul de el, se pricepea să facă rînduială, nu ca notărașii de azi, care se mulțumesc să primească plocon grămada de găini, ouă, porumb, și bani, dar nu-și fac datoria cum s-ar cuveni.

... Era mare spaimă și în casa pastorului. Sfinția sa toc-mai mîncă în dimineața aceea de pomină. Fusese toată viața un mîncău zdravăn, dar de cînd îi murise nevasta, mîncă și mai vîrtos ca înainte. Înfulca la dejun un blid întreg de cîrnați și carne afumată, cu ardei, piper, boia, ceapă și muștar, dînd pe gît un chil de vin, pe care abia

dacă-l simțea. Se dădea în vînt îndeosebi după salam, dar de cînd cu războiul, n-avea cum să-și procure.

Maică-sa, o bătrînică măruntă, roșie la față și cu părul cărunț, purta mereu un surtuc de catifea neagră și o rochie simplă, de aceeași culoare, ca orice femeie din burghezie. Umbla toată săptămîna cu năframă pe cap, doar duminică își punea o pălărie neagră, demodată. Lucra de zor de dimineată pînă seara. Mulgea bivolițele, căra lături cu un strop de tărițe în ele la porci, îndopa gîstele, mătura prin cancelarie. Le dădea tocmai porcilor de mîncare, cînd vecina îi aduse la cunoștință, printre văicăreli, de după gard, cele întîmplute :

— Ai auzit, doamnă, că azi noapte au umblat hoții la curte, au otrăvit cîinii și s-au cărăbănit cu toată carnea și ceea ce se mai găsea prin cămări ?

De spaimă, bătrîna era să scape din mînă găleata cu lături ; apoi rămase pe gînduri printre purceii care o asaltau din toate părțile. Gardul e scund, n-au nici măcar un cîine care să le păzească casa, iar dacă prostimea a ajuns așa de rafinată, încît să otrăvească dulăii, se poate întîmpla ca, într-o noapte, să le dea ceva de băut porcilor de slănină și să-i vaporizeze din coteț fără un grohăit măcar.

Intră la fiul său în bucătărie. Se minuna de fiecare dată din toată inima de pofta cu care el mîncea, fără a se lăsa turburat de nimicuri. Numai că spargerea săvîrșită la curtea castelului era un eveniment de rău augur ; una ca asta nu se mai întîmplase la Șieu de ani, poate chiar de decenii.

— Auzit-ai, Józsika, au umblat azi noapte tîlhari la curte, au otrăvit cîinii și-au furat toată carnea de porc din cămară ?

— Nu mai spune ! — sări stupefiat de pe scaun pastorul. Cu mîinile încrucișate la spate prinse să umble în sus și în jos pe podelele trosnitoare ale bucătăriei, în timp ce gînduri năprasnice i se învălmășeau în cap.

— Otrăvesc și jefuiesc ? — medită preotul cu glas tare, în maniera sa trîncănitoare (cu atît mai răspicată și mai sonoră îi era vorba cînd predica din amvon) —, s-a mișelit satul ăsta, încît nu-l mai recunosc ; cînd am venit aici credeam că mă aflu într-un rai ; azi nici eno-

riașii nu-mi mai dau binețe decît cu jumătate de gură, peste noapte sînt în stare să ne jefuiască toate cîte avem.

Bătrînica îngrijorată rămase cu ochii pironiți în gol. Nu-i era defel pe plac întîmplarea. În sat li se dusesse vestea că ar avea o mulțime de bănet. Cum preotul n-avea familie, nu putea să cheltuiască, așa că se zvonise oarecum de la sine că e un om bogat, un zvon care nu era lipsit de oarecare temei.

— Nu-ți fă griji, mamă dragă, am să-i spun cantorului ca, începînd de azi, să doarmă la noi în grajd.

— Nu-mi fac eu nici o grijă, însă m-au năpădit gîndurile despre ce ți-e și cu lumea asta — bolborosi îngîndurată bătrîna și se întoarse, cu pași tîrșiiți, la cotețe.

Preotul își bău vinul, luă din cuier pelerina și bastonul greu, cu vîrf de oțel, și ieși îngîndurat în curte. Terenul se lăsa în pantă către drum și, de cele două părți ale cărării presărate cu pietriș, bălăriile începuseră să răsără. În timp ce cobora povîrnișul curții, cosea furios buruiana cu vîrful de oțel al bastonului, cu un aer morocănos.

Afară, pe ulița principală a satului, bătrîinii își mai scoteau la vederea lui clopurile, însă femeile, îndeosebi cele tinere, aveau pretenția, după deprinderile de la oraș, ca bărbatul să le salute întîi. Ce putea să facă altceva decît ca, în fața vreunei credincioase mai simandicoase, preotul să-și scoată cu o mină acră pălăria. Cu totul altminteri stau lucrurile la credincioșii români, acolo pînă și jupînesele sărută mîna preotului lor.

Sebesi venea în galop de la Borzești, călare pe calul său. Fața îi era nădușită și la șold arma de vînătoare se legăna militărește înainte și înapoi. Își struni calul în fața casei parohiale, dădu mîna cu pastorul și făcu, pe un glas ca de trîmbiță, plin de mulțumire :

— Jăndarii vin îndată !

Oamenii strînși pe la porți se împrăștiară intimidăți. Jandarmul e aidoma lui Dumnezeu din Tatăl-nostru calvinist : a lui este împărăția, puterea și mărirea. Suplicațiile nu-i mișcă inima, nu-l poți îmbuna cu ouă, coroane sau găini, ca pe primar sau notar. Jandarmul

pătrunde cu privirea pînă la rărunchii omului, încît pînă și cel fără vină are de ce să se teamă de el.

Nu trecuse un sfert de ceas, cînd doi jandarmi, cu gradul de caporal, străbătură satul pe jos. La chiverele lor fluturau semeț penele de cocoș negre-verzui, uniformă neagră li se lipea strîns de trupurile voinice, iar pe catarama lustruită a centurii sclipea coroana apostolică.

Jandarmii se îndreptară fără vreun ocol înspre curte. Rîndașii încetară mîhniți căratul gunoierului, slujnicele ieșiră intimidată în ușa bucătăriei, toată făptura ome-nească aștepta ancheta.

Vechilul îi întîmpină pe jandarmi în curte și le oferi îndată tutun, aceștia însă îl refuzară cu un salut glacial. Rîndașii fură cuprinși de o teamă și mai cumplită. Alții s-ar tîrî în genunchi de dragul unui asemenea tutun subțire tăiat,ăștia însă stau, ca țarușii, degeaba îi îmbie domnul administrator.

— Vă rog să vă ocupați înainte de toate de oameni, ca să nu pierdem orele de muncă — propuse cu glasul tunător Sebesi.

Unul din jandarmi apucă cureaua armei, se răsuci fudul pe călcîie și strigă militărește :

— Slujnicele și rîndașii, în jurul meu !

Rîndașii se descoperiră la repezeală și se strînseră, cu o grabă stîngace, în jurul jandarmului. Din preajma bucătăriei se iviră slujnicele, îmboldindu-se și încurajîndu-se una pe alta, ca să se pitească rușinoase în spatele rîndașilor.

— Fiind vătaf, tu ai cea mai multă minte în rîndul celor de teapa ta, spune-mi unde dorm rîndașii !

— Raportez domnule caporal, că dorm aici în șură — răspunse cu demnitate țaranul bătrîn, cu profil de uliu.

— Să-mi spui, vătafule, dacă n-a lipsit careva dintre ei astă noapte ?

Bătrînul se scărpină în cap.

— Vă raportez că așa ceva este anevoie de cunoscut. Dacă ar dormi în casa rîndașilor, mi-ar veni la îndemînă să cunosc, fiindcă acolo se culcă pe strujacuri și, înainte de adormire, își aprinde fiecare luleaua, după plac, încît după ochiul de jăratîc din lulele îmi pot da seama cine

mi-e pe locul său și cine nu-i. Însă aci, la culcușul de vară, fumatul este oprit, fiindcă dormim pe paie, apăi unul se duce să-și facă nevoile, altul se înapoiază, se află și nătărăi care se mai furișează la slujnice.

— Să se prezinte cei care au fost astă noapte la umblătoare !

Răspunsul fu o tăcere adâncă.

Bătrînul rîndaș își șterse cu o mutră acră mustățile cărunte și pleoștite, apoi rosti :

— N-am zis cu nici o vorbă cum că tocmai as'-noapte ar fi ieșit careva la ritirată, fiindcă nici măcar fasole n-a fost la cină, vorbeam și eu iac-așa, o dată pentru totdeauna, dar chiar să fi ieșit vreunul, ăla se teme și tremură ca varga, încît mai degrabă se lasă frînt în bătaie, decît să sufle o vorbă.

— Îmi dau seama că n-am s-o scot cu voi la capăt !

— făcu furios caporalul. Iac-așa, dacă nu-mi spuneți chiar în minuta asta care-i ăla de-a fost la umblătoare, vă duc pe toți fedeleș la post.

Se iscă între rîndași o scurtă agitație, se rostiră cîteva îndemnuri aspre, ca în cele din urmă să fie împins în față un bărbat slăbănog, de vîrstă mijlocie, care se înapoiase de pe front cu o boală de stomac, încît se întîmpla ca, într-o singură noapte, să iasă chiar de două sau trei ori pentru nevoi. Bietul om clipea posomorît, frămîntîndu-și clopul în mină.

— Rîndaș — continuă caporalul —, dacă din șură o apuci către umblătoare, o iei pe aici, prin curte, așa că trebuie fără doar și poate să vezi sau s-auzi ce se întîmplă în fața camării.

Rîndașul își plimbă clipind ochii împrejur, mulțumindu-se să bombănească.

Vătaful își șterse demn gura și lămuri domol lucrurile :

— Numai că ăștia nu se duc noaptea la privată, ci abia ies din tindă și ocolesc poiata, așa că nu pot vedea curtea.

Jandarmul trase de supărare o înjurătură, apoi mai făcu o ultimă încercare. Și-l alese pe feciorul cu înfățișarea cea mai rezonabilă, îl apucă cu o sălbatică brus-

chețe de guler și se răsti la el, pe un ton care nu suferea nici o împotrivire :

— Mărturisește tot, tu ești complicele, făptașul a și recunoscut totul !

Tinărul rămase cu gura căscată a uimire și, pe fața lui osoasă, proaspăt rasă, se ivi un zîmbet aproape copilăresc — zîmbetul băiețelului pe care îl inițiezi într-un joc nou. Caporalul luă rușinat mîna de pe el, apoi, ca să nu rămînă totuși păgubaș, repezi cu asprime un pumn în bărbia lui. Rîndașul se retrase cu fața acoperită de roșeața rușinii, în timp ce o ușurare vicleană îi juca în colțul gurii. Legea rezolvase cu el cît se poate de palpabil lucrurile, încît putea nădăjdui cu toată îndreptățirea să fie scos din joc.

După servitorime, veni rîndul vecinilor, însă cu același rezultat. Odată interogatoriile terminate, jandarmii se duseră la fața locului, spre a examina urmele, dar acolo nu aflară mare lucru, fiindcă, din zorii zilei, curioșii își dăduseră unul altuia clanța, încît cămara era brăzdată toată de pașii lor. Nu găsiră decît un smoc de paie scrumite, muiat în rășină, era pe înțelesul tuturor că spărgătorii se slujiseră de el spre a face lumină. Caporalul înfășură cu grijă corpul delict și remarcă pe un ton de reproș :

— Altădată să nu mai ștergeți urmele !

— Cînd altădată ? — bufni iritat vechilul, și doar din considerație față de instituția jandarmeriei își stăpîni mînia. Să-mi fie cu iertare, sîntem amîndoi oameni cu școală, nici dumneata n-ai primit tresele de dragul ochilor frumoși pe care-i ai, ai anchetat aici o țigancă în așa fel, încît s-a scăpat pe ea, în altă parte ai făcut mieluşel dintr-un tîlhar în toată legea, ai meritat pe bună dreptate gradul pe care-l ai, fie într-un fel, fie în altul ! Pînă și domnului plutonier am să i-o spun în față : nu căprar, dar nici măcar soldat de rînd nu poate fi cel ce vrea să pună în așa fel mîna pe tîlhar, încît să aștepte ca una ca asta să se mai întîmple vreodată la noi !

Caporalul de jandarmi îl ascultă clătînînd din cap și, o clipă, îi trecu prin cap gîndul de a-l învăța minte pe omul ăsta, ce înseamnă un gradat al jandarmeriei

regale ungare aflat în misiune. Se răzgîndi totuși, odată ce plutonierului nu-i prea convenea să-l înfrunte pe stăpînul neîncoronat al moșiei din Șieu.

După inspecția făcută la fața locului, vechilul și jandarmul se îndreptară spre cancelaria notarului, unde Csorba îl interoga pe paznicul de noapte.

Bătrînul sfrijit stătea posomorît în mijlocul cancelariei, își smulgea îndirjit mustața cărunță și strîmbă, ținînd-o morțiș că toată noaptea nu auzise nici măcar o șoaptă. Își adunase pe piept sumanul ponosit căptușit cu blană de iepure, invocînd cu indignare faptul că albise în slujba satului și că toată viața lui nu avusese nicîcînd de-a face cu legea. Cerea să fie lăsat în pace, odată ce avea și altfel destulă supărare.

— Dar nu pe dumneata te bănuim, bade Mihály — continuă să-l descoasă notarul —, însă trebuie să fi auzit ceva peste noapte, doar te aflai chiar în apropiere. N-ai văzut țipenie de om, vreo umbră, n-ai auzit dumneata bătaia mai stîrnită a cîinilor ?

— Era întuneric beznă, pînă și stelele abia clipeau, de bătut au bătut cîinii, nu-i vorbă, însă cînd nu bat afurisiții ? — scutură din cap cu mîhnire paznicul, scufundîndu-se apoi într-o tăcere îndărătnică.

Nici vechilul nu credea că bătrînul ar avea vreun amestec în cele întîmplate. Fusesse multă vreme rîndaș la curte și se purtase fără cusur. Adevărat că, în ultimul timp, o ducea din cale afară de greu, de cînd comuna îi scăzuse simbria, cele două nurori se mutaseră la dînsul, iar el o ducea rău cu sănătatea.

— Mare viclean mai ești, moșule ! — se răsti la el caporalul, apucîndu-l de suman. Nici ochii nu-ți stau bine în cap !

Bătrînul Mihály se clătină în încleștarea jandarmului și mustața colilie se pleoști, cu o amărăciune îndirjită, pe gură.

— Nu sînt tîlhar și n-am văzut țipenie de om, am albit în frica lui Dumnezeu.

Notarul se întoarse către Sebesi :

— Îmi mențin părerea că avem de-a face cu o ceată organizată de răufăcători veniți din alt sat.

— Ia te uită ! Domnu' potroacă vrea iar să fie mai deştept, însă eu susţin cu mintea asta a mea simplă şi fără carte, cu mintea mea de ţăran prost, iar mintea ţăranului nu-i cea de pe urmă, că izbuteşte să cadă de minune în picioare, cu toate că nu-ţi mai vezi căpăţina de lucru, ascultă ce-ţi spun eu : dacă nu spinteca sacii, ziceam şi eu la fel ca tine, om cu carte, dar aşa cred că un hoţ de rînd, care trăieşte din furtaşag, o asemenea otreapă omenească nu face pagubă fără să aibă o pricină ! Se mulţumeşte să vîre în traistă pe ceea ce pune mîna, nişte bani, nişte argintărie, de aici o şuncă, de colo un borcan cu compot, iute-iute, ca nu cumva să fie prins şi cotonogit, nu sparge, nu strică, nu spintecă, meseria lui e hoţia, după cum, bunăoară, meseria lui Csorba Péter este ca atunci cînd pretorul, omul deştept şi cu ştiinţă de carte, îi porunceşte în scris : atîtea grîne, atîtea vite, atîta carne de tun, atîta dare, atunci Csorba Péter, bietul om nenorocit, să se scoale şi, fără să ţină seama de noroi sau de zăpadă, fără să mai pună la socoteală de-i cumva odihnit sau obosit, să-şi ia lumea în cap şi să săvîrşească fără a crîcni ceea ce i se cere, încît nimeni să nu-i poată afla vreo vină.

Eşecul cercetărilor isca o mare nelinişte în rîndurile oamenilor mai înstăriţi din sat. Scările fură încuiate în grajduri, ca nu cumva hoţul să se poată urca în podul cu fin. La şuri, hambare şi coteţe se puseră cu grijă lacăte. Notărăşiţa văduvă îl culcă pe vizitiu în grajd. Sebesi organiză pază din rîndurile servitorimii.

În grajdul preotului reformat dormea Öregdi, cantorul. Era un bărbat chipeş, bine făcut, nobil opincar scăpătat, care datorită preotului nu fusese luat la armată, de asta apoi drept recunoştinţă îl slujea ca rîndaş. Îşi încropi un soi de culcuş în grajd, sub ochiul de geam acoperit de pînză de păianjeni, de unde putea desluşi orice zgomot venit de către coteţe, dacă cumva nu dormea prea dus.

Se întîmplă chiar în noaptea de Sfîntu Gheorghe. Era o vreme înnorată, fără stele, numai adierile primăvăratice îndulceau zărilor sumbre. Stăruia un întuneric blînd şi tăcerea plină de zumzete înghiţea complice orice zgo-

mot. Hoțul se furișă în casa parohială, venind peste grădini. Scoase cu forța lacătul de pe ușa cămării ce dădea spre grădină, din cămară pătrunse în bucătărie, de acolo în sufragerie, unde aprinse cu prudență lampa. Așternu peste lampă o năframă neagră și așează lampa cu lumina astfel opăcită pe masă. Scoase de pe bufet platoul de tort, serviciile, zaharnița de argint, apoi prinse să deschidă cu sila sertarele. Cheile se învîrteau ce-i drept în broască, dar sertarele erau atît de înțepenite, încît anevoie puteau fi trase fără a face zgomot. Le încercă pe toate unul după altul, însă nici unul nu cedă de bunăvoie. Cîtva timp trebăluirii cu răbdare la unul din ele, în care bănuia că se află tacîmurile de argint, în cele din urmă însă i se urî, și smulse sertarul dintr-o singură mișcare.

Făcu un zgomot așa de mare, încît zăngăni întreaga sufragerie. De spaimă, hoțul se trezi pe covor, stinse lămpașul și așteptă cu inima cît un purice. Din încăperea vecină se auzi mișcare, un schimb speriat de cuvinte, apoi strigătul preotului : „Cine-i ?“ Hoțul își aruncă iute pe umăr sacul și, fără să-i pese de hărmălaia iscată, se năpusti în salturi mari în bucătărie, de acolo în cămară și, prin ușa deschisă, își pierdu urma în grădină.

— Cine-i ? — strigă din nou preotul, care tremura de mînie și emoție din toate încheieturile. Bătrînei i se tăiasse pînă și respirația ; zăcea fără să facă o mișcare în pat și fixa cu ochii căscați întunericul ostil. Preotul aprinse lampa de petrol și porni cu pași nesiguri către ușa bucătăriei. Auzi cum hoțul răstoarnă mobila în spaîma lui și caută să scape prin fugă. Un ochi spart al ușii de bucătărie fusese înlocuit printr-o placă de carton. Preotul smulse placa și, prin orificiul astfel iscat, întinse lampa slujnicii :

— Prinde-o și cască ochii împrejur !

Copila apucă lampa și se trase înfricoșată într-un ungher. Îl mai auziră pe hoț cum străbate în goană grădina, apoi tăcerea se lăsă peste toate. Bănuiala preotului căzu asupra tatălui și fratelui copilei. Cum izbutise altfel hoțul să se furișeze prin bucătărie, fără s-o tre-

zească din somn ? Adevărat că doarme adînc și noaptea e întunecată.

Bătrîna se ridică în capul oaselor în patul ei, își împreună mîinile îngrozită, apoi își scoase Biblia de sub perină și o strînse violent la piept.

— Isuse Cristoase ! — bîigui ea pe un ton plîngăreț. De asta mi-ai dat zile ?

Mînia și uluirea preotului sporeau din ce în ce. Luă lampa din mîna slujnicuței și luminează cu ea sufrageria. Pe covor și pe podeaua vopsită se zăreau urmele unor pași plini de noroi. De pe bufet lipsea platoul de tort, serviciul, zaharnița. Hoțul nu mai apucase să se atingă de sertar. Preotul era de douăzeci și cinci de ani duhovnicul satului și, iată că apucase acum și ziua cînd propriii săi enoriași se furișează în casa lui sub protecția întunericului ca să-l jefuiască. Poporului ăsta nu-i trebuie predică, psalmi sau învățătură, ci bici și lege ! N-ai ce să faci aici cu milostenia creștinească, odată ce nici persoana și avutul preotului lor nu mai sînt sfinte pentru ei.

Ieși suflînd și bombănînd în tîrnaț, ridică sus lampa de petrol și privirile-i întunecate de mînie cotrobăiră grădina înnoptată, dar nu descoperi nimic suspect. Se mai uită atent un minut, două, apoi își luă din cuier bastonul de drumeție cu vîrf de oțel și, cu lampa în mînă, coborî în curte. Se duse țintă la grajd, ca să-l trezească pe cantor, dar spre marea sa surprindere nu-l găsi pe patu-i improvizat. O sumbră bănuială îi incolți în minte. Stătea încremenit și privea stăruitor culcușul cantorului. Nu trecură decît vreo cîteva minute, că bănuitul intră în grajd.

— Ia te uită, de ce s-a sculat sfinția ta cu noaptea în cap ? — făcu liniștit cantorul.

— Unde-ai fost, Öregdi ? — întrebă preotul, cu glasul tremurînd de o sumbră pornire, iscodindu-l cu o suspiciune neascunsă pe omul care își încheia în cea mai mare liniște cureaua de la pantaloni și aștepta, fără o curiozitate deosebită, ca preotul să-l lămurească asupra cauzei deșteptării sale atît de timpurii.

— Am fost doar la nevoile mele, dar sfinția ta ce-a pățit ?

Preotul îl măsură pe cantor din priviri, apoi își pironi ochii în pământ și prinse să izbească amenințător în paiele de pe jos cu vârful bastonului.

— A fost un hoț în casă, m-a jefuit.

— Phii, afurisitul de mișel ! — răspunse cu calm cantorul. Am auzit eu ceva alergătură, în vreme ce ședeam în privată, însă mi-am închipuit că e vreun ciine de pripas. Și ce v-a furat ?

Nimic în lumea asta nu-l scotea din fire pe Öregdi și asta îi fu pierzania, fiindcă preotul era acum ferm convins de vinovăția lui. Îl suspectase încă de când acceptase cu atîta grabă să doarmă în grajd. Era gata să-i scape din gură acuzația pătimașă că „tu știi cel mai bine, mișelule, ce anume mi s-a furat“, dar, în interesul anchetei, izbuti să se stăpînească.

Din uliță se strecura în grajd un tărăboi agitat. Preotul ieși curios în curte și constată cu surprindere că ferestrele caselor de peste drum erau luminate.

În noaptea aceea aproape că nu rămăsese casă mai înstărită în care hoțul să nu-și fi încercat norocul. La notărășița văduvă vizitiul se deșteptase că umblă cineva în podul cu fin. Cum nu era prea curajos din fire, făcu mare tărăboi și, astfel, hoțul putu să dispară la timp. Din șura învățătoarei văduve se furaseră mai mulți saci cu făină și cucuruz. Fusesse spartă prăvălia jidanului, se tăiasă o gaură cu ferăstrăul în peretele grînarului lui badea Ferus, notarul veghe toată noaptea pe tîrnaț, cu pușca în mînă, fiindcă hoții încercaseră să spargă și cancelaria.

În zorii zilei tot satul era în picioare. Pe zare stăruia o ușoară roșeață și se părea că pînă și bolta înnoirată stă să crape de tensiune. Oamenii hălăduiau prin porți și vorbeau în șoaptă. Toți se fereau să vorbească tare, de parcă le-ar fi fost teamă să nu mai sporească dispoziția încărcată. Păgubiții se îndreptau fără grabă înspre notariat, unde oamenii autorității și protipendada satului se adunaseră la o consfătuire.

În cancelarie ardeau două lămpi cu petrol și raza lor se lupta melancolic cu mijitul zorilor. Notarul le arată morocănos oaspeților săi ferestrele care fuseseră forțate. Noroc că se deșteptase la zgomot, și astfel hoții își luaseră tălpășița. Cele două copile erau însă moarte de spaimă, abia izbutiseră să toarne suflet în ele.

Primarul cu cei doi jurați, badea Ferus și Magyarosán, ședeau îngîndurați pe lavița lungă ; de agitați ce erau, își răsuceau într-una țigări, își umpleau pipele și slobozeau rotocoale groase de fum.

Preotul umbla întăritat prin cancelarie și relatează pe nerăsuflăte povestea spargerii :

— Aud că cineva trage sertarul persecului din sufragerie, mă dau jos din pat, aprind lampa, i-o dau slujnicii în bucătărie, în timp ce eu caut să-l încolțesc de către sufragerie, dar mi-a scăpat, ia-l de unde nu-i, însă atîta pagubă, fiindcă știu de unde să-l iau !

— Pe cine bănuiești, părinte ? — întrebă curios notarul, încruntînd viteaz din sprîncene.

— Știu eu ce spun ! — făcu mai mult pentru sine preotul. Am crescut un Avesalom.

— Doar nu-i vreunul dintre enoriașii dumitale ? — îl iscodi notarul.

— Am să le-o spun jandarmilor ! — răspunse întăritat preotul și, ciupindu-și mustața, se așează pe laviță lîngă primar.

La ușa cancelariei bătu domnișoara notar. În halatul ei japonez, îmbrăcat în grabă, arăta ca o somnambulă. Fața ei băiețoasă fusese metamorfozată de nesomn, de spaimă și de emoția plăcută. Uitase cu desăvîrșire de sfiala ei obișnuită, încît se încumetase să iasă din casă fără „însoțitor“, spre a dobîndi oleacă de curaj și ca să se îmborsăteze în atmosfera agitată din sat. Cînd dădu ochii cu mulțimea din cancelarie și cu fețele grave, solemne, izbucni în plîns :

— Am venit să vă cer apărare, vă implor ! Dumnea-voastră sînteți bărbați, dar ce să ne facem noi, mămica

și cu mine ? Asta ne duce la pieire, pînă trăia bietul tata nu s-a întîmplat niciodată așa ceva.

— Nu de oameni atîrnă, odată ce vremurile s-au schimbat ! — răspunse cu asprime notarul, care se simțea vizat de reproșul domnișoarei notar.

— Cu toții ne facem datoria, numai că vremurile s-au înăsprit !

— Sărmană Valika, liniștește-te, draga mea ! — o consolă compătimitor notărășița și prinse s-o dezmierde pe fata răvășită, la care aceasta se puse pe un plîns și mai amarnic, povestind printre sughițuri întîmplările de peste noapte :

— A fost îngrozitor ! Îl aud pe vizitiu cum strigă, aud o fugă, aud înjurături, îmi bătea inima cu putere, mai-mai să-mi spargă pieptul ! Dumnezeu să vă dea sănătate, bade Ferus, nu mai fumați atît, mi se întoarce stomacul pe dos de greață, mă doare capul de parcă ar sta gata să crape !

Notărășița deschise fereastra, ca Valeria să capete aer, mai tîrziu o trase lîngă ea pe divan și căută s-o potolească cu gingășie :

— Liniștește-te, draga mea, lucrurile au să se schimbe, Péter va avea grijă, vom cantona în sat o duzină de jandarmi.

— Îi dă mîna domnișoarei — murmură badea Ferus —, odată ce poate să plîngă cît pofteste, însă ce să se facă bărbații cînd au o supărare ? Crezi, domnișoară, că eu n-aș avea pricină de plîns ? Mi-au furat doi saci plini cu cucuruz, că pînă și gura mi se amărăște numai cînd mă gîndesc la ei.

Notarul biția nervos dintr-un picior pe sub masă, bătea într-una darabana cu degetele pe birou și își privea iritat nevasta, care încă tot se mai ocupa de Valeria.

Se deschise ușa și își făcu apariția Sebesi. Împrejurul mustății sale blonde și stufoase stăruia cuta adîncă a unei sumbre satisfacții. Își scoase cu un gest brutal luleaua din gură, obrații i se împurpurară, pe frunte vinele i se umflară și prinse să-i dăscălească pe păgubași :

— De astă dată vi s-a lungit și vouă nasul, cuțitul a ajuns și la gîtul vostru ; vezi că deunăzi am auzit pe ici, pe colo, cum că la ce mai face atîta tărăboi curtea

pentru cei doi porci, se-nțelege, numai Sebesi umflă lucrurile, se poartă de parcă ar fi fost ai lui, are nevoie de bani, ca să-și poarte băieții la gimnaziu, ca ei să ajungă mai ceva decît țărănoiul lor de tată ; dar, ia spuneți-mi, ce fel de oameni sînt cei de pe la noi ? Mă gîndesc la ciobanii ăștia prăpădiți de la munte sau la călugării pletoși, care umblă călare pe măgari de la un munte la altul, ca să le cînte moșilor, pădurenilor, cărbunarilor, primind dintr-un loc oleacă de urdă, de dincolo ceva cășulean, de la sărăntocii adevărați din creierul munților, lipiți pămîntului, oleacă de zară, de la braconieri o blăniță ciuruită, iar sus, la tîrgurile de munte, o schimbă pe niște tutun, o pereche de opinci, o căciulă, și dacă are unde să se culce, bine, dacă n-are, și-așa-i bine !

— Cronicile dau de știre că satul ăsta a fost din totdeauna un cuib de nerușinare — încuviință cu fața înmăsurată preotul, și se trase nervos de mustață —, în patruzeci și opt două castele au fost arse pînă la temelii...

— Ho-ho-ho ! O suciți și-o învălțați într-una, dar degeaba, capu' meu nu-i cap de potroacă, dar pentru asta are finețuri, multe finețuri, nu-l dau pe creierul a zece advocați ! Oamenii s-au întors de pe front, unuia grenada i-a smuls piciorul, altul a orbit de-un ochi, pe al treilea l-au călcat caii în copite, că mai-mai să-i curgă mațele, al patrulea, să mă ierte doamnele aici de față, glonțul i-a retezat boășele, vai, cîte și cîte s-au mai întîmplat, groaznic cîte au avut de îndurat bieții sărăntoci de nimic, și cîte au învățat între timp ! Nu mai departe decît deunăzi îi spuneam prietenului meu Csorba, omului deștept și cultivat la cursul de notari : ceea ce știe și el, ceea ce știu și eu, ceea ce știe și măriia sa domnul deputat e o nimica toată pe lîngă ceea ce știe ultimul om, ultimul dintre rîndașii zilieri care au fost pe front. Iacă unde-i buba ! Domnul notar să binevoiască a-și scoate notesul, iar dacă n-are notes sau îi este milă de el, fiindcă și asta sînt gata s-o pricep în lumea de azi, să scoată o foicică de hîrtie și să scrie : pe ăsta îl cunosc, e schilod, duce mare lipsă, despre celălalt știu că nici în timp de pace nu se cam ferea de bunul altuia, mai vine domnul primar și spune că îl cunoaște pe ăsta

și pe ăsta, l-a auzit murmurînd că așa și pe dincolo cu domnii, domnul pastor mai spune și el vreun nume, badea Ferus și el, domnișoara așijderea, lista e gata, iar cînd vine plutonierul i-o arătăm : poftim, arestează-i pe ăștia, hoții se află fără îndoială în rîndurile lor.

Primarul, care pufăise pînă atunci fără să scoată un cuvînt, rosti încetișor un nume :

— Blendea !

— Nici ochii nu-i stau bine în cap ! Umblă ca un duh fără astîmpăr ! Scrie-l, domnule notăraș, cap de listă !

— Iuon Szabados.

— Un leneș înrăit, nu-i strică puțină cerneală.

— Marczi János, e enoriașul domnului părinte, garantează pentru dînsul ?

— Nu garantez eu pentru nimeni, nici pentru propria mamă care m-a născut ! — răspunse pornit preotul, și își întoarse capul cu o mișcare de îndîrjire.

Sosi un păgubaș, evreul Braunstein. Se opri gîrbovit în mijlocul cancelariei, plimbîndu-și privirile pline de jale peste adunare. Simți ura și bucuria pricinuită tuturor de paguba ce-o suferise, o bucurie pe care nici primejdia comună nu izbutise să le-o domolească, ceea ce îl făcu să fie și mai timid.

— Domnule notar — începu el fără curaj, pe un glas subțirel, care se subție și mai mult, încît te așteptai ca dintr-o clipă în alta să se frîngă și, asemenea unei păpuși spînzurate de o sfoară, se va fleșcăi în fața autorităților —, mi s-a furat peste noapte întreaga avere.

Bernstein purta pantaloni cafenii, boțiți, și un căputaș mîncat de molii, căptușit cu blană de iepure. Felul cum vorbea ungurește și accentul măcăit îl însemnaseră. Braunstein simțea instinctiv acest lucru, astfel că nu vorbea decît dacă era neapărată nevoie.

Bărbații schimbară între ei priviri răutăcioase. Nimeni nu-l compătimea pe zaraf, fiindcă prea începuse să se îmbuibeze. Înainte de război locuise în capătul satului, într-o cocioabă cu acoperiș de paie, închiriată de la o văduvă, și umbla prin împrejurimi, cu o cotiugă trasă de-un măgar, după piei și fulgi. Acasă își aranjase un mărunț atelier de cojocărie, unde prelucra singur pieile

cumpărate pe prețuri de nimic. De îndată ce ajunsese la ceva câștig, închiriasse o casă în centrul satului, deschisese prăvălie și cârciumă, dându-le bani împrumut, pe dobânzi de cămătar, țăranilor strîmtorați din pricina războiului. Prăvălia, cârciuma și banii împrumutați îi aduseseră în curînd destul venit, ca să poată renunța la munca murdară și neplăcută de cojocar.

— Ce pagubă ai suferit ? — întrebă sever notarul.

— Mai degrabă aș putea spune ce mi-a mai rămas — oftă scîncînd zaraful, în timp ce instinctiva sa zgîrcenie la vorbă dădea o grea luptă cu dorința de jeluire, ce țîșnea dintr-însul cu o forță elementară ; ar fi voit să-și facă simțită, pipăită, zornăită, gustată paguba pe toate laturile —, mi-au spart prăvălia, cârciuma, mi-au furat două damigene mari de rachiu, o majă de făină, sarea, pînza, ața —, ar fi voit să vorbească și despre mulțimea de orez, zahăr și cafea atît de scumpe, însă despre ele era mai înțelept să nu sufle nici o vorbă, fiindcă articolele coloniale erau cu severitate rechiziționate —, dacă stau să fac socoteala pagubei mele, face, pînă și între frați, trei sute de coroane.

— Ai vreo bănuială, Braunstein ?

Zaraful se retrase speriat un pas și făcu cu mîna un gest de apărare :

— Eu nu am bănuieli, Braunstein Armin nu are nici o bănuială, fiindcă oamenii de aici sînt „ține-minte“. Eu știu numai paguba de la mine, știu că asta este pagubă de război și că statul are datoria să plătească la mine, la Braunstein Armin, paguba asta.

— Ce tot îndrugi prostii, Braunstein, cum să fie asta pagubă de război ? — îl întrerupse indignat notarul. Să nu pierdem vremea degeaba, mai bine spune-ne pe cine bănuiești, îi vom aresta pe vinovați și vom vedea ce mai putem regăsi din cele furate.

Braunstein închise ochii și scutură tăgăduitor din cap. Cum își clătina la dreapta și la stînga fața dolofană și palidă, barba lui ușoară, roșcată făcea o mișcare și mai vehementă de refuz.

— Nu scriem pe hîrtie bănuiri ! Vă rog să întocmiți proces-verbal cum că locuitorul Braunstein Armin are paguba de război de trei sute de coroane, eu semnez

în regulă, trimitem la Budapesta, și gata. Domnul ministru cunoaște mai bine ce este paguba de război, decît cunoaștem noi.

— Ești un nătărău ! — se răsti disprețuitor la el vechilul.

— Domnule administrator, mai bine să fiu eu nătărău, decît să rămîn păgubaș și să n-am odihnă nici noaptea.

Preotul se foia neliniștit pe laviță, își sprijinea cotul cînd de piciorul drept, cînd de cel stîng, își ciupea mustața, clipea, bombănea de unul singur, iar uneori îl fixa din priviri pe notar cu atîta hotărîre, de parcă ar fi fost gata să-i comunice ceva important. În cele din urmă, ceru să se facă liniște :

— Ia stai și-așteaptă ! Scrie-l, domnule notar, pe cantorul Öregdi István !

— Dar bine, ăsta e un ungur de omenie ! — făcu surprins Sebesi. L-am cunoscut și pe taică-său, era un proprietar sărac !

— Proprietar adică — izbucni cu amărăciune preotul —, dar tocmai enoriașul meu, cantorul meu, omul pe care l-am scăpat de front, în care m-am încrezut ca în propriul meu fiu ?!

— L-ai prins asupra faptului ?

— E lungă povestea — răspunse preotul și întoarse capul cu minie —, jandarmii vor lămuri lucrurile !

În uliță, în fața notariatului scăpărare o jumătate de duzină de baionete. Penele de cocoș se legănau cu trufie în adierile zorilor. Se auziră comenzi scurte și detașamentul în marș se opri brusc.

— În sfîrșit, au sosit ! — strigă Valeria și alergă agitată la fereastră.

— Bine-ai venit, domnule plutonier ! — îl întîmpin cu mare bucurie pe subofițerul care își făcu intrarea în cancelarie cu pași marțiali, salutîndu-i reglementar pe cei prezenți.

Notarul dădu îndată cep unui butoiăș cu rachiu de prune, pe care i-l trimisese primarul din Aghireș, ca să-l facă să închidă ochii la cazanul său secret de fiert rachiu. Notărășița avu grijă și de ceva slănină și pîine de grîu, ca oamenii să nu închine pe stomacul gol. Se încinse din

asta o gustare zdravănă, fiindcă stomacul sănătos cerea ghiorțăind ceea ce i se cuvenea, mai cu seamă că din pricina nopții nedormite organismul se epuizase mai curînd.

— Deie Domnul sănătate, pace și belșug la toate ! — îi ură badea Ferus notarului și, consolată într-o oarecare măsură, dădu pe gît rachiul dintr-o înghițitură.

— Să dea Dumnezeu — preluă primarul cuvîntul — vremuri mai liniștite decît cele de acum !

Notarul umplu iar paharele, dar cînd ajunse la plutonierul de jandarmi, acesta își acoperi cu un gest energetic gura paharului și spuse hotărît :

— În timpul serviciului niciodată mai mult de un pahărel !

Notarul îi întinse lista întocmită, iar plutonierul prinse s-o cerceteze îndelung, apoi o împături cu luare aminte și o vîrî în tunică sa. Se ridică solemn de pe scaun și tuși oficial.

— Onorate autorități comunale ! Lista întocmită are să-mi fie de folos în cercetări, însă pe baza ei nu pot face arestări, așa cum pretind domnii. Nici codul penal și nici regulamentul nostru special nu-mi dă acest drept.

— În cazul ăsta s-a dus dracului toată treaba ! — izbucni vechilul. Nici cercetările de data trecută n-au avut rezultat ! Ascultați-mă pe mine, socotesc foarte important să dăm poporului o pildă. Ca să-și dea seama bietul om sărăntoc, sărăcit și ajuns la sapă de lemn în război, cu cine are de a face !

Plutonierul nu-i mai dădu atenție lui Sebesi ; stătea de vorbă cu juratul, care îi povestea că lui i se furase peste noapte fîn și că, după firele pierdute, drumul hoțului putea fi urmărit o bună bucată. Plutonierul dădu îndată ordinul ca doi jandarmi să plece la casa juratului.

Adunarea prinse să se destrame. Preotul îi făcu semn plutonierului să se apropie și îi împărtăși bănuiala sa.

— Am s-o lămuresc și pe asta, domnul părinte poate să fie liniștit, răspunse plutonierul.

Juratul îi conduse la casa sa pe cei doi jandarmi și le arătă cărarea ce cotea de la podul cu fîn și care era plină cu fire de fîn. Dincolo de gard, urmele erau și mai

vizibile, ducînd la casa unui țăran bețiv, cu numele de Gavrilă.

Nevasta lui Gavrilă, o țărancă sfrijită, cu catrință, tremura ca varga, încît multă vreme nu izbuti să scoată o vorbă. De îndată însă ce prinse să vorbească, se jură pe toate cele sfinte că bărbatul ei nu e vinovat, fiindcă toată noaptea a dormit lingă ea în pat, n-au nici o știință despre cele întîmplate, cu siguranță că i-au clevetit niște vecini răuvoitori. Cei doi jandarmi se priviră cu înțeles. În spaima și emoția ei femeia îndrugase prea multe.

— Unde ți-e omul ? — se răsti la ea unul din jandarmi.

— Nu știu ! — țipă femeia, frîngîndu-și deznădăjduită mîinile. Adineauri era aici, însă s-a dus, fiindcă-i bețiv, bătut-l-ar Dumnezeu de trîntor, dar nu fură, usuce-i-se mîinile dacă fură, i-aș scoate ochii amîndoi dac-ar pune mîna pe bunul altuia, n-are de ce să fure, doar lucrăm amîndoi, eu mă duc la lucru cu ziua, el își primește și solda, fiindcă e permisionar, bată-l Dumnezeu, avem și-un dărab de pășune lingă Șieu, la ce bun am fura fin, cînd mai mare lipsă avem de pită ?

Cei doi jandarmi se priviră iar cu înțeles. De spaimă, femeia spunea tot ce avea pe inimă.

Nevasta lui Gavrilă își dădu tulbure seama că își trădase omul, astfel că izbucni într-un plîns dureros. Din casă se iviră cîțiva plozi cu fețele mînjite și, agățîndu-se de fusta ei, se apucară să plîngă împreună cu ea.

Jandarmii intrară în încăperea lipită cu pămînt, răscoliră patul, ridicară capacul lăzii, urcară în pod, împrăștiară paiele cu armele, însă degeaba.

În fața casei se strînsese o grămadă de lume. Vecinii ieșiseră cu mic, cu mare în uliță și veștile, una mai rea decît alta, umblau din gură în gură. Femeile adăstau cu fețele răvășite, strîngîndu-și crispate la sîn copiii mici. De cîte ori jandarmii se iveau în ușa casei, a grajdului sau a podului cu fin, mulțimea se retrăgea speriată de lingă gard.

Jandarmii își urmară cercetările. Scoaseră vaca din grajd, răscoliră cu furca ieslea, ridicară cu forța pînă și scîndurile de zasc, să vadă dacă nu cumva a fost ascuns ceva sub ele. În cele din urmă îl descoperiră pe vinovat

pitit în făgașul îngust dintre grajd și cotețul de porci. Se ghemuise pe jos și își acoperise capul cu o ușă învechită de coteț. Jandarmii îi făcură vînt din ascunziș, conducîndu-l în ogradă cu baioneta la armă. Acolo, în văzul tuturor, îi puseră cătușe la mîini. Gavrilă era un țaran înalt, cu fața palidă, avea ochi visători, între pleoapele năclăite, părul cărunt ce-i acoperea craniul ca o perie era tuns scurt. Se clătina pe picioare și duhnea puternic a rachiu. Nevastă-sa îl vîrîse cu de-a sila în ascunzătoare de îndată ce zărise apropierea penelor de cocoș. Sumanul ponosit și cioarecii de pănură îi erau mînjiți de noroi și ațe de păianjen, de care se umpluse în timp ce stătea ghemuit în hruba lui. Își ciocni militărește călciile și încercă să ducă mîna încătușată la frunte, pentru salutul reglementar, raportînd printre sughițuri :

— Femeia m-a vîrît acolo, singur n-o făceam nicio-dată ! — scutură mînios din cap — numai femeia ! Mă prezint, așa om sînt eu, am furat olecuță de fîn, vreo două, trei porcoaie — pleoapele i se lăsară somnoroase pe ochi și făcu un gest de lehamite —, nu-i mare lucru, mă vor închide pe o lună, ce-mi pasă, numai de-ar fi oleacă de tutun, fiindcă fără tutun e jale !

Cînd femeia văzu că bărbatul ei e luat de jandarmi, începu să răcnească din toate puterile. Își acoperi capul cu șorțul și plînsul o zguduia în așa fel, încît plozii agățați de fustă atîrnau pe trupul ei ca niște ciucuri murdari și scîncitori. Vecinele prinseră și ele să bocească, astfel că se iscă un concert dintre cele mai bizare, încît jandarmii găsiră că e cazul să împrăștie lumea strînsă roată.

Gavrilă întoarse capul din poartă și făcu către femeia ce se văicărea :

— Nu te mai frămînta ! Vîrî anevoie mîna în buzunarul cioarecilor, apoi în chimir și scoase un bănuț de zece fileri. Du-te la Magyarosán și spune-i că eu i-am furat fînul, să fie sănătos, să-ți dea un pachet de tutun și o cinzeacă de vodcă, fiindcă mi-e amară viața, dacă n-ajunge, să mă scrie pe tablă, am să-i plătesc.

— Valea ! — se răsti la el jandarmul.

Gavrilă ieși poticnindu-se în uliță, urmat de cei doi jandarmi. Nevasta îl urma bocindu-se sfișietor, pruncii

care o țineau de fustă alergau cu piciorușele goale pe lângă ea, răgușiți de atita plîns. Din poartă, jandarmii o alungară înapoi pe femeie, dar de îndată ce făcură cîțiva pași, ea se încumetă să iasă iar, astfel că își petrecu bărbatul pînă la notariat.

Plutonierul trimisese doi jandarmi după cantor, în timp ce el se dusesese cu alți doi la evreu, pentru cercetări.

Familia jefuită aștepta sosirea jandarmilor pe treptele dughenei. În față se afla Braunstein, în pantalonii săi soioși și necălcați, într-o scurtă destrămată, cu reverele din blană de iepure. Pe fața lui durdulie și albă grija întregii zile se copsese, ca un caș. Notarul refuzase să treacă în proces-verbal paguba de război. Trebuia să stea odată de vorbă cu el între patru ochi ! Îndărătul lui stătea nevastă-sa, femeie grasă, blondă, pistruiată, cu sini îmbelșugați, părul bogat prins în coc, într-un corsaj roșu aprins și în fustă albastră. Se povesteau o mulțime de anecdote despre cîrciumăreasă. Ei i se întîmplase în timpul încartuirii, că se codise să-l primească pe unul din stegarii voluntari în casă, iar cînd notarul încercase să-i explice că voluntarul e dintr-o familie bună, așa că trebuie să se considere onorată, cîrciumăreasa se încăpăținase să spună că n-avea de unde să știe cine se află sub uniformă, dar cum era pe picior de război cu limba maghiară, spusese : „Cine poate să știe ce se află în pantaloni ?” Altădată povestea cui avea timpul s-o asculte că își alungase slujnica deoarece „se urzise pe așternut cu rîndașul vecinului”.

Cînd negustoreasa îi zări pe jandarmi, retrăi din nou pierderea suferită :

— Atita bunătate de orez, cafea, zahăr !

— Taci, Rozica ! — îi trase Braunstein un ghiont între coaste.

În spatele soților adăstau Fanny și Rozica, cele două domnișoare blond-roșcate și pistruiate, împreună cu Dezső, un adolescent lungan și palid. Braunstein își purta odraslele în haine orășenești, nu cruța nici o cheltuială atunci cînd era vorba ca ele să se ia la întrecere cu copiii de domn din sat.

— Poftim pe-aici, domnule plutonier ! — făcu negustoreasa cu un zîmbet ostentativ către jandarmi ; se lipi

cu o mișcare stîngaci rafinată de marginea ușii, își feri capul, sîinii plini și-i supse cît izbuti, ca jandarmii să poată intra în prăvălie.

Înăuntru domnea o mare dezordine. Din sertarele rafturilor de la perete atîrnau ghemotoace de ață, găitane și șiraguri de mărgele de sticlă, colonialele împachetate în pungi mărunte, cafenii, fuseseră răscolite de mîini nepricepute. Pe fundul lăzilor nu rămăsese decît un strat de tărîțe, iar podeaua era plină cu urme de făină stîlciță. Stambele de culori țipătoare zăceau pe tejghea în valuri teatrale, păstrînd încremenite urmele mîinilor aspre de țaran. Oricum, dezordinea era mai mare decît paguba. Braunstein se îngrijise singur de un ultim retuș dramatic, pentru a face cît mai verosimilă paguba de trei sute de coroane. În chilioara din dosul dughenei avusesse o mare cantitate de zahăr cubic, cafea, orez și alte articole coloniale, acolo făcuseră adevăratul prăpăd tîlharii, însă despre asta era mai înțelept să păstreze tăcere.

— Pe cine bănuiești ? — îl întrebă plutonierul pe negustorul jefuit, scoțîndu-și carnetul din buzunar.

Braunstein își trase capul între umerii strîmbi și protestă agitîndu-și mîna :

— De unde să știu eu asta, stimată domnule plutonier ? Cine are ochi, poate vedea că au fost mai mulți, cum aș putea să știu însă cine anume ? Dacă scap vreun nume, s-ar putea ca, din răzbunare, să ne pună foc la casă.

— Eu însă voi vorbi ! — țipă tropotînd din picioare negustoreasa.

— Taci, Rozica ! — izbucni Braunstein pe un glas subțire și iritat, dînd nervos o flișcă bărbii sale rare și roșcate — nu-ți vîrîi nasul în toate !

— Vorbește, mămuică ! — țipară deodată cele două domnișoare. Tata e fricos, dacă nu se face ordine la noi, s-ar putea ca într-o noapte să năvălească peste noi și să ne omoare !

— Vă spun eu pe cine bănuim, să audă toată lumea ! — făcu scoasă din minți femeia pe care plînsul celor două fiice ale sale o înnebunise de-a binelea. Armin e laș, eu însă nu mă las, e vorba de fiicele mele ! Alaltăieri a umblat pe la noi Ieronim Vlad cu Ion Csipke-Slăbănogu,

i-au cerut lui Armin să le dea pe credit, dar Armin nu le-a dat, și bine a făcut, oameni certăreți ca ei nu merită nici măcar un codru de pîine, la care l-au amenințat pe Armin, spunîndu-i să ia bine seama, fiindcă într-o noapte au să-i scoată ochii !

— Păr lung, minte scurtă ! — urlă furios Braunstein — n-o asculta, domnule plutonier, eu nu bănuiesc pe nimeni, eu vreau să trăiesc în pace, mă mulțumesc dacă statul mă despăgubește, fiindcă asta-i pagubă de război, dacă nu-i război, oamenii nu fură !

Plutonierul nu se sinchisi de protestul zarafului, ci își notă numele aflate și dădu ordin jandarmilor să-i înhațe pe răufăcători.

Braunstein aruncă priviri înfuriate nevastei sale, apoi îl trase misterios pe plutonier de tunică :

— Stimate domnule plutonier, să nu ne pripim, de la Armin se poate învăța cîte ceva, vă rog să veniți cu mine.

Îl conduse pe plutonier la tîrnat, și îi arătă o găleată plină de apă. Într-un colț adăstau trei sau patru fetișcane din sat, care, la vederea plutonierului, se întoarseră speriate cu fața la perete.

— Îndată veți vedea ce are să fie, fără nici o violență. Lenucă, haideți aci, vă dau cîte un crăițar, apropiați-vă de găleată și uitați-vă lung la apă, apoi spuneți-mi degrabă pe cine vedeți în ea.

Braunstein apucă deodată de ceafă pe una din fetișcanele mai răsărite și îi făcu vînt din ceata celorlalte :

— Ce cauți aici, tu, curviștină.

Copilele înconjurară supuse găleata și una din ele spuse cu teamă :

— O vād pe Lenuța.

— Marș de-aci, curvelor ! — se răsti furios la ele zaraful, făcîndu-le vînt una cîte una copilelor care începuseră să scîncească — abia ați răsărit din pămînt ! Se întoarse scuzîndu-se către plutonier, care urmărise nedumerit scena. E nevoie aici de copile cu totul nevinovate, care, dacă privesc în găleată, îl vād pe hoț, așa am învățat în județul Sáros de la rabinul Șin Șloim Solomonovici, care, dacă se întîmpla în comunitate vreun furt, punea copile mici, nevinovate să privească în apă.

Dar ce să se facă omul cu țărâncuțele aștea, care, abia răsar din pământ, că umblă bărbații într-însele ca cheia în zăvor.

Plutonierul izbucni în râs și mormăi ceva printre dinți, precum că ar trebui făcut o încercare cu domnișoarele.

XI

În mai puțin de-o jumătate de ceas, Ieronim Vlad și Csipke-Slăbănogu încăpură pe mîna jandarmilor. Braunsteinii îi pîneau de după perdeaua de la fereastră pe cei doi țărani întunecați la față, pe care-i escortau jandarmii. Csipke-Slăbănogu, un păstor de vite voinic, cu plete lungi, concediat de primărie din cauza beției și-a firii sale arțăgoase, scuipea vîrtos pe jos și, scuturîndu-și pumnul osos, scoase un chiot cumplit :

— M-au luat la cătănie ! Ehe, biserica ta de jidov, mai dai tu ochii cu mine !

Într-o uliță laterală, alți doi jandarmi escortau o ceată de oameni zdrențăroși. Mergînd pe laturile drumului, femeii și fete purtînd catrință însoțeau pe cei arestați cu văicărelile monotone, măcinătoare de nervi.

La casa vătășelului de primărie era îmbulzeală mare, fiindcă un jandarm cu baionetă îl arestase chiar pe viceprimar. Femeia își ocăra cumplit bărbatul cu mîini încătușate, în timp ce acesta se răstema scrișnind la ea, nu atît de rușine, cît spre a se încredința dacă femeia mai ține la el.

— Trage-mi clopu' pe ochi, tu !

— Doar nu ți-o fi rușine, bețivanule, tîlhar nemernic ? Odată ce nu ți-o fost rușine să furi, să nu-ți fie nici acum ! — țipă ea ca o furiie și smulse pălăria din capul bărbatului. Uitați-vă și 'mneavoastră la podoaba asta a satului, bātu-l-ar Dumnezeu de mișel ! Sărac nu-i, că are și de băut, și de-ale gurii, și cu ce să se-nțolească ; are nevastă care-i poartă de grijă, 'mneavoastră l-ați ales viceprimar ; apoi, unu ca ăsta să fure ? De ce-ai furat, mă, afurisitul ? Din pricina băuturii ? Dumnezeu să-i ardă de pruni, cu rădăcini cu tot !

Pierzană vătăşelului de primărie fusese într-adevăr băutura. Grânele îi fuseseră rechiziţionate, iar femeia războinică nu-i dăduse bani ca să chefuiască. Nădăjduind că va putea să facă ceva rost de bani pe căi strimbe, omul intrase în banda lui Csipke. Când, în zorii zilei, se înapoiase beat acasă, femeia îşi dăduse îndată seama cum stau lucrurile. Îl cotonogise amarnic cu mătura pe omul beat turtă, apoi, de cum se dezmeticise, îl dusesese la călugăr şi îl silise să jure că niciodată n-are să mai fure, nici să mai bea, cel mult duminicile câte un păhărel. Lucrurile de furat rămăseseră la călugăr drept zălog. Îndreptarea se dovedise însă tîrzie. Unul care îi purta simbelele, Onuţ, îl zărise umblînd cu oameni suspecti în timpul nopţii şi primul lucru fu să-l reclame.

Una din femeile care căscau gura îşi împreună mîinile şi prinse să se văicărească indignată :

— Ce are să se aleagă de noi, Cristoase, dacă pînă şi oamenii cu stare fură ?

— Bogatul îl scoate de peste tot pe cel sărac, făcu cu amărăciune cineva.

Arestaţii fură mînaţi în rînduri de cîte trei la notariat. În drum se strînsese o mulţime uriaşă, femei, copii, bătrîni de-a valma şi, în tăcerea apăsătoare, aşteptau îngrijoraţi să se hotărască soarta rudelor lor.

Uneori răzbătea din cancelarie glasul aspru, sîsîit al plutonierului şi dezvinovăţirea speriată a celor bănuîţi. Cu toate că plutonierul nu se atîngea niciodată nici măcar cu un deget de acuzaţi, avea o faimă înfricoşătoare. Pînă şi cel mai tare dintre agitatorii de la munte năduşea de teamă cînd era dus înaintea lui. Dacă era nevoie, se pricepea să stăvilească răscoala unui întreg cătun de munte, avînd un singur jandarm alături.

Nu trecu mai mult de un sfert de ceas, că jandarmii îi scoaseră din cancelarie pe Ieronim Vlad, pe Csipke şi Zăroagă. Mîinile lor încătuşate atîrnau fără vlagă, bărbia le căzuse pe piet, lacrimile le mînjiseră obrajii palizi, acoperiţi de ţepuşele bărbii. Cei trei bărbaţi aveau o înfăţişare atît de jalnică, umilînţa lor era atît de simbolică, iar interogatoriul de un sfert de ceas le pusese cu atîta putere în lumină vinovăţia, încît mulţimea iz-

bucni într-un plins sfișietor, de parcă i s-ar fi adus la cunoștință o înfrângere de pe vremea triburilor primitive. Era atât de pătrunzător și de uniform glasul acesta, de parcă ar fi clocotit în el, cu o monotonie argilooasă, durea întregului pământ.

Jandarmii băgară alți trei oameni în cancelarie, între care se afla și cantorul Ȑregdi. Pantalonii suri, de pănură urzită în casă, îi purta viriți în cizme ungurești, iar pe umerii vînjoși avea o scurtă neagră, cu găitane. În întreaga sa înfățișare era un soi de noblețe ruralizată. Conștient de nevinovăția sa, își plimbă calm privirile dîrze peste mulțime, ca și cum i-ar fi căutat din ochi pe necugetații care se încumetau să-i pună la îndoială onestitatea.

Un jandarm sosi cu pași grăbiți și anunță agitat că, în cursul percheziției făcute acasă la Blendea, aflaseră ascunse în cenușă cărnurile furate de la curtea castelului. Invalidul se făcuse nevăzut la timp. Adulmecase mirosul de șofran și se ascunsese departe de sat încă înaintea sosirii jandarmilor. Femeia mărturisise tot. Îl arestaseră și pe Bistrițan, împreună cu bătrîna strajă.

În sat surprinderea era mare. Pe Blendea toți îl socoteau un aiurit stingheritor, care-și pierduse mintea pe front, închipuindu-și acum că Dumnezeu i-a dat pe mînă soarta satului. Se pricepea să le facă zile fripte autorităților, însă de o asemenea mișelie nimeni nu-l crezuse în stare. Soția vechilului își aduse aminte înfiorată că, în ziua premergătoare spargerii, umblase în bucătăria ei, luînd frumușel cu el carnea pregătită pentru cîini. Pe cît era de mîrșav și rafinat, putea s-o și omoare, înainte ca ea să fi fost în stare să scoată măcar un suspin.

Se făcuse de prînz. Plutonierul suspendă ancheta și ordonă ca deținuții să fie duși la postul de jandarmi, în timp ce el se pregăti să se ducă la curte, ca să-i dea de veste și vechilului noutatea.

Jandarmii încadrară duzina de oameni zdrențăroși cu capete plecate, scoțîndu-i în drum cu baioneta la armă. Jalea femeilor izbucni de astă dată cu și mai mare deznădejde. Se îmbulzeau în jurul deținuților, încercînd să strecoare cîte-un pachet de tutun sau cîțiva gologani în

palma lor. Vătășelul se alese și el cu o coroană de la nevastă-sa, la care se uita mîhnit :

— Dacă-mi dădeai coroana asta ieri, toate ieșeau altminteri !

Jalnicul convoi parcurse ulița principală a satului. Jandarmii cu baionetă pășeau grav pe flancuri și în urma convoiului, de parcă i-ar fi dus pe vinovați la locul de pierzanie. Plînsul femeilor nu mai contenea, semănînd cu un străvechi glas de bucium. Bătrînii ieșiseră în poartă, ștergîndu-și tăcut ochii cu mîneca de la cămașă. Bătrînele se închinau ; gura lor știrbă se mișca fără să scoată un sunet. Pe fața cîtorva femei stăruia atîta bunătate și durere, încît pînă și jandarmii, oameni căliți de întîmplări, se simțiră mișcați într-o oarecare măsură.

Preotul se ivise în poarta casei parohiale și aștepta, cu o sumbră satisfacție pe față, apropierea convoiului. Îl zări de departe pe cantor și, de astă dată, scăpă de orice îndoială. Ridică bastonul și, în minia lui cucernică, îl aținti infamant către păcătos.

Femeile îndurerate dădură fuga la popa lor, ca să facă slujbă ca bărbații lor să scape cu noroc. Bătrînul Teofil Russu trebuia în grădină. Era un omuleț slab și măsliniu, cu o lungă barbă colilie, și păstra în ochii săi negri, nu fără oarecare calcul, o blîndețe apostolică. Pipăi puicuțele slabe, aduse de femeile necăjite drept plată, clătina ouăle, să se convingă dacă nu cumva fuseseră scoase în grabă de sub cloșcă. Ajungînd la găina nevastii viceprimarului, nu putu răbda să nu observe :

— Mărioară dragă, n-ai găsit nici tu o găină mai grasă ?

— Nu, dragă părinte — răspunse femeia printre suspine —, pe cele grase le duc la oraș și le vînd, fiindcă vreau să tocmesc un avocat pentru bărbatu-meu.

Bătrînul popă dădu din cap că se mulțumește și cu asta, apoi strigă către nevastă-sa să aducă din casă uneltele de cult. Preoteasa mărunțică, stafidită și adusă din spate, care se îmbrăca țărănește, aduse cu pași tîrșiți patrafirul brodat, vechea biblie legată în piele și crucea ortodoxă, cu talpă, suflată în argint.

Femeile își aprinseră luminările. urmărindu-l cucernice pe preotul bătrîn. Acesta își puse patrafirul peste

nădragii de lucru, deschise biblia cu file îngălbenite și, în timp ce zburătăceau în juru-i limbile de flăcări, prinse să fornăie cu glasul răgușit ruga profetului Ieremia :

— Adu-ți aminte de noi, Doamne ! de cele ce s-au abătut asupra noastră, aruncă ochiul tău și vezi-ne umilința. Moștenirea noastră a încăput pe mâinile altora, casele noastre sînt în stăpînirea străinilor. Orfani sîntem fără tată, maicile noastre sînt ca vădanele.

Femeile picurară lacrimi. Popa așteptă ca smiorcăiala să înceteze, apoi cîntă mai departe :

— Apă bem cu bani plătiți, lemnele le cumpărăm la preț, cu grumazul tîrim orice greutate, iar cel ostenit de odihnă nu are parte, cu prețul vieții aducem pîinea noastră din pricina armelor aflate în deșert.

Femeile se așternură pe un plîns și mai îndurerat, schimbînd priviri de încuviințare între ele. Bătrînului popă îi veni o idee, își întrerupse rugăciunea și i se adresă blajin nevastei viceprimarului :

— Mărioară dragă, am destule puicuțe, ți-o dau înapoi și pe asta, du-o la oraș și adă-mi în locul ei, dragă, o cupă de mălai, că biata preuteasă tare ar mai mîncă, sireaca, niște mămăligă cu lapte.

— Ți-aduc, părinte dragă — făgădui printre lacrimi femeia —, numai roagă-te, fii bun, ca bărbatu-meu să scape și să se lase de palincă.

Bătrînul popă își continuă rugăciunea cu aprindere :

— Cu cei tineri se poartă fără milă, iar pruncii se prăbușesc sub arbori. Bătrînii nu se mai văd pe la porți, nici tinerii în ceata cîntăreților. Inimile noastre sînt pline de mîhnire, ochii noștri s-au împăienjenit după muntele Sionului, fiindcă el s-a pustii, numai vulpile mai umblă pre dînsul. Însă Tu, Doamne, ești în veci, scaunul tău împărătesc durează din neam în neam. De ce ne-ai dat pe vecie uitării ? Multă vreme ai să ne mai lași în părăsire ? Strînge-ne la sînul tău, Doamne, și ne vom aduna toți ! Fă ca zilele de odinioară să se întoarne !

Femeile își stinseră lumînările și sărutară mîna popii. Bătrînul Russu îi făcu semn nevastei vătășelului să se apropie, ca să-i mai lege o dată de suflet :

— Nu uita, dragă, mălaiul, îi trebuie preutesii de cină.

A doua zi era duminică. De cînd cu războiul, bisericile se umpleau și în alte împrejurări, de astă dată însă atît cea ortodoxă, cît și cea reformată fură năpădite de lume. Pe ortodocși îi înfricoșase noua încercare la care fuseseră supuși, reformații veniseră mai mult din curiozitate. Nu erau decît vreo optzeci sau o sută de săteni de religie reformată în sat, însă și dintre aceștia cei mai mulți se rugau la biserica ortodoxă, fiindcă acolo cel puțin ardeau lumînări, erau icoane, tămîie și toate cîte mîngîie sufletul omului. Necazul cantorului făcuse mare vîlvă în rîndurile enoriașilor, încît nu-i de mirare că veniseră cu mic, cu mare la slujbă, spre a-l auzi pe preot. Toată noaptea fereastra fusese luminată, cu siguranță că își pregătea predica.

Biserica veche, albă se umpluse de bătrîne cu năframe negre pe cap, de fete și femei blonde, cu fuste roșii, strîngînd fiecare în mînă cîte o cărticică de rugăciuni cu potirul pe doască. În șirul de bănci al femeilor stăteau în față doamnele. Mama preotului, în pardesiul negru, vechi, croit ca o pelerină, apoi nevasta vechilului, notărășita, văduvă cu fata ei și, ultima, învățătoarea văduvă.

În șirul de bănci al bărbaților se aflau cu totul vreo cincisprezece-douăzeci de oameni mai vîrstnici. Împreună cu adolescenții și cu băiețașii în cămașă abia dacă umpleau jumătate din bănci. În banca din față ședea bătos vechilul, lîngă el notarul, care era de fapt ortodox, dar umbla ostentativ la biserica reformată, după el urma ajutorul de învățător, iar în banca din spatele lor primarul și cei doi jurați reformați, badea Ferus și badea Béni.

Amvonul se înălța între ferestre boltite, lipsite de orice ornament, iar sub amvon se afla modestă, acoperită cu o față de catifea, masa Domnului. Absența cantorului plutea aproape palpabil peste asistență. Cîntau cu toții pioși psalmul ce se întonează stînd în picioare, dar fiecare își cruța glasul, ca să poată auzi mai bine vocea răgușită a clopotarului, fiindcă aproape că prinsese într-însul ființă vina cantorului. Altădată, vocea lui puternică, metalică umplea toată biserica, iar felul cum cînta la orgă înmuia pînă și cele mai aspre inimi. Oare cine și-ar fi închipuit că acest cîntăreț al Domnului cu glas de trîmbiță e un

tilhar de rînd ? Preotul se afla la amvon în mantia lui neagră cu găietane, și privea în gol cu o severitate îndărătnică. Fu rostită binecuvîntarea, apoi imnul care se cîntă șezînd, iar preotul citi textul, pe care întreaga asistență îl ascultă într-o tăcere adîncă. Glăsuia despre păcatul și penitența lui Avesalom.

Prima frază a preotului fu grăbită și încălecată, așa cum îi era de obicei vorba, dar nu peste mult se desprinse din ea glasul acela vibrant, datorită căruia credincioșii îl socoteau un preot bun și îl prețuiau :

— Frați creștini ! Sfînta învățătură ne vorbește despre un fiu de rege umflat de îngîmfare, care se scîlda în toate bunătățile pămîntului, însă n-a știut să-și prețuiască norocul, ci s-a răscurat împotriva părintelui și regelui său. Nu-i ajungea ceea ce stăpînea din voia lui David, ci rîvnea și la avutul și regatul părintelui său. Frați creștini, păcatul lăcomiei l-a dus la pieire pe prințul Avesalom, care nu cunoscuse niciodată lipsa, fiindcă părintele și regele său se îngrijea de el cu mărinimie. Fiul nerecunoscător s-a răscurat cu oastea împotriva lui David, însă a suferit înfrîngere și, fugind de pe cîmpul de bătaie, părul lui lung se agăță de creanga unui stejar. Văzînd acestea, Ioav străpunse cu sulița sa inima lui mișelească. Cît este de slab omul, frați creștini ! În zadar îi merg toate din plin, în zadar e plin de bogăție, nicicînd nu se satură, rîvnește ca un orb la avutul altuia, fără să-i pese nici de pieire, nici de osînda de veci, cu toate că amîndouă îi sînt sortite. Nici respectul și recunoștința față de părinte, nici cele cuvenite regelui nu-i leagă mîna păcătoasă, ba nici măcar glasul propriei sale conștiințe, nu degeaba spune sfîntul apostol Pavel, Romani 7 : 22 : „Mă minunez de legile Domnului după firea mea lăuntrică, însă deslușesc în mădularele mele și altă lege, care se pune în calea legii minții mele și pe mine mă aruncă pradă legii păcatului“. În zadar îi spune păcătosului glasul conștiinței ca de bunul altuia să nu se atingă, fiindcă mîna umblă singură pe calea păcatului, odată ce sălășluiește într-însa legea necuratului.

Credincioșii se priviră încuviințînd. Erau douăzeci și opt de ani, adică la Petru și Pavel aveau să se împlinească douăzeci și nouă, de cînd preotul oficia în sat,

și, în tot acest timp, vorbise la fel de frumos și pe înțelesul tuturor. Alți preoți când îmbătrînesc răgușesc, nu mai au suflu, se încurcă, nu însă și preotul lor. Cu toate că avea o mare mîhnire, bietul de el, din pricină că fusese batjocorit tocmai de cantor.

— Frați creștini ! Preotul este un părinte sufletesc, grădinarul gîngăș al sufletelor credincioșilor săi ; ce păcat mare săvîrșește astfel cel ce-și păgubește propriul duhovnic, cel ce calcă în picioare respectul cuvenit părintelui de la fiii săi ! Cît este de mare durerea micii noastre biserici că tocmai unul apropiat s-a mînjit cu păcatul strigător la cer ! N-ar merita oare să se agațe și el de creanga răzbunătoare de stejar și să fie străpuns ? Nu i-am fost duhovnic și binefăcător ? Să fim iertători însă, frații mei, și să nu privim în el păcatul, fiindcă va avea desigur parte de o pedeapsă exemplară, ci mai bine să privim în noi înșine. Dacă mai stăruie cumva în noi vreun gînd îndărătnic și păcătos, să-l aruncăm din noi, să-l plivim din sufletul nostru, ca la sărbătoarea Paștilor, cînd creștinii cu teamă de Dumnezeu își aduc aminte de învierea domnului Isus Cristos, să ne putem înfățișa la masa Domnului cu sufletul curat și să putem rosti cu capul sus : în această parohie, în acest sat avutul străin n-are să mai fie însușit de altul, cu atît mai puțin avutul preotesc !

Cuvîntul preotului amuți deodată. Credincioșii întoarseră instinctiv capul și un murmur de surprindere trecu peste asistență. Într-o scurtă neagră, cu găietane, și în nădragi ungurești intrase în biserică tocmai cantorul despre care glăsuise predica. O sprijinea de braț pe bătrîna lui mamă, care își ațintise privirea tremurătoare pe chipeșul său fiu și, de bucurie, o podideau într-una lacrimile. Biata bătrînă simțise aproape că i se sfișie inima văzîndu-și băiatul purtat între jandarmi. Cantorul o conduse pe bătrînica în veșmînt negru în banca ei obișnuită, îi sărută mîna, așteptă ca ea să-l îmbrățișeze cu brațele ei uscate și tremurătoare, apoi urcă cu pași calmi, plini de demnitate, în cor.

Bătrînul clopotar care, pe lingă altele, era și cam tare de urechi, nu se dumiri căruia fapt se datora tăcerea brusc iscată, așteptînd ca preotul să înceapă odată rugăciunea.

Trecu un minut, trecură două, după care bătrînului îi răsări în cap bănuiala că, poate, ațipise spre sfîrșitul predicii și, adormind, scăpase rugăciunea. În spatele lui răsună pe neașteptate vocea profundă de bas a cantorului, iar bătrînul clopotar se holbă la el de parcă ar fi văzut o stafie.

După slujbă, cantorul îl așteaptă pe preot la ieșire. Preotul nu izbutea decît să bolborosească, fața palidă îi era brăzdată de un zîmbet chinuit, neizbutind în nici un fel să-și stăpînească încurcătura.

— Domnule părinte — începu amenințător cantorul —, l-au prins pe hoț.

— Aproape că știam — făcu la repezeală preotul.

— Să trăiți, domnule părinte, slujnicuța la post după lucruri.

— Bine, bine.

— Domnule părinte — continuă la fel de amenințător cantorul —, îmi dai în jumătate ogorul din Stariște ?

— Se-nțelege că ți-l dau, gemu resemnat preotul.

— Atunci e bine, răspunse potolit cantorul, care își clinti ușor pălăria.

XII

Cînd, în zorii zilei, Blendea prinse de veste că în sat se săvîrșiseră mai multe spargerii și că, de astă dată, jandarmii nu vor mai avea astîmpăr pînă n-au să pună mîna pe tilhar, își luă traista, se despărți de soția sa care plîngea și se făcu nevăzut.

Se ascunse vreo trei zile prin văile împădurite, ocolind pe cît putea satele, ca nu cumva să se întâlnească cu vreun jandarm. Noaptea se odihnea prin colibe părăsite de pădurari, dar dacă se ivea prilejul, cerea să fie primit la vreo strungă de oi. Ciobanii nu-l prea descoseau dacă dădea ziua o mîină de ajutor la ciuberele cu brînză, iar peste noapte îi făceau loc sub șubele lor. Afară, în țarcul îngrădit de un stobor scund, oile dormeau îngrămădite, încălzindu-se unele pe altele în nopțile care mai erau răcoroase. Aerul din colibă era vîrtos, fiindcă se clădea

pe jumătate în pământ și răspindea astfel miasma grasă a descompunerii vegetației de pădure. Fumul vetrei se strîngea și el în colibă pe timp de umezeală, ba pe deasupra și mirosul de seu înăbușea respirația. Ca să se apere de mulțimea insectelor, ciobanii se ungeau pe trup cu seu. Blendea abia izbutea să doarmă din pricina paraziților. Era năpădit de purici, păduchi, păianjeni, care îi mișunau fără sfială pe piele, pișcîndu-l și pricinuindu-i mîncărimi atît de cumplite, încît se scărpinga pînă la sînge. Le ceru ciobanilor niște seu, însă aceștia clătinară tăgăduitor din cap. Seul era o comoară, nu-l dădeau oricui. Uneori, cîte un cioban îl făcea atent că zărise pe cărarea ce șerpuia în vale jandarmi, la care păstorii șezînd împrejurul focului îl iscodeau cu priviri pătrunzătoare pe străin. În astfel de cazuri, Blendea nu aștepta decît mijitul zorilor, spre a-și sălta traista pe umăr și, sprijinit în bîta lui groasă, să-și reia pribegia. Focul se stinsese demult, abia dacă sub cenușă mai clipea vreun tăciune sleit și, în timp ce se foia, simțea plin de o nelămurită teamă că păstorii sînt treji, iar ochii lor deprinși cu penumbrele ard verzui sub căciulile negre. Ar fi fost vai și amar de el dacă, încurajat de întuneric, ar fi pus mîna pe vreun cășulean, pe vreun vas de lemn sau îndeosebi pe seul cu zgîrcenie păzit, care se afla în colț, într-un ciubăr prins în cercuri de scoartă, sub o iconiță afumată și soioasă. Simțea că privirea ciobanilor îl petrecea pînă și în țarc, în timp ce se îndrepta poticnindu-se, printre oile trezite, pe cărare către portiță. Auzul ciobanilor se învățase în așa fel cu glasul animalelor, încît dintr-un simplu behăit pricepeau tot. Glasurile acestea sacadate, jalnice îi linișteau, dar ar fi fost vai de el dacă, sub mantia întunericului de nepătruns, ar fi tăiat cu cuțitul beregata vreunui miel nebănuitor și, subsuoară cu el, ar fi încercat să-și ia tălpășița. Horcăitul animalului ar fi fost auzit de ciobani pînă și în corul de behăituri. În aerul înălțimilor, fiecare glas răsună la fel de pătrunzător ca un cristal ciocănit.

Afară, după ce ieșea din țarc, pe coasta păscută pînă la sol, ciucălăii uscați de brad trosneau sub pașii lui, iar balega de oi împrăștiată ici și colo îi făcea umbletul moale, ca un covor pufos. Nu departe, într-o parte, un

șir întunecat de brazi falnici cobora către vale, în umbra căreia prinseseră să se învălmășească negurile dimineții. Cerul se mai boltea într-un vinăt întunecat peste păduri, stelele sclipeau cu o lumină vie și rece, dar scăpărarea răcoroasă a nopții pălea aproape de la o clipă la alta, cetina nemișcată a brazilor devenea cenușie, iar în țarcul ce se deștepta se auzea behăitul oilor.

Blendea nu rătăcea fără țel prin pădurile de la poalele munților. Aflase încă din sat despre o mare colonie de cărbunari, care lucra prin pădurile grănicerești ale Năsăudului. Un chiabur, cu numele de Moș Truța, exploatarea situația amară și critică a dezertorilor ce se ascundeau prin pădurile grănicerești, organizase în adâncul pădurilor năsăudene o adevărată întreprindere de ars cărbuni. Într-acolo se îndrepta Blendea, nădăjduind să afle între cărbunari, pînă cînd cauza lui va fi dată uitării, un adăpost și o piine sigură.

În timpul zilei își țira pașnic piciorul beteag pe crestele tivite cu brazi înalți; în văzduhul limpede al culmilor soarele primăverii strălucea cu nespusă seninătate și blîndețe. Din loc în loc, poienile erau năpădite de mari întinderi de iarbă și mușchi, al căror verde mățâsos lucea stins, ca o catifea, în roua ce se evapora. Uneori răzbătea din vale, deasupra căreia pluteau aburi, glasul unui clopot îndepărtat, buciul melancolic al păstorilor, hămăitul stins al ciinilor, behăitul oilor; zgomotele creșteau sau descreșteau după cum bătea vîntul. Jos, în vale, se întindea brîul de un verde închis al pădurilor de stejar, cu o mulțime de poiene proaspăt înmugurite, în timp ce de sus, de pe crestele ruginii și cărunte, brazilii pitici coborau devala în cete răzlețe.

Către amurg, pribeagul se simțea cuprins de teamă. De îndată ce soarele scăpătînd își lăsa pe încetul pleoapa de lumină vie, pășunile și pădurile verzi pluteau în urma lui muiate parcă în argint lichid, ca pretutindeni să se șteargă pe încetul conturul lucrurilor. Ca și cum luminile firii ar fi șiroit către asfințitul soarelui, umplînd în tăcere văile, atît era de aburită, brumată și împăcată înfățișarea lumii, însă în partea opusă a cerului începea, cu o sumbră întunecare, noaptea apropiată. Umbrele creșteau la repezeală și teama înțeleșta tot mai

tare inima ologului. Îți vine ușor în sat, să zîmbești de poveștile păstorilor, afară însă, pe tăpșanele pustii de munte, în umbrele nopții apropiate, sub cetina brădeturilor ce se cufundă văzînd cu ochii în beznă, nu-ți mai dă mîna să faci pe viteazul.

Oare nu în astfel de nopți fără stele se năpustește asupra victimei sale priculiului, monstrul iscat din transformarea morților în lupi băutori de sînge ? Vai de păstorul singuratic pe care noaptea îl apucă pe tăpșanele pustii ! A doua zi e găsit de firtații săi măcelărit groaznic, în vreo tufă, ochii lui se cască încremeniți de groază și în tot trupul lui n-a mai rămas un strop de sînge. Dar Blendea se temea și mai tare de vircolaci, vampirii ce se ridică noaptea din mormintele lor, despre care locuitorii acelor ținuturi sălbatice știau o sumedenie de povești, care de care mai înspăimîntătoare. Cu un an sau doi înainte de izbucnirea războiului, un tăietor de lemne, cu numele de Farfatat, băgase groaza în toată populația ținutului grăniceresc. Încă în timpul vieții sale se zvônise despre el că fură noaptea oi, le taie beregata cu tot felul de practici diavolești, apoi le suge sîngele. După ce muri, fu zărit ivindu-se cînd într-un loc, cînd în altul, iar victimele sale erau de astă dată femei și copii. Satele din ținut trimiseseră o deputație la pretură, pretinzînd să fie dezgropat cadavrul lui Farfatat și ars. Autoritățile, spre a potoli spiritele răscolite, exhumară cadavrul. Cu toate că Farfatat fusese îngropat de peste o jumătate de an, cadavrul lui nu intrase în putrefacție, iar medicii legiști, care îi făcură autopsia, constatară cu uimire că arterele lui conțin sînge proaspăt.

Pe Blendea îl treceau sudorile. Măcar o cruce meșterită stîngaci din lemn necioplît de-ar fi întîlnit în drum, o cruce în care călugării pribegi să fi ars cu fierul înroșit cuvinte evanghelice scrumite. S-ar fi legat cu brăcinării de stîlpul crucii și ar fi dormit liniștit. Ce ușurare simțea cînd zărea pe culmea vecină scăpărarea unui foc de stîină. Grăbea pașii, deși știa că va fi întîmpinat de oameni morocănoși și bănuitori, care aveau să-l primească între ei doar pentru că îi silea străvechea teamă comună de priculici. Deși știa că nici dac-ar plăti cu aur n-ar primi seu, cu care să-și frece pielea îm-

potriva paraziților, accepta bucuros să se scarpine pînă la sînge, decît să petreacă o noapte în pădure sau prin poienile bătute de lună.

A patra zi ajunsese într-un ținut neobișnuit de sălbatic. Coaja de pe trunchiul multor arbori vînjoși fusese smulsă, iar miezul viu purta pecetea arsă în lemn a grănicerilor. Pe fundul unei văi adînci înecate în verdeață, între coastele rîpoase presărate cu pîlcuri rare de brădet, curgea un pîrîu cu unda repede, iar pe unul din maluri șerpuia o potecă. Bucățile de cărbuni presărate pe potecă erau o dovadă că nu se afla departe de colonia cărbunarilor lui Truța. Către prînz, întîlni o caravană lungă de cărbunari. Căluții mocănești, încărcăți cu saci plini, mergeau agale unul după altul. Caravana era însoțită de doi oameni mai bătrîni. Călăreau și ei pe căluți mocănești costelivi, în cîte o șa de lemn devenită aproape elastică de vechime.

Cărbunarii opriră caii și se uitară cu atenție la Blendea, căruia, în pribegia de mai multe zile, îi crescuse barba și obrajii scofilciți îi erau pîrjoliți de soare.

— Cați de lucru? — întrebă unul dintre bătrîni.

Blendea încuviință din cap și se uită bine la bărbatul sfrijit, cu părul cărunț, pe ai cărui umeri cădea o manta de pănură mînjită de funingine și scrum, iar din brîul său înnegrit de folosință se iveau o cupă de alamă, ornată cu ghirlande, precum și un săculeț brodat, pentru tutun.

— Ești olog — urmă cărbunarul —, nu prea cred ca Moș Truța să te tocmească, încearcă și tu.

Surugiii pocniră din bice, și caravana își urmă calea. Blendea continuă și el să urce pe cărarea ce se cățăra la deal. Pîrîul bolborosea acum cu o iuțeală de cascadă printre bolovani, iar brazii nemăsurat de înalți se împleteau strîns deasupra creștetului său. Stăruia un miros înecăcios și sus, departe, plutea un abur negricios, îngrămadit într-o mișcare întunecată. Din loc în loc, poteca era mărginită de stive de lemne groase cît brațul, iar pajiștea lucea neagră. Colonia de ars cărbuni se afla într-o poiană încadrată de brazi înalți și, în pămîntul ei moale, se scrumeau o mulțime de focuri de ciucălăi și cetină. Pe platoul întins fumegau vreo zece, cincispre-

zece grămezi de lemne. Unele din ele abia le acopereau muncitori îmbrăcați în zdrențe mînjite de scrum, adunau cu ajutorul greblelor de fier praful nisipos amestecat cu cetină și ciucălăi uscați, și le cerneau în mari site primitive, de substanțele rășinoase incendiare, ca să azvîrle apoi restul cu lopata pe vîrfurile conurilor. Alții băteau cu ciocane prinse în benzi de fier suprafața mobilelor, ca să prindă și mai mare consistență și să iasă din ele orice aer. Uneori suceau ciocanele lungi și sfredeau găuri de aerisire cu codiriștea. Cîte o scăriciță îngustă, semănînd a punte, tăiată în trunchi de copac ducea în vîrfurile grămezilor de lemne ce urmau să se prefacă în cărbune și, din cînd în cînd, oamenii se urcau sus, stropind apa din donițe de lemn pe marginile grămezilor, ca nu cumva stratul de acoperămint să crape din pricina căldurii mari. Blendea se amestecă printre oameni și înainta, punînd întrebări, în dogoarea înăbușitoare, în vălătucii fumului jilăvit de aburi. În buți cu doage se sleia un lichid amestecat cu dohot, iar pe ici-colo aburea, cu o duhoare acră, un oțet de lemn de culoarea leșiei, cu reziduri pe fund. Ciocănitul, zgomotul fierăstraielor, tîrîrea săniilor manuale și mulțimea de voci omenеști care strigau și înjurau se contopeau într-o hărmălaie asurzitoare.

Colonia de ars cărbuni a lui Moș Truța era poate cea mai mare în tot Ardealul. Pînă la izbucnirea războiului, existaseră o mulțime de mici colonii de cărbunari în ținut, însă războiul îi împrăștiase pe oameni, brațele de muncă potrivite fuseseră mobilizate, coloniile cărbunarilor se acoperiseră de iarbă și bălării. Dibăcia lui Moș Truța făcuse să reînfiorească vechea industrie și, în locul numeroaselor colonii mărunte, risipite în cele patru vînturi, crease „marea industrie“ a cărbunarilor. Lucrau în fabrica lui Moș Truța pînă la treizeci, patruzeci de dezertori, primind în schimb mîncare și o simbrie neînchipuit de derizorie, din care nu le ajungea nici pentru tutunul de fiecare zi. Cu timpul, făcuse din dezertori sclavi în toată legea. Jandarmii nu puteau să-i prindă, odată ce la colonie se ajungea doar prin valea îngustă a pîrîului, iar de jur împrejur se întindea o re-

giune de stînci împădurite, care era de nestrăbătut. Paznicii lui Moș Truța vegheau pe crestele de la gura văii, vestind apropierea oricărui străin suspect. Dacă se ivea cumva vreo patrulă de jandarmi, bărbații de vîrsta serviciului militar se împrăstiau îndată prin păduri, prin prăpăstiile săpate de torenți, rămînînd în colonie doar tinereii și bătrînii.

În marginea platoului de ars cărbuni, sub brazi cu scoarța scorojită și cetina rărită, pe ale căror crengi fumul lăsase o zgură negricioasă, se înșirau o mulțime de colibe gheboase, clădite în pămînt, semănînd cu un lanț de mușuroaie de cîrțiță. În ele dormeau muncitorii. Coliba lui Moș Truța era ceva mai mărișoară și mai confortabilă, ușa ei dădea chiar pe platou, pentru ca stăpînul să poată supraveghea și din pat activitatea coloniei.

Moș Truța era tolănit pe șuba sa așternută pe pămîntul căptușit cum se nimerise cu scînduri și îl măsură cu o privire vicleană pe străinul care intrase în colibă. Era un bărbat de vreo șaizeci de ani, îndesat și pîntecos, mai curînd înalt decît scund. Avea un nas mic și coroiat, prădalnic, iar craniul lui chel, parcă ar fi fost ras în cap, lucea ca lustruit cu rășină. Cojocul, cămașa, nădragii lui nu erau cu nimic mai curați decît ai muncitorilor, numai la mijloc era încins cu un șerpar minunat, o adevărată capodoperă de tăbăcărie. Deasupra capului său atîrna o armă Manlicher învechită, împreună cu tolba de muniții și un corn pentru praful de pușcă, încununat totul cu o centură de cartușe. De sub sprîncelele sale rare, stăpînul îl iscodea stăruitor pe noul venit, care îi înfrunta întunecat privirile de prepelicar.

— Ce să mă fac cu tine ? — întrebă Truța cu limba poticnită, încît Blendea își dădu îndată seama că stăpînul e amețit de băutură. Avea la îndemîină o ploscă de lut, din care trăgea uneori cîte o dușcă, apoi își ștergea cu dosul palmei gura muiereste spîină. Moș Truța era beat, însă beția asta echivala la el cu cea mai trează vigilență și luciditate.

— Ce să mă fac cu tine ? — continuă stăpînul —, ești olog, la mine e mult de umblat cu sania de mînă, de aplecat, de cățărat pe grămezi.

— Chiar de-s olog, am venit pe jos din satul meu și, dacă va trebui, mă duc pînă la capătul lumii, răspunse Blendea, înfruntîndu-l pe Truța cu privirea lui îndărătnică și întunecată.

— Cu asta n-ai de ce să te lauzi, făcu Truța batjocoritor. Unul din oamenii mei, care a fost la stîină după caș, te-a zărit deunăzi, dar s-a întors încă de ieri.

— Dacă nu-mi umblă prea iute picioarele, are să-mi umble mintea, răspunse Blendea cu dispreț.

— De ce-ai fugit din sat ? — întrebă Truța cu severitate. Ai furat, ai jefuit ? Moș Truța nu-i gazdă de hoți și tîlhari, ci om cinstit.

— Cît despre asta poți fi și ucigaș.

Truța rînji în tăcere și pe fața lui spîină se ivi expresia unei bune dispoziții pline de mulțumire, apoi continuă să-l descoase cu viclenie pe invalid :

— Ai săvîrșit vreo faptă grea sau numai vreun păcat muieresc ? Dacă vina ți-e grea, te țin la mine, fiindcă n-ai unde să te duci și ai să-mi fii muncitor credincios.

— Dacă vina mi-e fără greutate, mă privește, răspunse Blendea strîmbîndu-se sumbru, fără să-și ia o clipă privirea îndîrjită de la Truța.

— Bine, te tocnesc — clipi șiret Truța —, însă la mine nu primești decît mîncare, sălaș și cinci fileri pe zi.

— N-ai decît să-i ții, nu sînt cerșetor.

— Mintea îți merge ca pe roate, ologule, făcu stăpinul rînjind aprobator. Rămîi la mine, primești mîncare, sălaș și zece fileri pe zi, am să văd la ce te voi putea folosi, cată să te miști cu sprinteneală.

Blendea rămase la colonie. În cîteva săptămîni învăță toate chițibușurile cărbunăriei. În prima săptămîină nu făcu decît să bătătorească terenul, să grebleze pulberea de acoperămînt a movilelor sau să stropească, de pe scăricica cioplită în trunchi de copac, acoperămîntul ce prindea să se încingă, alteori împletea din crengi metereze în jurul movilelor, ca să nu le ajungă vîntul. Mai tirziu dădu și el ajutor la clădirea grămezilor, alega bucățile de lemn, umplea cu praf de cărbune, cu tăciuni și cu bucăți mai mici de lemn focul. Curînd apoi primi un teren de activitate independentă, făcea singur măsurătorile, clădea temelie, pe temelie — movila. Peste

puțin ajunse la fel de slinos și murdar de scrum ca toți ceilalți cărbunari, încît doar din pricina invalidității sale l-ar mai fi recunoscut cineva. Lucrul începea în zorii zilei și ținea de multe ori pînă în tîrziul nopții. În jurul fiecărei movile stătea de veghe, peste noapte, cîte un cărbunar experimentat, săvîrșind operațiile necesare. Movilele de lemn prefăcute în cărbune erau desfăcute în nopțile cele mai întunecoase, ca să se poată vedea bine bucățile de lemn care mai erau încinse. Lemnele acestea incandescente, roșietice scăpărau în bezna fără licăr de stele, iar dacă erau stropite cu apă țîșnea din ele un abur alb, șistuitor. Din movilele ce se năruiau se ridica un nor de fum care mirosea acru a oțet și scoțea un murmur bolborosit. Blendea dormea într-o colibă cu trei tovarăși, avea de astă dată seu, cu care să se ungă împotriva insectelor, astfel că putea măcar să ațipească netulburat pe cîteva ceasuri. Abia mijea de ziuă, că Moș Truța se și trezea și pocnea asurzitor din bici la ușa colibelor.

Învăță în curînd care soi de lemn e mai potrivit pentru cuptorul de topit fier, care pentru lăcătușerie, care pentru fierărie. Stăpînul îl trimise în fruntea unei duzini de tăietori de lemne în pădure, să doboare stejari, fagi și mesteceni, să-i taie cu ferăstrăul în bucăți egale și să le prăvale pe platoul coloniei. Pentru paltin, tei, plop, ulm și carpen trebuia să cobori în adîncul văii, de unde oamenii cărau, legate de spinare, bucățile de lemn pînă sus, pe platou. Pădurea era de un verde întunecat, dar acolo unde pătrundea o rază de soare toate pluteau într-o pulbere aurie, iar în jurul florilor zumzăiau viespi și roiuri de albine sălbatice. Uneori cerul se întuneca pe neașteptate, vălătuci de nori cenușii se lăsau peste creste, de parcă un fus lînos s-ar fi destrămat în marginea pădurii. Pădurea se cufunda într-o umbră violetă, vîntul se trezea deodată și copacii înalți prindeau să se legene vîjîind. Vijelia cobora așa de jos, încît aburii ei albi și desplețiți înăbușeau fumul movilelor, împrăștiindu-l în vălătuci perfizi pe pămînt.

Duminica, spre marea supărare a lui Truța, oamenii refuzau să lucreze. Abia cu prețul amenințărilor și al promisiunilor izbuti să încropească o strajă din zece,

doisprezece oameni, care vegheau cu schimbul în colonie, săvîrşind doar operaţiunile neapărat trebuincioase pentru întreţinerea grămezilor. Stăpînului nu-i intra în nici un fel în cap de unde cunosc muncitorii săi cu atîta precizie calendarul, cînd majoritatea lor se aflau în colonie de doi ani, răstimp în care oricine putea să piardă şirul zilelor. Prin împrejurimi trăiau ciobani într-o stare de înapoiere jalnică, pe seama cărora nu exista nici duminică, nici paşti; ei ţineau o socoteală primitivă a calendarului după mersul soarelui şi perioada de fătare a oilor, aşa că de la ei nu puteau primi nici o desluşire. Multă vreme, Moş Truţa aruncă vina pe clopote, al căror dangăt blînd plutea peste pădurile întinse şi stăruia, cu o blîndă melancolie, deasupra cotlonului înnegrit, plin de scrum. Truţa blestema clopotele şi se ruga să le ia pe toate pentru a fi prefăcute în tunuri. În fiecare săptămînă patruzeci de oameni, de-a lungul unei întregi zile, nu făceau decît să mănînce, să bea şi să joace, în timp ce acoperămîntul grămezilor crăpa, părţile arse aşteptau degeaba bătăile ciocanelor, vîntul se putea prinde oricînd de grămezi şi să ardă cu flăcări, ca rugurile. Mulţimea de lemne adăsta să fie clădită în stive, înainte ca vreo ploaie îmbelşugată să le mureze. Odată îşi făcuse treabă pe lîngă ţapinari, pe care îi îndemna la lucru, cînd privirile lui întîlniră, pe coasta acoperită de tufăriş, un arbore mare, singuratic. De pe partea de către răsărit a trunchiului scoarţa fusese smulsă pînă la înălţimea de un stînjén, iar pe suprafaţa netedă, în forma unei jumătăţi de cilindru, se zăreau o mulţime de răboaje mărunte, în rînduri etajate. Sus de tot strălucea un soare şi o lună cu raze, dolofane şi blajine, ca perechea de aştii stăpînitori peste lume, zugrăviţi într-un roşu aprins, cu frunze de roibă. Răboaje groase, roşii, indicau duminicile şi sărbătorile, iar echinocţiul de primăvară şi de toamnă era reprezentat prin rotocoale roşii, cu raze împrejur. Era un calendar în toată legea, pentru uzul unor suflete simple. Era echitabil, în felul său, odată ce ţinea cont doar de duminici, de sărbătorile cu post ale bisericii ortodoxe, de Sfîntu Gheorghe şi Sfîntu Mihai. Truţa se mistui de mînie la gîndul că descoperise atît de tîrziu mişelia. „Vă arăt eu — bombăni

el în sinea lui —, în pădurea asta călindarul sînt eu !“ Ar fi putut să le poruncească oamenilor săi să doboare arborele-calendar, dar chiar cînd putea s-o facă, nu-i prea convenea să umble pe căi drepte, odată ce se năra-vise să săvîrșească totul pe ocolite. Încă în aceeași noapte, în timp ce oamenii dormeau, în afara strajelor care tro-păiau împrejurul movilelor, stropind din cînd în cînd pe apa din căușele de lemn acoperămîntul, Moș Truța puse mîna pe toporul său și se furișă pe coastă. Arbo-rele singuratic, cu răboajele calendarului pe el, stătea drept printre tufe, înălțîndu-se parcă spre cer, de parcă ar fi tras cu urechea la zvonul fermecat al stelelor, care, în hăul scăpărător, rezolvă cîte ceva între ele în pri-vința calendarului. Moș Truța se apropie poticnindu-se și suflînd greu de furie spre arbore, unde prinsese să taie răboajele cu toporul. Nu făcu decît un zgomot stins, ca și cum doar un pui de ciocănitoare ar fi ciocănit co-pacul. Nu voia să facă zarvă prea mare, ca nu cumva să se trezească cărbunarii, ba, poate, se și temea puțin la gîndul că strică legea stelelor. Ciopli, tăie, toci o bună jumătate de ceas calendarul de pe trunchi, încît se în-fierbîntase și nădușise de-a binelea, după care își săltă toporiștea pe umăr și coborî coasta acoperită de iarbă și mușchi, a căror mătase înrourată îi înăbuși cu compli-citate zgomotul pașilor. Îl stăpînea o teamă apăsătoare și își făcu cruce, iscodind înfiorat bolta scăpărînd rece, să vadă dacă nu cumva cade vreo stea.

XIII

Duminicile și în zilele de sărbătoare cărbunarii se sculau cu noaptea în cap, pregătindu-se de zor pentru petrecerea de după-amiază. Își spălau scrumul de pe obraji, își spălau și îmbrăcămintea în pîrîul din vale și o așterneau la uscat. Își ungeau cu grăsimi pletele, le împleteau în cozi și implîntau în ele, drept podoabă, bobîțe roșii culese de pe tufe din pădure. Scoteau că-luții din grajd, cărau afară gunoiul și paietele, apoi rî-neau cu grijă podeaua bătătorită din pămînt.

Moș Truța se scălda la fiecare a doua sau a treia duminică. Punea să se încarce cu bucăți mărunte de lemn focul rămas liber, așeza apă la fiert într-un clondir mare, apoi porunca să i se aducă din pivniță o covată încăpătoare. În fața băii se ridica un meterez contra vîntului, nu din pricina vreunei sfiieli, ci fiindcă o parte din dezertori, îndeosebi oamenii de la munte, socoteau baia o îndeletnicire muierească, lipsită de bărbăție, iar stăpînul nu voia să-și știrbească prestigiul. Îl ajuta omul său de încredere, bătrînul Dromu. Trupul spîn al lui Moș Truța era ca al unei femei obeze. Burta îi era tare și rotundă, ca un burduf, fără urmă de vreo cută lăbărtată, pînă și încrețiturile pielii fuseseră netezite de protuberanțele grăsimii. Se așeza fără un murmur în covata aburindă, unde bătrîna slugă îl freca bine cu săpun fiert din seu de berbec. Îi frămînta și săpunea carnea ce i se zguduia pe trup, pînă cînd ea devenea curată și trandafirie ca pielea purceilor de lapte, iar apa, cenușie și murdară ca scursoarea din canal. Atunci îi turna pe după gît o găleată de apă rece și îi freca bine toate încheieturile cu un ștergar de zeghe. Îi aducea din colibă albiturile de schimb și veșmintele, ajutîndu-și stăpînul să se îmbrace.

După-amiaza soseau, călare pe doi căluți mocănești, cimpoierul și crîșmarul, unul cu instrumentul său muzical, altul cu o damigeană măricică de rachiu. Cărbunarii îi conduceau, printre chiote, în grajdul transformat în sală de dans, instalîndu-i pe crîșmar și pe cimpoier pe cîte-un butoi, aflate în două colțuri diferite ale grajdului. Deodată apoi țîșnea pe platou un strigăt de bucurie și toți năvăleau afară. Sosiseră femeile. Să cățăraseră prinzîndu-se de mîini cîte patru pe drumul povîrnit, acoperit de frunziș putred. Cămășile lor puternic albăstrite, cu mîneci umflate, erau cusute cu broderii roșii și dese, de pe cununile ce le purtau pe cap, acoperite de mărgele mărunte, atîrnau văluri lungi de in, iar pe pieptul lor zăngăneau coroane găurite, înșirate pe șnururi. Cîntau cît le ținea gura și băteau ritmul parcă cu tot corpul. Fiecare cărbunar o lua de mijloc pe ibovnica lui și toată ceata intra în grajd, printre chiote, cîntări și cîte o trîntă amicală. Cimpoierul instalat pe

butoi prindea îndată să sufle în instrumentul său confecționat din burduf de vacă și, la chemarea sunetelor șuierătoare, perechile începeau să danseze, dacă se putea numi dans înghesuială și săriturile acelea ritmate, pe care cincizeci-șaizeci de oameni le săvârșeau în grajdul lung de patru stînjeni și lat de un stîngen și jumătate. Perechile nu mai dansau propriu-zis, ci mulțimea aceea de oameni contopiți în nădușeală icnea, tropăia și se legăna în același ritm. Piepturile și spinările se lipeau unele de altele, înfierbîntîndu-se cu lemnele frecate. Chiotele, țipetele, tropotele se topeau într-o hăr-mălaie surdă, ca peste dandanaua aceasta să se înalțe cînd cu un șuier melancolic, cînd cu un guițat nervos, sunetul cimpoiului. În nădușeala fierbinte se amesteca mirosul de scrum, de oțet, de seu, de levănțică fiartă în vinețeală și de tutun prost.

Din cînd în cînd, cîte o pereche se smulgea cumva din înghesuială și își făcea drum pînă la crîșmar, care abia mai prididea să-i servească pe toți cu singurul său păhărel, știrb și acela. Cărbunarii plescăiau din limbă, își sugeau pielea obrazilor însuflețiți, apoi comandau îndată un păhărel și pentru ibovnică, deși obiceiul era ca femeia să nu bea decît jumătate de pahar, iar cealaltă jumătate s-o înapoieze bărbatului. Între timp, ochii crîșmarului umblau ca ai rîsului, pentru ca nu cumva vre-unul să nu plătească.

Cînd apoi în toți cei de față clocoteau cîteva păhărele de rachiu, gelozia sau alte injurii izbucneau în gîlcevi sălbatice. Adversarii se insultau cu cele mai aprige înjurături. Ibovnica unuia avea ochi palii, a altuia era paralică. Pe una maică-sa o născuse în fața popii în biserică, tatăl celeilalte se afla la ocnă, osîndit pentru că furase niște berbeci. Mama lui Toduț era jengoasă și nepieptănată, ca o căpiță de fîn desfăcută. Sora lui Dubleş fusese găsită cu un țigan. Pe măsură ce tonul devenea tot mai pătimăș și înjurăturile erau din ce în ce mai cumplite, adversarii se îndepărtau unul de altul. Cînd unul se afla lîngă cîrciumar, iar celălalt la colțul opus, lîngă cimpoier, cel mai viteaz dintre ei își smulgea deodată cuțitul de la brîu și îl amenința cu lama lui lucitoare pe adversarul său. Nici celălalt nu rămînea

însă mai prejos, așa că își smulgea și el cuțitul și se amenințau zbierînd cu pumnul prelungit în lame de cuțit. Mulțimea, care pînă mai înainte urmărise cu o bucurie zgomotoasă întorsăturile duelului verbal, încurajîndu-l cînd pe unul, cînd pe altul, își pierdea brusc, ca la un semnal, orice interes, și continua să joace.

Duminica, Moș Truța obișnuia să rămînă tolănit pe șuba lui, uneori mai trăgea din ploscă cîte o dușcă, și urmărea îngrijorat platoul, unde trebăluiau doar în silă strajele, care aruncau priviri jînduitoare către grajdul vuitor. Din pricina invalidității sale, Blendea nu avea nici un argument pentru „trîndăvia de duminică“, astfel că stăpînul îl punea de strajă de fiecare dată. După ce era schimbat, îl chema în coliba sa, unde îl întreba despre trecutul său și îl iniția în propriile sale gînduri. Cîtă bătaie de cap avea cu mulțimea asta de dezertori mincinoși, jechoși, leneși și bețivi ! Erau o adevărată scursoare a omenirii. De la o săptămînă la alta strîngeau cîtiva creștari din simbria lor de cerșetori, ca duminica să-i bea împreună cu ibovnicele lor. Ce le păsa lor că acoperămîntul crapă și că grămezile prind să ardă cu flacăra ?

Călare pe un măgăruș costeliv, cu coama roasă de molii, un bărbat tînăr, cu înfățișare de păstor, se apropie de cocioabă. Nevasta lui venea pe jos alături de el, ducînd măgărușul de dîrlog. Păstorul purta un cojoc de oaie, iar pe pletele-i castanii și zbîrlite, ce-i cădeau pe umeri, avea o căciulă cu vîrfurile îndoit. Femeia să tot fi avut șaisprezece sau șaptesprezece ani și era grațioasă, ca o codană. Pe părul de culoarea castanelor purta o cununică cusută din mărgelile de sticlă.

Păstorul descălecă din șa, își scoase cuviincios căciula și-i cencetă din priviri pe cei doi bărbați aflați în colibă :

— Care din voi e Moș Truța ?

— Ologul ăsta ! — făcu în batjocură stăpînul.

— Am auzit în munte că n-ai slujnică. Ți-am adus-o pe nevastă-mea.

Tînăra femeie se strînse rușinoasă aproape de bărbatul său și se opri în tindă cu ochii pironiți în pămînt.

— E o femeie sprintenă, harnică și tânără, îți fierbe mămăliga, îți mulge capra, îți spală îmbrăcămintea și îți ține în bună rînduială casa. Mă despart și eu cu destulă mîhnire de ea, însă mi-a venit vremea, am primit ordinul de chemare — vîrî mîna în șerpar și arată hîrtia cu grijă împăturită —, mă duc la Năsăud la jandarmerie. Nu vreau ca femeia să rămînă fără sprijin de bărbat, și apoi mie banii îmi trebuie amu. Plătește-mi simbria femeii, pe-o jumătate de an, n-o să te căiești.

Truța se uita cînd la femeie, cînd la bărbat, apoi fără să spună o vorbă se ridică de pe șubă și, ca un cocoș mare și gușat, cu o creastă stacojie, se prelinse rînjind pe lîngă femeie, îi pipăi brațele și mijlocul, spre a se convinge dacă e destul de voinică, pe urmă se întoarse cu o mutră acră pe șuba lui.

— Ce pot să-ți dau pentru copila asta slăbuță? E așa de pierită, că mi-ar fi teamă s-o trimit în grajd, ca nu cumva s-o răstoarne capra.

— Cum poți vorbi în felul ăsta, Moș Truța? — făcu jignit soțul. N-ai avut niciodată o slujnică sprintenă, harnică și tânără ca ea. Nu cer pentru ea decît douăsprezece coroane pe an.

— Cu atîta bănet îmi pot tocmi o femeie frumoasă și voinică, răspunse cu reproș Truța.

— O femeie frumoasă și în toată firea nu stă la casa ta pentru douăsprezece coroane; acum cînd în sat e trebuință de mînă de lucru ca de pită, pînă și femeile sînt plătite cu patruzeci de fileri pe zi. Aș putea s-o duc și eu pe Surioara în sat și aș primi pentru ea simbrie mai mare, însă nu vreau să se cocîrjească muncind și s-o aflu, cînd m-oi întoarce, îmbătrînită.

— Bine — făcu cu o expresie blajină pe față stăpînul —, primesc, însă numai fiindcă mi-ați căzut dragi. De ce te mai duci la oaste, băiete? Rămîi la mine, primești mîncare și băutură, o să ai și sălaș, lucrezi oleacă la arderea cărbunilor, nevastă-ta îmi gătește și spală, puteți trăi fericiți, iar jăndarii nu-ți vor da de urmă.

Tînărul își scutură cu trufie capul:

— Am fost destul cîinele altuia și stăpînul meu, ca păstor — făcu el, trăgîndu-și cu îndrjire căciula pe ochi —, însă eu zic că fiecare să-și aleagă bine stăpî-

nul. Am să fiu de azi înainte sluga împăratului, nu a bogătanilor. Plătește-mi jumătate din simbria femeii, Truța !

— Nu-ți ajunge sfertul ? Ce-ți închipui tu despre mine ? — întrebă smiorcăindu-se Truța. Nu stau banii la mine cu grămada. Așa să-mi ajute Dumnezeu că toți banii mei sînt patru coroane, dacă ți-i dau ție, n-o să am cu ce să-i plătesc pe oameni.

— Tu, vestitul, bogatul Moș Truța n-ai șase coroane, ca să-ți plătești slujnica ? — întrebă batjocoritor păstorul.

— Am, băiete, însă nu aici, ci în sat, la nevastă-mea. Numai că dacă trimit după bani, muiera prinde să pună întrebări : „La ce-i trăbă lui Truța atîta bănet ? și-o tocmit slujnică ? ehei, afurisitul de țăp bătrîn, încă tot mai umblă după slujnice ? nu-i crapă ochii de rușine la bătrînețile lui ? are nevastă, are fată mare ! da' lasă că-i arăt eu lui !“ Vine îndată, băiete, și chiar dacă m-ai urî, tot ți-ar fi milă de mine cînd ai vedea cum mă toacă la cap muiera asta. Da' să nu zici că nu fac tot ce-mi stă în puteri pentru voi. Mai bine-mi trag de la gură și vă plătesc. Să nu ceri mai mult de la mine, că n-am altceva, decît viața.

— Bine, Truța — răspunse cu seriozitate păstorul —, acu' să mai stăm de vorbă despre ce soartă o să aibă nevastă-mea lîngă tine ?

— Multe mai vrei, mai bine eu te-aș întreba, ce soartă o să am eu lîngă nevastă-ta ?

— Ascultă, Truța, nevastă-mea e un suflet blînd și harnic, dar nu-i făcută să care lemne în spinare sau saci de cărbuni. Să nu facă decît ce-i pentru tine și pentru casă. Să gătească, să spele, să directice. Să mănînce ce mînînci și tu, fiindcă-i slugă, și nu muncitoare.

— O să tai îndată miel și-o să frig turtă dulce de dragul ei ! — izbucni batjocoritor Truța. Eu aici nu mănînc decît mămăligă, oleacă de caș, oleacă de brînză, de luni de zile n-am văzut strop de carne, și asta nu-i mult. Sînt om sărac, băiete — continuă el gemînd —, grămada asta de cărbunari lacomi, hoți, trîndavi și bețiivi îmi mănîncă capul.

— Minți, Truța — răspunse sumbru păstorul —, asta ce-i ? Ridică capacul de pe vasul de lut și mirosi cu nesaț papricașul de miel, pe care stăpînul îl rezervase de la prînz pentru cină.

— Niște tocană — mormăi Truța —, doar nu ți-o fi fiind milă că mai gust din cînd în cînd și oleacă de carne ?

— Hai, Surioară — făcu cu fața întunecată păstorul, mai aruncînd o privire jinduitoare spre oala cu tocană —, e un mincinos ăsta, îți găsesc eu un stăpîn mai bun ca el.

— Vai, băiete — interveni împăciuitor Truța —, vă dau tocana vouă, mîncăți-o sănătoși, eu mă mulțumesc cu oleacă de brînză și-o ceapă. Parcă n-ați ști cum sînt bătrînii ? Seamănă cu șoarecele, nu-i rabdă inima să nu-și roadă undeva o gaură. Colea-i și mălaiul, văd că sînteți flămînzi, așezați-vă și mîncăți.

Tînăra pereche se așeză pe jos în colibă, bărbatul luă în brațe oala de lut și pescui cu degetele, din zeama rece, înroșită cu boia, bucățile de carne, ceapa, cartofii. Fiecare a doua bucată i-o întindea soției sale, care îi suga și de pe degete sosul gustos și iute. Mușcau bucăți mari din mălai, mîncînd cu atîta însuflețire, încît obrajii lor palizi se umflară, ca burduful.

— Udați-vă și gitlejul, odată ce mîncăți — făcu Truța cu o ironie resemnată, întinzînd păstorului plosca. Bărbatul trase o înghițitură lungă din ea, apoi dădu plosca nevestei sale, care gustă din ea, chicotind rușinoasă, ca s-o înapoieze îndată înecîndu-se.

— Moș Truța — urmă cu seriozitate păstorul —, eu n-am bătut-o niciodată pe femeia asta cu bota. Spune, Surioară, dacă te-am bătut cu bota ?

Femeia tînără dădu din cap.

— Ferească sfîntul să bat florica asta, făgădui rînjind Truța. O să-i port eu de grijă, ai să vezi cum se îngrașă la mine !

— Să nu lași ca vreunul din cărbunari s-o jignească sau s-o siluiască, auzi, Truța ? — continuă bărbatul și aruncă priviri disprețuitoare către grajd, unde cărbunarii jucau fără oprire în sunetele țipătoare ale cimpoiului, — Surioară, nu cumva să te încurci cu jegosii ăștia !

Îți otrăvesc sîngele și pe trup o să-ți iasă bube cu pu-roi, cît oul. Dacă aflu că te-ai făcut o panțură, e vai de tine ! Rămîi cu bătrînul și să nu-ți fie scîrbă de el că-i așa de bătrîn și de slut.

— O să-mi păzesc comoara, clipi Truța.

— Bine, stăpîne, acu' nu mai am decît o rugămintă, și anume să te juri aici, la icoană, că o să te ții cu cinste de făgăduială.

— Doamne, ce om greu mai ești ! — izbucni indig-
nat Truța. Niciodată nu te sature ! Să mă jur cu capul
ăsta bătrîn ? Am fost om cinstit toată viața. Dar mă
jur. Mă pot jura, că am de gînd să-mi țin făgăduiala.

Truța se ridică gemînd de pe șubă, stîrni flăcărui
opaițului ce ardea sub iconiță, își muie trei degete în
untdelemn, își așază mîna stîngă pe inimă și mormăi
cuvintele jurămîntului. Se întoarse apoi brusc și se răsti
cu fața stacojie de mînie la păstor :

— Acum ia-ți tălpășița ! Nu vreau să te mai văd,
om greu de cap ! Pentru doi boi grași nu m-am tocmit
atîta, cît m-am tocmit pentru slujnica asta de nimic !
Ia-ți banii !

Păstorul luă cele șase coroane, le numără cu luare
aminte, apoi ieși din colibă fără vorbă, își aruncă traista
pe-un umăr, încălecă pe măgar și coborî cu el drumul
brăzdat adînc de pîrțiile roților, care șerpuia de pe pla-
tou pe lîngă pîrîu. Femeia părăsită se uită lung în urma
lui, pînă cînd se făcu nevăzut la cotitură.

Tînăra femeie era o adevărată nevinovăție silvană.
Nu se pricepea să mînuiască nici cele mai simple unelte,
se minuna într-una sau își ascundea chicotind obrazii
îmbujorați în șorț. Uneori, cînd o copleșea dorul de casă
și mîhnirea, se așeza pe o buturugă și rămînea astfel,
cu mîinile uitate în poală.

— Ce-i cu tine, tu fată ? — mormăia către ea Truța
și îi înșfăca pîrintește ceafa delicată.

Blînda făptură roșea toată, se ferea, își pleca întrîs-
tată capul și ofta din adîncul sufletului.

— Dacă atîta-i necazul — îi șopti într-o zi la ureche
Truța, — te-ajut eu îndată, se întoarce bărbatu-tău,
chiar dacă e în plin marș, numai să faci ce-ți spun. Te
duci în casă, pui de masă, aprinzi lumînările, potrivești

perna pe pat. Te duci apoi în cocioaba ta, te dezbraci la piele, și aștepti pînă răsare steaua. Fugi de trei ori goală în jurul casei și de pe tufele întîlnite în cale rupi cîte o frunză. În casă apoi îți acoperi ochii și lași frunzele să cadă una cîte una. Cînd îți deschizi ochii, ibovnicul tău o să fie în așternut, așa să-mi ajute Dumnezeu.

Femeia îndrăgostită așteaptă nerăbdătoare căderea serii. Se furișă în casă, puse de masă, aprinse lumînările, scutură așternutul. Dădu fuga la cocioaba ei, își despleti părul lung și negru, se dezbracă cu inima bătînd tare și așteaptă asfințitul soarelui. Cînd pe bolta ce începuse să se întunece răsări steaua, ieși pe furiș din colibă și alergă de trei ori împrejurul ei. Iarba se umezise de rouă și brazii aruncau umbre lungi pe platoul coloniei. Cărbunarii se încuiaseră în cocioabele lor sau pîndeau scena de după movile, gata să crape de rîs. Tî-năra femeie privea cu teamă în dreapta și în stînga, culegînd cu degetele tremurînd de dorință frunzele. În fața casei își acoperi ochii cu palma, trecu pragul în vîrfurile picioarelor și lăsă frunzele să cadă, cu bătăile inimii accelerate. Pe neașteptate, un braț puternic o cuprinse de mijloc, o duhoare de rachiu îi izbi nările și trupul i se mulă, aidoma unor clăbuci calzi de săpun, pe-un piept gras, cu miros de scrum. În felul ăsta își închipuise nevistica balaurul cu șapte capete, acasă, la munte, astfel că deschise brusc ochii scoțînd un țipăt. Binecuvîntată fie Sfînta Fecioară, căreia ciobanii îi aprind în tot anul o lumînare! — fiindcă nu era balaur, ci stăpînul — stăpînul în cămașă și izmene, care o încăleacă hîrîind.

XIV

Vremea se posomorîse din nou și, timp de-o săptămînă sau două, ploaia și lapovița împînziră ținutul. Peste noapte îngheța, munții se acoperiseră iar de zăpadă. În vale bătea un vînt iute, satul se scufundase în noroaie. Pe-o asemenea vreme cumplită se serbară

Paștile după calendarul gregorian, dacă sărbătoare putea asta să se numească. O ploaie rece amestecată cu fulgi de zăpadă bătea în ferestrele bisericii, vîntul sufla tăios, degeaba predica preotul despre minunea învierii.

Către începutul lunii mai, cerul se luminează, norii grei se destrămară, soarele prinse să ardă fierbinte pe bolta spălată, iar codrii scînteiau în veșmîntul lor de verdeață crudă. Ciurda era mînată acum cu regularitate la pășune, ulița care apucase să se zvînte se acoperea seara și dimineața de balegă.

Pe-un asemenea timp însoțit se serbară Paștile românești. Începînd din Joia Mare, toaca bătu tot mai pătimaș în turnurile de biserici. Veni și seara de sim-bă-tă. Un vînt hoinar sufla pe uliți, apoi căzu o ploicică scurtă, care domoli căldura de peste zi. Din crîngul ud se împrăstiau adieri cu parfum de rășină, pe care rîndunicile îl răspîndeau, prin zborul lor zigzagat, în vîzduhul blînd. La miezul nopții prinse să bată toaca bisericii, la chemarea căreia o colcăială mistuitoare puse stăpînire pe sat. În turn toaca bătea febril, țărani își scoaseră de prin lăzi portul de sărbătoare proaspăt albăstrit și se gătiră cu mare grabă. Femei, bărbați, copii se adunară în drum și fugiră, prinși unii de alții, spre tăpșanul din fața bisericii. Bărbații purtau cioareci albi, cămăși puternic albăstrite și șerpăre bătute în aramă; de pe căciulile lor din blană de miel atîrnau vechi monede de argint. Rochiile și catrințele groase, colorate, urzite cu fir ale femeilor șușuiau, din cojoacele brodate țîșneau cămăși albe, încrețite, iar de pe cununile lor de păr filfîiau lungi marame de borangic. Toată lumea strîngea în palmă o lumînare sau cîte o scoarță de lemn muiată în rășină, tinerii luaseră cu ei și cimpoaiele, pe care le încercau scîrțîind. Hărmălaia era însoțită de bătaia agitată de toacă, ca și cum o uriașă ciocănită ar fi căutat în turn sărbătoarea ascunsă cine știe unde.

Din pădurea apropiată se auzi deodată tropot de pași duduitori și cîntec melancolic de cimpoi. Larma se apropia din ce în ce, astfel că oamenii se năpustiră stîrniți lîngă drumul prăvălit, ce ducea la dîmbul din spatele bisericii. De pe coasta dealului coborau în salturi oameni mascați în frunze verzi, fragede, minînd de că-

păstru pe alții mascați în capre *. Caprele ascunse sub țoale și rogojini colorate dansau neîndemînatic, clămpănindu-și de zor fălcile capetelor căprești. Băieți încununați cu crengi de gorun băteau ritmul cu zurgălăi și lărmuiau găunos din cimpoaiele lor melancolice. În urma lor cobora coasta o ceată întreagă, cu făclii involburate, cu zmei spinzurați de pari, mîzgăliți în roșu și negru, cu zeamă de roibă amestecată cu scrum topit în untdelemn. Ziua Sfîntului Gheorghe, ucigătorul de balaur, cădea tocmai în Sîmbăta Mare.

Din ferestruicile bisericii fulguia pe pajiștea cimitirului o lumină gălbuie și prin crăpături se strecura în noapte cîntecul răgușit al popii. Mulțimea șuvoia pe lespezile de piatră tocită către intrare, strecurîndu-se prin tinda strîmtă în naosul îngust al bisericii. În aglomerația de popor, mulțimea luminărilor semăna cu o gură de foc și bătaia lor părea că se înalță către tavanul afumat, pe ale cărui grinzi se clătinau sfinți ortodocși, cafenii în dogoarea limbilor de foc, cu aureole decolorate în jurul creștetului. Pe zidul afumat dintre pereți diavoli îmbrăcați în nădragi roșii de husari și mintene ungurești stîrneau, cu furci de fier, focul de sub cazanele lor de aramă, luptîndu-se cu îngeri pocîți, pentru sufletele răposaților. Îndărătul altarului suflat cu polei plutea un fum aromat.

Deodată apoi toaca din turn amuți, ușa împărătească se dădu solemn în lături și în cadrul ei se ivi bătrînul popă, cu mîinile ridicate a binecuvîntare. Pe odăjdiile lui ponosite, de un verde întunecat, scînteiau cruci brodate cu fir, și prinse să cînte cu glasul său răgușit imnul de bucurie al învierii. Sute de gîtleje cîntară împreună cu el, în timp ce sus, în turn, clopotul își începu dangătul semănînd a chiot.

Sărbătoarea își are obligațiile ei. Pînă și cel mai sărăntoc îi adusese popii cîte o prescură, ba aproape că nu era casă unde să nu se fi copt din vreme turtă de mălai umplută cu miere de stup și șofran. Cei cărora le dădea mîna tăiaseră miel, însă pînă și săracii mîn-

* E vorba de țurcă (n. tr.).

cau scrumbii și, strîngîndu-se mai mulți laolaltă, puneau la cep cîte un butoiăș de rachiu. Însă, după cele trei zile de sărbătoare, se iviră iar lipsurile și boala. Multora le cășunaseră bucatele înfulecate fără măsură, încît gemeau acum în pat. O țigancă bătrînă, cu obrazul negru ca fundul ceaunului, pe nume baba Dosofteia, umblă pe rînd pe la cei ce boleau, dîndu-le să bea o zeamă uleioasă, fiartă din buruieni, de pe urma căreia își dădură toți drumul și pe sus, și pe jos. Pentru serviciile ei, baba primi tot soiul de mărunțișuri : ba un fus cu lînă, ba o grămadă de pene pentru o pernă, ba un săculeț umplut cu cîrpe, mai puțin însă de-ale gurii, fiindcă de sărbători fusese totul pustiit. Abia întremat din răceala sa, bătrînul Neica se îmbolnăvise din nou din pricina lăcomiei. Mîncă și bău atît de fără frîu, încît a doua zi de Paști se scufundă în somn, dormi toată ziua, ba nici a treia zi nu se trezi, cu toate că dăduseră buzna în casă toți vecinii, care îl ciupeau, îl loveau, îl trăgeau de părul cărunt, îi răcneau la ureche, în zadar însă, fiindcă bătrînul continua să geamă stins prin somn. Către seară, dădură fuga după baba Dosofteia.

Bătrîna zgripturoaică veni îndată, la piept cu o pungă de balebă uscată de capră și cu o bășică zbicită de porc. Îl examinează pe bolnav, îl culcă în pat cu fața în jos, îi dezveli spinarea și, în timp ce boscorodea lucruri neînțelese, îi turnă apă rece pe șira spinării, însă bătrînul nu-și clinti nici urechea. La care baba Dosofteia își scoase din sîn bășica, suflă în ea pînă cînd se făcu cît un dovleac porcesc, o legă de urechea bătrînului Neica și izbi în ea cu amîndouă palmele. La pufnetul asurzitor bolnavul se deșteptă, privi în jur cu o grimasă teribilă, apoi cînd zări împrejurul său fețele bine cunoscute, bărbia îi căzu iar în piept și în zadar îl zgîlțiră, ciupiră și loviră, fiindcă adormi iar.

Baba Dosofteia clătină nedumerită din cap, apoi își scoase din sîn punga cu balebă uscată de capră, ceru jar într-o tigaie, unse un pumn de balebă cu o unsoare vegetală, care duhnea greșos, și aruncă totul pe jar, ca să se coacă. Din tigaie se răspîndi un fum atît de puturos și de înecăcios, încît, de greață, toți cei de față

își astupară nasul. Baba suflă fumul în fața celui ce dormea ; bătrînul strîmbă din nas și încercă să se ferească horcîind, însă de trezit tot nu se trezi. Părea că știința babei Dosofteia e pe sfîrșite, cînd îi veni pe neașteptate o idee mîntuitoare. Se chirci pe vine lîngă pat și strigă, cît putu de tare, la urechea bătrînului :

— Bade Viorel, îți fură hoții tutumul !

La care bătrînul Neica se ridică înspăimîntat, își pipăi cu degetele tremurînde punga de tutun din șerpar și răsufală ușurat. Baba Dosofteia îi turnă pe după gît un urcior de apă rece, ca nu cumva să adoarmă iar, însă de asta nu mai fusese nevoie. Bătrînul Neica rămase în capul oaselor, privind în gol cu o expresie mîhnită. Nevastă-sa îi aduse îndată niște fasole fiartă în zeamă înăcrită cu oțet, o ulcică de moare, dar bătrînul refuză totul și continuă să se mistuie în tăcere.

— Ehei, da' urît am mai visat, muiere — oftă el amar —, pînă și Dumnezeu are să mă pedepsească pentru visul ăsta al meu.

— Pune ceva în gură, tăicuțule dragă, îl rugă femeia plină de îngrijorare.

Bătrînul încercă să se ridice, dar își dădu seama că n-are nici un strop de vlagă în picioare. Îl coplesi și mai crîncen teama și mîhnirea, rugîndu-se cu glasul stins să fie chemat popa, care poate că-i va putea fi de ajutor.

Bătrîna dădu fuga plîngînd la popă, iar bătrînul Russu numai ce-și aruncă pe umeri mantaua de vînt, își luă din cuier pălăria cu boruri largi și, rezemat în botă, veni degrabă la enoriașul său bolnav.

— Mi-e sufletul împovărat, părinte — începu bătrînul Neica, strivind o lacrimă între gene —, nici nu știu dacă mai sînt creștin.

— Ești creștin, dragul meu, cum să nu fi, răspunse popa și îl ghionti prietenește în spate pe bătrînul amărît. Faci parte din turmă, chiar dacă diavolul te-a pricăjit.

Bătrînul țaran apucă mîna popii, îl trase aproape de el și, cu gura-i știrbă, îi destăinui la ureche, printre sughițuri cumplite și făgăduieli, necazul :

— Se făcea în vis că bat la ușa mea Constantin și Elena din cer, Constantin mă ia binișor de o parte, așa

cum te-am luat eu acu' pe dumneata, părinte, și mă întreabă dacă n-aș voi să-i arăt unde stă baba Dosof-teia.

Bătrînul Neica izbucni într-un plîns amar de atîta durere, ștergîndu-și ochii cînd cu o mîneacă, cînd cu alta.

— Nu te frămînta atîta, Neica dragă, — îl consolă popa —, visul rău este pentru suflet ca vînturile în ma-țele omului.

Bătrînul își lipi buzele ce-i dezveleau gingiile știrbe de urechea popii, care ascultă cîtva timp, apoi încrunță sumbru din sprîncene :

— Îți amintești rău, mă, Neica, nu le trebuie lor, acolo sus, tutunul tău.

Bătrînul își plecă capul și clipi cu ochii mărunți, ofi-liți, înroșiți de plîns, cu o expresie de nădejde către popă, care se plimba prin casă și, din cînd în cînd, îi arunca cîte o privire părintească enoriașului său.

— Ascultă, Neica — începu popa —, e vina ta că nu cunoști religia, Constantin și Elena nu sînt soț și soață, ci fiu și mamă ! Vezi, de ce cauți să siluiești ceea ce nu-i din fire, Domnul ne dă puterea, tot el o ia de la noi, cei bătrîni, ca să ne îndreptăm gîndurile mai mult la suflet, decît la muiere, nu ne mai folosesc nici o sută de zîrnoaice. Și nu mai duhăni fără măsură, Neica, știu eu bine că pe bătrîni pipa îi ajută să-și mai uite amărăciunea, ea le ține loc de femeie, de mîncare, de băutură, însă în toate trebuie păstrată măsura. În visul tău, sfinții ți-au furat tutunul, ca să-ți atragă lua-rea aminte să fumezi mai cu măsură !

— Domnul să te blagoslovească, părinte ! — suspină ușurat bătrînul și sărută rușinat mîna popii. Mi-ai luat o grea povară de pe suflet. Credeam că am păcătuit împotriva credinței și a drăguților de sfinți !

— Însă nu mă lăsa să ies din casă ta fără un strop de caș de oaie — trase șiret cu ochiul bătrînul popă —, am auzit că acu' l-ai adus de la stîină, cu cît stropul e mai mare, cu atît mă bucur mai tare.

— De-aș avea un cășulean cît roata de moară, mi-ar crește inima să te văd că-l duci de-a dura acasă, pă-rinte ! — oftă plin de recunoștință bătrînul Neica și se ridică de pe pat, ca să-i aducă popii cașul.

În drum spre casă, bătrînul Russu se întîlni cu colegul său de sacerdoțiu din Borzești, Traian Macrea, mai tînăr cu peste douăzeci de ani decît el și care o ducea mult mai bine decît dînsul. Cei doi băieți ai lui umblau la școală, unul la gimnaziul din Năsăud, celălalt era student în drept la Cluj.

Traian Macrea era un bărbat înalt și plăcut la înfățișare, părul și barba neagră, deasă, abia apucaseră să se brumeze, dar fața își pierduse noblețea datorită osînzii.

— Bine-ai venit, Traiane, îl salută cu o ascunsă acreală bătrînul Russu.

Se ferea de Macrea din pricina politicii pe care o făcea și, spre a le spune lucrurilor pe nume, îl și invidia, nu pentru bunăstare, ci din pricina celor doi băieți. Bătrînul popă ura politica, deoarece ea îi răpise fiul. Tînărul Russu trecuse munții încă din 1915, în Vechiul Regat.

— Nu vrei să-mbătrînești, Teofile — îl cercetă cu atenție Macrea —, ești așa cum te-am cunoscut acu' douăzeci de ani, atîta doar că te-ai mai uscat și ai încărunit.

— În pămîntul ăsta e leșie, Traiane, de asta se sfrijește aici omul.

— Fain cășulean, rotund și gras, făcu Macrea, pipăind cu priceperea unui cunoscător cașul din mîna fratelui său întru duhovnicie, apoi, ca omul înstărit care zărește ceva cît de cît prețios la cel mai sărac, prinse să-l laude și să-l ponegrească pe al său, de la cășulean trecu vorba la situația sa proprie, susținînd sus și tare că, în ciuda tuturor aparențelor, lui Russu îi mergea mai bine : Cașul meu e uscat, de parcă ar fi fost zbicit, băiatul tău e mare, își cîștigă singur pita, trăiește în țară liberă, capul meu crapă în fiecare lună la gîndul banilor trebuincioși lui Dorin și Justin.

Bătrînul Russu desluși tonul forțat al confratelui său și dădu tăgăduitor din cap :

— Ce știi tu, Traiane ! Eu trăiesc din obolurile astea mărunțele. Azi un pic de caș, mîine o cupă de mălai, poi-mîine un pui slăbuț. Patrafirul abia aduce ceva, așa de amară-i sărăcia. În timp de pace, parohia aducea bani,

acu' nu face nici sfertul, doar știi și tu, de ce să ți-o mai spun ? E slab și argilos pământul ăsta al nostru bătut de Dumnezeu, ca să-l muncești trebuie să te spetești, nu alta.

— Oricum, trăiești — se încăpățină Macrea —, poți fi mîndru de fiul tău, se află în țară liberă, are să ajungă om mare.

— Bine, bine — bufni bătrînul Russu și, fără să vrea, i se umplură ochii de lacrimi —, însă nu l-am mai văzut de trei ani, și am și nepot.

— Poate că ne-ajută Dumnezeu — îl consolă Macrea, mîngîindu-și posomorît și el barba —, poate că ne-ajută, cu toate că nu prea sînt mari nădejdi. Regatul a fost înfrînt și e de mirare oare că l-au înfrînt ? Românul a ținut singur piept austriecilor, nemților, ungurilor, turcilor și bulgarilor. Națiunea a fost călcată în picioare !

Pe bătrînul popă politica îl enerva. Își șterse ochii și schimbă vorba :

— Ce vînt te-aduce pe la noi, Traian ?

— Am fost la notar — răspuse Macrea, trăgînd cu ochiul către primărie —, din nou a sosit ceva ordin de la ministerul cultelor. Mi-a șoptit la ureche că subprefectul face o vizită în județ din pricina furturilor, e bine să fim cu ochii în patru. Nu-i om rău notarul, numai oleacă laș.

— Se duce la biserica reformată, făcu Russu cu un gest de lehamite.

— Nu e biserică catolică în sat — clipi batjocoritor Macrea —, are să-i zidească una vlădica din Hajdúdorog.

Bătrînul Russu avu impresia că s-au rătăcit iar pe tărîmul politicii, așa că interveni grăbit :

— Au fost multe furturi pe la voi ?

— M-au furat și pe mine, mi-au cărat aproape o căpiță întreagă de fîn. Știi cine era hoțul ? Dosoftei Purecu, nemernicul ăla căruia i-am dat bani cu împrumut, însă nici pînă azi nu mi i-a plătit, cu toate că numai din milă nu l-am executat pînă acum. L-am dat pe mîna jăndarilor.

Traian Macrea se făcu stacojiu la față și scui pă indignat.

Bătrînul popă îl privi cu atenție, apoi adăugă, cu un gest de mîhnire :

— Ești un om fericit, Traian, că te mai poți înfuria. Dacă nu l-ai fi văzut de trei ani pe Dorin, nu ți-ar mai păsa nici dacă ți-ar fura acoperișul de pe casă. Te pizmuiesc, nu pentru bunăstarea ta, fiindcă mie nu-mi mai trebuie nimic, dacă am acasă un blid de mămăligă cu lapte sînt fericit. Clătină zîmbind din cap și făcu un efort zadarnic de a-și stăpîni emoția. E băiat cu cap Dorin al tău, însă mie mi-e mai drag Iustin. Ce băiat drăguț și frumușel ! Trebuie că a crescut de cînd nu l-am mai văzut.

— E frumos Iustin, a crescut binișor, răspunse Macrea cu mîndrie. Cu toate că e numai în a șaptea gimnazială, e de pe acum președintele cercului literar.

— Ai putea să-l lași să vină la noi la vară, bătrînica mea, biata, l-ar scălda în lapte și miere.

Traian Macrea făgădui să-l trimită la vară pe băiat, apoi își luă rămas bun, fiindcă îi pleca căruța îndărăt la Borzești. Bătrînul Russu porni către casă rezemat în botă.

Din fereastra cancelariei sale, Csorba îi urmărise cu priviri ascuțite pe cei doi preoți. Convorbirea lor îndelungă îl neliniștise și îi jignise loialitatea. Probabil că cei doi își spusese că nu e încă totul pierdut, că va mai veni regele Ferdinand. E om blajin bătrînul Russu, însă fiul său e trădător și dezertor, dacă s-ar mai încumeta să pună piciorul în Ardeal, ar fi spînzurat. Macrea a fost adineauri pe la el, la cancelarie, l-a și prevenit să fie prudent, însă abia ieșit din notariat, ar fi fost în stare să convoace tot sinodul. Bătrînul Russu trecu pe sub fereastră și, nu fără oarecare ironie, îl salută pe notar în ungurește.

XV

Românii dau multă bătaie de cap în ultima vreme. Pretorul a cerut deunăzi un raport asupra cumpărărilor de teren făcute de învățătorul ortodox. Csorba lucrase

toată ziua la raport și redactase un memoriu exemplar, care putea să-i fie trimis chiar ministrului. Înșirase tot ce știa oficial și ceea ce afluase din zvonuri. Învățătorul ortodox achiziționase în câțiva ani o moșioară de toată frumusețea, în cea mai mare parte de la familii de unguri scăpătați. Filiala bistrițeană a băncii „Albina“ îi acordase credite cu dobândă mică, obligându-l în schimb, printr-o clauză secretă, ca șaptezeci la sută din capitalul pus la dispoziție să fie folosit pentru cumpărarea de bunuri imobiliare stăpânite de unguri. Leonard, fiul învățătorului, scăpase câte ceva la beție despre clauza asta, și Csorba atrăgea acum atenția autorităților competente asupra politicii antipatriotice de credite, practică de băncile românești.

Viri mîna, cu timiditate aproape, în sertarul biroului, de unde scoase raportul scris cu o caligrafie îngrijită pe coală ministerială. Înainte de a-l pune în plic, îl mai parcurse o dată, satisfăcut ca un poet care-și recitește opera.

„Raport privind achizițiile de teren făcute de Petru Albu, învățător confesional gr. ortodox.

La dispoziția nr. 478 din 9.V.1918 a onor. preturii din Belind, cu onoare vă raportez :

1. Petru Albu din Șieu, învățător gr. ortodox, de 54 ani, funcționează în comună de 31 ani, s-a născut la Teaca, este originar dintr-o familie de țărani români. Soția, Maria Avram a lui Timotei, e și ea fată de țaran, cu oarecare stare, sînt căsătoriți de 29 ani. La căsătorie, femeia i-a adus drept zestre 5 iugăre de pămînt și o pereche de boi. Fiica lor, Maria, este învățătoare la Teaca, în timp ce băiatul, Leonid, întrerupîndu-și studiile gimnaziale, își ajută tatăl în diriguirea gospodăriei.

2. Petru Albu, cît timp și-a crescut fata și a făcut încercarea de a-l purta pe băiatul său la școală, așadar pînă în 1909, și-a sporit proprietatea de pămînt abia cu 4 iugăre, care și ele au ajuns în stăpînirea sa de pe urma morții socrului său Avram Timotei, în 1904, ca moștenire cuvenită soției sale.

3. Din 1909, perioadă care coincide cu întreruperea de către fiul său Leonid a studiilor gimnaziale, Petru

Albu, învățător gr. ortodox, a cumpărat următoarele bunuri imobiliare, în mare parte fiind vândute de unguri :

a) în 1910 s-au pus în vânzare 8 iugăre de arătură, înscrise în cadastru sub nr. 42 A + 2, pct. 628, proprietatea lui Pethe Gergely, locuitor în Șieu ;

b) în 1913, 9 iugăre de arătură, înscrise în cadastru sub nr. 16 A + 6, pct. 425, proprietatea lui Herepei Samu ;

c) în 1914, 4 iugăre de finaț, înscrise în cadastru sub nr. 3 A + 1, pct. 29, proprietatea lui Pethe Gergely, locuitor în Șieu ;

d) în 1914, 36 iugăre de arătură, înscrise în cadastru sub nr. 42 A + 2, pct. 628, proprietatea lui Pethe Gergely, locuitor în Șieu ;

e) în 1915, 16 iugăre de arătură, înscrise în cadastru sub nr. 38 A + 2, pct. 122, proprietar Herepei Samu, locuitor în Șieu ;

f) între 1916—1918 au trecut în proprietatea lui Albu, fără a se opera transcrierile respective în cadastru, opt proprietăți țărănești între 1—2 iugăre, în total 19 iugăre. Vînzătorii au fost : Marczi Dénes, Mara György, Sója Lajos, Porkoláb László, Dobokán Aurel, Máté István, Vizsányi Imre și Pantelimon Vlad, locuitori în Șieu.

Făcînd totalul cifrelor înșirate, putem constata că moșia lui Petru Albu, împreună cu cele 9 iugăre cîte stăpînea pînă în 1910, s-a ridicat la 101 iugăre, devenind astfel, după Sajótelky și Amberg, al treilea moșier din sat. Averea lui e grevată de o datorie, la banca „Albina“, de 8000 coroane, garantată prin intabulare cadasterială.

Această situație nesănătoasă nu putea să survină în cazul în care banca „Albina“ nu s-ar fi grăbit să-l ajute pe Petru Albu cu împrumuturi ieftine. Pot afirma, întemeiat pe informații din sursă privată, că numita bancă „Albina“ i-a împrumutat bani lui Albu cu clauza secretă ca, pînă la cel puțin 70 la sută din sumă, banii să fie folosiți pentru cumpărarea de pămînt aflat în proprietatea maghiarilor.

Onor. Pretură ! După cum reiese din cele de mai sus, banca „Albina“ duce o politică de împrumuturi care lovește grav în interesele statului maghiar, asupra căreia mă simt dator a atrage atenția cercurilor competente, atît în calitatea mea de notar, cît și ca bun patriot.

Doresc să remarc aci că Petru Albu este un om de bunăcredință, animat de dorința acaparării de pământ a oamenilor de rînd, nu se îndeletnicește în nici un fel cu politica, nici nu are pricepere pentru ea și, datorită acestor însușiri, este un instrument cît se poate de potrivit pentru speculațiile neloiale ale Albinei“.

Csorba citi și reciti raportul, fără să se poată sătura de el ; lectura o însoțea cu bătaia tactului, pasajele mai importante le declama, delectîndu-se în toate chipurile cu textul său, fără să se poată decide a-l închide în plic.

Cînd, în sfîrșit, se delectă de ajuns, scrise cu evlavie adresa pe plic : „Onor. Preturei din Belind, Domniei Sale Domnului pretor Szombory Dénes, în propria mînă“.

Nu trecuse mai mult de o săptămînă, cînd notarul primi înștiințarea că, în cursul vizitei sale prin județ, subprefectul va sosi în 19 mai și la Șieu. Pretorul îi aduse la cunoștință că înaintase raportul primit în legătură cu achizițiile de pământ subprefectului, care avea să-i dea personal dispozițiile în această chestiune. Notarul rumegă zile în șir știrile ce-i linguseau orgoliul. Încercă să-și închipuie cum subprefectul îi citește raportul sistematic și complet, cu datele lui de cadastru explozive, care aproape că lucesc de autenticitate, apoi întreabă surprins : „Cine e acest Csorba Péter ?“ Ajungînd la acest punct cu închipuirile sale, trecea sfios sub tăcere răspunsul, cel mult un zîmbet calm și satisfăcut i se ivea pe față.

La 19 mai, autoritățile comunale se treziră cu noaptea în cap. Se dăduse de știre în sat încă din ajun că toată lumea e obligată să măture drumul în fața casei sale, contravenienții fiind amendați, și că urmează a i se acorda o atenție deosebită uliței principale. Zorile erau frumoase și senine, peste crestele albastrii ale munților abia se crăpa de ziuă, iar codrii întinși de pe coaste mai dormeau învăluiți în umbre străvezii. O lumină ușoară, perlată, plutea printre căsuțele spoite în vînat, măturătorii ieșiți în fața porților răscoleau nori de praf cu măturile lor de tătarcă pe ulița încă pustie, iar gozul astfel strîns era cărat de copii cu tărăboanța pe dîmburile de gunoi.

Dimineața pe la șase, notarul porni în inspecție. Bătrînii măturători își scoaseră de pe cap căciulile, făgăduind să facă oglindă ulița, ca să semene cu alea pie-truită din parcul cu castani din jurul castelului. Reze-mat în mătura sa, bătrînul Viorel Neica își aduse aminte de vremurile bune de altădată :

— Ehei, domnule notăraș, pe vremea mea, cînd mai trăia măria sa cel bătrîn, aveam un măturoi mare cît Țibleșul, ajungea să pun o singură dată mîna pe el și ulița era curată ca tinda.

— Nici tărăboanța nu era de lepădat — preluă cu-vîntul un alt bătrîn —, nu era o joacă de copii ca azi, ci mai mare, ca un car de gunoi, gozul, rămășițele le căram dintr-un singur foc.

Bătrînul Viorel Neica își umplu luleaua cu tutun, scoase din chimir cremene, iască, amnar și, în timp ce se îndeletnicea cu aprinsul, făcu trăgînd cu ochiul că-tre notar :

— Pînă și pipa mea era așa de năzdrăvană, că o um-pleam o dată și mă ținea pînă la scăpătatul soarelui, cu toate că pufăiam din ea cît era ziuica de lungă, în vreme ce acum mi-o umplu și de zece ori pînă se face seară, ba abia mai trag cîte-oleacă din ea ca să nu se stingă.

După această inspecție, Csorba se întoarse acasă ca să se îmbrace de sărbătoare. Notărășița se sculase și ea dis-de-dimineață, călcase gherocul soțului ei, îi scrobise cămașa, gulerul și manșetele, apoi călcase rochia ei și a celor două fete. O ajuta pe bătrînica pricăjită, cocîr-jată, cu năframă pe cap, lelea Ana, copilă din flori a bunicului lui Pethe Gergely, făcută cu o slujnică. La bătrînețe, își pierduse mințile, fiind preocupată necurmat de obîrșia sa domnească. Nu-și mai încăpea în piele de cîte ori zărea portrete de nobili cu dolman și piele de tigru * și, în taină, șoptea tuturor că strămoșul ei fusese „baronul George Lázár“. Cînd aștepta sosirea unor oaspeți sau avea rufe la spălat, notărășița o chema în ajutor doar pe lelea Anica, căreia îi suporta sminteala fiindcă era femeie harnică și iscusită.

* Nobilii maghiari purtaseră pînă la 1848 piele de tigru sau leopard pe umăr. (N. trad.)

La cancelarie, agitația era la fel de mare. Slujnica mătură cancelaria, spală podeaua, șterse praful de pe mobilă și o lustrui. Straja cărase întreaga arhivă în curte și bătea cu mare rîvnă colbul din dosare. Notarul își vîrî nasul și în sufragerie. Încăperea strălucea de curățenie. Din salon fusese adus un fotoliu confortabil, tapissat cu catifea, pe masa unde se jucau cărți se orînduise o mapă, călimară, tampon cu sugativă și pană de scris. Prin ușa din cînd în cînd deschisă adia aromă plăcută de friptură. Se prăjea ficat de gîscă pentru micul dejun, cu garnitură de cartofi trandafir. În cămară, tirbușonul aștepta destupatul cîtorva butelii cu vin muscat, adus de la curte. În cîteva clipe avea să se aștearnă o masă așa de îmbelșugată, încît domnul subprefect nu putea decît să-și lingă buzele.

La ora opt, notarul, îmbrăcat în gherocul său proaspăt călcat, intră în cancelarie, unde autoritățile comunale îl așteptau în ținută de gală. Primarul își pusese cizme ungurești și pantaloni noi-nouți, țesuți în casă, îmbrăcînd o scurtă din postav negru. Jurații români purtau cioareci albi, cămăși încrețite și cojoccele brodate.

— Nici nu mai încape vorbă — spuse notarul agitat, încruntînd elocvent din sprîncenele-i negre —, că la ivirea domnului subprefect vă ridicați cu toții în picioare și îl salutați astfel : „Bine-ați venit, domnule subprefect !“ Dacă sînteți întrebați, vă prezentați ostășește și răspundeți scurt și pe-nțeleș. Cei ce nu știu bine ungurește e mai bine să tacă, vor răspunde alții în locul lor.

Afară se ridicase poarta triumfală împodobită bogat cu crengi de stejar și brad, meșterită în timpul nopții la lumina lămpii. Fetele notarului cususeră din panglici roșu-alb-verde, pe o lungă pînză albă, o minunată inscripție, pe care o agățaseră de panoplia de frunziș a porții, ca să poată fi citită de departe : „Bine-ați venit !“

Se îngrijiseră și de un serviciu de informații. Straja fusese ascunsă în coliba paznicului din capătul de jos al satului, i se vîrîse în mînă o trîmbiță și i se legase de suflet ca, de îndată ce va zări la cotitură caleașca trasă de patru cai, să-i vestească pe străjerii postați de-a lungul drumului.

Familiile de domni ai satului petrecură și ele dimineața într-o așteptare agitată. Toată lumea se gătise ca de sărbătoare, fiindcă nu se putea ști cu cine va intra în vorbă subprefectul. Oamenii mai țineau minte că, în urmă cu patru sau cinci ani, subprefectul Deésy Albert stătuse îndelung de vorbă cu bătrînul Herepei Samu. Valéria citise undeva că „damele“ entuziaste își întîmpină musafirii distinși în balcoane împodobite cu covoare. Spre marea indignare a mamei sale, puse să se scoată cele două covoare mai mici din salon și le etalase pe pervazul ferestrelor.

Timpu! trecea, se făcuse ora zece dimineața, dar caleașca subprefectului nu se ivise încă. Așteptarea îndelungată, teama de rolul ce urmau să-l joace, grija plină de ardoare ca nu cumva să apară vreo cută pe straietele de mare sărbătoare înaintea clipei solemne, sleiseră în așa măsură autoritățile comunale, încît mai bucuros s-ar fi dus să prășească.

Straja din fața notariatului prinse pe neașteptate să răcnească. Csorba păli, își aranjă gulerul și cravata, își puse gambeta pe cap, îi făcu semn primarului și, strîngînd în mîna stîngă mănușile, ieși în grabă la poartă.

O caleașcă trasă de patru cai coti în piața satului. Bidiviii strălucitori, suri-rotați tropăiau cu trufie și, în bătaia soarelui matinal, hamurile lor cu catarama de argint scăpărau orbitor. Pe ușa lăcuită a caleștii lucea, fin încrustat, un blazon auriu. Pe capră, lîngă vizitiul cu pălărioară rotundă și cu mintean cu găietane, ședea un haiduc cu sabie și în scurtă cusută cu galoane. Subprefectul Dobokay Ákos era un bărbat în floarea vîrstei, îndesat și bine legat. Pe pieptul lui bombat jacheta simplă, cenușie, stătea ca turnată. Purta pelerină din mătase cenușie și pălărie moale, din panglica căreia ieșea la iveală o mică pană perlată de rață sălbatică. La stînga lui se afla pretorul, în jachetă, iar pe strapontina din față, de asemenea în jachetă, secretarul prefecturii, cu o servietă subsuoară.

În dreptul primăriei, subprefectul opri trăsura cu un gest. Csorba se descoperi emoționat și, strîngînd în mîna stîngă mănușile-i albe, porni grăbit spre caleașcă. Făcu

o plecăciune adîncă și îl salută pe înaltul oaspe cu glasul gîtuit de solemnitatea clipei :

— Bine-ai venit, măria ta !

Subprefectul întoarse fără grabă către el fața sa încadrată de barbă și își ridică pălăria cu o politețe ireproșabilă. Deasupra buzelor frumoase, pline de bărbăție, avea o mustață îngrijită, ochii lui albaștri erau mai curînd prietenoși, însă solemnitatea momentului și grija de a nu părea prea amical le împrumutaseră o severitate oficială. Privirile îi alunecară de la notar la pretor, de parcă i-ar fi dat cuvîntul.

Szombory Dénes privi glacial peste capul notarului, ca și cînd niciodată nu s-ar fi tutuit cu el, și glasul lui sună aproape tăios cînd răspunse :

— Bună ziua ! Unde e primarul ?

În timiditatea sa, primarul nu se încumetase decît pînă la poartă, de unde privea cu evlavie la înaltul demnitar. Numai ministrul era mai înalt în grad decît subprefectul, însă miniștrii erau invizibili, ca bunul Dumnezeu. În schimb, subprefectul era locțiitorul lui vizibil și pămîntean, în fața căruia pînă și pretorul tremura, cu toate că el era omul cel mai puternic în toată prețura. Cînd auzi că pretorul întreabă de el, porni în fugă, scoțînd gemete scurte, către caleașcă, unde luă poziție de dreptși și încremeni asemenea unui țăruș.

Subprefectul încrunță cu severitate din sprîncenele-i arcuite, apoi întoarse fața și nu-și mai luă nici o clipă ochii de la un punct imaginar, pe care și-l alesese în direcția diametral opusă de locul unde se afla delinquentul.

— Primarule — vorbi el pe glasul-i măsurat și sonor —, în capătul satului se află un pod cu grinda ruptă, caii mei erau cît p-aci să intre în hîrtoapa lui. Mîine, pe vremea asta, mă întorc, dacă pînă atunci podul nu va fi dres, te destitui !

Se întoarse pe neașteptate către notar și continuă pe un ton amical :

— Domnule notar, ce ai de spus despre situația generală din comună ?

— Măria ta — se bîlbîi Csorba, pe care alternarea aceasta ritmică de severitate și bunăvoință îl amețise

de-a binelea —, de cînd cu arestarea vinovaților, nu s-au mai întîmplat fapte asemănătoare, ordinea și liniștea sînt desăvîrșite.

Subprefectul încuviință din cap, apoi întrebă îngîndurat :

— Care e cauza specială că Șieul a fost cuibul principal al agitațiilor ?

De încurcat ce era, Csorba făcu fețe-fețe, dar se stăpîni și răspunse :

— Măria ta, jandarmii urmăresc pe un pălmaș invalid, de fel din sat, cu numele de Blendea. S-a aflat, în timpul anchetei și din mărturiile culese, că el a fost cel care a instigat poporul și mîna lui se află în cele mai multe spargerii. De cînd nu mai e în sat, ordinea a fost restabilită.

— Domnule notar ! — interveni cu o severitate glacială pretorul. De ce nu mi-ai raportat din bună vreme uneltirile acestui om ?

— Domnule pretor — se bîlbîi plouat notarul și își dădu precis seama că pretorul se răzbună din pricina tutuiei memorabile —, uneltirile lui Blendea au ieșit la iveală abia în cursul cercetărilor, multă vreme a fost socotit doar un smintit agitat, căruia tocmai din pricina smintelii și a invalidității sale i s-au iertat multe...

— Așadar, acest Blendea e vinovatul, făcu dus pe gînduri subprefectul, repetînd în sine sa instinctiv numele românesc, care, în adîncul sufletului, îi deșteptase un sentiment nou și plin de teamă. Avea senzația de parcă îndărătul numelui ar fi fulgerat o lumină îndepărtată și că, dacă s-ar fi îndreptat cu rațiunea către această lumină, ar fi putut să facă niște descoperiri surprinzătoare. Dacă trăsătura principală a dispoziției și caracterului său n-ar fi fost optimismul seniorial și gîndirea superficială, cu siguranță că n-ar fi scăpat prilejul, dar așa se debarasă fără vreo îngrijorare de îndemnul stingheritor. Îl expedie cu un singur gest pe primar, îl chemă mai aproape pe Csorba și îi spuse confidențial :

— Domnule notar, spune-i învățătorului ortodox să înceteze să mai cumpere pămînt, fiindcă altfel va avea de-a face cu noi.

Își ridică politicoș pălăria și îi făcu semn vizitiului. Biciul pocni și caleașca se urni cu un zgomot moale.

— Cum stau lucrurile cu podul ăla ? — răcni notarul cu fața schimonosită. Ce înseamnă delăsarea asta, primarule ?

— Păi, îl dregem, se scuză speriat primarul.

Notarul intră amărît în cancelarie, își azvîrli pălăria și mănușile pe birou și se trînti pe scaunul său. Gîndurile îi umblau la severitatea glacială a pretorului, apoi se gîndi la raportul său, la mulțimea de date elocvente din cadastru, pe care le culesese cu atîta osteneală, și inima i se strînse de amărăciune. Domnul subprefect rezolvase al naibii de scurt chestia aceasta importantă.

Ușa se deschise și în prag se ivi, cu o expresie de reproș pe față, notărășița ; aroma ficatului de gîscă prăjit gîdila batjocoritor nările notarului.

XVI

Nici n-apucase să dea uitării eșecul suferit, că un nou necaz se abătu peste notar. Circula de mai multe săptămîni zvonul că se vor face rechiziții masive de vite, cum nu se mai pomeniseră niciodată încă de la izbucnirea războiului. Nu mulți îi dădeau crezare, deoarece toată lumea vorbea în șoaptă despre sfîrșitul apropiat al războiului după înfrîngerea sîrbului, a rusului, a italianului și-a românului ; la ce bun atîtea vite, odată ce războiul se va isprăvi cît de curînd ?

Mare fu spaima cînd, după trei zile de la inspecția subprefectului, sosi și severul ordin de rechiziții. Țăranii mai puțin înstăriți își vînduseră vitele încă din primii ani de război, așa că ordinul nu-i atîngea de astă dată decît pe chiaburii și pe fruntașii satului. Lucrul era destul de neplăcut pentru notar fiindcă, dacă pe cei săraci nu era obligat să-i întrebe, chiaburii și domnii se găseau bine înfipti în șa, astfel că știau să se apere pînă-n pinzele albe. Își bătu capul zile în șir ca să afle o soluție oarecare ; spre a o putea impune, invită pe fruntașii satului la o consfătuire. Primiră invitația

notarului vechilul, preotul reformat, Magyarosán, badea Ferus, badea Béni și alți câțiva țărani cu stare. Intrară unul câte unul în cancelarie, cu fața exprimând încăpăținare și ofensă. Reprezentantii autorității și invitații se instalară pe băncile cancelariei; după felul cum se grupară se prevedea reacția lor solidară împotriva viclesugurilor domnești. Pufăiau sumbru din lulele, scui-pau și, în mintenele lor negre, păreau membrii unui parlament rustic, deciși să respingă votarea subsidiilor cuvenite suveranului.

Notărășița bătrână urcă cu pași tîrșiți scara primăriei, la brațul fiicei sale. Soția lui Csorba o conduse îndată în sufragerie, îi oferî un jîlt și îi înfășură picioarele într-un pled, fiindcă bătrînei îi era frig de îndată ce nu se afla acasă, la gura sobei. Valéria și notărășița se sărutară și se așezară pe divan la vorbă.

Veni și Albu, învățătorul român, căruia notarul îi rezervase o surpriză neplăcută. Petru Albu era un omuleț sfijit, sleit de muncă, cu greu îți venea să crezi că, în mai puțin de un deceniu, ajunsese al treilea proprietar de pămînt din sat. Cei din neamul lui îl invidiau pentru norocul ce dăduse peste el, ungurii îl urau pentru că izbutise să devină moșier. Sub hainele prost croite, din stofă ieftină, purta o cămașă simplă de ațică, cravată nu-și lega nici în ocaziile mai deosebite. Fața măslinie și tăbăcită, bărbia puternică, încăpățînată trădau o îndărătnicie și o perseverență țărănească, din care pricină fusese poreclit în sat „Rumegătoru“. Dincolo de înfățișarea lui îndărătnică se ascundea însă o oboseală nemărginită. Truda de un deceniu, lipsurile, grijile acaparării de pămînt îi măcinaseră nervii.

Învățătoarea îl trimisese în locul ei pe ajutorul ei. („Du-te, dragă, du-te dumneata, fiindcă ești bărbat și te pricepi mai bine decît mine, bărbatu-meu, săracu‘, zicea mereu că nu-s bună de nimic, pe urmă am atîtea pe cap, dragă, trebuie să desfac vreo douăzeci de compoturi, le-a prins pe toate mucegaiul, deși le-am presărat cu salicilat, nu fac prafurile astea nici cît o ceapă degerată, deunăzi am presărat praf verde împotriva gîndacilor în bucătărie, însă n-au murit de el, ci mai tare s-au înmulțit, ieri mi-a căzut unul în laptele fiert, l-am

aruncat, ce era să fac ?”) Ajutorul de învățător era un tânăr înalt și subțire, în vîrstă de optsprezece ani, oleacă stîngaci, ca un adolescent crescut prea repede. Avea o față plăcută și fină, dar acoperită de acnee. Se îmbrăca cu o eleganță ostentativă. Purta ghetе de lac cu nasturi, își pusese peste ei galoși împotriva noroiului din uliță, în jurul gulerului scrobît înfășurase o cravată la modă. Domnii din sat îl socoteau un țaфandache, și învățătoarea povestise tuturor că, dimineața, pierde chiar și o jumătate de ceas cu legatul cravatei. Știrea iscase dezaprobare în rîndurile bărbaților, care arborau moravuri spartane și simplitate, purtînd cu toții cravate de-a gata și osîndînd gusturile mai rafinate de oraș, ca fiind degenerate și feminine.

— Poftim în sufragerie, domnule învățător — îl întîmpină notărășița pe tânăr, și dinții ei îngălbeniți de nicotină luciră într-un zîmbet larg al buzelor ei bărbătești —, ține-i de urît puțin domnișoarei Vali, o fată bună și serioasă ca dînsa și-ar trebui și dumitale. Am oleacă de sarmale, dau fuga pînă la bucătărie ca nu cumva să se ardă. Înainte însă nu-mi oferi o țigară ?

— La dispoziția dumneavoastră, stimată doamnă, răspunse tînărul cu o grabă politicoasă și își deschise cu un declic tabachera.

Spre marea indignare a satului, notărășița era fumătoare și slobozea pe nări rotocoale albastre întocmai ca bărbații.

Sosi și preotul reformat, odată cu vechilul. Preotul își scoase pelerina și, ciupindu-și mustața, făcu în felul său bursucat, neîncrezător :

— După cîte îmi pot da seama, s-a întrunit sfatul satului !

Își aprinse pipa și, rezemîndu-se în baston, se așeză pe bancă, lîngă primar.

— Poftim în casă, dragă părinte, îl invită notărășița.

— Mulțumesc, notărășiță dragă — se scuza îmbufnat preotul —, locul meu este în mijlocul poporului, nu-i așa, bade Ferus ? Noi sîntem poporul, dincolo în casă se află magnații.

Vechilul venise cu o nua în mână și, fără a-i saluta pe chiaburi, păși de-a dreptul pe pragul sufrageriei, de unde se răsti la domni :

— Se pregătește o mare porcărie, de asta am venit cu nua, ca să am cu ce vă cotozgi !

Fetița mai mare a notarului, o adolescentă brunetă, cu ochi negri, plimba cu privirile pironite tava pe care se aflau păhărelele umplute cu rachiu de prune.

— Să fii sănătoasă, domnișorucă ! — ridică paharul în sănătatea ei badea Ferus și dădu rachiul pe gît dintr-o înghițitură. Așeză păhărelul pe tavă, cu un plescăit de limbă, și își șterse mustața cu mîneca de la cămașă.

— Să-i dea Dumnezeu micuței Arika cît de curînd un logodnic de treabă, se legă sumbru de fetiță preotul, golindu-și și el, cu poftă, paharul.

— Ar fi cam devreme, răspunse îmbujorată fetița și ieși în fugă din cancelarie.

Notarul scoase din buzunar o notiță, cîtva timp o buchisi în tăcere, apoi își încrunță cu un aer oficial sprîncenele stufoase și se opri în pragul sufrageriei, ca să le poată vorbi în același timp domnilor și țăranilor :

— Ne-am întrunit azi aici ca să ne înțelegem prietenește într-o chestiune, pe care ar trebui altfel s-o rezolv oficial, însă mi-am spus că e mai bine ca toți să-și spună părerea și să găsim împreună o rezolvare. Patria noastră și aliata ei glorioasă, Germania, se pregătesc să mai facă o ultimă efortare mare în interesul păcii și al victoriei finale, de asta sînt silite să apeleze într-o măsură mult mai mare ca pînă acum la spiritul de sacrificiu și la patriotismul cetățenilor.

Preotul îi făcu semn cu cotul lui badea Ferus, remarcînd cu jumătate de gură :

— Vorbește ca din carte, ar fi fost un bun preot. Apoi șopti la urechea lui Ferus : Se înțelege, preot român.

— Încă un pahar, apoi nu-mi pasă, n-ai decît să continui ! — interveni cu glasul ridicat Sebesi, care era mereu gata de gilceavă de cîte ori notarul avea un rol, astfel că nici de astă dată nu se putuse împiedica să nu taie aripile avîntului oficial al concurentului său.

Tava se plimbă din nou de jur-împrejur, încît notarul nu apucă să vorbească timp de mai multe minute. În atmosfera îmbîcsită de fumul tutunului din cancelarie se înstăpîni iar clinchetul paharelor ciocnite, şuierăturile menite să răcorească gîtlejurile arse de alcool şi plescăiturile de satisfacţie.

— Îi rog, aşadar, pe domnii şi pe doamnele aici de faţă, ca fiecare să-şi spună propunerea, sugestia, spre a putea satisface cota de vite de tăiere cu care a fost impus satul nostru. Nu fac o taină din faptul că această cotă este mult mai mare decît se obişnuia pînă acum, iar preţul de rechiziţie pe care îl plăteşte vistieria mult mai redus decît preţul pieţii, dar să ne gîndim cu toţii la patrie, şi aici citez ordinul domnului ministru — notarul ridică solemn glasul, ca preotul cînd dă citire evangheliei — : „Este vorba de preţul victoriei finale şi al păcii, încît nu mă îndoiesc că atît cetăţenii, cît şi oficialităţile vor face totul spre a putea pune fără întîrziere la dispoziţia eroiceii noastre armate mijloacele materiale necesare ofensivei noastre glorioase“.

Sebesi ardea de nerăbdarea de a prelua cuvîntul de la notar şi, de neastîmpăr, şedea pe divan stacojiu la faţă. Se ridică de pe el cu o mişcare violentă şi îşi încruciaşa cu trufie mîinile la spate.

— Jos pălăria, minte se găseşte berechet, mie să nu-mi spună nimeni că are numai minte, fiindcă ce foloseşte mintea dacă, la timpul său, în adolescenţă, cînd are răgaz, nu se deprinde cu cartea ! Pe urmă poate exista om cu mintea aşa de bună încît, fără să fi învăţat vreodată, ştie cu toate acestea tot ce se poate, dar dacă patria are nevoie, atunci se cheamă că îţi ţii gura, şi eu, şi tu, poţi fi deştept, poţi fi prost, bogat, sărac, reformat, ortodox, tot una-i, trebuie să dai creîţarii, cu toate că ar fi tare bine să poţi cumpăra băuturică la evreu ! Vă rog să mă ascultaţi : domeniul dă o duzină de vaci, dau şi eu una, dacă părintelui îi pare rău de bivollii săi, dă un porc.

— Pe naiba ! Că doar nu-i îngraş pe seama statului ! — interveni cu un mîrîit pătimaş preotul.

— Daţi-mi, vă rog, ascultare ! Nu despre asta e vorba ! — răcni stacojiu Sebesi. Notărăşiţa dă o vacă sau

ce are, învățătoarea dă, să zicem, un bou, primarul un bou slăbănog sau, să zicem, un vițel, fiecare gospodar câte-un bou slab sau, dacă este cazul, câte-un cal.

Primarul își răsuci mustața și își întoarse cu hotărîre fața stacojie către vechil :

— Bine se mai pricepe domnul administrator ce să dea, curtea dă vaci, notărășița vacă, domnul părinte porc, fiindcă îi pare rău de bivoli, eu însă să dau un bou, badea Ferus la fel, Magyarosán așijderea, gospodarii tot boi să dea sau cai — din omul mărunt și dolofan izbucni indignarea, încît striga cu aprindere —, cu cîtă iscusință ați născocit ca domnii să dea cu toții vaci, iar gospodarii boi !

Chiaburii se priviră încruntați și neîncrederea lor aproape materializată se răspîndi, apăsătoare, în aerul plin de fum. Învățătorul clătină și el aprobator din cap, în timp ce fălcile prinseră să-i macine a minie.

Notarul găsi că părțile interesate nu-și făcuseră încă o idee destul de clară asupra pretențiilor statului :

— Să nu ne amăgim, oameni buni, patria ne pretinde de astă dată jertfe mult mai mari, e vorba de patruzeci de capete de vite, pot fi cîtiva cai, dar grosul sînt vite cornute, o vită poate fi răscumpărată prin doi porci mari.

Oamenii răbufniră de astă dată îngroziți, toți începură să vorbească deodată, încercînd să se supraliciteze. Într-un tîrziu, glasul lui badea Ferus puse stăpînire pe zarva iscată :

— Nu ducem noi lipsă de patriotism, am doi băieți pe front, am semnat împrumutul de război, însă trebuie să arăt că statul își face singur rău dacă rechiziționează toate vitele. De ce-a rămas atîta ogor nelucrat ? Fiindcă oamenii se tem de rechiziție și mai bine își vînd vitele. Iar cine n-are vite nu poate ara, pămîntul îi rămîne nelucrat, se acoperă de buruiănă, iar asta este o pagubă a statului, fiindcă nu vor fi destule grîne pe care să le rechiziționeze.

Csorba n-ar fi vrut să se afle despre el că, în calitatea sa oficială, tolerează criticarea ordonanțelor guvernamentale, astfel încît întrerupse energic discuția :

— Noi nu avem căderea de a hotărî dacă ordonanța ministerială este justă sau ba, pentru așa ceva sîntem cu toții prea neînsemnați, și eu n-am să tolerez una ca asta în nici o împrejurare. Ordinul este ordin, trebuie să-l executăm fie că ne convine, fie că nu, altfel vom avea neplăceri cu autoritățile.

— Vorbești cu ușurință ! — bufni preotul către el —, pe tine nu te privește rechiziția, fiindcă tu n-ai nimic.

Pînă acum, badea Béni tăcuse, cu o expresie acră pe față, de astă dată însă amărăciunea irupse și dintr-însul. Prinse să se văicărească îndelung, pe un ton bizar, şuierător și monoton :

— Numai gospodarii, de fiecare dată numai gospodarii, și cînd se rechiziționează grîne, și cînd se rechiziționează vite, se-nțelege că aceia care n-au vite nu suferă pagubă ! Ne belesc doar pe noi, de ce nu rechiziționează domnii și de la alt popor, care n-are vite, dar are în schimb oi, capre, păsări, porci ! Rechiziționați și de la ăștia, să-și ducă ce au la tîrg, să le vîndă, să cumpere cu prețul lor vite, ca să nu tragă de fiecare dată doar gospodarii ponosul !

Preotul interveni aprobator :

— Are dreptate bătrînul Béni ! Să contribuie și oamenii de felul lui Szabados Marci, Vári Jóska sau, ca să nu mă duc prea departe, Öregdi, cantorul meu, care deunăzi a luat în arendă în jumătate pămîntul eclesiei din Stariște.

Badea Ferus îi făcu semn cu cotul preotului, ca să-l întrebe clătînînd din cap :

— Păi de ce-ai dat, părinte, în jumătate bunătatea aia de pămînt ? Eu nu l-aș da nici în a treia parte, nu-i trebuie decît oleacă de jilăveală, puțină ploică, și plugul intră în el ca în unt !

Preotul își întoarse iritat capul :

— Ce știu eu, poate mi-a luat Dumnezeu mințile !

— Iaca sarmalele ! — strigă cu amabilitate notăreșă, intrînd cu oala aburîndă în sufragerie.

Fetele puseseră de masă din timp, zăgănitul farfuriilor și al tacîmurilor îmblînzi într-o oarecare măsură dispoziția întunecată. Glasul chemînd la masă al amfitrioanei situă deocamdată pe al doilea plan orice alte

gînduri, și oaspeții se apucară să înfulece sarmalele aburinde. De dragul mîncării, pînă și preotul intră în sufragerie. Gospodarii primiră farfurie, lingură, un codru de pîine, după care notărășița umplu fiecareia farfuria, însă sarma nu ajunsese decît una pe cap de om, altminteri domnii dinlăuntru n-ar mai fi mîncat cîte două.

— Ce bună palincă, lăudat să-i fie cazanul ! — zise preotul, ștergîndu-și grijuliu mustața cu șervetul de masă și, în timp ce trebăluia cu el în dreptul gurii, fața lui mereu bosumflată și severă se însenină într-un zîmbet malițios. Asta îmi aduce aminte că, mergînd de Paști la groful din Belind, ca să-i urez sărbători fericite împreună cu alți cîțiva, la doi sau trei din ei li s-a urcat așa de tare șlibovița la cap, încît, în drum spre casă, nu s-au încumetat să treacă peste puntea iazului morii ; ce puteau să facă altceva, decît să se lase în patru labe și să treacă puntea ca moimele. Culmea a fost că, după ce trecură iazul, nici unul n-a mai vrut să se ridice în picioare, așa că și-au urmat drumul în patru labe, în timp ce noi era să murim de rîs, nu alta.

Povestirea preotului fu răsplătită cu risete zgomoatoase. Pe vechil îl încercă de asemenea mîncărimea de limbă ; în timp ce-și golea paharul, mintea îi umbla la o poznă, fiindcă Valeria, care mîncă șuncă la o masă retrasă împreună cu notărășița, interveni îmbujorîndu-se la față :

— Vai, să nu cumva să-ncepi iar cu ale dumitale !

— Să n-o puneți în încurcătură pe Valicica mea — făcu notărășița către bărbați și își arătă, într-un zîmbet galeș, dinții gălbejiți —, nici dumneata, dragă doamnă notar, nu guști din sarmalele mele ? Nu te lăsa îmbiată, servește-te, fiindcă nu mai am decît niște pogăci cu jumări, le-am făcut doar ca bărbaților să le alunece mai ușor băutura.

Bătrîna refuză cu o mișcare a capului și, luptîndu-se cu tusea ei cronică, culese din poală firimiturile de pîine, așezîndu-le pe farfurie.

După turtele cu jumări, băutura alunecă într-adevăr cum nu se poate mai bine și, în curînd, se iscă o atmosferă atît de împăciuitoare, încît notarul socoti că sosise momentul potrivit spre a relua discuțiile. Se postă în

prag, cu o mină solemnă, și aruncă o privire în notițele sale :

— Aprob și eu obiecțiunile și rezervele ce s-au rostit, întrebarea e doar cum să găsim o soluție care să țină seama de obiecțiunile acestea. E vorba de o sarcină pe care doar câțiva din noi n-o putem lua asupra noastră. Au dreptate domnul părinte și badea Béni, de ce să nu contribuie și cei ce n-au vite ? Eu propun ca primăria să facă un împrumut la bancă și, din banii ăștia, să plătim oamenilor diferența dintre prețul de rechiziție și prețul pieții. Pentru vitele rechiziționate fiecare proprietar va putea să primească prețul întreg, încît nimeni n-are de ce să se împotrivească, odată ce muncile agricole mai importante s-au isprăvit. Cît privește împrumutul luat îl transformăm în impozit comunal, așa că toată lumea, fie gospodar, fie neavut, va trebui să-l plătească.

Vechilul, a cărui minte prindea la repezeală cînd era vorba de propriul său folos, întrezări îndată valoarea propunerii notarului și ea îl cuceri în așa măsură, încît schimbă pe neașteptate adversitatea sa permanentă și prinse să-l copleșească pe notar cu laude :

— În sfîrșit, o vorbă înțeleaptă ! Nu există în toată plasa om mai deștept ca notarul nostru ! Și nu numai în toată plasa ! — răcni polemizînd cu sine însuși. În întreg județul ! Așa cum îl vedeți, sărăntoc și pricăjit, l-ar putea numi subprefect, și nu s-ar face de rușine cu dînsul ; nu zic, n-are straie de demnitar — vechilul făcu un gest de dispreț și rîse cu complicitate —, dar fac prinsoare că, la instalare, ar îmbrăca un mintean unguresc cu găietane, de culoarea vișinilor, și o cămașă așa de înflorată cu cusături, încît noi ăștia, din sat, am căska ochii de uimire.

Preotul își ciupea dus pe gînduri mustața și găsea că propunerea notarului l-ar putea scăpa, în schimbul unui preț bun, de unul din bivoli lui care trăgea rău la jug :

— Notarul spune ceva. În felul ăsta, nu mai am nimic împotrivă, să-mi ducă bivolul, propun doar ca pentru vite comuna să plătească un preț mai ridicat decît

prețul pieții, fiindcă vor veni muncile de toamnă, prețul vitelor are să crească, iar cel de la care s-a rechiziționat, va trebui să-și cumpere la toamnă altă vită.

Țăranii tăceau pufăind cu îndărătnicie din lulele. Cum nu prea înțelegeau propunerea, neîncrederea lor spori și mai mult. Împrumutul bancar nu le suna plăcut la ureche, despre noi taxe comunale nici nu voiau să audă, dar și mai suspect era faptul că domnii aprobau cu toții proiectul.

— Cum ? Nu vă place ? — strigă vechilul. Unde găsiți o judecată mai dreaptă ? Pentru vitele rechiziționate primim prețul din toamnă, iar împrumutul îl plătește satul.

— E foarte deștept născocit totul, n-avem nimic de zis — rezumă badea Ferus rezerva găzdoilor —, numai taxa asta nu ne prea place, fiindcă să vedem ce câștigăm dacă va trebui să plătim în dare ceea ce primim pentru vite ? Și de ce să ne amestecăm în treaba asta cu banca ? Eu unul nu iscălesc nimic, mai bine nu mai sînt jurat.

— Rău te gîndești, bade Ferus — interveni nerăbdător preotul —, darea n-o plătim zece sau douăzeci, ci o plătește întreg satul, fiecare cap de familie, cît poate să fie partea dumitale din asta ? Pe urmă, nu dumneata trebuie să iscălești pentru împrumut.

— Pricep, pricep — se încăpățîină badea Ferus —, însă nu este drept ca acela de la care se rechiziționează să mai plătească și dare ! Cel de la care s-a rechiziționat o dată este destul de oropsit, să nu mai fie amărit cu taxe, sau dacă trebuie să plătească, măcar să i se dea pentru vită un preț din care să-și poată plăti și taxele.

În timp ce vechilul și preotul încercau să dezarmeze împotrivirea țăranilor, notarul îl chemă de o parte pe învățător și îi aduse la cunoștință, cu menajamente, avertismentul subprefectului. Obrajii surpați ai lui Petru Albu păliră și căută să se dezvinovățească într-o ungu-rească stricăță :

— Sînt om cinstit, trăiesc din munca mîinilor mele, îmi trag de la gură și trag de la gura familiei mele ca să am la bătrînețe. Oare nu sînt și eu om la fel ca ceilalți ? Nu plătesc dare ? N-am semnat împrumut de răz-

boi ? Băiatul meu nu e sub drapel ? Să vedem cine a semnat pentru stat patru mii de coroane ? Fiul meu e plutonier, tunică lui e plină de decorații ! Numai fiindcă sînt român ? — strigă cu glasul tremurînd de mînie și, de pornit ce era, fălcile îi umblau înspăimîntător. Fiindcă sînt român nu mi se dă voie să cumpăr pămînt ? Evreul are voie, eu însă ba ?

Notarul îl calmă speriat :

— Nu te enerva, domnule Albu, s-ar putea să-ți faci rău. M-ai înțeles greșit ! Lucrurile nu mai merg acum la fel ca în timp de pace !

Cuvintele notarului avură efectul untdelemnului turnat pe foc :

— Nu mi-am furat averea ! Am mîncat treizeci de ani varză și mălai nedat prin sită, lucrînd cît trei, ca o vită ! Cine muncește ca mine dobîndește cîte ceva, fie ungur, fie român. Eu sînt român, însă mie autoritățile să-mi dea pace, fiindcă sînt cinstit și sînt muncitor !

Preotul și vechilul îl priveau cu ochi dogorîtori pe învățător. Îl urau nu numai din pricina acaparărilor sale de pămînt, ci și cu instinctul firilor calculate și crude. Albu era numai nerv și inteligență, se ridicase la situația de învățător și moșier cu prețul unor mari eforturi fizice și spirituale. Numai că munca și stăruința de trei decenii îi măcinaseră sănătatea. Înzeestrările sale se prefăcuseră în boală și, sub această formă, domnii îl urau și mai cumplit.

Zarva mare fu auzită și de oamenii care pîndeau din vecini. O duzină de țărani mai nevoiași, care aveau cîte o vacă sau un bou, fiind astfel și ei interesați în ceea ce se discuta, se adunaseră pe maidanul de lîngă notariat, unde așteptau cu nerăbdare decizia. Fumau nervoși tutunul prost amestecat cu frunză de nuc și, de cîte ori răzbătea pînă la ei un cuvînt rostit mai tare, strigau către lelea Anica, care spăla în tîrnaț :

— Tu, Anică, de ce se sfădesc ?

— Împart boi, și sînt și din cei la care nu le trăbă
— răspunse bătrîna.

— Ești bolîndă, tu, Anică !

Intr-un amurg de vară, un bărbat cu tîmple cărunte și cu aspect de orășean coborî din tren la Borzești. Cizmele, pantalonii de călărie, scurta de vîntor, pălăria cu pană de rață lîngă panglică erau așa de mototolite, încît un om care se respectă le-ar fi dat mai întîi la călcat și numai după asta le-ar fi îmbrăcat. Se vedea cît colo că hainele acestea zăcuseră ani la rînd, legate ghem, într-o magazie militară. Fața necunoscutului era boțită și ea, în același timp lividă, de parcă n-ar fi dat ochii cu lumina soarelui multă vreme. Tîra după sine un cufăr tocit, iar pălăria și-o înfundase pe ochi. Teama nu-i era însă întemeiată, odată ce nimeni nu-l recunoscuse și nici nu-i dădea vreo atenție. Sătenii adunați la gară voiau să vadă dacă nu s-a mai întors vreunul de-ai lor din prizonierat, încît pe oamenii cu haine orășenești nu-i mai băgau în seamă.

Necunoscutul, care arăta așa de jalnic, privi iritat în preajmă, de parcă și-ar fi căutat trăsura sau i-ar fi fost frică să nu întîlnească pe cineva de-un rang cu el, apoi apucă vîrtos cufărul și-o porni înspre Șieu.

Cînd, în hotarul comunei, de pe ogoare se iviră oamenii ce se întorceau de la lucru, necunoscutul își ridică grijuliu gulerul, săltă cufărul pe umăr, spre a-și acoperi cu el fața și, rezemîndu-se în bastonu-i cu mîner, o coti grăbit pe drumul peste care umbrele începeau să se lungească. Țăranii își dădură coate și se întrebă în tăcere. Unul din ei îl recunoscuse pe străin dintr-o privire :

— Da' scurtă ținere de minte aveți, fîrtaților ! Asta-i Pethe Gergely, „prăpăditul“, l-am recunoscut după pana de rață de la pălărie, numai c-a îmbătrînit al naibii !

— Vai, bietu' domnișor ! — exclamă cu însuflețire o femeie. Cum i-o mai albit păru' și cum s-o năruit, săracu' că era om fain pe vremuri !

— Asta a fost pe cînd erai și tu încă acătării, te mai furișai din cînd în cînd la dînsul, îmbleteați laolaltă pe arie grînele altora, ehei, că mulți te-au văzut, nu-

mai bărbatu-tău nu, fie-i țărîna ușoară, suferea de orbire și era tare de cap.

— Moșu-to suferea de orbire și era tare de cap tău nemsugu' tău ! Cine iese la arie, mai treacă, tu ai însă un frate nărod, despre care tot satu știe că se drăgostește cu capra și îi duce nutrețul cum duc alții flori ibovnicii lor !

Țăranul făcut în acest fel de rușine amuți, încît cuvîntul îl preluă un altul mai serios :

— Că mare petrecăreț și om de nimic a fost domnișorul Gergely toată viața ! Mai trăia doamna bătrînă, eram rîndaș la ei, domnișorul să fi fost de-un deget, însă de pe atunci le apuca pe slujnice de dos și tropăia ca un apucat dacă nu-i dădeau să beie răchie. Abia răsări olecuță, că doamna nu mai fu chip să țină în casă o slujnicuță nici cît negrul sub unghie, deoarece domnișoru' o însămînța îndată. Odată era petrecere în grădină, îi ziceau țiganii din Dej de mama focului, veniseră domnișori și domnișoare chiar de la oraș, am văzut cu ochii mei, să-mi crape amîndoi dacă mint, cum domnișorul Gergely și-a șters ghetetele umplute de praf cu o hîrtie de cinci coroane.

— Nu te cred nici în ruptul capului, bade Mihai !
— exclamă îngrozită o femeie.

— Să-mi crape ochii mintenaș dacă te mint, știe și bătrînul Viorel Neica, fiindcă el era rîndașul de grajd la Pethe, amîndoi am cules hîrtia din colb, așa să-mi ajute Dumnezeu, să nu mai apuc ziua de mîine ! Chiar atunci s-a născut băiatu' meu mai mic, din banii ăia am făcut botezul, erau mulți bani pe vremea aceea cinci coroane !

Pînă să străbată satul cu povara cufărului pe umăr, Pethe Gergely năduși din greu. În zadar își sumecase gulerul, fiindcă i se părea că toți îl privesc și vorbesc numai de el. Abia se mai ținea pe picioare de oboseală, de foame și rușine. Lăsă cufărul jos, pe pajiștea năpădită de buruieni din grădină, se așeză lîngă el și, cu capul între genunchi, așteptă timp de cîteva minute ; scrișni din dinți de cîteva ori prin somn, apoi se trezi și, în mîină cu cufărul, se încumetă să se apropie de casă.

Auzi bolboroseala toropită a fratelui său, tont, care se transforma într-un măcăit plin de satisfacție de câte ori izbutea să crape dintr-o singură lovitură o buturugă mai groasă. Se pricepea să taie lemne, bietul Béla, era în stare să înmărunțească un codru întreg, numai să fi fost lăsat. Pethe își spionă îngrijorat fratele de după foișorul acoperit cu viță sălbatică. Nu se schimbaseră defel; avea aceeași față gălbejită, inexpresivă, părul sîrmos încărunțit, crescîndu-i de-a dreptul din frunte. Pethe simți o nevoie chinuitoare de a adulmeca aerul, spre a desluși mirosul acela de seu și de grajd pe care fratele său mai mic îl răspîndea de la distanță, odată ce nici cu bătaia, nici cu vorba bună nu putuse fi înduplecat vreodată să se spele. De câte ori, cît timp trăiseră, părinții așteptau oaspeți, Béla era închis de fiecare dată cu vizitiul în grajd. Cum se mai zăpăcise cînd o fată, aflată în vizită, îl zărise prin fereastra grajdului! O mințise că ar fi băiatul vizitiului, dar fata pufnise în rîs și îi spusese că știa de existența fratelui mai mic, așa că n-avea rost să mai nege! Gergely era încă abia un adolescent pe vremea aceea, dar ar fi fost în stare s-o sugrume pe fată.

Fratele tont se întoarse și îl zări pe Pethe. Fața lui, odinioară lipsită de expresie ca o mască, se schimonosi de astă dată de uimire, de furie și ură. Fratele întors așteptă, în surprinderea ce-l încerca aproape ținut locului, ca jocul înspăimîntător al simțămîntelor omenești să se potolească pe fața tontului. Ochii lui se umplură de lacrimi și exprimară cu o teribilă și primitivă sinceritate durerea pricinuită de întoarcerea fratelui său. Numai vorba îi era la fel de măcăită, ca odinioară:

— Badea Gergely!

În ușa bucătăriei se ivi o făptură zbîrlită și oacheșă, într-o rochie veche de mătase, cu umerii înfoiați, care stătea să crape pe trupul ei gras și vînjos. Pe cap purta o năframă roșie, murdară, buzele-i groase erau tumefiate de un sînge violet și, sub ochii mari, negri, se adînceau șanțuri vineții. Întreaga femeie era așa de cafenie și de violetă, încît părea că sîngele i se închegase. Pethe Gergely o cunoștea bine. Era Millya Boriska, o bătrînă și slută țigancă tîrfă. În urmă cu decenii, după

o noapte de chef, ciocănise, cu capul amețit de băutură, la ușa cocioabei lui moș Millya, unde, pe rogojina murdară de pe jos, sub o pătură urzită din cîrpe, o țigăncușă goală, abia trecută de vîrsta primei copilării, îi aștepta pe clienți. Fusesse mînat atunci numai de dorința cinică de a se cufunda în murdărie, odată ce maică-sa avea acasă doar slujnice curate și tinere care, la un singur semn al lui, se și furișau spre finul de după grajd, însă domnișorului îi trebuise cocioaba, rogojina murdară și jechoasa tîrfă țigancă. Între timp, Boriska crescuse și se îngrășase. Încă din ajunul războiului îi dăduse tîrcoale lui Béla. În absența lui, apoi, se întîlniseră.

Pethe își dădu seama că n-are să mai poată fi stăpîn absolut în casă. În felul său, Béla se însurase, și „căsătoria“ asta făcuse din el bărbat, ba, într-o anumită măsură, chiar o ființă inteligentă. Pe fața idiotului se ivi, cu o înfricoșătoare neghiobie, ideea — un nou chiriș al bietului lui creier — și Pethe o citi cu o frică amortitoare. Ar fi fost de ajuns să rostească un cuvînt necugetat, că toporul s-ar fi ridicat în pumnul gălbejit și vînjos, ca să-l spintece. Béla se făcuse bărbat, se deșteptase în el conștiința puterii ce-o avea în brațe și era hotărît să nu tolereze ca fericirea familială să-i fie turburată.

Pethe era așa de obosit și de frînt, încît, pentru moment, se împacă cu noua stare de lucruri. Întinse mîna către fratele său, îi strînse încheietura brațului care prindea toporul și, la această atingere, tontul nu se putu stăpîni, astfel că mugii jalnic și blîgii cîteva cuvinte îndurerate.

Rochia de mătase demodată trezi în Pethe bănuiala că însurăței puseseră stăpînire pe toată casa ! Oare mai există lacătul greu cu care zăvorîse ușa apartamentului înainte de mobilizare ? Intră în bucătărie și o îmbrînci brutal pe țigancă, care îi apucase rînjind mîna, vrînd să i-o sărute. Pe Pethe îl năpădiră sudorile de mînie. Zăvorul de oțel atîrna vertical pe rama ușii și, în colț, descoperi lacătul stîlcit. Intră în cameră și ceea ce văzu îl ameți de-a binelea. În marea sufragerie boltită nu mai exista nici o mobilă, numai vechile tablouri în rame negre atîrnau pe pereții masivi, acoperiți de praf. Po-

deaua era presărată cu paie și, de jur-împrejur, pereții erau atît de jilavi, de parcă s-ar fi îmbibat cu apă. Printre grămezile de paie se zăreau, ici și colo, grămăjoare sau cîrnăciori dați parcă cu var, împietriți ca niște stalactite. În aerul îmbîcsit al încăperii stăruia miros greu de ciine. Pethe se frecă la ochi în prima lui uimire, apoi privirile lui întîlniră desenele și inscripțiile de pe pereți : „Aici a fost infantristul ványa péter trăiască patria“ — „am avut o mîndră însă no mai am“. O mulțime de trivialități, după care urma o figură de ofițer pîntecos, în cizme cu pîteni, călare pe un cal semănînd a capră, iar dedesubt legenda : „Așa arată domnu colonel kaupe istván pe nevastă no lăsa cun călăreț că te pricopsește cun plod nătăfleț“.

Vitejii alungători de turci și domnii cu părul pudrat din vechile portrete în ulei îndurau resemnați pînzele dese de păianjen, fiindcă mulțumită lor nu mai erau nevoiți să vadă mizeria ce domnea în încăpere. Primul gînd al celui întors acasă fu să-și scoată pușca din cui, să coboare în sat și să-l împuște pe notar. Trecu scrișnind din dinți în odaia vecină, unde fuseseră îngrămădite clae peste grămadă mobilele aduse din sufragerie. Oboseala puse cu atîta putere stăpînire pe el, încît se trînti pe sofa îmbrăcat cum era, fără să-i pese de norii de praf pe care îi stîrni în jurul său. Continuă să scrișnească din dinți și, pe jumătate adormit, își imagină felul cum are să-l pedepsească pe notar. Îl va răpi în timpul nopții, îl va aduce la conac și îl va sili, cu pistolul încărcat, să culeagă cu cele zece unghii scîrna de ciine de pe jos. Pe urmă îl va dezbrăca la piele și îl va bate cu biciul pînă la sînge. În cele din urmă, fu învins de somn și dormi dus pînă a doua zi către amiază. Se trezi cu o senzație chinuitoare de foame. În timp ce dormea, cineva aerisise încăperea, încît aerul închis și greu se primenise. Ușa se deschise și, rînjindu-și dinții teferi și gălbui, intră în vîrfurile picioarelor țiganka, cu un blid aburind în mînă, pe care îl așează lîngă sofa, pe taburet. Blidul era curat și conținutul lui aburea aromat. Foamea îl învinse pe Pethe, astfel că mîncă totul pînă la ultima picătură. Fusesse o fiertură ciudată, gustoasă, densă, conținînd cartofi, fasole, morcovi și roșii,

alături de slănină, jumări și carne afumată. Pînă ce Pethe mîncă fiertura, țiganca trebălui prin odaie și, din cînd în cînd, savura cu un rîs chițait lăcomia cu care domnul înfuleca bucatele gătite de ea. Prin ușa pe jumătate deschisă trăgea cu ochiul fratele netot și, de gelozie, scotea gemete cornice.

După cîteva zile își făcu apariția bătrînul Millya, un țigan vîrstnic și zdrențaros, care se plînsese, cu o umilință plină de fățarnicie, că fiică-sa Boriska slujește de luni de zile la domnișorul tînăr, fără să primească vreo simbrie. Își dau ei bine seama că de la domnișorul cel tînăr n-au la ce să se aștepte — bătrînul țigan duse cu perfidie mîna la cap —, însă dacă și domnișorul mare are de gînd să o păstreze pe fată, atunci urmează să se învoiască pentru o simbrie cinstită. La început, Pethe se gîndi să-l alunge pe bătrînul tilhar cu biciul. De cînd se înapoiase, în casă furtul nu mai era liber, de asta era nevoie de „simbrie“. Pethe își dădu seama că, atîta timp cît țiganca se afla în casă, are să doarmă liniștit din partea fratelui său, dar de îndată ce o va alunga, se poate aștepta la ce-i mai rău. Conștiința și instinctele lui Béla se deșteptaseră, ar fi fost o faptă necugetată să-l lase fără o îndeletnicire. Îi promise așadar bătrînului Millya o simbrie oarecare, iar țiganca rămase în casă, dar Pethe nu se mai sluji de ea, ca să nu ațite gelozia fratelui său. De cîte ori Millya Boriska intra în odaia lui, sub pretextul că face curățenie sau altceva, Béla aștepta la ușă și, de furie, ochii i se bulbucau în orbite. Boriska folosea bucuroasă orice prilej, fiindcă ar fi vrut să se pună bine și cu „domnișorul cel mare“. Cînd apoi Pethe îi încredință Ioanei grija gospodăriei sale, cu obligația de a-i găti și spăla, Boriska se înapoie la Béla, luînd hotărîrea de a-l „face om“ și de a-și consolida în acest fel poziția în casa Pethe. Îl înduplecă ba cu vorba bună, ba cu amenințări ca, în fiecare dimineată, să se spele pînă la brîu. Îl freca chiar ea și îi săpunea trupul mare, mătăhălos și, cu toate că tontul avea groază de apă, își suporta resemnat soarta. Boriska strînse o întregă garderobă pentru „soțul“ său, avînd grijă să se primenească în fiecare duminică. Îi povestea cu îngîmfare nevastei lui Blendea că jumătate din casă, din pă-

mînt, mobilă, îmbrăcăminte, așadar din toate este a lor, fiindcă și domnișorul mai tînăr își are partea lui de moștenire.

Tontul se spăla, se scălda, se îmbrăca scîncind, dar odată ce isprăvea, îl puteai pune să prindă păsări de voios ce era. Se apuca, fredonînd o melodie șoadă, monotonă, de îndeletnicirea sa preferată, crăpatul lemnelor, și nu-și mai încăpea în piele de cîte ori i se lăuda sîrguința și iscusința. Țiganca vicleană gîndi una, și bună : bătu la poarta domnilor din sat, tocmindu-l pe Béla să le crape lemnele. Povestea tuturor mîhnită că acasă nu au ce să mănînce, trebuie ca și domnișorul să muncească, dacă nu vor să moară de foame, fiindcă de la „domnișorul cel mare“ n-au ce să aștepte. Din milă sau din curiozitate, mulți îl tocmiră pe tont, banii însă îi lua Boriska.

Pethe Gergely zăcea toată ziua în odaia sa, mistuit de gîndul nenorocului său. Ioana îi aducea în fiecare zi cîte o sticlă de rachiu de la evreu. Pînă seara, sticla se golea și Pethe adormea cu capul ca de plumb. De cîte ori adormea beat, visa adevărate accese de furie, spărgea și stîlcea tot ce-i încăpea în mîini prin somn, scrișnea din dinți, îl bătea pe fratele său și pe ibovnica acestuia pînă la sînge, îl bătea cu biciul pe notar, și visurile acestea sălbatice îi restabiliră întru cîtva echilibrul sufletesc. În clipele de luciditate însă jignirile îndurate se trezeau la o nouă viață și amintirile îl torturau mai amarnic decît clipele pe care le trăise aieva. Cînd, după degradare, fusese dus înapoi la închisoare, soldatul care îl escorta zărise în vîrfurile baionetei sale o pată murdară și, poate fără reavoință, ci doar din lipsa de omenie prilejuită de situație, își ștersese arma de mantaua deținutului. Pethe uitase filipica defăimătoare a procurorului militar, uitase și ceremonialul degradării, dar amintirea baionetei șterse de mantaua sa îl scotea de fiecare dată din sărite. Dacă, în astfel de momente, își aducea aminte de cîinii găzduiți la conac, punea mîna pe condei și îi scria notarului scrisori teribile, din care nu expediase însă nici una. Apoi, într-o seară, bătu la ușă Ioana și îi povesti indignată ce face țiganca din bietul domnișor Béla. Îl tocmește să taie lemne în sat și

își însușește banii primiți. Ieri, de pildă, săracul de el crăpa lemne la badea Ferus, la care jumătate din sat s-a strîns la poartă să vadă ce s-a ales din distinsa familie Pethe. Boșorogul, un om fără inimă, și-a bătut joc de tont, dîndu-i să mănînce din același blid cu rîndașul. Pethe Gergely se afla într-o fază atît de cronică a furiei sale oarbe, încît nici nu mai fu în stare să dea curs obișnuit accesului de minie provocat de noua rușine suferită. Nu mai scrișnea din dinți, nu proferă înjurături, nici n-o alungă pe femeie, ci se trînti pe sofa și izbucni în rîs.

Înapoierea lui Pethe și zvonurile confirmate o mîhniră profund pe domnișoara notar. După amiaza, „însoțită“ de rîndaș, se ducea în vizită la soția lui Csorba, acolo se lăsa să cadă pe divan, își vîra pumnul în gură și plîngea sfîșietor. Notărășița îi așeza pe frunte comprese cu apă rece și îi șoptea la ureche cuvinte consolatoare.

— Groaznic — suspina îndurerată fata, îngropîndu-și fața în mîini —, omul pe care îl socoteam erou și pe care l-am iubit, să săvîrșească o astfel de faptă ! Apuca crispată mîna prietenei sale și și-o lipea de sîn. De ce oare a fost eliberat un asemenea om, e în stare să ucidă și să prade și acasă !

Notărășița o privea cu gingășie și, între timp, curăța cu un cuțitaș de argint o pară. Tăia fructul curățat în felii și, fixîndu-le una cîte una în vîrfurile cuțitului, le întindea fetei. Valeria contenea cu plînsul și mîncă suspinînd. Deasupra creștetului ei, în colivie, sărea agitat canarul galben și, răsucindu-și căpșorul la dreapta și la stînga, privea cu lăcomie. Notărășița cuprinse cu prudență grumazul fetei, își apropie buzele de obrazul ei și o sărută cu teamă. Canarul prinse să bată înnebunit cu aripile gratiile coliviei. La auzul acestei agitații, Valeria întinse felia de pară din vîrfurile cuțitului, cu un surîs pierdut, și rosti ca prin vis :

— Numai voi doi.

Notărășița, care nu-și dezlipise încă buzele de pe obrazul prietenei sale, șopti răgușit :

— Așa sînt bărbații.

XVIII

După ce bărbatul ei se făcu nevăzut, Ioana avu parte de clipe grele. O reținură două zile la postul de jandarmi, deoarece era bănuită de complicitate. În celula femeilor se mai aflau, în afara ei, două surate : ibovnica lui Csipke-Slăbănogu și-o țigancă suspectă de tăinuire. În celula de alături erau închiși, claie peste grămadă, bărbații. Se auzeau prin perete convorbirile lor împes-tritate de injurături. Aruncau vina unii pe alții, astfel că se iscau certuri sălbatice, la auzul cărora jandarmul de pază bătea în ușă cu pumnii. De îndată ce-i trecu beția, vătășelul primăriei se porni pe-un plîns amar, blestemînd pe Vlad, pe Csipke, rachiul, din a căror pricină se vîrîse într-o treabă așa de murdară, deși el era om al legii.

— Mai bine-o ascultam pe nevastă-mea — se căina el printre sughițuri, pocăit de-a binelea. Îmi spunea mereu draga de ea, să nu mă înhait cu astfel de tîlhari zdrențaroși și mișei ! Bine-a zis cel ce-a zis că dacă te amesteci în tărițe, te mîncă porcii ! Mi-au mîncat cu adevărat omenia !

— Nu te căina prea tare din pricina celor săvîrșite, domnule ajutor de primare — îl consolă batjocoritor Csipke —, fiindcă tot au să-ți deie drumu', iar acasă te-așteaptă nevasta !

Strigătele lui Ieronim Vlad le acopereau pe ale celorlalți doi, de cîte ori repeta fără să-și pună frîu, că se recunoaște a fi tîlhar, i se cuvin pe drept cătușele, însă tîlharul cel mai mare-i Blendea, care a șters-o din bună vreme. Arestații conteniră deodată de a se mai certa între ei, ca să-l blesteme în cor pe Blendea. Ioana își ștergea lacrimile și asculta cu inima cît un purice înjurăturile cumplite ce însoțeau numele soțului ei. Fleoarța lui Csipke și țigancă dormeau amîndouă sforăind pe banca peste care se așternuse o rogojină. Rogojina mișuna de păduchi. Somnul o ocolea pe Ioana ; zăcea nemîșcată pe rogojină și privea țintă prin zăbrele bolta întunecată, pe-a cărei mătase scînteiau cu indiferență stelele. Oare pe unde s-o fi ascunzînd Blendea ? Stelele

care scăpărau pînă în adîncul celulei străluceau și deasupra creștetului lui, însă n-aveau nici o clipire de încurajare, își păzeau geloase taina atoeștiinței lor. O fi avînd un acoperiș sub care să se adăpostească sau, asemenea sălbătăciunilor hăituite, se adăpostește peste noapte prin hrubele pădurilor ? Cu piciorul lui șontorog o fi izbutit să-și piardă urma, sau au să-l prindă jandarmii ca să-l aducă la post, pus în lanțuri ? Cine știe, poate că are să aleagă mai bine moartea, decît robia, și trupul o să-i fie ciuruit de gloanțele jandarmilor. Știusese ea că asta are să fie sfîrșitul, odată ce se apucase de furat, însă nu-l putuse înfrunta pe omul ei îndărătnic, parcă diavolul i se vîrîse sub piele de cînd se înapoiase de pe front. Ce se va alege de copii dacă tatăl lor are să moară, iar mama lor deținută n-are să poată munci multă vreme ? Se pot duce să cerșească, numai să aibă de la cine și pînă cînd n-o să se sature satul de ei, după care vor fi duși la orfelinat și n-are să-i mai vadă niciodată. Își ștergea într-una lacrimile, în timp ce-și făcea cruce, rugîndu-se să se milostivească bunul Dumnezeu de bărbatul ei păcătos și să le poarte grija copiilor părăsiți. Către miezul nopții ațipi pe cîteva clipe, ca să se trezească de zarva pe care o făceau jandarmii, care aduseseră un nou deținut în celula bărbatilor. Auzi zornăitul cheilor și avu senzația sfîșietoare că deținutul abia vîrît în celulă e chiar bărbatul ei. Se ridică de pe bancă și, strigînd numele lui Blendea, prinse să bată cu pumnii în perete. Deținuții din vecini se treziră și din blestemele lor află că noul venit era un străin. Nu închise ochii toată noaptea, temîndu-se ca Blendea să nu fie adus în timp ce ea doarme, iar ea să n-aibă prilejul de a le atrage atenția jandarmilor că deținuții ceilalți îi poartă simbetete bărbatului său. În cursul nopții mai fură aduși doi deținuți noi și, de fiecare dată, Ioana îi trezi pe cei din celula vecină cu bătăile ei în perete, vrînd să afle cine sînt proaspeții veniți. Csipke îi strigă înfuriat că, dacă va auzi că pe vreunul îl belesc de viu, să știe că acela are să fie Blendea.

A doua zi, plutonierul o interogă din nou pe Ioana. Cu toate că i se adusese la cunoștință că nu e obligată

să depună mărturie împotriva soțului său, biata femeie povesti totul așa cum se petrecuse. Vorbi de spaima ei când aflate că Blendea otrăvise ciinii. Dumnezeu să-i ierte păcatele, un creștin nu săvârșește asemenea faptă, nu-i ia apărarea, i se cuvine înzecit temnița, însă nu mai era întreg la minte bietul de el, cit e ziulica de lungă umbla hai-hui de la un vecin la altul, dintr-o uliță în alta. Ioana își împreună îndurerată palmele și glasul ei suna jalnic, ca al unui personaj feminin biblic, Dumnezeu îi citește în inimă, n-a fost cu noroc ceea ce Blendea dobândise în acest fel, ea mîncase din carnea furată numai cînd nu mai avea ce să pună în gură, dar și atunci îi tihnise ca un dărab de amărăciune și, după fiecare înghițitură, își făcuse cruce, ca nu cumva să-i rămîină păcatul pe suflet.

Plutonierul o ascultă un timp, apoi i se făcu lehamite de atîta cucernicie și îi dădu drumul să se ducă acasă. Cît timp Ioana fu reținută la post, Ana, fata cea mai mare, nu se mai duse la lucru, ci rămase acasă să-i îngrijească pe cei mici. Nu se găsea în casă nici un strop de mălai, așa că laptele de capră fu băut gol. Nici întoarcerea mamei nu le prea îmbunătăți soarta. Nimeni nu voia să-i dea de lucru, uitîndu-se la ea ca la o ciumată. Simțea că ar împușca-o toți cu dragă inimă, ca pe căteaua unei fiare primejdioase. Badea Ferus, bătrînul cămătar, care își vindea grînele la oraș, cu prețuri de speculă și se îneca aproape în bani, ridică bîta asupra ei alungînd-o astfel din ograda sa. Se făcuse stacojiu la față de indignare, arătînd mut cu bîta ridicată, poarta, ca blestemele să izbucnească din gura lui abia după ce femeia ieși în drum. Nu avu mai mult noroc nici la badea Béni, nici la Magyarosán, nici la învățător, fiindcă toți o alungară strigînd același lucru : „n-avem nevoie de hoată nici pe degeaba“.

Încercă să ia un mic împrumut de pe la rudele ei, însă nu prea avu noroc, odată ce și ele erau nevoiașе, ba o mai și priveau cu ochi răi la casele lor, temîndu-se să nu fie socotiți cumva și ei părtași. Bistrițan și bătrînul paznic plătiseră amarnic prietenia lor cu Blendea.

După ce petrecu acasă cîteva zile căutîndu-și zadar-nic de lucru, se duse în satul vecin, la Borzești, unde

nu se cunoșteau prea bine păcatele lui Blendea, și izbuti să afle de lucru. Se scula cu noaptea în cap și făcea pe jos opt kilometri pînă acolo, iar seara alți opt înapoi. Oboseala drumului lung și a prășitului neînterupt o sleiră în așa măsură, încît, ajungînd acasă pe la orele zece seara, nu mai era în stare să le gătească de mîncare copiilor, ci cădea sfîrșită pe pat și dormea somn greu, învecinat cu leșinul, pînă în zorii zilei. Uneori, în timpul nopții, cu toate că membrele îi erau amortite de o nemărginită osteneală, iar pleoapele și le simțea grele ca plumbul, o neliniștea presimțirea că s-ar putea ca Blendea să se furișeze pînă acasă. Punea pentru orice eventualitate de o parte o ulcică de lapte acru și o bucată mare de mălai și, ridicată în capul oaselor pe pat, asculta cu încordare tăcerea nopții cu respirația înăbușită. Cerceta din priviri și zidul casei vecine bătut de razele lunii, să vadă dacă nu se abate asupra lui umbra pribeagului întors. De cîte ori cineva trecea pe drum sau vreun ciine de pripas hoinărea prin grădină, inima i se strîngea de dulcea îngrijorare. Zgomotele însă se potoleau și Ioana, recăzînd în trezia ei plină de emoție, aștepta un nou zgomot, ca să aibă cu ce să-și nutrească speranța.

La Borzești, bătea în fiecare zi la ușa postului de jandarmi întrebînd de bărbatul său. Deținuții fuseseră transportați de cîteva zile la închisoarea procuraturii, în celule nu se mai aflau decît niște vinovați noi. Cu permisiunea jandarmului de strajă le punea întrebări, dar nici unul nu știa nimic despre șontorog. Pe plutonier îl irita femeia asta tristă, cu ochii înroșiți de plîns, care îl saluta cu o blîndețe așa de jalnică și care se interesa zilnic dacă nu s-a primit vreo veste despre bărbatul ei.

— Pînă mîine punem mîna pe el! — făcu sever plutonierul, și Ioana mulțumi aproape recunoașcătoare, apoi cu un „sărut mîna“ blajin cîntător se duse la prășit. Pe încetul, plutonierului i se făcu așa milă de ea, încît în taina sufletului său dorea ca Blendea să scape. Soția plutonierului o chema din cînd în cînd în casă pe femeia blîndă și, în schimbul unui prînz bun, o pune să spele podeaua cancelariei. Ioana însă nu mîncă

decît supa şi fiertura, carnea şi prăjitura le ducea acasă, la copii.

Odată cu întoarcerea acasă a lui Pethe Gergely, soarta Ioanei se îmbunătăţi. Chefliul avea încă din vremurile bune de pace fama unui om violent şi brutal, găsind de pe atunci anevoie o slujnică în stare să rămînă în casă. Acum, că se înapoiasă din „prizonierat“ — prezenta în aşa fel lucrurile de parcă ar fi fost luat prizonier de ruşi —, circulau pe socoteala lui zvonuri atît de înfricoşătoare, încît nimeni nu îndrăzni să se tocmească la casa lui. Ioana se folosi de ocazie, fiindcă, de cînd fusese luată de jandarmi, toţi o priveau cu ochi strîmbi, aşa că puţin îi păsa. Se tocmi aşadar în casa beţivului, îi gătea, spăla şi deretica, primind în loc de simbrie jumătate din grădina şi livada din jurul casei.

Duminicile avea mai puţin de lucru, fiindcă Pethe se apuca de băut încă de sîmbătă şi, în asemenea stare, nu cerea mîncare caldă. Ioana lăsa, aşadar, casa în seama copilelor, apoi se spăla, se pieptăna, se îmbrăca de sărbătoare, şi o pornea pe jos în vreunul din satele vecine, ca să se intereseze de Blendea. Bătea ceasuri în şir drumul colbăit al satelor de sub păduri sau intra prin cîrciumi, unde, în fumul vîrtos de tutun, bărbaţi cu pieptare pe ei consumau rachiul, vorbind despre recoltă, despre tîrg, despre preţul vitelor şi îl ponegreau pe notar cu vorbe grele. Ioana cerea şi ea un păhărel de rachiul, doar de ochii lumii, şi se aşeza cu sfială într-un colţişor, unde nu încurca pe nimeni, ascultînd ceasuri întregi conversaţia tulbure, pe care o înăbuşeau chiotele şi cîntecele răguşite ale chefliilor. După ce oamenii se obişnuiau cu prezenţa ei, le povestea pe glasul ei plîngăreţ şi cuvios că îşi caută bărbatul. „O dat strechea în bietul de el şi o fugit de-acasă“. Îi era ruşine să le destăinuie că-şi pierduse urma din pricina jandarmilor. „Oameni buni, n-aţi văzut un om slab şi şontorog, căruia piciorul i se strîmbă la mers ca rădăcina?“ Petrecăreţii clătinau din cap şi slobozeau în tăcere fumul spre grinzile din tavan. Ioana mulţumea cuviincios răspunsul ce-o întrista, îşi aranja oftînd năframa neagră de pe cap şi pornea mai departe. Nu renunţa la speranţa ei şi bătea la poarta caselor fiindcă, cine ştie,

poate că Blendea ceruse la careva din ele un urcior de apă sau un dărab de mămăligă. Se mai putea ca el să fi umblat doar pe întuneric în sat, cerind sălaș peste noapte de la vreun țaran, iar în zori să-și fi luat tălpășița, fără ca satul să afle de el. Îl căuta și pe popa ortodox, căruia îi destăinuia plângînd necazul bărbatului său. Popa îi făgăduia ca, de îndată ce va afla ceva, să-i dea de știre lui Teofil Russu.

Intr-o dimineată de duminică, Ioana ceru să fie luată de o căruță cu nuntași, care se îndrepta către un sat îndepărtat de munte, la Poiana Ciceului. Nuntașii erau voioși, feciorași cu tuleie își agitau bîtele împodobite cu panglici și cîntau cît îi ținea gura. Îndărăt, în scarigă, doi țigani bătrîni scîrțiau din viori. Mirele era un tînăr slab, ciung de o mină, pe piept cu medalia de argint pentru vitejie, cu cute îndărătnice și amare în colțul gurii. Plosca cu rachiu umbla din mină în mină, fetele și femeile ameteite hăuleau sălbatic. După un ceas și jumătate de mers ajunseră la Poiana Ciceului. Satul se întindea de cele două părți ale unui pîriu de munte cu unda repede, pe coaste golașe înclinate spre cîmpie. Casele erau așa de răzlețite unele de altele, încît dacă vreunul avea de gînd să-i spună ceva vecinului său de pe prispa căsuței de lemn cu acoperiș de paie trebuia să-și facă pîlnie din palme și să strige, aidoma cu păstorul care comunica cu cumătrul său aflat pe celălalt deal. Satul se întindea pe vreo șapte, opt kilometri de cele două părți ale pîriului, și Ioana bătu la poarta tuturor caselor întîlnite în drum. De după gardul de mărăciș dulăi furioși își rinjeau colții înspumați la străină și numai la răcnetul poruncitor al stăpînului se tûpîlau după coteț. Cînd coborî de pe o coastă și trecu de cealaltă parte, prin pîriul cu apă rece și cu albia bolovănoasă, pe poteca înaltă, semănînd a trecătoare de pe coasta opusă, în bătaia scînteietoare a soarelui de amiază, o caravană de cărbunari se îndrepta către miazăzi. Ioana privi îndelung mersul împleticit al călușilor mocănești plini de scrum și inima ei, care de atîtea ori o momise cu presimțiri înșelătoare, nu-i șopti de astă dată nimic.

Înserase de-a binelea pînă să ajungă acasă, la Șieu. Află de la copii că, pînă fusese plecată, popa o căutase în două rînduri, trimițîndu-și rîndașul la ei. Ioana se duse îndată la părinte, în credința că vreunul din copii de prin satele vecine dăduse vreo știre despre Blendea.

Bătrînul Russu o aștepta în curte, la picioarele lui se afla un sac bine înțesat cu cărbuni. Lovi cu vîrfurile papucului său de casă semănînd a opincă sacul, o măsură cu priviri amicale pe Ioana, care de intimidată ce era uitase pînă să și salute.

— Te uită la cărbunii ăștia, Ioană, că-s arși de bărbatu-tău !

Ioana se minună, cu ochii în lacrimi, privind cu un surîs sleit pe față sacul pricăjit care, în biata lui materialitate, anevoie putea să iște lacrimile inimilor simțitoare. Russu vîrî mîna cu severitate în buzunarul ghe-rocului, apoi în cel al pantalonilor și, după sumbre încruntări din sprîncene, descoperi tocmai în buzunarul jiletcii patru coroane de argint. Le numără, cu oarecare părere de rău, în palma femeii uimite.

— Sînt de la bărbatu-tău — îi explică el pe un ton sever —, îți trimitea mai mult, însă n-are nici el ! Sacul cu cărbuni îl mai vinzi cu vreo patru, cinci coroane, și eu cumpăr cîteva kile.

— Ferească sfîntu', părinte, că doar n-oi lua bani și de la 'mneata ! — se smiorcăi fericită Ioana, ștergîndu-și ochii cu mîneca. Ia, părinte dragă, ia cît poțeste !

Russu scoase din buzunar o hîrtie mînjită cu scrum, o despături și îi citi Ioanei răvașul, scris cu cărbune de bărbatul ei ; ologul îl ruga pe duhovnic să preia cărbunii și banii trimiși nevestei. Nu îndrăznise să-i trimită pe adresa ei, ca nu cumva botașul, blestematul de Dromu, să-i fure. Trimițîndu-i însă unei fețe bisericești, poate că n-are să-l lase inima să tîlhărească. După pasajul destinat popii, Blendea îi scria nevestii cuvinte pline de miez : să nu sufle nimănui vreo vorbă c-a dat semne de viață, să muncească și să le poarte de grijă copiilor. De îndată ce va mai strînge niște bani, îi va trimite iar vreo patru coroane. Russu ridică o privire întunecată de pe răvaș și citi cu atîta gravitate cifra de patru coroane, ca și cînd ar fi voit să înăbușe orice suspiciune strîmbă

din natura înconjurătoare —, traiul e greu și pe-acolo, munca-i multă, simbria puțină, stăpînul nou e mai cîinos decît toți stăpînii din lume.

XIX

Blendea își învățase bine munca, numai că sufletul său neastîmpărat nu se mulțumea cu robota. Tînjea după acțiune și de cîte ori îi vedea pe tovarășii săi mînjiți de funingine, storși de trudă și alcoolici, înghesuindu-se ca o ceată de zdrențăroși tuciurii la cazanul cu ciorbă, îl copleșea deznădejdea. Își spunea mereu că ar trebui să zguduie într-un fel oarecare gloata asta smolită și apatică, însă își frămînta în zadar mintea, deoarece nu afla nici o cale potrivită. Dezertorii erau cu toții zgîrciți la vorbă, neîncrezători, încît se împrieteneau anevoie. Truța făcea tot ce-i sta în puteri ca între lucrători să nu se lege firele prieteniei și ale solidarității. La tăierea lemnelor, la coborîrea lor pe alunecășuri, la stivuirea și acoperirea movilelor se folosea în fiecare zi de alții, astfel că nu le dădea ocazia de a se obișnui unii cu alții, nici de a se împrieteni. Pe unii mai dibaci îi făcu supraveghetori, plătindu-le leafă mai mare. Îi punea în schimb să spioneze și să-i țină în frîu pe ceilalți. Zadarnic îi dădea Blendea tîrcoale lui Truța, încercînd să-și dovedească mintea și iscusința. Rămăsese tot printre cei de jos, pe care supraveghetorii îi trimiteau cînd la o treabă, cînd la alta, încît nu putea să-și aleagă tovarășii de echipă după plac. Stăpînul îl trata cu un fel de suspiciune sănătoasă, pe care n-o putea risipi cu ușurință. Încrederea lui n-o cîștigai decît prin servicii speciale. Ologul își frămîntă vreme îndelungată mintea ca să afle un mijloc de a se face remarcat de Truța, și prilejul nu întîrzie să se ivească.

Lucra odată în pădurea învecinată cu gura văii, cînd zări că, pe poteca de lîngă pîrîu, o femeie se apropie călare de colonie. Se furișă curios pînă aproape de pîrîu și o iscodi pe străină. Era o femeie bine legată, trecută de prima tinerețe, cu părul cărunț cu grijă împletit, cu

o cunună brodată cu mărgelile și maramă vaporosă, catrința neagră vărgată. Pe fața ei cu trăsături nobile, arsă de soare, stăruia o expresie de bună dispoziție și demnitate. La gât și pe pieptul plin salbele din fiorini de argint se îngrămădeau una pe alta. În mintea ologului fulgeră gândul că femeia asta voinică nu poate fi alta decât doamna Fila, soția stăpînului. Bănuiala i se prefăcu în convingere, cînd necunoscuta opri pe potecă, la jumătatea drumului, căluțul negru, călărit muiereste, îl mîna în desișul pădurii, descălecă, legă dîrlogii de trunchiul unui copac și, în mîna cu o bîta scurtă, porni pieptiș spre coastă. Ologul își dădu îndată seama că femeia vrea să-l surprindă pe stăpîn, de asta se furișează cu un ocol așa de mare peste păduri și tăieturi, pe poteci neumblate, către spatele colinei. Fără să stea pe gânduri, dezlegă calul, încălecă sprinten, porni în grabă spre gura văii și, de acolo, împintenă calul spre cărbunărie.

Călărețul agitat iscă o mare emoție în colonie. Lucrătorii conteniră acoperirea movilelor și se strînseră în jurul lui Blendea asaltîndu-l cu întrebări. Ologul își croi drum și, printre butoaie, stive de lemne, site de nisip, călări de-a dreptul către coliba stăpînului.

— Vine Doamna ! — răcni el și sări cu vioiciune din șaua căluțului nădușit, care sufla cu coastele dilatate după goana obositoare.

Truța scoase capul din cocioabă și cînd zări iapa favorită a nevestii sale, pe Viorica, înșăuată cu tacîmul bine cunoscut, de spaimă uită pînă și să înjure, în timp ce pe față i se ivi o stupoare nătîngă. Își veni însă brusc în fire, își recăpătă glasul și se întoarse în grabă în cocioabă. O tîrî în tindă pe slujnicuță, care se crampona din răputeri de clanța ușii și de brăcinării stăpînului, ca un pui de pisică îngrozit scos pe neașteptate din cuib.

— Pleacă, fugi, otreapă afurisită, barem de nu te-ai fi văzut niciodată, acuși dă peste tine nevastă-mea !

Năframa, catrința, fusta zburară după ea, apoi grămada de paie și cîrpe, obiecte făcînd parte dintr-un culcuș sărăcăcios. Muncitorii o luară rînjind în primire pe biata făptură îngrozită, unii ținîndu-se de ea și făcînd glume pe socoteala „zestrei” azvîrlite care încotro. Cu o agilitate ce-i dezmințea vîrsta și dimensiunile, Truța

făcu rînduială în cocioabă. Își ascunse plosca de rachiu, făcu să dispară orice urmă trădătoare, apoi se tolăni liniștit pe rogojina sa și le porunci oamenilor să-și continue fiecare munca începută ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Nu trecuse un sfert de ceas, cînd doamna Fila se furișă în colonie ; o femeie vicleană și energică, singura făptură pe tot rotocolul pămîntului căreia Truța îi știa oarecum de frică și pe care o iubea chiar, în felul său, deși nu scăpa nici un prilej de a se plînge în ce fel fusese bătut de Dumnezeu cu nevastă-sa, care nu izbutise nici măcar să-i nască un băiat. Pe fața ei smeadă, cu trăsături trufașe stăruia mulțumirea jovială că reușise să-l păcălească pe bărbatul său. Muncitorii se îngărmădiră cu rînjete respectuoase în jurul ei, la care doamna Fila își roti voinicește bita deasupra creștetului și se răsti la ei pe un glas înalt și melodios :

— La lucru, diavoli soioși și bețivi ! Nu cumva vreunul din voi să-mi atingă cămașa curată, că-l fac zob ! Ce căscați ochii și vă hliziți ? — și spre nemărginita plăcere a cărbunarilor se răsuci pe-un picior, scurmînd de cîteva ori pămîntul cu călcîiul, cum obișnuiesc să facă cîinii.

Izbucniră rîsete, dar glasul jupînesei se înălță și mai sus :

— Unde-i fleandra aia de slujnică ? De săptămîni de zile îmi sînt împuiate urechile cu ea ! O să-i croiesc dosul gol cu mătura aprinsă !

— Tu erai, Fila dragă ? — o întîmpină cu o expresie nevinovată stăpînul, desfăcîndu-și drăgăstos brațele mînjite de scrum. Domnul să te alduiască, nu mă lasă pe mine soața.

— Lotru bătrîn, cînd are să-ți vină mintea la cap, pînă cînd ai să-mi acoperi de rușine creștetul cinstit ?

— Fila dragă — scînci Truța, frecîndu-și lingușitor palmele — uită-te în jur, măicuțiță dragă, unde vezi tu aici sămîntă de slujnică ? Nu le mai contenește gura babelor din sat, arde-le-ar focu' de zgripturoaice !

Doamna Fila păși în colibă și își plimbă privirea neagră, pătrunzătoare prin încăperea scundă și întunecoasă. Cercetă îndelung culcușul acoperit cu șubă al bărbatului, își vîrî nasul în toate ungherele și, cum nu

găsi nimic, fața ei exprimă mai curînd dezamăgire decît ușurare. Ieși din colibă cu pași energici și, prin coloana rînjitoare a cărbunarilor, traversă colonia, cercetă pe rînd toate colibele, ba intră pînă și în grajd, în timp ce dezamăgirea i se zugrăvea tot mai citeț pe fața smeadă, solemnă. Își măsură bărbatul cu priviri batjocoritoare :

— Cine mai crede că ai lipsă de slujnică, bătrîn sfîrnar, n-are nici un strop de minte.

— Hai în casă, Filă dragă, hai în casă, maică dragă, odihnește-te la mine — o rugă Truța cu oarecare ironie și ochii lui mărunți, șireți scăpărară triumfători. Se bucura vizibil de eșecul pe care nevastă-sa îl suferise.

Doamna Fila scoase un chiot puternic și, întorcîndu-se către cărbunarii strînși grămadă împrejurul ei, se răzbună pe un ton tipat :

— Îl auziți pe jupînul vostru ? Cică să intru în coliba lui ! Mie îmi trebuie bărbat, nu unul ca el, cu vîna muiată !

Se răsuci pe călcîie și, legănîndu-și îmbietor șoldurile, coborî poteca în rîsetele recunoscătoare ale întregii colonii, spre a-și căuta iapa, pe care Blendea o frecase între timp cu un șomoig de paie și o legase la loc.

Truța oftă ușurat. Își cunoștea nevasta și știa că, dacă l-ar fi prins, nici el, nici slujnica n-ar fi scăpat cu fața curată. De îndată ce primejdia trecu, îl chemă pe Blendea în colibă, îi laudă agerimea, îi oferî rachiu și îl întrebă dacă are vreun păs. Blendea ceru cu modestie ca pe viitor să-și poată alege tovarășii de muncă, lucru pe care Truța îl încuviință fără să stea pe gînduri.

Ologul vorbi încă în aceeași zi cu cei trei oameni pe care și-i alese. Unul era Poenaru, un cărbunar uscățiv, adus de spate și cărunț, om tăcut și înțelept, ceilalți doi erau dezertori, Dănilă și Gheorghită. Dănilă era un tinerel, gata oricînd de glumă, cu o fire vioaie, în timp ce Gheorghită, de vîrstă mai coaptă, era un bărbat încet la minte, dar de o mare forță fizică.

Cei trei lucrau de mai multe zile sub supravegherea lui Blendea, însă încrederea și prietenia tot nu voiau încă să se lege. Vedeau într-însul un superior, de care trebuiau să se teamă cu sau fără pricină. Neîncrederea aceasta îl sili la rîndul său și pe Blendea să adopte o

purtare rezervată. Mărunta celulă, pe care o organizase în jurul său cu o prudență instinctivă, nu voia să se consolideze. Petrecea nopți fără somn frământându-și mintea ca să născocească un mod de a-și câștiga tovarăși credincioși și demni de încredere.

Într-una din aceste nopți fără somn, fu cuprins iar de dorul hoinăreliei. Se ridică fără zgomot de pe culcușul său mizer și alunecă pînă pe pragul colibei. Luna plină plutea pe creasta pădurii și aburul ei argintiu se revărsa peste tot ținutul. Lumina și tăcerea îl pătrunseră pînă în străfundul inimii. Blendea privi vrăjit la lună, simțind că inima și mintea i se dilată. Ieși tiptil din colibă, un timp se piti chircit, ca nu cumva să-l vadă strajele movilelor de lemn, apoi se ridică și o porni către coasta împădurită, deasupra căreia scînteierile razelor de lună licăreau aproape ca într-o vrajă. Pădurea îl întâmpină mută pe drumetș, nu se clintește o frunză, pasările de noapte nu crîcneau, împrejurimile cărbunăriei erau ocolite de toate vietățile. De cele două părți codrul era tot mai des, iar coasta din ce în ce mai abruptă. Blendea era liniștit, lunile petrecute în pădure îl vindecaseră de teama lui superstițioasă. Urcă cu puteri îndoite coasta, și simțea în sine, cu un sentiment de evlavie, țelul, deși n-ar fi fost în stare să-l numească. Înainte de creastă, stejărișul dădu locul brazilor, care își înălțau capetele pletoase către cer. Terenul devenise de astă dată stîncos și nisipos, fiind atît de abrupt, încît urcă doar anevoie, folosindu-se de mîini și de picioare. În cele din urmă ajunse pe culme. Jos, de partea opusă, ținutul păduros plutea într-un nemărginit abur luminos, iar luna, de parcă ar fi fost dezlegată de crestele brazilor, urcase în mijlocul bolții scînteietoare. După un drum lung, ologul băgă de seamă că de jur-împrejur toate prind să învie. În copaci se foiau păsări ațipite, uneori se zbătea cîte o aripă întunecoasă și văzduhul era sfișiat de un țipăt atît de pătrunzător, încît pulsul tăcerii amuțea pe-o clipă. Pe frunzișul de pe jos fișiau pași moi de sălbăticiuni și, prin întuneric, se aprindeau ochi de jar. Din depărtare îi ajunse la ureche un susur și abia făcu cîteva sute de pași în direcția zgomotului că dădu peste un pîriu de munte cu unda iute, care se pitea un timp printre arbori

cu crestele apropiate, într-o albie căptușită cu ferigi și mușchi, ca să țîșnească apoi într-un luminîș năpădit de ierburi luxuriante. Blendea înmărmuri, de parcă i-ar fi prins picioarele rădăcini în pămînt. Nu mai departe de o sută de pași, în capătul opus al luminîșului, acolo unde pîriul se ascundea iar în albia-i de pădure, cîteva cerboaice se adăpau împreună cu puii lor. În lumina verzuie a nopții trupul lor lucea cafeniu-roșcat, iar pe pata mai deschisă din partea cozii razele lunii luceau ca într-o oglindă. Căprioarele își vîrau cu lăcomie boturile între coapsele mamelor lor. Deodată se făcu lumină în creierul invalidului, ochii lui prinseră să ardă triumfători. De luni de zile nu mai pusese o bucățică de carne în gură, iar majoritatea cărbunarilor din colonie nu mîncase carne de vreun an și jumătate. Are să vîneze și își va recruta adepții cu ajutorul fripturii.

Se întoarse fără să facă zgomot, ajungînd în colonie după aproape un ceas de mers. Se strecură ușor în colibă, însă nu putu să adoarmă de agitat ce era, încît zorii zilei îl găsiră tot treaz. Toată ziua următoare mintea îi umblă la descoperirea făcută și, în timp ce tăia lemne, urzea un plan după altul. Seara tîrziu, întorcîndu-se de la lucru, o pîndi pe Surioara, care cam la ceasul acesta se ducea cu șiștarul în grajd, ca să mulgă caprele.

— Vrei să mînînci carne ? — o întrebă în șoaptă invalidul.

Fața sperioasă și mîhnită a tinerei femei se făcu roșie ca racul. Îl măsură îngrozită din priviri, se feri din drumul lui și fugi în grajd. Blendea o privi înmărmurit, apoi se luă după ea fără să bată la ochi. Caprele măcăiau întrebător, iar slujnica, chircită pe vine lîngă ele, se uita la urmăritorul ei cu disperarea sălbăticiunii încolțite. Blendea se apropie șchiopătînd și repetă liniștit :

— Vrei să mînînci carne ?

Slujnica scuipă vîrtos în direcția lui și mormăi printre dinți :

— Îți trebuie și ție, diavol șontorog ?

În mintea lui Blendea se făcu parcă oarecare lumină. Se așeză lîngă slujnică, pe paie, privind-o pîrîntește cum, îngrozită de apropierea lui, se vîrîse aproape în

trupul caprelor, mulgînd cu degete tremurătoare laptele în şîstar. După o scurtă tăcere, spuse pe un ton prietenos :

— Am văzut cerbi în pădure, însă n-am puşcă. Fură-mi la noapte puşca stăpînului şi cartuşiera lui, ai să mininci atîta friptură, cîtă încape în tine.

Femeia îl privea fără să priceapă, dar pe buzele ei se ivi un surîs de uşurare.

— Nu ştii ce-î puşca ? — se răsti la ea invalidul, care îşi pierduse răbdarea. Aia care spînzură pe peretele colibeî stăpînului.

— Ştiu ! — răspunse aproape triumfător slujnica, îngropîndu-şi ruşinată faţa aprinsă în palme. Apucă brusc şîstarul şi, cu un hohot de rîs scurt şi ruşinat, ieşi în fugă din grajd.

Blîndea se uită după ea clătînînd nedumerit din cap, însă noaptea, cînd stăpînul dormea şi întunericul se aşternuse peste colonie se strecură tiptil la coliba lui, la uşa pe jumătate deschisă. În colibă era umbră deasă, doar într-un colţ ardea opaiţul de sub icoană, iar lumina lunii desena un găvozd pe podeaua întunecată. Pe rogojina sa, înfăşurat în şubă, dormea beat Truţa şi sforăia, ca un fierăstrău mai mărunţ. Întoarsă cu spatele către el, pe aşternutul ei de fîn şi cîrpe, era ghemuită slujnica. Blîndea se tîrî pînă pe prag şi imită măcăitul caprelor. Slujnicuţa se dezmetici şi îl recunoscu chiţăind pe oaspele nocturn. Blîndea arătă cu mîna puşca şi cartuşiera ce atîrnau deasupra ei. Surioara nu se clinti mult timp, privindu-l pe invalid cu un surîs plin de recunoştinţă şi, uneori, trupul ei era cutremurat de un rîs înăbuşit, copilăreşte absurd. În cele din urmă cedă semnelor ce o zoreau, scoase puşca din cui, împreună cu cartuşiera, şi le duse în vîrfurile picioarelor invalidului. Blîndea întinse mîna după ele cu ochi scăpărători, le examinează cu de-amănuntul, dacă arma e în stare de funcţiune, apoi, fără să-şi cruţe picioarele oloage, porni către coastă.

Timpul pînă să ajungă la lumină i se păru o veşnicie. Sosise însă prea devreme, fiindcă mai aşteptă un ceas întreg pînă să apară cerboaiicele. Ochi, cu inima bătînd tare, o căprioară. Arma detună, cerbii se împrăş-

tiară, dar biata căprioară rămase printre ferigi, cu trupul străbătut de glonț și ochii sticloși. Invalidul își aruncă triumfător prada pe umăr și, fără să-i pese de povară, urcă din nou panta, apoi coborî în pădurea cotlonului și, nu departe de colonie, azvîrli căprioara pe o cracă, ca să fie în siguranță, și se întoarse furișîndu-se tiptil în colonie. Curăță cu luare aminte arma, ca nu cumva Truța să bage de seamă ceva, și o strecură la locul ei în colibă, fără nici o greutate.

Își căută oamenii cu inima pătrunsă de demnitate. Cei trei dormeau înfășurați în șube și se treziră abia după mai multe încercări.

— Vreți să mîncăți friptură de cerb ? — îi întrebă cu o emoție trufașă.

Cei trei cărbunari își frecară somnul din ochi, privind bănuitor cînd unii la alții, cînd la invalid. Numai după multă stăruință se hotărîră să iasă din colibă și, în bătaia lunii, să se ducă împreună cu Blendea să vadă prada. Invalidul scoase victorios căprioara de pe creangă, iar cei trei cărbunari se uitară la el ca la un vraci. Pipăiau uluiți leșul, de parcă nu le venea să-și creadă ochilor, apoi Dănilă scoase un chiot înăbușit și, plescăind din limbă, își smulse cuțitul din șerpar. Ceilalți doi dădură fuga după găteje și pietre și, pînă să se întoarcă, Dănilă și Blendea beliră căprioara și îi tăiară carnea în bucăți. Din pietrele adunate improvizară o vatră și fripseră o parte din carnea tăiată în felii. Mîncară clefăind carnea aromitoare, mușcînd și cîte o bucată de mălai uscat ; cum Blendea le privi fețele la bătaia flăcărilor de găteje, văzu cu o mare liniște sufletească fidelitatea canină cu care îl priveau tustrei.

Din noaptea aceea, de cîte ori li se făcea poftă de o cină vînătorească, toți patru se furișau la pînda nocturnă. Carnea rămasă de la căprioarele doborîte o presărau cu sare, o uscau la soare și, înfășurînd-o în piei, o ascundeau în locuri sigure, ca să aibă și rezerve. Păstrau cîte o bucățică bună și pentru slujnică, care învățase așa de bine lecția, încît ajungea un semn ca, de îndată ce stăpînul adormea, să aducă pușca și cartuşiera.

În cursul unei astfel de vînători nocturne, făcură descoperirea că pîrîul din luminiș e plin de păstrăvi, la care trecură la pescuit, fiindcă se temeau că, într-o bună zi, Truța va băga de seamă că prea i se împuținează cartușele. Într-o noapte cu lună se pregăteau tocmai să pornească la pescuit. Își legau plasele și traistele în colibă, la lumina unor scoarțe de copac muiate în rășină, și erau atît de adînciți în îndeletnicirea lor, încît nici n-o băgară de seamă pe Surioara. Slujnica pîndise un timp la ușa, apoi gîndise una și intrase tiptil în colibă.

— Piei de aici, fleandură mică ! — se răsti la ea Blendea cu glas înăbușit și trase îngrijorat cu ochiul prin ușa deschisă. Ar putea să bage de seamă stăpînul că nu ești în coliba lui !

Tînăra femeie clătină din cap, rîzînd.

— Doarme buștean, s-a îmbătat... să n-aduc pușca ? — întrebă ea îmbufnată. De săptămîni întregi nu-i mai ceruseră arma, așa că venise acum să afle care e pricina că nu mai apelează la serviciile ei. Își pusese catrință neagră peste fustă, își unsese cu grijă părul lung, pe care îl împletise în cozi groase, ca să pară mai frumoasă. Era într-adevăr așa de frumoasă și de vie, încît în Dănilă, cel mai tînăr dintre ei, se aprinse pofta.

— Las-o să stea cu noi ! — îl rugă el pe Blendea, cu glasul ușor răgușit.

Ceilalți trei nu spuseră nimic și mărunta ceată porni în expediția sa nocturnă. Se tîrîră o vreme pe brînci, apoi cînd ajunseră destul de departe de colonie, săriră veseli în picioare, continuîndu-și astfel drumul prin pădurea de pe coastă. Poate că tînăra femeie se cam temea prin întuneric sau o cuprinsese veselia, fiindcă prinse să fredoneze monoton, iar Dănilă și Gheorghită o acompaniară cu vocile lor mormăitoare de bas. Nu izbutea să umble destul de repede, spre a se ține de bărbați, așa că de cîteva ori strigă după ei s-o aștepte, însă aceștia nici n-o băgară în seamă. Pe creastă, mica ceată se opri și abia atunci, constatară că Dănilă rămăsese în urmă și nici femeia nu mai striga. Gheorghită își căscă oftînd ochii prin întuneric. Bătrînul Poenaru clătină îngîndurat din cap și rosti cîteva cuvinte cu tîlc despre nebuniile tinereții.

Nu se întâmplase încă niciodată ca, înainte de seceriş, să fie rechiziţionate grânele rămase de la recolta anului precedent. Către sfârşitul celui de-al patrulea an de război se ajunsese şi la asta.

Abia se răspîndi vestea apropiatei rechiziţii, că oamenii se apucară să ascundă tot ce se putea. Mulţi îl asaltară pe notar ca să le elibereze autorizaţii de măcinat, spre a-şi salva cerealele, prefăcîndu-le din grăunţe în făină, din făină în pîine, fiindcă în acest fel nu mai puteau fi rechiziţionate. Cei ce nu obţineau autorizaţia îşi transportau grânele peste noapte la moară, unde plăteau uium întreit. Dar chiar aşa, morarul nu catadicsea totdeauna să macine, fiindcă, dacă era cumva prins, primea o pedeapsă din cale-afară de grea. Mulţi îşi vîndură grîul, suferind pierderi grele, odată ce la zvonul rechiziţiilor preţul lui scăzuse brusc. Majoritatea recurse totuşi la soluţia ascunderii grînelor. În taina nopţii, oamenii îşi coborîră din pod sacii, săpară gropi în livadă, le căptuşiră cu rogojini, ca să nu pătrundă umezeala în ele, ascunzînd pe fundul lor preţioasa comoară. Pentru mai mare siguranţă, clădeau peste gropi căpiţe de fîn. Erau şi din aceia care nici n-aprindeau vreun lămpaş, de teama vecinului. Însă nici aşa nu scăpară de ceea ce le fusese scris, fiindcă pizmaşul sau duşmanul le pîndea toate mişcările. Pînă şi vecinul prietenos se străduia să afle unde îşi ascunsese cumătrul grîul, nu cu intenţie rea sau cel puţin nu cu intenţii duşmănoase, atîta timp cît grîul său se afla la loc sigur ; dar de cumva i-l va găsi comisia pe-al său şi-l va confisca, chiar vecinul cel mai de treabă are să-l trădeze pe celălalt, spunîndu-şi că necazul se îndură mai uşor atunci cînd şi drăguţul de cumătru îl are pe al lui.

Suzana nu avea grîu de păzit, cu toate acestea se scula de mai multe ori peste noapte, pîndind cînd de la un pîrleaz, cînd de la altul, dacă nu pun vecinii ceva la cale. Odată apoi auzi un declic suspect din podul lui badea Ferus. Bătrînul zgîrcit meşterea ceva printre grin-

zile streșinii, probabil scotea scîndurile podelei ca să-și ascundă griul sub ele. Suzana îl ura și invidia pe bătrînul avar, de la care în zile negre nu izbutise să scoată nici cu împrumut oleacă de făină sau fin, însă de astă dată sunase ceasul răzbunării.

A doua zi își făcu apariția comisia de rechiziții alcătuită dintr-un sublocotenent de administrație și doi milițieni bătrîni. Merseră țintă la notariat, ascultară informațiile autorităților comunale, apoi îl somară pe primar să-i însoțească. Bărbatul bondoc se luă după ei ca un ciine bătut.

Badea Béni îl măsură cu priviri dușmănoase pe omul nerecunoscător, care, fără propaganda făcută de fiul său și fără băutura lui, n-ar fi ajuns niciodată primul în sat. Primarul îi făcu semne desperate din spatele comisiei că el nu are nici o vină, nu el i-a adus pe cei din comisie pe capul oamenilor, vor intra pe rînd în fiecare casă, nu vor ține seamă că unul e bogat, altul sărac, nici pe cine să cruțe sau să nu cruțe. Bătrînul însă refuză să-l descarge pe primar de povara reproșului său, oricît s-ar fi căznit acesta.

— Degeaba îți bați gura, primarule, — șuieră înfuriat bătrînul, străpungîndu-l cu niște priviri ucigătoare —, la mine în zadar vii după grîne. N-ai decît să le cauți, pînă ai să te gîrbovești, n-a rămas mare lucru din recolta de-acu' anul, doar nu ești la prima rechiziție !

Milițienii intrară cu fețe sumbre în șură, în hambar, în grajd, în pivniță, ridicară scîndurile podelei, răscolind pămîntul cu ghetele, să vadă dacă nu e cumva afînat, ieșiră în curte, împrăștiară dîmbul de gunoi, examinară grădina, în căutarea unor urme de săpături proaspete, scurmară căpițele, dar nu aflară nimic suspect.

Din podul casei se strecurau printre țigle și grinzi fuioare de fum, încît părea că arde acoperișul. Sublocotenentul întrebă bănuitor :

— De ce-ți fumează podul, moșule ?

Bătrînul gogoman se retransă după surzenia sa spre a nu fi silit să răspundă îndată, cu toate că înțelegea orice și din mișcarea buzelor. Sublocotenentul îi răcni la ureche, la care bătrînul făcu blajin :

— N-am știut, domnule sublocotenent, că veți veni la noi. Ard hornul, fiindcă e vremea, o dată la o jumătate de an se adună scrumul într-însul.

Sublocotenentul ordonă milițienilor să controleze podul. Abia deschiseră însă ușa scundă de șipci, că fumul năvăli ca un uriaș braț negru-cenușiu, astfel încît milițienii se văzură nevoiți să se retragă tușind și înecîndu-se.

Sublocotenentul fu și mai virtos cuprins de bănuială, poruncindu-i bătrînului Béni să stingă îndată focul în cuptor.

— În casă nu arde nici măcar un vreasc — se apără bătrînul —, arde scrumul în horn, are să ardă pînă cînd se isprăvește, e greu să-l stingi. Nu de aia l-am aprins ca să-l stingem !

— Mă duc la castel, aduc ghiuleaua cu lanț și stingem focul cu ea, se oferi unul din milițieni.

— Pe noi n-ai să ne păcălești, vulpoi bătrîn — amenință sublocotenentul —, ne ducem deocamdată să controlăm în vecini, dar peste un sfert de ceas ne întoarcem cu ghiuleaua !

Bătrînul Béni avea opt saci de grîu sus în podul ce fumea. Șiretlicul fusese născocit de Dmitri, prizonierul rus. Se jurase stăpînului său că are să salveze el grînele, numai să-i dea mînă liberă. Béni nu avea încredere în nimeni, dar cum era bătrîn și neputincios, încît nu știa ce să se facă de unul singur, îi dădu prizonierului mînă liberă după multă șovăială. Fiica sa îi luase și ea cu aprindere apărarea lui Dmitri, spunînd că e un om iscusit, ține la casă, are să nascocoască el ceva.

Prizonierul se apucase îndată de lucru. Găurise o bucată groasă de tinichea și o bătuse de jur-împrejur cu ciocanul, în așa fel încît să poată astupa cu ea interiorul hornului. Încărcase placa de tinichea cu cărbuni și jăratic, iar peste ele zvîrlise un strat de rumeguș de lemn jilav, apoi încă un strat de balegă proaspătă, după care deschisese ușița hornului, pentru ca fumul astfel iscat să năpădească podul. Înainte însă urcase, firește, cei opt saci de grîne în podul ce se umpluse curînd cu un fum așa de des, încît nimeni nu putea să pătrundă acolo.

Abia ieși comisia pe poartă, că Dmitri strigă vesel :

— Haide, stăpîne, să cărăm grînele în șură, pe unde a trecut controlul !

Bătrînul Béni își încruntă speriat sprîncenele rare și cărunte :

— Ne vede vecinul !

— Da, dacă umblăm cu sacii noaptea, ca furii — făcu Dmitri un gest de lehamite —, ziua însă nu bate nimănui la ochi ! Îi ajunge vecinului necazul propriu !

Nu mai pierdu vremea, ci se cățăără pe acoperiș, cu parul gros de susținere a clăilor dărîmă tinicheaua din horn, care se prăbuși cu jărat, balegă și rumeguș cu tot în cuptor, de unde fu scos în grabă și stins într-un ciubăr cu apă. În cîteva clipe, fumul dispăru din pod, aproape cu desăvîrșire, astfel că putură căra sacii în șură. Azvîrliră cîteva furci de fin peste ei, doar așa, ca să nu bată prea tare la ochi.

Pînă să se întoarcă comisia, aducînd ghiuleaua legată de lanț și alte ustensile de coșar, podul abia mai fumega. Milițienii, în frunte cu ofițerul lor, urcară scara, deschiseră ușa de șipci și se priviră cu fețele alungite. Zărind ușița deschisă a hornului, sublocotenentul se răsti furios la bătrînul Béni, care stătea de pază în capul scării și aștepta rezultatul cu o fățarnică umilință.

— Ai lăsat deschisă ușa hornului, moșule, de asta-ți era podul plin de fum !

Bătrînul Béni nu-și pierdu prezența de spirit :

— De, domnule sublocotenent, în curînd vom urca noua recoltă, mi-am spus că odată ce tot ardem scrumul, să și afumăm podul, fiindcă-i plin de șoareci !

— Doamne-ajută, bade Béni — salută ușurat primul —, știam eu că dumneata n-ai grîne de prisos, însă de venit tot trebuia să venim.

Suzana aștepta agitată în poartă sosirea comisiei. Ea nu avea nimic de păzit, însă vroia să-l bage la apă pe badea Ferus. Oare nu-i ceruse împrumut bătrînului zgripțuroi o leacă de fin în cele mai grele zile ? Dacă i-ar fi dat, nu era silită să-și păcăduiască bunătatea de vacă.

Suzana nu se încumeta să-l agrăiască pe ofițer, așa că îl apucă de braț pe unul din milițieni, căruia îi șopti taina la ureche. Acesta o raportă îndată sublocotenentului

și astfel se întâmplă că membrii comisiei se urcă în pod, fără să se uite nici la stînga, nici la dreapta.

Ferus ar fi vrut să ducă cu tot dinadinsul comisia în șură, repetînd într-una că are acolo „doi saci frumoși cu grîu“, pe care îi sortise „patriei“.

— Nu ai decît doi saci de grîu ? — întrebă ofițerul cu severitate. După scriptele primăriei trebuie să mai ai cel puțin opt măji.

— Le-am folosit, domnule sublocotenent, minți bătrînul Ferus cu o expresie evlavioasă pe față. Ceea ce mi-a rămas dau cu dragă inimă patriei.

— Vedem noi îndată, răspunse ofițerul cu răceală. Între timp să controlăm podul.

Badea Ferus păli. De emoționat ce era, își smulgea fără oprire cureaua de pe pîntecul voluminos și își mușca într-una mustața. Mai curînd pentru propria sa liniștire, decît în scopul inducerii în eroare a comisiei, observă cu un rîs acru :

— Ar fi bine să găsiți ceva, fiindcă ați și lua, mi-ar și rămîne.

Milițienii pășiră fără vorbă pe streășină și prinseră să ridice scîndurile. Sublocotenentul vîrî mîna sub scînduri și apucă un pumn de grîu curat.

Dar asta ce-i ? Sămînță de cîneapă ?

Milițienii scoaseră cu sprinteneală scîndurile ce acopereau streășina și, în compartimentele dintre grinzi, dădură peste cel puțin patru măji de grîu frumos aranjat.

Badea Ferus stătea livid lingă horn, smulgîndu-și în continuare cureaua pantalonilor, nădușea vîrtos, ofta din greu și încerca să se scuze prosteste :

— Iaca, nici nu știam de el !

De unde va fi aflat comisia ? Doar aranjase totul noaptea, la lumina opaițului, ba avusese grijă pînă și să nu facă zgomot cu baterea cuielor. Acum s-a dus bună-tatea celor șase saci de grîu scump, dar să-l ferească Dumnezeu de una ca asta.

Bătrînul țaran își plimbă privirile pline de implorare peste cei din jur, uitîndu-se cînd la ofițer, cînd la primar, să vadă la care ar putea să găsească mai multă îndurare. Primarul se afla într-o mare încurcătură, dar sublocotenentul era neîndurător și ironic.

— Domnule sublocotenent — bolborosi bătrînul cu priviri implorătoare —, doar nu-mi luați tot grîul ?

— E confiscat tot, asta ți-e pedeapsa ! — se răsti disprețuitor ofițerul la el.

Pe bătrînul și pîtecosu Ferus îl podidi plînsul. Nu plînsese mai anul la înmormîntarea nevesti-si, nu plînsese nici astă iarnă, cînd i se dăduse de veste moartea eroică a ginerelui său blînd și harnic. Capul lui slinos, diform, semăna datorită lacrimilor cu o mare glandă picurînd de umezeală. Sforăia, înghițea și repeta gemînd :

— Nu merit asta, am un băiat pe front.

Sublocotenentul strigă la el mînios :

— Meriți, lotru bătrîn, fiindcă în timp ce băiatul dumitale se chinuie în tranșee, dumneata îți hrănești pîtecul și iei pîinea de la gura soldaților ! Pe seama cui crezi că rechiziționăm grînele ? Pe seama băiatului dumitale !

Primarul îi șopti în taină bătrînului să nu se necăjească prea tare, fiindcă grîul are să fie transportat întîi la notariat, unde i se va decide soarta. Vor născoci ceva împreună cu notarul, nu-l vor lăsa păgubaș.

Sublocotenentul era un bătrîn și conștiincios ofițer de administrație, care își făcea datoria cu multă rîvnă. Îmbucă la prînz, împreună cu milițienii săi, puțină slămină și costiță afumată, și abia după-amiaza către șase se întoarse la notariat, unde era așteptat cu cina.

— Lucrurile merg din zi în zi mai greu, spuse la masă ofițerul. Ieri am fost la Borzești, azi sîntem aici, mărturisesc însă că sînt complet deprimat de faptul că populația nu-și cunoaște datoria. La Borzești, unul din milițienii mei s-a urcat în turn și, privind întîmplător în sus, a zărit trei saci cu grîu atîrnați de grinzile acoperișului. Cine îi ascunsese acolo, nici azi n-am aflat. Oamenii ar fi în stare să-și pitească grînele fie și în iad, numai să nu trebuiască să dea cota legală. Am avut un caz cînd țăranul a ascuns un sac de grîu în privata mărunță, găurită jos, descoperită sus, unde s-a pîrguit zile în șir în exhalatia gropii de latrină.

— Mizeria te strînge rău, domnule sublocotenent, încercă primarul să-i scuze pe săteni. Evidența recoltei este din an în an mai falsă, fiindcă, din pricina lipsei de

bărbați, rămîne tot mai mult ogor în paragină, astfel că și recolta e din ce în ce mai puțină.

— Războiul are să se sfîrșească încă în acest an. Mai trebuie un ultim efort, apoi toată lumea poate să se întoarcă la vatră. Pentru asta însă e nevoie de hrană și de echipament, fiindcă războaiele nu se cîștigă cu armate flămînde.

— Poporul nici nu mai vrea să creadă că are să se sfîrșească vreodată. De cîte ori n-am auzit pînă acum că nu ne-apucă iarna și se isprăvește, însă ne-a apucat patru ani la rînd.

Sublocotenentul îl întrerupse :

— Trăiți la țară, nu cunoașteți situația. Cu Rusia și cu România am încheiat pace, nemții se află în fața Parisului, italienii nu mai sînt în stare să-și revină după Karfreit. Dacă populația civilă rezistă încă puțin, războiul se sfîrșește încă în acest an.

Unul din milițieni intră în încăpere și raportează mili-tărește că doi săteni doresc să vorbească cu domnul sublocotenent.

Ofițerul ieși, iar primarul bîntuit de presimțiri rele, se uită după el prin fereastra ce dădea către tîrnat. Sublocotenentul stătea de vorbă cu bătrînul Neica, de la care fuseseră confiscați în cursul după-amiezii doi saci de grîu. Vederea celuiilalt sătean îi făcu în mod deosebit inimă rea primarului : era unul din dușmanii lui, întors din captivitate de vreo cîteva săptămîni. Primarul își răsuci îngîndurat mustața, plimbîndu-se șovăitor prin cancelarie.

Notarul nu pricepu agitația primarului, dar nici nu-i prea păsa de ea. Cuvintele sublocotenentului deșteptaseră într-însul o dispoziție ca-n timpurile de pace. După goana de patru ani urmează odihna binemeritată. Notariatul are să redevină iar un oficiu la fel de confortabil și de liniștit cum a fost înainte de 1914.

Sublocotenentul se întoarse în cancelarie, se încinse cu sabia și plecă fără să scoată un cuvînt.

— Se întunecă în curînd, riscă primarul cu timiditate.

Sublocotenentul îl măsură cu răceală din priviri și dădu ordin oamenilor săi să prindă caii la căruță. De îndată ce atelajul trase la scară, se cățăără și el pe capră lîngă milițieni.

Primarul se plimba pe tîrnat cu fruntea asudată, își răsucea din ce în ce mai nervos mustața și, abia ieși căruța din curte, că porni prin grădină spre cîmp, grăbindu-se pe drumul de țarină de-a dreptul la ogor. Era un amurg de vară. Peste cîmpia înserată se roteau foarte jos ulii și țipetele lor pluteau amenințător în văzduhul ce pălea la repezeală.

Pe drum se întîlni cu băiatul său mai mic.

— Tată ! — strigă băiatul văietîndu-se —, soldații au găsit grîul !

— Știam ! — horcăi primarul și alergă înjurînd în spatele stogurilor de paie, unde, cu ochii plîși și frîngîndu-și mîinile, îl aștepta nevasta. Se chinciră în paie reținîndu-și respirația, urmărind neputincioși cum oamenii ofițerului scot cei zece saci de grîne din gunoi și îi încarcă în căruță. După o scurtă consfătuire, familia porni încetișor spre casă. De supărat ce era, primarul trimise la evreu după un litru de șliboviță, silindu-și băiatul să bea cu el.

— Azi mă îmbăt ca un porc, nu se cuvine ca tu să rămîi treaz și să te scîrbești de tatăl tău !

Femeia era însă mai înțeleaptă, se duse să-l implore pe notar să le dea o mîină de ajutor. Îi promise un sac de porumb și șase pui dacă izbutește să anuleze confiscarea. Notarul se lăsă înduplecat numai după multă suplicație, fiindcă sublocotenentul fusese nespus de indignat de întîmplare.

— Unde ajungem, dacă fruntașii comunei dau exemplu rău ? De ce n-ar umbla populația cu înșelăciuni, odată ce și conducătorii ei înșală ?

Notarul se afla într-o mare încurcătură. Trebuia să facă ceva în interesul oamenilor aflați la strîmtoare, altfel situația sa în sat putea să devină insuportabilă, în schimb se temea ca nu cumva sublocotenentul să-i socotească atitudinea nedemnă de un reprezentant al autorității, ba s-ar putea chiar să-l și reclame superiorilor săi.

— Sînt primul, domnule sublocotenent, care condamn cum se cuvine procedeul acesta urît, nepatriotic, totuși vă rog să ținem seama de persoană. Doar știți prea bine în ce măsură autoritățile au nevoie de colaborarea binevoitoare a primarului și notarului...

— Personal nu vreau să-i păgubesc — răspunse sublocotenentul —, eu nu-mi fac decît datoria. Însă nici nu am de gînd ca să vă pricinuiesc dumneavoastră greutate deosebite.

— În acest caz să nu mai întocmim procesul verbal de confiscare, ci să socotim că e vorba de o simplă rechiziție. Jumătatea grînelor o înapoiem, despre cealaltă jumătate întocmesc certificat de rechiziție. Să nu ne sporim și mai mult necazurile.

A doua zi dimineată, pe ulița satului trecură carele încărcate de grîne. Sătenii le petrecură pînă în hotarul comunei ca pe un cortegiu funerar.

XXI

Prizonierii se întorceau cu grămada din captivitate și, fără să le pese de autorități, de carantină sau de notar, se purtau ca și cum pentru ei războiul ar fi luat sfîrșit. Csorba își pierdu cu desăvîrșire capul, fiindcă așa ceva nu se mai întîmplase de cînd era în funcția de notar. Raportă îndată faptele la postul de jandarmi și încercă să-i înduplece pe oameni. Le ceru să nu se încăpățîneze, fiindcă ar fi o rușine să-i ridice jandarmii ca pe niște tîlhari de rînd.

Oamenii însă nu se lăsară convinși, ci răspundeau cu o îndărătnicie amară :

— Trei ani m-am chinuit în Rusia, domnule notarăș, nu i-o doresc nici unui cîine, mai port încă în trup și-n suflet toate relele de acolo. Atîta foame și frig am îndurat, de atîtea zdrențe și robotă am avut parte că-mi ajunge cît oi trăi. Eu mi-am slujit rîndul, să se mai ducă acu' și domnii !

Plutonierul sosi în sat însoțit de patru jandarmi. Mulți se făcură nevăzuți prin împrejurimi înaintea sosirii lor, ascunzîndu-se prin păduri și porumbiști. Cîțiva oameni mai dîrji îi așteptară pe jandarmi și răbdară cu fețe întunecate să li se pună cătușe la mîini. Plutonierul organiza în fiecare noapte adevărate hăituieli pentru descoperirea dezertorilor. Știa din experiență că, în timpul

zilei, anevoie pot fi prinși cei fugiți, neexistând nici o urmă care să le trădeze ascunzișul. Noaptea însă aprindeau cite un foc, ca să-și frigă cina constând din porumb crud și din dovleac, sau ca să alunge țințarii prin fumul focului de vreascuri. Patrula de jandarmi umbla tiptil prin mălăiști și unde zărea clipind vreun foc în noapte se desfăcea în lanț și înconjura pe oamenii care dormeau sau mincau nebănuitori. Cei ce încercau să scape erau îndată urmăriți de gloanțele jandarmilor. Cîțiva fură răniți. Dezertorii capturați fură duși la post pe drumuri de cîmp, ca nu cumva vederea răniților, purtați pe tărgi improvizate din crengi, să agite prea tare starea de spirit a satelor aflate în cale.

Dar chiar și așa, satul zumzăia de veștile cele mai alarmante. De agitat ce era, notarul își pierduse somnul și de asta, împotriva obiceiului, dădea din cînd în cînd pe la vechil, care juca deseori, după cină, cărți cu preotul pînă în tîrziul nopții.

Cu toate că notarul chibițase în mai multe rînduri la partidele nocturne de cărți, vechilul și preotul reformat îl întîmpinau de fiecare dată atît de surprinși, de parcă atunci ar fi intrat prima oară în casă. Pe masă se afla o carafă cu vin și, lîngă ea, într-un coș împletit, cîteva felii de piine de grîu și o bucată mare de slănină cu boia.

— Un atu cu barbă ! — chiuî Sebesi și trînti o carte pe masă.

— Asta zic și eu ! — făcu preotul înciudat.

— Iată și mintea satului ! — sări zgomotos de lîngă masă vechilul, măsurîndu-l cu un zîmbet șiret pe fața-i stacojie pe notar care se ivise în ușă. Ce s-a întîmplat, domnule avocat ?

— Cumătrul notar vine rar pe-aici, se teme ca nu cumva să piardă banii comunei, mormăi bine dispus preotul și, furat de cărțile sale, adăugă așa într-o doară : Îi strînge jandarmul cu baioneta pe încăpățînați ?

— Stai jos, domnule avocat, lîngă părinte, poate că-i aduci oleacă de noroc ! — îl tachină Sebesi pe preot cu un hohot de rîs grohăit.

— Așteaptă, mai stau eu cu tine de vorbă ! — ripostă preotul.

— E numai ghindă, dar cum lucește, cum lucește ! — trîmbiță Sebesi, plimbîndu-și în jur ochii injectați.

Se auziră bătăi în ușă și intră agitat ajutorul de învățător. Purta o pelerină cenușie de voiaj, iar în mînă strîngea nelipsitul său baston cu mîner de fildes. Fața lui de adolescent era lividă, în timp ce striga cu glasul tremurînd de emoție :

— Dumneavoastră petreceți, în timp ce țara e în doliu !

Societatea se zgîi uluită la tinăr. Își petrecea vacanța la Dej, probabil că aflate vreo știre neobișnuită.

— Am pierdut lupta de la Piave ! — strigă el exaltat ; marele eveniment îl zguduise în așa măsură, încît ochii îi scînteiau aproape în extaz. Am pierdut cel puțin o sută de mii de oameni, morți, prizonieri și răniți ! Italienii au respins armata austro-ungară, silind-o să se retragă în riul Piave revărsat !

— Din nou vechea poveste — făcu sumbru vechilul —, curtea a dat două vagoane de cereale, două vagoane întregi, din sat nu s-a strîns atîta de la țărani și domni laolaltă ; cum adică de la țărani și domni ? Contribuția întregului sat n-a fost de un vagon !... Țăranul e om de nimic, nu se pricepe să-și gospodărească recolta pricăjită ! Pentru victoria finală, decisivă ! Așa grăit-a mulțimea de oameni deștepți și învățați. Și-acum, poftim !

Preotul clătină îngîndurat din cap și prinse să-și ciupească mustața ruginie cu degetele îngălbenite de tutun. „Grav, foarte grav, dar o vom scoate cumva la capăt. Nemții știu ce fac, împotriva americanilor îi vor înarma pe ruși.“

Notarul, care era îngrijorat din pricina stărilor din comună, fu în așa măsură zgduit de vestea înfrîngerii suferite pe frontul italian, încît își luă pălăria și, pretextînd că timpul e înaintat, plecă împleticindu-se. Afară, în bezna nopții, îndărătnicia și patimile ce răscoleau satul apăsau aproape palpabil zările. Lătratul ciinilor era atît de crîncen, de parcă ar fi dat glas urilor ce prinseseră trup de întuneric. Vestile aflate viauau din ce în ce mai amenințător în urechile notarului. În Germania și Austria oamenii flămînzeau în sensul cel mai strict al cuvîntului. Soldații povestesc că ungurii care se întorc

din captivitate sînt asaltați de distinși domni și doamne elegante din Viena, plătindu-le sume colosale sau tutun scump pentru cîte un galet.

Spre sfîrșitul lunii august se ptrecură lucruri care zdruncinară încrederea tuturor. Într-o zi sosiră în sat niște căruțe ale trenului de aprovizionare al armatei, însoțite de un sergent și cîțiva soldați. Căruțele erau pline de hamuri și șei cu duzinele, pe care le ofereau spre cumpărare la jumătate de preț. Sebesi fiind convins că soldații vînd captură de război rusească își alese o șa în foarte bună stare. Cînd însă o examinează mai de aproape, descoperi pe ea vulturul cu două capete. Îl somă pe sergent să-i arate autorizația. Sergentul nu poseda așa ceva, dar îi arătă o mulțime de chitanțe întocmite în regulă, cu ștampila și semnătura comandantului de regiment, de pe care nu lipsea decît prețul de vînzare.

— Te pomenești că vitejii noștri și-au procurat șei noi ? — vru să știe Sebesi.

— Nici pomeneală ! — răspunse sergentul cu indiferență —, n-au rămas în batalion nici atîtea șei cît să ajungă unei companii. Dar cui îi mai trebuie șei ? Nu se mai duce regimentul ăsta la război.

— Dacă înțeleg bine, înseamnă că războiul s-a sfîrșit, continuă vechilul să-l iscodească.

— Săracii l-au sfîrșit, domnii îl mai continuă, cît o să mai poată, îi privește. Cumpără domnia ta șaua sau nu ?

Vechilul trimise la repezeală după notar, ca să discute cu el situația. Csorba examinează chitanțele și găsi că, din punct de vedere formal, nu sufereau nici o obiecțiune, odată ce semnătura comandantului de regiment era autentică, cu toate acestea o astfel de chitanță în alb nu era un lucru tocmai reglementar.

— Că mult vă mai socotiți, domnilor ! — interveni sergentul nerăbdător. Credeți că-i va da vreodată cuiva prin cap să cerceteze dacă chitanța asta e bună sau ba ? Așa a ordonat domnul maior, și gata ! Unde o să fie batalionul nostru peste o lună ? Are să se împrăstie ca pleava ! Dacă nu vindem tot ce se poate vinde, lucrurile fac picioare și fără plată.

Cei doi bărbați se priviră stupefiați, simțind că sîngele li se scurge din față. Înfrîngerea suferită mai trea-

că-meargă, fiindcă o înfrîngere poate fi dreasă, însă cînd ȝastea prinde să se descompună din interior, asta e mai grav decît zece înfrîngeri.

Vechilul simți o amețeală cotropitoare, fiind doborît aproape de bănuiala nerostită.

— Ce-i cu dumneata, Márton ? — îl întrebă soția sa.

De astă dată, Sebesi nu se mai răsti la femeie ; era îngrijorat în mod altruist, nu trebuia să se ferească ȝelos de curiozitatea feminină. În alte ocazii, îl scotea din sărite de cîte ori nevastă-sa își vîra nasul în „treburile oficioase“ și încerca să facă pe „deșteapta“, de astă dată însă îi făcu aproape bine interesul manifestat de ea. N-o prețuia chiar în așa măsură încît să-i și răs-pundă, dar cel puțin nu se răsti la ea. Organismul și nervii săi robuști îi alungară în curînd pesimismul, în-cît prinse din nou să nădăjduiască. N-are să lase Tisza István * țara să piară.

Notarul era însă plămădit din alt aluat. Își făcea inimă rea încercînd să-și examineze din punctul de vedere al românilor activitatea și rîvna de care dăduse dovadă, iar aspectul revers ce i se înfățișa era de-a dreptul jalnic. Ceea ce pentru statul ungar e loialitatea fi-rească, în ochii românilor e oprimare și persecuție, care se cer aspru pedepsite... Se întîlnise odată cu popa din Borzești. „Servus mă, Ciorbă !“ — îl întîmpinase Macrea și îl bătuse prietenește pe umăr. Notarul simțea că, înainte cu o jumătate de an, popa n-ar fi îndrăznit să i se adreseze în românește, dar mai cu seamă nu s-ar fi încumetat să-i schimonosească numele românește. Se simte în șa, dar nu e supărat pe notarul său : lucrul acesta îl liniștise într-o oarecare măsură pe Csorba.

Notăreștița simțise și ea că bat vînturi noi și, fără să-l mai întrebe pe soțul său, scoase iar din șifonier cămășile acelea de noapte brodate, pe care le dosise astă primăvară. Coborî din pod cîteva tablouri vechi, acoperite de păianjeni, care proveneau din casa părinților săi din Năsăud, scutură praful de pe ele, puse să fie bine spălate și le atîrnă prin încăperi. Se afla printre ele o

* Ultimul prim-ministru al Ungariei înainte de capitularea din noiembrie 1918 (n. tr.).

fotografie veche care reprezenta grupul conducătorilor nășăudeni ai partidului național românesc. O altă cromolitografie mare imortaliza momentul cînd Osman pașa, apărătorul Plevnei, își predă sabia regelui Carol I, căpetenia glorioaselor oștiri române. Notarul se simțea din cale-afară de stînjedit. I se părea că se află în ajunul unei mari mutări și că a doua zi chiar va trebui să părăsească vechea casă, căreia îi cunoștea fiecare colțișor și se obișnuise cu ea.

Popa din Borzești sosi într-o dimineață de la începutul lunii septembrie cu căruța la Șieu. Aducea sub bandetă un coș cu struguri, să creadă lumea că vrea să-i facă o mică bucurie bătrînului său frate întru sacerdoțiu. Teofil Russu plivea în grădină, ca de obicei. Nu se prea bucură de vizita lui Macrea, știind că va fi din nou vorba despre politică, ba mai era supărat și pentru că vara trecuse, dar micul Iustin nu venise să-i vadă.

— Mulțumesc, — clătină amar din cap bătrînul în timp ce prelua strugurii aduși în dar —, bătrînica mea are să se bucure cu siguranță, dar sînt supărat pe tine, Traiane, fiindcă nu mi l-ai trimis pe băiat.

— E cu neputință să-l mai stăpînești — răspunse zîmbind popa din Borzești —, a înnebunit după fete.

Din încăperea din față își făcu apariția, cu pașii agili, bătrînica măruntă, sfrijită și cocîrjată, zîmbindu-i oaspe-lui, cu gingiile știrbe. Scoase acoperitoarea de pe coș și ciuguli recunoscătoare cîteva boabe de struguri.

— Teofil — spuse Macrea în șoaptă —, aș vrea să-ți vorbesc.

Bătrînul popă deschise ușa cu ciudă apatică și își conduse musafirul în încăperea interioară. Sufrageria soților Russu era o odaie simplă, deosebindu-se de cămăruțele țărănești spoite în albastru doar prin podea. Mobila consta din piese ieftine, de tîrg, fiind roasă, năruită de vechime și de carii care o rodeau de o jumătate de veac. Doar cîteva fotografii, cărți și icoane ceva mai ornate, împreună cu alte nimicuri trădau că e locuită de oameni mai răsăriți.

Bătrînul Russu arătă cu o mutră acră un scaun pentru oaspele său și așteptă resemnat lecția politică. Popa

din Borzești apucă mîna fratelui său duhovnic și îi spuse cu un patos însufletit :

— Regele Ferdinand a decretat mobilizarea generală, Mackensen o șterge din București, auzi, Teofile ? Regele Ferdinand se pregătește să intre în Ardeal !

Numele regelui îi spori în așa măsură însuflețirea și sentimentul de triumf, încît sări de pe scaun și prinse să se plimbe cu pași agitați prin încăpere.

Popa cel bătrîn se chircise mut pe scaunul său și îl privea pe preotul mai tînăr, care în extazul său umbla încoace și încolo, pe față cu strălucirea victoriei și a satisfacției. Bătrînul oftă fără voie și făcu un gest de lehamite.

— Nu crezi ? — izbucni cu înverșunare oaspele și îl apucă pe bătrîn de un braț. Bulgarii au cerut armistițiu, generalul Berthelot se află la Dunăre cu francezii, întreaga Babilonie se cutremură din temelii ! Glasul bărbătesc al popii se aprinse de o evlavie aproape psaltică. Ai să vezi că ai noștri vor trece Carpații și are să se isprăvească pentru totdeauna robia noastră ! Pe ăștia îi fărîmițăm, au ajuns de altfel la sfîrșitul puterilor.

Bătrînul Russu continua să clatine din cap, blazat și trist, de parcă înțelesul cuvintelor nu i-ar fi pătruns în suflet, acolo unde se distribuie sensurile.

Traian Macrea urmă, de astă dată cu o nuanță mai caldă și mai simplă :

— Nu vor trece două luni și refugiații vor fi acasă, mă auzi, Teofil ? Se va putea întoarce și „Trădătorul“, băiatul tău, — adăugă el batjocoritor.

Bătrînul popă ridică speriat capul și se cutremură din tot trupul. Pe fața lui prinseră să miște cute ciudate, un timp se împotrivi eroic înduioșării, apoi izbucni în lacrimi și începu să-și șteargă ochii cu mîna-i gălbejită și sfrijită. Din cînd în cînd înălța privirea către oaspele său și ochii lui mai exprimau o oarecare îndoială.

Macrea îl bătu a încurajare pe umăr pe bătrînul care plîngea.

— Teofil, ai suferit mult și ai îndurat multe lipsuri, de-acum însă are să fie altfel. Ai să apuci lucruri mari. Are să ți se întoarcă acasă băiatul, ți-l va aduce pe

nepot, și va fi domn ! Poți să-i spui și preotesei, să se bucure și ea, biata.

Bătrînul Russu clătină din cap a refuz. Preotesei nu-i va spune nimic atîta timp cît totul nu va fi la fel de sigur precum soarele pe cer.

— Le poți împărtăși între patru ochi și credincioșilor că nu vom mai purta multă vreme jugul, va fi pace, pămînt și pline pentru toți.

Macrea își luă rămas bun, iar bătrînul popă rămase singur cu speranțele-i răscolite. Din dormitor intră pe neașteptate bătrînica și, cînd îl văzu pe bărbatul său lăcrămînd, capul prinse să-i tremure a spaimă, iar gura-i știrbă bogonisi ceva nearticulat. Ochii ei mărunți, negri ca mura, iscodiră cu o spaimă neajutorată penumbra din încăperea cu perdelele lăsate.

— N-are nimic ! — strigă popa, fiindcă nevastă-sa era surdă. Ca s-o liniștească pe deplin, își șterse la repezeală lacrimile și îi făcu semne cu mîna printre zîmbete. E bine ! Micuțul crește și el ! Cine știe, poate să vină acasă de Crăciun !

— Nu, nu ! — gîngăvi îngrozită bătrîna și capul prinse să-i tremure mai puternic. Să rămînă dincolo, o, sînt bine dincolo ! Se așternu pe neașteptate pe un plîns sfișietor și își acoperi fața cu șorțul croit ca o catrință. Să rămînă ! S-ar putea să-l spînzure... — adăugă cu o șoaptă înfricoșată.

— Nu vine, cum să vină ? — răcni popa. Am vorbit doar așa, într-o doară. Cine știe, poate se mai schimbă lumea ! Nu te teme, are el minte, n-are să vină decît atunci cînd are să fie liber !

Bătrînica încuviință satisfăcută din cap, apoi se duse topăind la dulapul cu sculpturi țărănești, scoase un blid încondeiat, îl șterse atentă cu șorțul și așeză în el doi ciorchini frumoși de struguri în fața bărbatului. Dădu o poruncă slujnicii în bucătărie, care se ivi îndată aducînd pîinea proaspătă coaptă din făină de mălai și grîu. Preoteasa bătrînă tăie un codru mărișor și îl puse pe blidul soțului său, lîngă struguri. Popa prinse să ciugulească ciorchinele, frîngea cîte o bucată din pîinea ce aburea cald mireasmă de mălai și se lupta strîmbîn-

du-se cu lacrimile. Bătrîna nu-l slăbi nici o clipă din ochi, în timp ce bănuiala îi dădea mereu tîrcoale.

În cele din urmă, popa nu se mai putu stăpîni și, sub un pretext oarecare, ieși tiptil din încăpere ducîndu-se în tîrnat și, ca să n-o sperie cu purtarea sa pe preoteasă, care îl pîndea de după perdea, coborî cu pașari și liniștiți în grădină. Cuvintele rostite de oaspele său abia acum îi ajungeau la inimă și la rațiune. Dumnezeule îndurător ! Oare vor veni într-adevăr zile mai bune pentru bieții români ? Nu vor mai fi siliți să se ploconească în fața domnilor cu vorba aspră și cu blazon, pe ale căror castele flutură trufaș steagul cu pajură și în fața porților stau de strajă haiduci cu fireturi ? Prefect, subprefect, primpretor și celelalte mărimi cu pană de rață la pălărie și în scurtă de vinătoare, în fața cărora tremură bietul popă și săracul dascăl ! Dumnezeule îndurător ! Oare vei face dreptate unui popor prigonit, umilit și stors de veacuri ! ?...

Bătrînul popă se plimba cu pași nervoși prin grădină, pe sub prunii cu crengile încărcate de fructe, buzele i se mișcau pătimaș și, în agitația sa visătoare, își smulgea barba lungă, colilie.

— Degeaba au venit turcii, austriecii, rușii, domnii au rămas și pe mai departe domni, iar domnii au fost întotdeauna doar unguri. E și asta o amăgire mincinoasă. Castelele nu vor fi niciodată dărîmate, blazoanele nu vor fi mîncate de rugină, de pe grumajii iobagilor jugul nu va fi nicicînd scos, ci vor asuda pînă la sfîrșitul vremii pe moșiile nobililor. De multe ori și-a închipuit sărăcimea că va putea să-i scuture pe domni, însă chiar cînd i-a trîntit pe jos pentru un timp, i-au vîrît din nou grumazul în jug și, după scurta libertate, robia a fost și mai amară.

XXII

Vechilul primi o telegramă de la Pesta, cu dispoziția de a trimite trăsura la gară pentru trenul de prînz. Sebesi medită întunecat asupra semnificației pe care o

putea avea vizita aceasta într-o perioadă atît de neobișnuită. Dacă măriile lor lipseau de pe moșie în timpul verii, de obicei nu se întorceau acasă decît primăvara următoare. Sezonul de toamnă, plin de vioiciune, îl petreceau întotdeauna în capitală și, cu toate că vechilul le anunța în fiecare an data culesului viilor, invitînd cu respect întreaga familie a baronului la „sărbătoarea culesului“, vraja vieții de societate de la Pesta se dovedise de fiecare dată mai puternică.

Nevasta lui Sebesi privea neliniștită telegrama din mîna soțului său, ar fi vrut să-i afle conținutul, dar nu îndrăznea să pună întrebări, fiindcă știa că nimic nu-l întărită mai mult pe Márton. Spre a înlătura de la bun început orice amestec al femeii, acesta vîrî cu o mină sumbră telegrama în buzunar și dădu poruncă cu glas tunător ca vizitiul de paradă să înhame caii la caleașcă și să fie la gară la sosirea trenului de prînz. Dacă femeia avea urechi și un strop de minte, din atît putea să ghicească că măriile lor se întorc acasă.

Trimiterea trăsुरii la gară era cît se poate de binevenită, deoarece cele două odrasle ale lui Sebesi, Laci, în vîrstă de cincisprezece ani, și Marci, cu doi ani mai tînăr, se pregăteau să se întoarcă la colegiu după lunga vacanță de vară prelungită pînă în toamnă. Școala ar fi trebuit să înceapă mai demult, dar batalionul cazat peste vară în gimnaziu lăsase atîta murdărie în urma sa, încît dură mai bine de două săptămîni pînă să poată fi temeinic curățat și spoit. Anul școlar precedent fusese știrbit și el, dar de cel care urma să înceapă elevii le-gau și mai mari speranțe. Cei doi băieți erau însă și astfel destul de mîhnîți ; învățătura și viața de internat nu le era defel pe plac, nici chiar dacă puteau spera pe bună dreptate ca, de Crăciun, în locul scurtei vacanțe reglementare de două săptămîni, să primească una de-o lună și jumătate, avînd în vedere criza acută de combustibil. Mama lor le pregătea lucrurile în două mari coșuri împletite și, între timp, încerca să-l împace pe Laci, care tremura de mînie din cauză că i se interzisese să îmbrace frumosul costum nou, cu pantaloni lungi, pe care îl primise după terminarea clasei a cincea. Spre a-i împăca, le dădu cîte patru coroane și făgădui

să le sporească banii de buzunar dacă vor promite să nu-i cheltuiască pentru țigări.

La zece și jumătate caleașca trase la scară. Avea să-i ducă pe băieți la gară, unde trebuia să aștepte acceleratul de la ora douăsprezece, cu care măriile lor soseau de la Pesta.

Soția vechilului își sărută băieții, legându-le de suflet să se astîmpere, odată ce știu bine cît e de sever tatăl lor. Cei doi copii se înfățișară apoi, cu timiditate, tatălui lor, spre a-i săruta mîna. Sebesi îi dădu un bobîrnac lui Marci, pe nasul cîrn, și se răsti cu glas tunător la Laci :

— Nu cumva să mi te-ntorci garnisit cu ceva prin izmene, te-am văzut cum dădeai tîrcoale toată vara pășăricii !

— Nu, tată, bolborosi înfricoșat băiatul.

Micul Marci se întoarse cu spatele și chipul său durduliu și îmbujorat se umflă, gata să crape din pricina rîsului abia stăpînit.

Nevasta vechilului își înfruntă soțul cu priviri severe și își îmbrățișă fiul cu îngrijorare.

— Nu ți-e rușine, Márton ?

Sebesi ridică din umeri și își văzu de treabă, cu pașii săi leneși, apoi îi veni un gînd și se răsti la nevastă-sa :

— Bagă-ți bine în cap că n-avem de ce să ne rușinăm de ceea ce ne hrănește și de ceea ce ne-a născut !

Cei doi băieți urcară în caleașcă și trăsura grea ieși duduind pe poartă. Laci se bucura la gîndul pălăriilor ce se vor ridica la trecerea echipajului. Se înșelă însă, fiindcă oamenii asistară cu fețe întunecate la goana festivă a caleștii negre ; unii își întorceau capul la trecerea ei, alții şușoteau între ei, abia dacă vreun bătrîn cocîrjat își mai scotea cu umilință pălăria. La Borzești primirea fu de-a dreptul amenințătoare. Abia se găsiră vreo doi care să dea binețe echipajului, dar și ei erau priviți cu atîta dușmănie, încît găsiră că era mai înțelept să se facă nevăzuți. O ceată strînsă în apropierea bisericii române aruncă cu pietre în caleașcă. Copiii se cîmchiră speriați pe bancheta de catifea, iar sus pe capră vizitiul clătină indignat din cap. Opri caii, pe cîmpia

dintre gară și sat, cobori de pe capră și examinează prin-
tre înjurături daunele făcute trăsorii. Pietrele lăsaseră
urme urite pe lacul negru. Dacă nimereau cu un deget
mai sus, geamul s-ar fi spart în fândări. Vizitiul înjură,
se scărpină în cap, în timp ce cei doi băieți tăceau
chitic.

La gară, ursita îl compensă pe Laci de lipsa de res-
pect constatată la trecerea prin cele două sate. „Șeful“
măruntel halte era om nou, fusese mutat la Borzești
abia de o lună sau două. Știa că prin împrejurimi trăiesc
numeroase familii de castelani, așa că îi întâmpină cu
profundă stimă pe băieții ce descindeau din caleașca
de paradă. Puse îndată să se deschidă „sala de aștep-
tare clasa I“, o încăpere ceva mai mărișoară, mobilată
cu o sofa îmbrăcată în catifea roșie și câteva scaune.

— Nu doresc măriile voastre un răcoritor? — în-
trebă el respectuos.

Laci roși pînă la rădăcina părului și-l contemplă în-
cîntat în oglindă pe proaspătul „baron“ tînăr, care era
un băiețel bine clădit, blond și zvelt. La ușa sălii de aș-
teptare se strînse îndată o ceată de copii gură-cască,
băieți și fetișcane cu fețe minjite, privind cu ochii holbați
la mîsafirii suspuși.

După un sfert de ceas sosi și trenul, la care hamalul
încărcă coșurile băieților în vagonul de clasa întîi. (Avură
mai tîrziu destulă bătaie de cap ca să le mute la clasa
a doua!) Laci vru să se poarte cavaleriește și îi dădu
hamalului douăzeci de fileri, ulterior însă vru să recu-
pereze jumătate din sumă de la fratele său. Marci îl
refuză ironic :

— Pune-ți pofta în cui, tu ai fost baron, nu eu !

— Boule ! — făcu Laci stacojiu de furie, imitînd cu
talent felul de a vorbi al tatălui său.

Trenul plecase, dar caleașca tot mai adăsta în gară.
Cei patru suri minunați rîcneau pămîntul nechezînd și
tropăind, în timp ce vizitiul pufăia îngîndurat din lulea
pe capră și nu dădea nici un semn că s-ar pregăti să
plece.

— Măriile lor au avut noroc de o vreme frumoasă
— începu convorbirea feroviarul.

Vizitiul ridică pleoapele și îl măsură pe omulețul dolofan, a cărui față strălucea de plăcuta agitație iscată de întâlnirile efemere cu protipendada.

— Aștia doi nu-s decît copiii domnului vechil, se duc la colegiu !

Feroviarul se împurpură la față de rușine și se căi amarnic pentru numeroasele „măriile voastre“ rostite cu voluptate la adresa celor doi băieți. Adevărul este că îi făcuse plăcere să exerseze plecăciunile și titlurile sfoarătoare.

Vizitiul îl consolă pe feroviar :

— Să nu vă pară rău, fiindcă într-un sfert de ceas sosesc măriile lor, domnul baron cu familia, îi duc la Șieu. Necazul e — făcu scărpinîndu-se în creștet — că a fost păgubit lustrul trăsurii, niște oameni de nimic au azvîrlit în ea cu pietre.

— Și pe la voi aruncă cu pietre ? — se interesă feroviarul îngrijorat. În curînd și trenurile vor circula cu geamurile sparte.

— Eu socotesc — medită vizitiul rozîndu-și mustața —, că poporul e mînios din pricină că domnii nu voiesc pacea.

— Asta așa-i ! — izbucni stacojiu omulețul dolofan și se descoperi agitat. Se apropie în vîrfurile picioarelor de caleașcă și folosindu-și șapca drept surdină, făcu cu jumătate de glas către vizitiu : N-o voiește Tisza ! Nu e prietenul oamenilor ce muncesc ! Cînd, în 1904, am încetat munca din pricina lefurilor, Tisza a fost cel care ne-a amuțit. I-a mobilizat pe feroviarii aflați în grevă și i-a urcat pe locomotivă, îmbrăcați în uniformă. Pe muncitori i-a trimis la judecată ! I-am și spus nevastei cînd a venit la putere : ai să vezi, femeie, ne paște războiul, Tisza se află iar la putere !

Peste cîteva minute intră bubuind asurzitor acceleratul. Șeful de gară numără patru geamuri sparte. Mecanicul se aplecă din locomotivă și îi strigă șefului :

— Ți-e pietroasă regiunea, colega !

Șeful gării se opri solemn în fața acceleratului pufăitor, în mîna cu un steguleț roșu, pîndind vagonul de clasa întii, din care coborî un bărbat înalt, cu pelerină de voiaj, însoțit de o femeie voalată. Vizitiul dădu fuga

după bagaje, iar șeful duse mîna la chipiu. Baronul și baroneasa străbătură cu pași grăbiți sala de așteptare așternută cu covor roșu. În fața ușii deschise tropăiau nerăbdători cei patru suri.

Baronul era palid și îngîndurat, vizitiul găsi că mîria sa încărunțise de-a binelea într-o jumătate de an, la ceafă și la tîmple părul îi albise, cu toate că nu era bătrîn încă. Parcă și doamna baroneasă slăbise, adevărat că fusese întotdeauna sfrijită. Așa-i lumea azi, pînă și domnii au griji, nu numai slugile.

Vizitiul nădăjduia ca stăpînul să nu observe pagubele pricinuite caleștii, însă se înșelase. Baronul le descoperi îndată, cu ochii săi pătrunzători, dar în mod ciudat nu pomeni nimic de ele, deși în alte împrejurări ar fi tunat și fulgerat chiar pentru mai puțin lucru ; se mulțumi să-i arunce o privire pătrunzătoare vizitiului, care ședea ghemuit pe capră și căuta să ocolească ochii stăpînului său. Baroneasa fu martora scenei mute chiar prin voalul pălăriei și se uita cu respirația înăbușită la rănila tîmăduite cu unsoare de roți. Între timp, atenția baronului se îndreptă asupra celor patru suri minunați, care își scuturau capetele împodobite de coame bogate și, tremurîndu-și pielea cu păr lucios, scormoneau nerăbdători pămîntul cu copitele. Își uită pe cîteva clipe grijile, ochii săi obosiți, cenușii, își recăpătară vioiciunea tăioasă și pe buze i se ivi ceva ca un suris încrezător, bărbătesc. Inspiră cu plăcere mirosul picant, răscolitor al favoriților săi și le mîngîie coamele. Ca și cum atingeria surilor plini de vitalitate i-ar fi redat puterea și încrederea în sine, o luă liniștit de braț pe soția sa și o ajută să urce în caleașcă. Cu cîteva secunde înainte se mai gîndea să-i ordone vizitiului să ocolească satele și să se întoarcă acasă pe drumuri de țară mărghiașe.

— Peste tot pietre ! — șopti cu gîndurile rătăcite baroneasa.

Sajótelky zîmbi în silă și, ca s-o încurajeze, sărută mîna soției sale. Vizitiul mîna surii cu o viteză nebună, încît caleașca mare și grea zbură, aproape, de-a lungul miriștilor întomnate. Rugina anotimpului mușcase șesurile împădurite de pe zare. De pe nucii din marginea

drumului recolta fusese doborâtă și, de jur-împrejur, pământul era acoperit de grămezi de coceni și frunze uscate. Ici și colo trebăluiau femei și bărbați zdrențăroși, cu fețele tăbăcite, în mînă cu mici ciubere prinse în doage; ridicau cu luare aminte frunzele veștede, căutînd sub ele nucile rătăcite. Priveau cu gura căscată după caleașca strălucitoare, trasă de suri măreți, care gonia înspre sat ridicînd nori de praf. Potcoavele cailor bubuiau și scînteiau pe bolovanii drumului ca focurile de pușcă. Pe fețele oamenilor stăruia o întunecime neghioabă, poate fiindcă soarele se afla înapoia lor și, sub povara toamnei, prinsese să scapete devreme. Uneori se înălța vertical cîte un retevei sau o prăjină și în scăpărarea autumnală, în norul de pulbere și în goana smințită, nu-ți dădeai seama dacă sînt pentru caleașcă sau pentru nuci.

Ajuns în sat, vizitiul luă mai în scurt hățurile, cu toate că aici îl întâmpinaseră pietrele, în drum spre gară. Drumul îl silea să facă numeroase ocolișuri, fiind străbătut la tot pasul de care încărcate cu coceni de cucuruz, încît de astă dată galopul nu se mai potrivea. La cîțiva pași de biserica românească, unul din geamurile caleștii se sparse în țandări cu zgomot asurzitor și, împreună cu bucățile de sticlă, căzură la picioarele pasagerilor un retevei de salcă și cîteva pietre de mări-mea unor ouă de găină. Noroc că ședeau cufundați în banchetă și pledul gros din piele de căprioară amortiză violența izbiturii. Baronul apucă pătimaș mîna soției sale, de parcă ar fi vrut s-o împărtășească de propriul său curaj :

— Te-am rugat, Helén, să rămii acasă !

Baroneasa scutură tăgăduitor din cap, izbucnind într-un plîns crispat :

— De la Pesta pînă acasă, numai pietre aruncate în noi ! Să înnebunești, nu alta ! De ce nu se face ceva ? De ce nu e mobilizată jandarmeria ?

Pe buzele baronului se ivi un surîs delicat și ironic, privindu-și soția așa cum se uită omul matur cînd ascultă necazurile de netămăduit ale unui copil.

— Dumnezeuule, aşadar au început şi aici ! — plîngea baroneasa şi îşi rezemă descurajată ceafa de spe-teaza căptuşită a banchetei.

— Sebesi e un mare măgar — făcu înciudat baronul —, nu trebuia să trimită caleaşca, ajungea şi trăsură cu doi cai, care nu-i zgîndăreşte în aceeaşi măsură.

— De unde să fi ştiut nefericitul ? — răspunse baroneasa —, altădată nu făceam drumul decît cu landoul.

— Eu am fost lipsit de prudenţă, la întoarcere vom avea mai multă grijă.

Marea poartă cu canaturi a parcului de castani aştepta larg deschisă sosirea landoului. Sebesi aliniase întreg personalul de cele două părţi ale aleii şi, îmbrăcat de zile mari, îi întinse baronesei, la coborîrea ei din trăsură, obligatoriul buchet de trandafiri albi. Cînd landoul intră pe poartă, la geamlîcul podului castelului fu arborat solemn steagul.

Pe baron îl scoase din sărite primirea după obişnuitul ritual. Se aştepta la o sosire simplă, la o vizită ne-protocolară, la ceva cît se poate de firesc pentru omul simplu, atîta doar că uitase cu desăvîrşire că, pentru el, protocolul era obişnuit, cealaltă alternativă fiind excepţia.

Sebesi zări geamul spart al landoului şi, de indignare, abia izbuti să vorbească :

— Aşadar, şi pe măriile voastre ? Dau fuga îndată la postul de jandarmi !

Baronul îl măsoară întăritat din priviri :

— Spune-mi, dragă Sebesi, pe ce planetă trăieşti ?

— Nu înţeleg ce vrea să spună măria ta ! — biîgui intimidat vechilul.

Baronul făcu un gest de nerăbdare şi porunci să fie închisă poarta, servitorimea să-şi vadă de treabă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, iar steagul cu blazon să fie scos fără întîrziere.

— Azi nu ne arde de ceremonii ! — adăugă el iritat. Se întoarse brusc către Sebesi : Să vii la mine peste un ceas, în camera mea de lucru !

Spre deosebire de obiceiul consfinţit, baronul şi baroneasa se duseră de-a dreptul la castel, cu toate că,

în grajd, caii lor de călărie favoriți le așteptau vizita lustruiți oglinďă.

Baronul și baroneasa comandară de la valet ceai și o gustare rece, apoi se încuiară misterios în apartamentele lor. Cu ajutorul cameristei, baroneasa făcu să dispară de pe fața sa urmele de lacrimi, dar privindu-se în oglinďă constată cu tristețe că încercările prin care trecuseră în ultimele săptămîni îi șterseseră de pe obraji bujorii aceia atrăgători, care le împrumutaseră o frumusețe atît de firească. Apa de colonie, pudra și puțină sulemeneală îi fură de folos; pentru a-și masca ochii încercănați din cauza insomniei, avea la îndemînă lornionul. Chiar așa însă servitorimea avea să bage de seamă o mulțime de lucruri.

De îndată ce termină cu toaleta, baroneasa scoase din sertarele unor șifoniere vechi, baroce, cutioare de catifea roasă de molii. Deschise cîteva din ele, privind minute în șir, hipnotizată parcă, scăpărarea aurului, a diamantelor și perlelor, apoi așeză una după alta cutiile bătute în metal la cheotori într-o valiză cu compartimente, pregătită din vreme. În acest timp, camerista împachetă cîteva rochii și costume într-o altă valiză, pe al cărei fund se afla o mulțime de poze de familie și cam o jumătate de duzină de picturi în ulei făcute sul. Baroneasa luă la ea cheile valizelor și trecu în apartamentul soțului său. Baronul împacheta și el cu febrilitate. Scotocea din sertarele biroului său acțiuni, obligațiuni, hîrtii de stat, cambii, polițe, contracte, librete bancare, și le vîra într-o servietă încăpătoare, care avea o mulțime de despărțituri. Se vedea cît de colo că vrăful de hîrtii îl enervează și că scormonește supărat într-însul cu degetele-i lungi, fine.

Se auziră ciocănituri în ușă și intră Mihály, valetul, aducînd pe o tavă de argint ceai, rom, pîine prăjită, unt, gem și friptură de curcan rece. Lăasă povara sa fără zgomot pe măsuta de acaju, în al cărei luciu de un roșu întunecat se oglindea argintiu întreg serviciul de ceai, apoi turnă la fel de neuzit ceaiul în cești.

Baroneasa îl întrebă cu glas scăzut pe soțul său :
— *Et l'argenterie ?*

— *Reste à la maison, les transports sont tout à fait incertains, les trains et les gares regorgent de soldats pillards, d'ailleurs ne t'inquiète pas, je m'efforcerai de créer autour de nous une atmosphère paisible, j'ai une idée.**

Băură ceaiul și mîncară puțin din friptura rece: Valetul servea în tăcere, de parcă ar fi fost fantomă. Deputatul își consultă ceasul :

— *Notre train repart à sept heures et demi, mais avant de nous en aller, il faut que je prévienne Egon, il est naïf comme un ours, il ne se doute de rien**.*

XXIII

Sebesi aștepta cu frica în sîn întrevederea cu stăpinul său. Timpul neobișnuit al acestei vizite îi cășuna destulă bătaie de cap, la care se adăuga și atitudinea rezervată, iritată a baronului, diferită de purtările lui de obicei cît se poate de prietenoase. Nu-și dădea seama dacă schimbarea survenită se datora incidentului petrecut sau — lucru la care se gîndea amețind și nădușind — o provocase chiar el... Îl chinuia rușinea, teama și remușcarea. Nu-i dădea pace afacerea aceea nenorocită cu Treitelbaum. Primise de la Stern un comision de două mii de coroane pentru că-i vînduse grîul de pe moșie, cu toate că prețul oferit de Treitelbaum fusese mai mare. Stern cîștigase cu acel prilej între opt și zece mii de coroane, iar deputatul pierduse tot atîta. Treitelbaum îi lăsa de obicei vechilului un comision de o mie de coroane, numai că de astă dată afurisitul de Stern îl supralicitase. Evreul eliminat din afacere îl

* — Și argintăria ?

— Rămîne acasă, transporturile sînt cu totul nesigure, trenurile și gările au fost năpădite de soldați care pradă, de altfel nu fi neliniștită, mă voi strădui să creez în jurul nostru o atmosferă pașnică, am o idee (fr. în orig.).

** — Trenul nostru pleacă la șapte și jumătate, însă înainte de a pleca trebuie să-l previn pe Egon, e naiv ca un copil, nu bănuiește nimic (id.).

amenințase că-i va aduce la cunoștință baronului, în scris, cele întâmplate.

Vechilul aștepta oftînd și asudînd la ușa bibliotecii, neputîndu-se hotărî să intre. Își semnală prezența abia cînd auzi apropierea pașilor lacheului, fiindcă era amenințat ca ușa să se deschidă și el să fie găsit în prag, ca o haimana.

Deputatul ședea la măsuta de acaju. În spatele lui se căsca gol scaunul cu blazon care, pe fundalul rafturilor bibliotecii înalte pînă la tavan, sugera un decor aproape imperial. Buna cuviință dicta de astă dată modestie : cu marea catastrofă, a cărei povară apăsă pe umerii tuturor unguirilor, nu se potriveau atributele găunoase.

Baroneasa nu era în bibliotecă ; se afla cu camerista, în propriul său apartament. Deputatul îi făcu semn vechilului să se așeze în fața măsuței și îl examinează îndelung, cu ochii săi cenușii, încercănați, de parcă ar fi voit să se convingă dacă corespunde sarcinilor ce urma să i le atribuie. Sebesi nu îndrăzni să-l privească în ochi pe stăpînul său ; își cufundase capul mare, roșcat, între umeri, în timp ce teama și o îngrijorare tulburătoare dădeau într-însul o luptă disperată cu adulația slugarnică și credința nețărnută, care îl copleșeau de fiecare dată cu brutalitate în prezența stăpînului. Tulburarea îi era și mai mult sporită de veșmintele strîmte, de culoare închisă. Le purta doar la ocazii deosebite, fiindcă se îngrășase în ultima vreme, dar cu prilejuri solemne ca acesta le îmbrăca totuși.

— Cîte măji de grîu ne-au mai rămas ? — începu deputatul discuția.

De astă dată, Sebesi fu pe deplin convins că soarta îi era pecetluită. Își plecă trist capul și nu se așteptă la mai puțin decît ca baronul să-i întindă scrisoarea de concediere. Singura nădejde ce-i mai rămînea era la nevastă-sa, care avea să se înfățișeze baronesei, implorînd-o ca el să fie reprimat.

— Șase sute de măji din recolta de anul trecut și cea din acest an.

— Porumb ?

— În jur de două sute de măji, măria ta, bolborosi Sebesi.

— Atît de puţin ?

— Poate că măria ta a aflat că în ăst an negustorii au dat buzna la cucuruz...

Vechilul nu se încumetă să rostească numele lui Stern, cu toate că, datorită unei imperioase porniri lăuntrice de autotortură, el îi stăruia pe vîrfurile limbii.

— Cîte măji de ovăz ?

— Cred că vreo şaptezeci, optzeci.

— Nu e mult.

— Există o explicaţie, încercă să se dezvinovăţească vechilul. Avem de-a face şi în acest caz cu împrejurările iscate de război, ovăzul fiind un articol cu căutare, de asta am vîndut la un preţ bun mare parte din stoc.

În timp ce Sebesi vorbea, baronul bătea sever darabana cu degetul în masă, iar zgomotul acesta poruncitor, repetat ritmic, avea asupra vechilului efectul pe care îl exercită asupra unui urs dresat pocnetele de bici ale îmblînzitorului său de panoramă. Baronul nu tolera divagaţii sau logoree, în timp ce vechilul făcea eforturi supraomeneşti ca să rămînă la subiect şi să fie concis. De cîte ori odrasla liberă de îngrădiri a naturii încerca să se îndepărteze de logică, răsuna ciocănitul sec şi poruncitor, iar vechilul căuta să regăsească, cu o sforţare zgribulită, firul scăpat. De astă dată, conştiinţa vinei sale şi remuşcarea neutralizau în bună parte chemarea la ordine a ciocăniturilor, încît simţea o pornire irezistibilă aproape de a se apăra pînă şi de acuzaţiile pe care nimeni nu le rostise.

— De altfel, ovăzul a fost din cale-afară de căutat în ăst an, am dat şi la rechiziţii zece măji bune, mulţi cai de povară i-am hrănit cu ovăz, ca să fie în stare de muncă, măria ta ştie că ne-au fost luaţi de armată caii cei mai buni, eu în schimb n-am decît doi cai, îi ţin şi pe aceia cu fin, şi nu se întîmplă nicicînd ca vizitiul meu să le dea ovăz cailor mei, fiindcă grînele mele sînt ținute separat.

Baronul ciocăni nerăbdător în masă :

— Dragă Sebesi, departe de mine gîndul de a mă îndoi de dumneata, socoteala mi-ai trimis-o la timp, eu o accept, de astă dată e vorba de altceva.

Vechilul scăpă brusc de teroarea ce-l apăsa, și, de bucurie, înfruntă cu trufie primejdia ce trecuse :

— Credeam că vreun răuvoitor m-a reclamat la măriă ta.

Baronul îl fulgeră scurt din ochii săi cenușii, cu un dispreț care, prin cel ce acuza, i se adresa și acuzatului :

— Cunosc o scrisoare a lui Treitelbaum, însă nu dau importanță din principiu bănuielilor.

Vechilul horcăi ca o sălbătăciune rănită și îl cuprinse un îndemn irezistibil de a-i expune baronului de-a fir a păr toată întîmplarea, de a-și explica în amănunt procedeul și de a dovedi limpede ca lumina zilei impostura evreului.

Baronul îl întrerupse însă pe un ton care nu suferă împotrivirea :

— Odată ce nu dau importanță bănuielilor, nu sînt curios să-ți aflu nici scuzele. Te-am chemat într-o chestiune mult mai însemnată. De cîte cereale are nevoie moșia pînă la secerișul viitor, inclusiv grînele de sămînță, premundă și făină de pîine ?

— De o sută cincizeci de măji, măriă ta, gemu descurajat vechilul.

— Așadar, de aproximativ două sute de măji. Cantitatea de cereale rămasă trebuie distribuită în întregime sătenilor.

— Cum ați binevoit a spune ? — întrebă Sebesi înlemnit de groază.

— Cantitatea de cereale rămasă trebuie distribuită sătenilor.

— Se înțelege, contra cost, nu ? — se interesă dezorientat vechilul.

— Doamne, doamne — scutură iritat din cap deputatul —, ce greu ne înțelegem noi doi ! Nu contra cost, ci absolut gratuit, cerealele trebuie aruncate în brațele sătenilor !

— La ordinul măriiei tale, înghiți vechilul dispoziția incredibilă, căreia oricît și-ar fi spart capul nu izbutea să-i înțeleagă rostul.

— Spune-mi, Sebesi — îl iscodi deputatul, care își dădu seama că vechilul nu dispune de o imagine la fel de cuprinzătoare cum avea el, care venea din capitală, despre stările ce domneau pe teritoriul țării —, n-ai observat că poporul fierbe ? Nu simți că pământul a început să ardă sub tălpile noastre ?

— Pînă și cei a căror inimă e dulce precum e cozonacul, precum cozonacul bun de casă, pînă și ei n-au ce să spună altceva despre popor decît că e netrebnic ! — sări mînios vechilul. Sînt de douăzeci de ani în slujba mării tale, însă nu s-a mai întîmplat niciodată ca într-o caleașcă domnească să fie azvîrlite pietre ! Ce caleașcă ? Nu se încumeta poporul să se uite strîmb nici măcar la rîndaș, odată ce se cocoța pe capra unui car cu gunoi al moșiei. Nu zic, celor săraci și de omenie le-aș da și eu puțin grîu, puțin cucuruz, ca să-și mai tragă zilele blestemate, dar să mă ierte domnul deputat, dacă eu aș fi în locul lui, aș aduce încă azi de la Dej un detașament de jandarmi, odată ce trebuie să recunoaștem că jandarmii noștri nu mai sînt stăpîni pe situație, și pe toți bărbații, chiar pe cei ce-și poartă cămașa vîrîtă în pantaloni, fiindcă restul nu sînt decît golani sau neputincioși, bătrîni puturoși, i-aș bate ca să mă țină minte pînă în ceasul morții, ba nu s-ar face gaură în cer dacă femeile prea slobode la gură și-ar primi și ele porția, fiindcă mie nimeni să nu-mi spună că femeile n-ar fi de vină.

Baronul își consultă ceasul și clătină ironic din cap :

— Nu pot să-ți urmez sfatul, odată ce nici în vremurile mai pașnice n-am fost de părere că brutalitatea ar ajuta la ceva. Nu am de gînd să te sperii, însă pot să-ți spun doar atîta, că azi nu mai există în toată țara vreun moșier care s-ar încumeta să-și rezolve neînțelegerile avute cu poporul apelînd la bici. Numai cu îngăduința se mai pot obține oarecari rezultate. Mîine dimineată vei da de știre prin crainicul satului că moșia distribuie populației sărace trei sute de măji de cereale. Te previn cu toată severitatea că distribuirea cerealelor trebuie să se facă în așa fel, ca toată lumea să fie mulțumită. Și încă un lucru important : să dublezi simbria rîndașilor și a servitorimii masculine, îngrijește-te pe

seama lor de cea mai bună mîncare, te autorizez să tai atîția porci cîți vor fi necesari, pentru ca servitorimea să nu ducă lipsă de carne. Cum stăm cu porcinele ?

— Cu porcei cu tot, să tot avem vreo sută douăzeci de capete.

— Într-un cuvînt, să nu cruți nici un sacrificiu, important este ca rindașii să fie mulțumiți și să ție la moșie. Apoi continuă cu o nepăsare prefăcută : E mai necesar ca oricînd ca servitorimea să se simtă solidară cu noi. Dacă vor avea loc cumva tulburări, dumneata nu ești omul care să-și piardă cu ușurință capul. Noi plecăm acum în străinătate, s-ar putea să treacă chiar un an pînă să ne întoarcem, ceea ce la urma urmei nu are nici o importanță, odată ce și pînă acum ai rezolvat independent problemele moșiei. Dacă prin activitatea dumitale ai să fii demn de recunoștința noastră, lucru de care nu mă îndoiesc, pentru serviciile aduse într-o perioadă critică vei fi răsplătit și în mod separat. Este de la sine înțeles că, pe toată durata absenței noastre, leafa dumitale se dublează și ea.

Sebesi se topea aproape de recunoștință și atașament, iar pe fața lui lată, purpurie, grimase cînd copilăroase, cînd minioase se luptau cu lacrimile ce-i năpădeau într-una ochii. Strînse îndelung în palma lui mare, pătată de nicotină, mîna fină și nervoasă a deputatului, bîiguind emoționat :

— Domnul să fie cu măriia ta, eu repet încă o dată că fie pîinea mea cît de neagră, mănînce și familia mea pita neagră, vîrtoasă, coaptă din tărîțe, numai pe măriile voastre să le știu în siguranță, nu-mi doresc nimic altceva, — își șterse ochii cu degetele galbene, butucănoase, ca să continue pe un glas răgușit de emoție — dar poate că ar fi mai bine să rămîneți sub ocrotirea oamenilor de aici, care vă sînt credințioși, pînă vor trece vremurile grele...

— Rămii cu bine, Sebesi — făcu Sajótelky și scutură, mișcat într-o oarecare măsură, mîna vechilului —, te-aș mai ruga doar să ai grijă de caii mei.

Sebesi nu mai izbuti să articuleze nici un cuvînt, mulțumindu-se doar să bombăne și să clatine transfigurat din cap, clocotind într-însul o asemenea evlavie față

de favoriții stăpînului său, încît pînă și zeul ecvestru al vreunui popor din antichitate ar fi putut să i-o pizmuiască.

— Eu mă duc acum cu caii și cu trăsura dumitale la baronul Egon, iar la șase și jumătate ne ducem cu ei la gară, la ce bun să stîrnim inutil resentimentele sătenilor ?

Sebesi coborî să dea ordin să se înhame caii la trăsura, în timp ce baronul făcu o vizită de bun rămas cailor și cîinilor săi. După un sfert de ceas, trăsura cu cai a vechilului trase la scară, apoi ieși din curte cu coviltirul ridicat, îndreptîndu-se spre castelul vecin.

Baronul Egon avea un splendid castel baroc de dimensiuni mai reduse, în mijlocul unui parc îngrijit după gustul franțuzesc. O alee umbroasă ducea la intrarea în castel, iar dincolo de copaci se ridica un zid des și întunecat de tufe tunse cu foarfeca. Din cele două părți ale aleii se auzea clipocitul unor fîntîni arteziene, iar în față, prin spațiile dantelate ale frunzișului copacilor tunși și ei, se zăreau ferestrele mari, ornate cu volute ale castelului. Aristocrația din împrejurimi botezase castelul în glumă „Minotauria“, și nu fără un oarecare temei. Magnatul excentric își petrecea cea mai mare parte din an la Șieu, cu toate că avea moșii întinse în Bosnia, ba avea o casă și la Viena, unde trăia maică-sa, contesa Mikeházy Karolina. Baronul Egon iubea distracțiile excentrice, în care bănuiai la prima vedere simptomele unei alienări mintale dobîndite din trîndăvie, dar care, de fapt, nu făcea decît să exprime disprețul său zdrobitor față de timpurile noi. Era un vînător pătimaș, care nu scăpa nici un prilej de a înfrunta cu pasiunea sa cinegetică toate obligațiile dictate de familie, de viața de societate și de politică. Modul lui de a trăi avea un oarecare gust picant de *ancien régime*. Se zvonise despre el că, la moșia sa, organizase un adevărat „*parc aux cerfs*“, iar „János“, jupînul, îi furniza cele mai frumoase codane de prin sate. Aventurile sentimentale oficiale și le rezolva în orașelul vecin, fiind eroul unor peripeții galante atît de spumoase, încît aristocrația ținutului se tăvălea de rîs pe socoteala lor. Pînă și în fe-

lul cum își alegea amantele stăruiau aluzii provocatoare la adresa timpurilor noi, ceea ce împrumuta galanteriilor sale un umor irezistibil și o ironie usturătoare.

Bătrînul Egon își aștepta musafirul în fumoar. De pe pereții simpli, spoii în alb ai încăperii se holbau, cu scrîșnete încremenite în colți, capete de mistreți, riși și alte sălbăticiuni, iar ici-colo osul frontal al vreunui cerb, cu splendide coarne rămuroase.

Sedea în fotoliul de piele, într-un halat lung de casă, cu guler de dantelă, și își abandonase piciorul pe un cap de urs, a cărui uriașă blană tivită cu catifea se lățea flocoasă pe parchet. Pufăia rotocoale de fum din pipa scurtă, neagră, iar în fața lui, pe măsuta scundă în stil baroc, o butelie de coniac fin franțuzesc adăsta între două pahare de cristal. Pe blana de urs erau to-lăniți doi cîini irlandezi superbi.

Baronul Egon se ridică din fotoliu cu o sfîrșeală ironică, rezemîndu-se cu amîndouă coatele de brățarele lui. Părul lui blond încărunțise puternic, și părul acesta de om bătrîn contrasta cu fața lui fragedă, tinerească, pe care plutea acum un surîs aerian, solemn.

— *Gott sei Dank !** — făcu el pe glasul-i straniu, de o caldă vibrație, care, de îndată ce continuă pe ungurește, se umplu de o autoironie simpatică. János îmi spunea că ai fi sosit, dar n-am vrut să-l cred, fiindcă degeaba m-am uitat cu binoclul, n-am văzut pe acoperiș steagul ; te mint ochii, i-am spus lui János, nu vezi că n-au arborat steagul ? L-au arborat, a încercat el să mă convingă, însă l-au scos din nou. Ehe, mi-am spus eu, te pomenești că prietenul meu are să ajungă un bun politician, odată ce înalță și coboară, pinzele după cum bate vîntul. Bine-ai venit, dragul meu Dönci, ai picat cum nu se putea mai bine. Pe fața baronului Egon apăru o expresie de seriozitate aproape solemnă, numai în vocea lui continua să mai tremure ironia. Mi s-a adus chiar azi dimineată la cunoștință, de către vînătorul meu, că în valea de la Poiana Ciceului se află o mare cireadă de mistreți, te invit cu plăcere. Pornim la orele patru în zori. Cum ? Nu ne însoțești ? Ce-i cu

* Mulțumesc lui Dumnezeu ! (l. germ.)

tine, Dönci dragă ? Pleci ? Din nou politica ? — îl amenință glumeț pe deputat cu degetul —, tare mi-e teamă că o s-o scrințiți rău cu Tisza ! Citeam în *Neues Wiener Journal* că Tisza a anunțat în Parlament că am fi pierdut războiul. Niciodată nu l-am socotit o ființă prea politică, asta însă întrece pînă și la el orice măsură.

Deputatul întoarse descurajat capul și bătu nervos darabana cu degetele în măsută.

— Fii înțelept, Dönci dragă, și vino cu mine la vînătoare, n-o să-ți pară rău, vezi, dacă Tisza vinează în aceste zile, are să găsească neapărat o vizuină de vulpe în care să-și vîre capul și să poată striga că războiul a fost pierdut.

Tensiunea secretă dintre baronul Egon și deputat era de dată mai veche. Sajótelky se complăcea în rolul aristocratului liberal, iar pe baronul Amberg, care avea o inteligență mult mai ascuțită, îl irita această purtare ilogică. Pe deasupra mai avea și obsesia excentrică, din punctul său de vedere însă cît se poate de logică, de a socoti politica un privilegiu aristocratic, fiind ferm convins că, fără puritatea și noblețea *cent pour cent** a singelui, nu există talent politic adevărat. Sajótelky Ödön cobora dinspre partea mamei sale dintr-o simplă familie burgheză, fapt pentru care baronul Egon îl compătimea din toată inima, de parcă ar fi suferit de vreun cusur fizic. Deputatul simțea această compasiune și bănuia cauza pentru care prietenul său îi lua mereu peste picior îndeletnicirile politice, îndemnîndu-l să se ocupe mai bine de economie. Nici pe Tisza nu-l socotea un politician prost fiindcă s-ar fi bazat pe motive pur empirice, ci fiindcă nu făcea parte din aristocrația autentică.

— Ascultă, Egon dragă — răspunse deputatul, cu o iritare greu mascată —, îl poți critica pe Tisza, însă trebuie să recunoști că e bărbat din creștet pînă-n tălpi. Războiul l-am pierdut. Bărbații adevărați nu se pot adresa bărbaților decît pe limba sincerității bărbătești.

Baronul dădu peste cap un păhărel de coniac și se uită cu bunăvoință voalată la prietenul surescitat.

* Sută la sută (fr.).

— Perfect, greșeala e acolo că politica e de gen feminin, lucru cunoscut încă din antichitate, și astfel a și fost declinată ; mai departe, noțiuni ca Opinie publică, Camera deputaților, Stradă sînt toate de gen feminin, în cele mai multe limbi lucrul acesta iese la iveală, nu-mai în ungurește nu, fiindcă limba noastră e o limbă apolitică, și mi-e teamă că și spiritul nostru e la fel ; degeaba se află într-o sală cîteva sute de bărbați de felul lui Tisza, ecoul colectiv e feminin ! Tisza nu s-a adresat unor bărbați, ci unor ființe capricioase, feminine, ca Strada, Opinia publică, Camera deputaților. Crede-mă, Dönci dragă, politica începe atunci cînd omul învață ce se poate și ce nu se poate spune în fața femeilor.

— Egon — făcu înfocat deputatul, și se lăsă brusc, cu o trufie burgheză atît de necioplită pe speteaza fotoliului încît cei ce-și mai aduceau aminte de bunicul său dinspre mamă l-ar fi descoperit îndată într-însul —, ingeniozitățile tale sînt pline de idei, însă, iartă-mă, nu ai nici atîta experiență de viață cît un copil de zece ani, iar în privința aspectelor practice ale existenței îți lipsește orice simț. Sporovăiești despre teorii și îți exersezi maliția, cînd știi foarte bine că revoluția atîrnă deasupra capetelor noastre ! Fronturile se descompun, administrația publică trosnește din încheieturi, soldații dezertează cu miile și autoritățile nu mai există !

Baronul încuviință din cap aproape cu recunoștință, ca și cum i-ar fi captivat atenția doar producția oratorică a prietenului său, apoi interveni cu o can-doare ironică :

— Încep să-mi dau seama că n-am să te pot ademeni la vinătoare de mistreți, odată ce ai în perspectivă vînat mai de soi.

Cinismul baronului îl scoase cu desăvîrșire din sărite pe deputat :

— Mă faci să cred că te bucură prăbușirea Monarhiei ! Te complaci în rolul *grand seigneur*-ului tip „*fin de monarchie*“ ! *La bonne blague* ! — răcni deputatul în batjocură cuvintele franțuzești. — *Monsieur le Baron joue son fameux role, il ne lui manque que la lanterne*

*pour s'afficher mieux !** Vino-ți în fire ! Ai moșii în Bosnia, care a fost ocupată deja de sîrbi, adu-ți aminte că ai o mamă bătrînă la Viena, unde bolșevismul poate izbucni dintr-o clipă în alta ! Ai moșie și în acest sat, ai obligații nu numai față de tine însuși și de familia ta, ci și față de noi, față de toți cei ce sînt moșieri pe acest pămînt, te rog, ba pretind chiar să iei măsurile de precauție pe care le găsesc potrivite ! Nu fac apel în fața ta nici la patrie, nici la națiune, nici măcar la rangul nostru, fiindcă știu că cinismul tău nu cunoaște margini, vorbește din mine doar purul egoism, tu ești veriga de lanț cea mai slabă, dacă ai să te prăbușești din cauza ușurătății tale, țărani vor prinde curaj și, după tine, îmi vine și mie rîndul !

Baronul Egon savură cu ochii închiși izbucnirea prietenului său și, ca și cum n-ar mai fi suportat gîdilarea această spirituală, îl întrerupse rîzînd :

— Ajunge, ajunge ! Lasă-mă să vorbesc și eu, vreau să-ți răspund cu binișorul, — se cufundă voluptuos, cu trupul moleșit, în fotoliu, închise pleoapele cenușii, își scoase pînă și pipa scurtă și neagră din gură, spre a putea vorbi mai comod — e minunată moșia de la Zenița ! Ce vînat mișună acolo ! — adăugă îndată, cu un accent visător. Odată însă, la o vînaătoare, am fost rănit acolo. Deschise ochii cu un zîmbet viclean și își privi prietenul, să vadă dacă înțelegea legătura. Se zice că o rană vindecă pe alta. Ajunge să-ți spun că, pentru mine, moșia de la Zenița nu mai există de mulți ani, am lăsat s-o stăpînească în voie omul de casă al bietului meu tată, el a dobîndit-o, el s-o piardă, ce-ar fi să privim lucrurile ca și cum slavii de sud și-ar fi luat în felul ăsta revanșa ?

Deputatul interveni nerăbdător :

— Nu mă ține de vorbă ! Te rog, pretind chiar, ia-ți și tu măsurile necesare de prevedere. Vechilul meu va distribui chiar mîine sătenilor întregul surplus de cere-

* Ce glumă bună ! Domnul baron își joacă faimosul rol de senior al prăbușirii monarhiei. Nu-ți lipsește decît felinarul (de care să fii spînzurat, n. tr. — spre a fi mai la vedere (fr.).

ale ale moșiei. Fă și tu la fel ! Înțelege că trebuie să creăm în jurul nostru o atmosferă mai împăciuitoare !

Baronul Egon scutură tăgăduitor din cap și răspunse cu o seriozitate neobișnuită :

— Interesant că tu pretinzi a cunoaște mai bine satul, cînd vii la Șieu doar din an în paște, în timp ce eu mă sihăstresc aici de aproape douăzeci de ani. Nu știu de ce renume te bucuri tu, Dönci dragă, cu siguranță că ești stimat și prețuit, nu degeaba te-au ales deputat ; în ce mă privește, sînt cît se poate de popular, ceea ce nici nu mă miră, odată ce eu sînt singurul mare moșier în toată țara, care a dat ascultare avertismentelor lui Jászi și ale radicalilor : în aproape douăzeci de ani am colonizat pe patru sute iugăre de pămînt de cea mai bună categorie cel puțin treizeci de familii.

Răspunsul era atît de cinic, încît se confunda oarecum cu un fel de humor irezistibil. Deputatul se lăsă brusc pe speteaza fotoliului său, ca să poată rîde cu toată gura. Baronul „colonizase“ într-adevăr douăzeci, treizeci de familii pe parcele de cîte 10—15 iugăre, ba mai dăruise pe deasupra și cîte o pereche frumoasă de boi fiecărei familii, atîta doar că aceste mici averi, ce nu erau de lepădat, constituiau de fapt „zestrea“ acelor codane care slujiseră cîteva luni în Minotauria din Șieu, apoi se măritaseră pe rînd după feciori de treabă, harnici. Astfel căpătase un conținut modern, social, dreptul feudal de *primae noctis*. Fetele își aveau obîrșia în alte sate, feciorii erau însă numai din Șieu, baronul fiind călăuzit în această combinație de o tulbure intuiție eugenetică.

Baronul Egon ținea în șah seriozitatea deputatului prin ironii și tachinării, acum însă, că dispoziția deputatului trecuse brusc la veselie, baronul deveni de o seriozitate aproape glacială. Își scăpă monoculul din orbită, își aruncă pipa scurtă și neagră cu un gest violent pe masă, ridică aprig gulerul halatului, încît cu dantela înspumată în jurul bărbiei arăta ca un înfricoșător consilier al Inchiziției.

— Mie îmi recomanzi astfel de măsuri improvizate, mie, care de decenii am lichidat-o cu nefericitul vostru de capitalism agrar ? Întreabă-i pe domnii noștri libe-

rali și laburiști, cîți dintre ei aplică pe moșiile lor sistemul de închirieri pe mici parcele pe termen lung? Ca o consecință a politicii voastre nu avem țărănime, ci doar un proletariat agrar! De-a industrializarea ați știut să vă jucați, ați constituit o capitală, toate tîrgușoarele mizerabile le-ați împănăt cu școli și spitale, mîmuțărind Anglia liberală. Vom vedea de astă dată cum o să vă mulțumească de grija ce le-ați purtat-o, răsfățatele voastre orașe! Ce debandadă are să fie aici! Nu vor fi destule foarfeci în toată țara spre a se tăia din tricoloruri albul! Și ce cășăpiri pe hartă! Lasă-mă în pace, asta nu mai e politică, ci concurs de croitorie, voi ați organizat-o, legați-vă singuri la cap din pricina ei, n-am să-mi murdăresc convingerile și pe mine însumi cu improvizații. Dacă e să izbucnească aici o *jacquerie**, să fie cel puțin conformă cu legile genului.

Deputatul rămase tăcut. În ochii lui cenușii scăpără o lumină tulbure, care putea să însemne în același timp și o senzație de rușine, și un sentiment de compasiune. Baronul își odihnea cu pleoapele visător lăsate pe ochi oboseala efervescentei încăierări verbale. După o scurtă tăcere, deputatul se ridică, salută și plecă. Cu Egon nu era nimic de făcut.

XXIV

Distribuirea gratuită a cerealelor era un lucru atît de neobișnuit, încît vechilul nu se putea împăca cu ideea ei. Își chinuia neîntrerupt mintea și, în cele din urmă, îl copleși o teamă ca la apropierea unei mari primejdii. Nu-i intra nicicum în cap că, fără nici un motiv plauzibil, trebuia să azvîrle în drum trei sute de măji de cereale. Cu gîndul pagubei materiale s-ar mai fi împăcat cumva, nu însă și cu umilirea domeniului; or, simțea tulbure că distribuirea de cereale era victoria celui mai de rînd gunoi omenesc asupra moșiei baronului. De-a lungul multor ani se identificase în așa măsură cu

* Răscoală țărănească (fr.).

moșia, încît privea toată afacerea ca pe o umilință personală. Se simțea ca o căpetenie de oști, care, după ce a luptat glorios împotriva inamicului, primește pe neașteptate ordinul rușinos de a depune armele. Apăraseră timp de lungi decenii interesele domeniului împotriva nenumăraților oameni de nimic, ca acum să fie silit să-și recunoască înfrîngerea și să accepte condițiile cele mai rușinoase. Îl copleșea un sentiment de îngrozitoare rușine, neștiind dacă va avea puterea de a executa ordinul. Grija și rușinea îl mistuiau în așa măsură, încît el, care nu discuta nicicînd cu soția sa problemele moșiei, ba nimic nu-l făcea să-și piardă mai ușor cumpătul ca încercările ei de a se amesteca în treburile lui, o iniție de astă dată el însuși în situația creată, ca să se frămînte și ea, fiindcă suporta mai ușor un necaz cînd îl împărți pe din două.

— Ascultă, Juci — i se adresă sumbru vechilul, făcînd o mutră întunecată, de parcă ar fi vrut să înăbușe de la bun început orice pornire spre comentariu —, mie poți să-mi spui ce vrei, în cele din urmă am să fac ceea ce trebuie, însă vreau să știi și dumneata cum stau lucrurile : domnul deputat mi-a ordonat să le dau sătenilor pe gratis trei sute de măji de cereale.

Femeia se holbă la soțul său ca și cum ar fi văzut o stafie. Niciodată nu-i fusese pe plac ca el să se amestece în treburi cu răspundere, or, de astă dată, această măsură neobișnuită o înspăimînta într-atît cu proporțiile ei amenințătoare, încît o bună bucată de timp nu izbuti să articuleze o vorbă. Soția lui Sebesi nu avea nici imaginație, nici vreo ambiție, de aceea reacționa cu o teamă meschină la orice îi depășea puterea de înțelegere. Nu degeaba o amuțise Sebesi în atîtea rînduri pe nevas-tă-sa : în vechil mocnea un soi de ambiție aspră, însă femeia avea un fel de a gîndi atît de meschin, încît i-o paraliza de fiecare dată. Dacă vechilul anunța că se duce la vînătoare de prepelițe, nevas-tă-sa încerca să-l abată de la intenția sa astfel : „La ce bun te-ai mai duce, cînd abia ieri am tăiat două puicuțe frumoase, avem ce mînca și azi din ele“. Dacă invita familia baronului la petrecerea culesului de vii, femeia făcea o observație de

genul : „Cine știe dacă se mai ține petrecerea, poate are să plouă !“

— De ce te pierzi cu firea ? — izbucni vechilul, care s-ar fi așteptat ca nevastă-sa să încerce să-l liniștească. Nu-ți mai pot spune nimic, fiindcă ești gata să te scapi pe dumneata ?

— Mie puțin îmi pasă, n-ai decît să împarți tot ce-i prin hambare, împarte și ce-i al dumitale, răspunse cu glas tremurînd femeia, jucîndu-se nervoasă cu fața de masă. Numai să nu fi pînă la urmă dumneata de vină.

— De ce te temi, naiba să te ia, de ce te temi ?! — răcni vechilul scos din fire și trînti cu pumnul în masă. E porunca domnului deputat, n-am supt-o singur din deget !

— Ce-mi pasă mie, fă, împarte, azvîrle pe fereastră, mai știu eu ce ți-o fi spus domnul baron, vei fi auzit greșit, fiindcă nici dumneata nu mai ai douăzeci de ani, nici dumitale nu-ți fac bine cei doi litri de vin pe care îi bei zilnic, de mine n-ai decît să faci cum te taie capul, dumneata știi ce ai de făcut, numai să nu-ți aprinzi cu asta paie în cap.

Vechilul se uită la nevastă-sa de parcă ar fi vrut s-o înghită. Privirea aceasta holbată, stacojie, era superlativul miniei sale. Răcnetele, urletele, ușile trîntite nu erau decît o treaptă intermediară, în culmea furiei însă nu mai apuca să rostească o vorbă, ci se holba doar cu ochii scâlțați în sînge la victima sa. Îi mai aruncă femeii o astfel de privire teribilă, apoi se ridică de la masă bufnind cumplit. Nu-și crezuse nici el prea lesne urechilor, astfel că nu e de mirare că aluzia perfidă a femeii la cei doi litri de vin îl ametea pentru o clipă și își spuse, cu cea mai mare seriozitate, că întreaga poveste cu distribuirea cerealelor s-ar putea să nu fi fost decît un vis rău. Dumnezeuule, ce nevastă bolnavă de nervi are, e în stare să înfășoare în ceață pînă și ceea ce omul aude cu propriile sale urechi !

N-o mai învrednici de nici o vorbă, ci își îmbracă pufnind minios scurta îmblănită și se duse la notariat, să discute cu notarul modul de distribuire a cerealelor.

Notarul îl ascultă cu un suris șters pe față, apoi schimbă o privire cu soția sa. Către ceasurile de seară,

femeia lucra la zestrea fetelor sau controla lenjeria care urma să fie călcată. Din pricina petrolului mizerabil, flacăra abia mai clipea în lampă, încît feștila trebuia mereu curățată. Femeia se prefăcu de parcă n-ar interesa-o conversația bărbaților, cu toate că își gravă bine în minte fiecare cuvînt și la fel cum îi umbla acul în mină, îi umblau și gîndurile prin cap. Vechilul se simțea oarecum străin în sufrageria aceasta intimă. Dacă n-ar fi fost atît de copleșit de griji, ar fi putut afla cu ușurință explicația. Notărășița scosese de astă dată ostentativ la vedere acele piese din zestrea ei, pe care loialitatea soțului său le exilase pe fundul șifonierului. Se iviseră pe pereți, pe paturi, pe perini, pe mese, încît încăperea se umpluse pe nesimțite cu broderii geometrice, roșii, aurii, albastre.

Dispoziția domnului deputat era dintre acelea care îți fac părul măciucă, însă din punctul de vedere al autorităților ea venea tocmai la timp. Csorba nu scăpă prilejul de a-și exprima recunoștința și mulțumirile, odată ce nobilul gest al domnului baron însemna în primul rînd o ușurare a situației notarului însuși. Administrația de stat se afla în pragul falimentului. Oamenii se fereau de autorități ca de ciumă, nu răspundeau la citații, se zăvoreau pur și simplu în casă la vizita persoanelor oficiale, tinerele perechi nu se mai prezentau pentru căsătorie, noii născuți nu mai erau anunțați la primărie, rolul de ofițer al stării civile îndeplinit de notar era luat în zeflemea, relațiile juridice regresaseră cu patruzeci, cincizeci de ani. Bătrînul și seninul Russu propovăduia fără sfială că s-a sfîrșit cu puterea civilă, toate drepturile sînt ale bisericii. Era de sperat ca dispoziția domnului baron să spargă gheața. În ce-l privește, notarul era gata să ia toate măsurile menite a înlesni succesul distribuirii cerealelor. Mîine dimineată avea să dea de știre prin crainicul satului și, dacă ar fi fost cumva nevoie, putea să pună la dispoziția domeniului toată primăria, împreună cu cei doi paznici.

A doua zi se deșteptară în zorile unei zile neguroase de toamnă. Sebesi cerceta cerul, rezemat în coate de balustrada cerdacului. De îndată ce negura are să se risipească, ar putea fi o zi frumoasă, însorită. Ar fi tare

neplăcut să scoată din hambare patru sute de saci cu cereale pe ploaie și în noroi. Pufăia trist din lulea și, din cînd în cînd, arunca cîte o privire minioasă asupra ceasului său de buzunar. Frunzișul ruginiu al castanilor din parc lucea vag prin ceață, iar peste acoperișul roșu de olane pîclele treceau plutind ca un fum. Cocosii de metal scrișneau în vînt, iar ferestruica podului, prin care se scotea steagul cu blazon căska întunecat. Sebesi privea cu o presimțire înfricoșată acoperișurile ce fumegau, și încercă, clipind sumbru, să-și alunge dintre pleoape emoția ce căuta să se furișeze între ele.

În fața primăriei prinse să răsune toba, la care vechilul simți brusc că ametește, ca și cînd ar fi fost izbit puternic în ceafă. În cîteva minute, întreg satul avea să afle că domeniul împarte cereale. În loc de tărîțe, mulțimea de netrebnici va primi grîu. Domnul baron era un om cum scrie la Biblie, azvîrliseră cu pietre în caleașca lui, iar el le răspundea de astă dată azvîrlind pîine. Asemenea rușine nu se mai pomenise de cînd lumea și pămîntul.

Sebesi săvîrșise o greșeală în sîcotelile lui, fiindcă urecu și o bună jumătate de ceas pînă cînd satul să afle noutatea cea mare. De cînd cu războiul, anunțurile crainicului deveniseră atît de respingătoare, încît, din prudență, el umbla prin mijlocul drumului, ca nu cumva vreunul dintre cei necăjiți să-l croiască cu parul de după vreo poartă. De patru ani nu se anunțau decît rechiziții de cereale, rechiziții de vite, încartiruiuri, recrutări liste de morți, munci de război, încît nu e de mirare că satul nici nu voia să audă de cele ce anunța toboșarul. Putea să bată cît îl țineau puterile în bășica mucegăită fiindcă porțile nu se deschideau, la ferestrele căsuțelor spoite în albastru nu se iveau capetele femeilor curioase, iar cînd prin curți sau grajduri oamenii auzeau toba, scoteau o înjurătură și scui-pau vîrtos. Abia cîteva femei gureșe își trimiseră copiii în drum, și abia astfel aflară oamenii de la ei cu jumătate de ureche ce se pregătește.

Toboșarul își maltrată toba cam un sfert de ceas, nădușise și se făcuse stacojiu la față de strădania lipsită de perspective, iar cînd văzu că, în afară de doi

băiețandri, nimeni nu e curios de știrea ce o colporta, ba pînă și copiii îl privesc doar din depărtare, prinse să strige textul cît putea de tare, întîi pe ungurește, apoi pe românește :

— Se aduce la cunoștință că, la curtea domnului deputat Sajotelky Ödön, are loc azi, la orele zece înainte de prînz, împărțire gratuită de grîne. Toți cei săraci, care n-au ce minca și li s-o isprăvit grăunțele, să vină la curte cu sacul, să nu se înghesuiască, oamenii să nu se sfădească, fiindcă este destul pentru fiecare, se împart trei sute de măji de cereale din mărinimia domniei sale domnului baron.

Toboșarul striga așa de tare, încît cei de prin casele mai apropiate îl auziră chiar fără a mai trage cu urechea. La această bunăvestire pînă și cei doi copii își luară tălpășița la repezeală dînd fuga cu țipete asurzitoare spre casă, ca să le dea de știre mamelor lor cele auzite. Prin porți se iviră cîțiva oameni, pe fețe cu o expresie bănuitoare, neîncrezătoare, iar crainicul, spre a-și păstra demnitatea oficială, mai făcu douăzeci, treizeci de pași înainte, apoi strigă din nou anunțul. De astă dată, oamenii curgeau de pretutindeni. Femeile își legară în pripă năfrămile și năvăliră în drum în întîmpinarea crainicului, a cărui față strălucea de demnitate văzînd cum, în sfîrșit, funcția sa își redobîndise popularitatea demult pierdută. Bărbații mai simulau cu îndărătnicie nepăsarea, însă pe fețele lor se citea de-o poștă uluirea, și toți își răsuceau încurcați mustățile. — Sînt vorbe fără minte — grăi unul dintre cei ce se îndoiu —, naiba crede una ca asta ! Poate că li s-o fi mucegăit pe domeniu vreo treizeci de saci de grîu, pe care vor să-i vîndă cu bani grei. — Nu treizeci de saci ! — țipă isteric o femeie, care cu vehemența sexului său, devenise brusc o aprigă neofită. — Bătrîn surd ! N-ai auzit ? Sînt trei sute de măji ! — De ce nu, dintr-o dată, trei mii ? — o amuți un glas aspru de bărbat. — Muieretul cu minte de găină se aprinde îndată, dacă-s trei sute de măji sînt oricum încinse, doar nu s-o smințit baronul să-și prade hambarele ? Sigur că evreul nu i-a cumpărat grîul încins, așa că vrea acum să-l vîndă satului ! — Doar îl dă pe gratis, nebunule ! — țipară cu

patimă femeile. — Se înțelege, cine și-ar prăda banii pe grâu încins ? În schimb, vor cere muncă pentru el ! Ți dai o majă de grâu, faci în schimb zece zile de lucru, parcă nu știu eu cum le umblă mintea la domni ?

Toboșarul răcni să se facă liniște, dar nu izbuti să stăpânească hărmălaia asurzitoare pricinuită de mulțimea femeilor, care țipau și a bărbaților care blestemau. În cele din urmă, după îndelungate rugăminți și făgăduințe, izbuti să vorbească :

— N-aveți pic de minte ! Cine v-a spus că grâul e încins și că trebuie să lucrați în schimbul lui ? Grâul e curat ca aurul, mai mare dragul să-l privești, mă duc și eu cu un sac, îl umplu pînă-n vîrf, nici gura nu mi-o deschid pentru el, bani nu cer în schimbul lui, nici muncă, așa să-mi ajute Dumnezeu dacă vă mint !

Mulțimea sporea neîncetat în jurul crainicului, silit să înfrunte neînterupt valuri mereu noi de îndoială și neîncredere. Își bătea fără oprire toba și răgușise tot strigînd, însă nici că-i păsa, fiindcă fusese năpădit de o ciudată febră de mîndrie. Bărbații credeau, și nu prea, pînă și cei ce se lăsaseră convinși de vorbele toboșarului bănuiau cine știe ce șiretlic, bătîndu-și capul să afle ce s-o fi ascunzînd în inima baronului ? Nu putea fi o simplă tactică de propagandă electorală, odată ce nu se așteaptă alegeri pe curînd, dar chiar dacă ar fi să fie, nu e cazul să miști pentru atîta treabă tot satul, nu sînt cu totul decît treizeci de alegători dintre cei cu cioareci, baronul îi pofteste în șura evreului, le pregătește un berbec la frigare, dă cep unui butoi de vin, îi dă fiecăruia cîte un sac de grâu, le adresează cîteva vorbe dulci, mai vorbește și agentul electoral, și tot satul i se așterne la picioare. De ce-ar prăda pentru atîta treabă trei sute de măji ?

Noroc că femeile se aprinseră degrabă, încît însușirea lor îi contamină curînd și pe bărbați. Pînă cînd crainicul ajunsese să străbată cu toba sa tot satul dintr-un capăt în altul, oamenii colcăiau neastîmpărați, ca un stup răscolit. Femei bătrîne, moșnegi, femei tinere, fete, bărbați, feciori, copii în cămașă se buluceau grămadă spre curtea castelului, fiecare cu cîte un sac, o baniță, un coș de nuiete. Erau și o mulțime de nevoiași

lipiți pământului, care, în sărăcia lor, își prădaseră pe nimica toată bunurile, încît nu mai aveau nici saci sau vreun alt obiect, cu care să se ducă la împărțeală. Cei înstăriți invidiau norocul săracilor și refuzau să le împrumute saci, sau dacă le împrumutau totuși, pretindeau jumătate din grîu. La orele zece, o mare mulțime se îngrămădise la poarta domeniului. Numeroși capi de familie își aduseseră și ajutoare, pe maica bătrînă, pe moș sau vreun copil. Cei singuratici împingeau roaba, ba erau și din aceia care încercau să-și croiască drum prin mulțime cu cotiuga trasă de măgar. Din curte se auzea zgomot de ciocane, cuie bătute în scîndură și, nu arareori, strigătele aspre ale vechilului, care împărțea porunci rîndașilor cu vociferările-i obișnuite. Dulăii legați în lanț chelălăiau, marea poartă cu canaturi trosnea din cînd în cînd sub presiunea mulțimii sporite la mai multe sute. La orele zece, poarta fu deschisă și mulțimea se năpusti în curte, cu tărăboane și cotiugi cu tot. Măgărușii domnișorilor simțiră din grajd prezența rubedeniilor înhămate la cotiugi și, în curînd, se iscă peste capetele groazei de oameni un asemenea concert de zbierete măgărești, încît nervii stîrniți ai oamenilor se descărcară de povara acumulată peste zi, prin hohote cutremurătoare de rîs. De astă dată nimeni nu se mai îndoia, ochii tuturor străluceau, obrajii femeilor ardeau de nerăbdare și, dacă nu i-ar fi putut ocări pe bărbați, anevoie și-ar fi încăput în piele.

Ceața se destrămase și un soare lînced de toamnă scălda mulțimea de oameni care scui-pau, sporovăiau, protestau, amenințînd cu puhoiul lor de sumane, catrințe, fuste roșii, cămăși brodate și năfrâmi pestrițe să măture din calea lor servitorimea și întreg cadrul oficial al ceremoniei.

Vechilul pusese să se încropească în fața hambaru-lui, din butoaie și scînduri, un fel de estradă, instalase pe ea o masă și cîteva scaune, apoi, avîndu-i la dreapta sa pe juratul Magyarosán și pe primar, trecu la întocmirea listei solicitorilor. Scopul acestei liste era acela ca numai nevoiașii să aibă parte de cereale, însă neîncrederea poporului bănuia îndărătul ei un nou șiretlic al domnilor. Oamenii se temeau instinctiv să-și

spună numele, se codeau îndelung, iar cei ce aveau oarecare pământ doreau să beneficieze de grîu în numele nevastăii sau al mamei. Vechilul își dădu seama de neîncrederea ce domnea în rîndul oamenilor și porunci să se facă liniște :

— Oameni buni, spuneți-vă fiecare fără teamă numele, fiindcă nu-l duc la execuție ; lista o întocmim ca să știm cui să dăm și cui nu, iar cei ce au casă, pământ, cîte o pereche de boi frumoși, în șura de acasă grîne dosite să nu vină și ei să ia partea celor săraci, lihnii de foame, sau să zicem că unul și-a primit partea, însă nu-i ajunge, așa că face un ocol și se întoarce aici, ca să mai ducă un sac pe numele maică-si, ba îl trimite și pe taică-său, pe bătrînul știrb și nemernic, care nu-i bun de nimic, ca să ducă și el acasă o mierță — glasul vechilului se ridică și pe fața-i purpurie de efortul făcut se ivi un zîmbet ironic, de complicitate —, bunăoară, să-l luăm pe Gorun ăsta, om de nimic și trîntor, mai bine rămîn fără rîndaș, decît să mă trudesc cu dînsul, are atîta nemșug în familie cît murdăria lăsată de cireadă, dictează o dată numele socrului, apoi se răsucește și dictează numele soacră-si, și încet-încet strînge un car de grîne.

Omul batjocorit în acest fel căută să se dezvinovățească :

— Zău lui Dumnezeu *, nu-mi trăbă mie de două ori, nu rîvnesc eu la bunul altuia, dară cugetam să primească mai bine socru-meu, că el e mai sărac.

Rîndașii deschiseră ușa mare a hambarului și aduseră, cu pași aproape solemni, primul sac în fața estradei. Dezlegară gura sacului cu o seriozitate rituală și turnară grîul nou, galben-auriu, cu o încetineală mistuitoare de nervi în primul sac țărănesc peticit. Mulțimea urmări scena cu răsufierea oprită. Sacul domnesc se fleșcăia pe măsură ce sacul țărănesc se împlinea, aproape că rînjeau pe el peticele și cînd, în sfîrșit, se umplu pînă sus, mulțimea de sute și sute de oameni fu străbătută de un murmur de ușurare și uimire. Beneficiarul mai cotrobăi, bănuitor, prin sacul său, cernu agitat

* În românește în textul original (n. tr.).

printre degete boabele tefere și grase de grâu, le mirosi plin de îngrijorare, zdrobi câteva între dinți apoi, în tăcerea și așteptarea încremenită, scoase un chiot :

— Asta nu-i încins, fraților !

— Încinsă-i mămăliga mă-ti ! — se răsti la el Sebesi, în timp ce mulțimea eliberată de tensiune izbucni într-un râs bubuitor. Bănuiala se risipi, așa cum se risipește ceața, iar în preajma estradei îmbulzeala devenea tot mai primejdioasă.

Sebesi găsi de cuviință să vocifereze de la înălțimea tronului său :

— Vă mătur pe toți afară, dacă nu-și așteaptă fiecare cuviincios rîndul !

— Numai să ai mătură pentru treaba asta, domnule ! strigă cineva batjocoritor din mulțime.

— Cine îndrăznește ? — urlă scos din fire vechilul, și trînti cu pumnul cu atîta putere în masă, încît săltară pe ea călimara și condeiul. Pe fruntea și gîtul lui vinele se umflaseră stacojii, în timp ce-și plimba amenințător ochii injectați cu sînge peste mulțime.

Oamenii se înspăimîntară la gîndul că treaba, care pornise cu frumosul, ar putea să se împiedice de această neobrăzare, și se năpustiră cu gura asupra vinovatului.

— Afurisitul ! — țipă o femeie, te încumeți să-l înfrunți pe domnu' administrator ! — Lasă, domnule — încercară să-l îmbuneze pe vechil vreo zece țărani —, e o otreapă de om, un arțăgos, i-a luat Dumnezeu mințile ! — Un val de respect și bunăcuviință, cum nu se pomenise nici în timpurile de pace, trecu peste mulțime.

— Dacă vreunul mai scoate vreo vorbă, pun să se închidă hambarul și vă puteți duce, spre rușinea satului, acasă !

De fapt, nu mai avu loc nici un incident, totul se desfășură ca la carte. Rîndașii aduceau sacii dolofani unul după altul în fața podului, îi desfăceau și mulțimea de oameni urmărea aproape cu cucernicie cum se abate șuvoiul de grâu auriu în sacii aflați la rînd. Se găsiră și din aceia care — îndeosebi, dacă din pricina neîncrederii, se împărtășiseră din grâu prin intermediul rudelor — se prezentară și pentru a doua oară, — de

astă dată în numele lor. Mulțimea invidioasă descoperă însă adeseori viclenia, iar delincvenții puteau fi mulțumiți dacă scăpau necotonogiți. Cineva băgă de seamă că, printre solicitanți, se află și fratele tont al unui chiabur, care fusese trimis probabil de acesta. Mulțimea se împărți în două tabere. Una din ele susținea că tontul trebuie alungat, odată ce se știe că duce grîul la fratele său chiabur, cealaltă însă era de părere ca și tontul să-și primească partea, odată ce rabdă destul de foame la casa fratelui său pestriț la mațe. Controversa fu rezolvată de vechil : tontul avea să-și primească și el partea, însă nu i se lăsă în păstrare, ci rămînea la curte, care avea s-o macine, să coacă pîine din ea, iar tontul putea veni zilnic să și-o ia.

În privința ȝiganilor însă poporul adoptă o atitudine unitară, nelăsîndu-i nici măcar să se apropie de curte. Stăteau de partea opusă a pieții din fața intrării, strînși într-o ceată zdrențăroasă, ce se văicărea cumplit. Bărbați cu bărbile încilcite, bătrîni cu pletele albe, femei și fete cu părul vilvoi, puradei mărunți și goi, toți cu pielea plumburie tăbăcită, precum cărămida. În zdrențele lor neînchipuit de murdare se tîrîră pînă în mijlocul pieții și, agitîndu-și brațele sfrijite și basmalele, încercară să atragă atenția domnilor aflați pe estradă prin văicăreli asurzitoare, sfișietoare. Din cînd în cînd, sătenii se săturau de țipetele lor și aruncau în ei cu pietre și zbruşii de pămînt, însoțindu-le cu triviale injurături țigănești.

— *Ciumidel tu ! Perel tumenghel !* — răspundeau rînjind țiganii, ferîndu-se cu sărituri și țipete înspăimîntate de pietrele năpustite asupra lor, pentru ca să se adune iar la celălalt colț al pieței și să-i asalteze cu văicăreli și mai asurzitoare pe domnii cu inimi de piatră instalați pe podiu.

Nevasta lui Sebesi simți că-i plesnește capul de atîta tumult și hărmălaie. Îi venea greață de la stomac, o durea capul și o lua cu amețeli, avînd senzația de parcă ar fi ajuns într-o casă de nebuni. Cîinii lătrau, măgarii zbierau, cele cîteva sute de oameni sporovăiau, chioteau, înjurau. Márton răgușise pe podiu de atîta strigăt, bătea masa cu pumnii. Femeia își puse o compresă pe frunte

și se culcă, însă îngrijorarea n-o lăsa să se odihnească, ci se scula mereu, ca să-și dea îngrozită seama în ce măsură se amestecase bărbatul ei în toată ciorba asta.

Distribuirea grîului de către domeniul stîrni o mare spaimă în rîndurile domnilor din sat. Toți simțeau că pilda domeniului, prin greutatea ei, antrena în „horă” și gospodăriile mai mici. Baronul își îngăduise să dispună de averea lor fără să-i înștiințeze și fără să-i întrebze măcar. Nimănui nu-i convenea să-și împartă grîul scump, dar cu cît se codeau mai mult, cu atît erau mai virtos cuprinși de neliniște.

Preotul reformat fu profund afectat de vestea proastă. Mormăia în sine a sa, clătina din cap, își ciupea mustața aspră, luînd hotărîrea de a-și vinde porcii primului măcelar, chiar dacă acesta n-avea să-i promită prețul cuvenit. Domeniul procedase din cale-afară de sucit, atîta doar că nu rostise : „Ei, și-acum e rîndul dumitale, părinte !” Ehei, asta s-o creadă dînșii, își spuse el întăritat.

— Azi-mîine trebuie să vină măcelarul, Józsika — făcu bătrîna, care, citea în gîndurile fiului său ca într-o carte.

— Vorbe goale, am să văd eu ! — răspunse preotul și își întoarse iritat capul : îngrijorarea îi fusese neplăcut stîrnită de faptul că și în mintea maică-si încolțise gîndul primejdiei.

Distribuirea grîului îl sperie cel mai tare pe zaraf. Își dădu seama de situație înaintea oricărui dintre domnii din sat. Se duse la fața locului, și ceea ce văzu îl neliniști și mai cumplit. Intuia primejdia și simțea că trebuie să facă ceva, dacă vrea să înlătore cel mai mare rău. Își încheie, străbătut de fiori de frig, pieptarul de piele învechit și slinos, și se întoarse grăbit acasă. Pe drum năduși din belșug, nu de vreun efort însă, ci din pricina luptei ce se dădea într-însul. Se lupta cu Îngerul, adică bunul simț se luase la trîntă cu zgîrcenia ce se împotriva cu încăpăținare oricărui sacrificiu. Familia înțelese îndată că e ceva necaz cu tata. Negustorul se încuie în mărunta încăpere aflată în dosul prăvăliei, unde își ținea marfa mai de preț și soco-

telile, și se rugă preț de o oră. Nevastă-sa și fetele pindeau îngrijorate de după perdeaua de pe ușă cu cîtă rîvnă recită rugăciunile, în halatul de rugăciune cu dungi negre, la lumina clipind gălbui a unei lumînări. Știau că se află înaintea unei mari hotărîri și că se roagă să aibă puterea de a o duce la îndeplinire. Se ivi din cămăruță vizibil ușurat și, ștergîndu-și broboanele de sudoare de pe frunte, i se adresă nevastei sale pe tonul automat al rugăciunii :

— Rozică, datorită rugăciunii mele, Dumnezeu mi-a dat putere ca tot ce se află în prăvălie să dăruim sătenilor.

Negustoreasa își împreună deznădăjduită mîinile :

— Ți-ai pierdut mințile, Armin, doar nu ești baron ?!

— Rozică, tu să faci bine să taci ! — ridică tonul Braunstein și cu mîna-i durdulie își rezezi înainte barba roșcată — să nu încerci să mă abați pe mine de la ceea ce Dumnezeu mi-a dat puterea să fac în urma rugăciunii mele ! Domnul baron știe de ce a împărțit griul, și cu toate că el e domn mare, se teme de poporul numeros, cum să nu împart așadar eu, Braunstein, care nu sînt decît un evreu sărac, care n-are nimic în afara rugăciunii către Dumnezeul său ?

— Armin ! țipă femeia printre sughituri — mai bine nu te ruga niciodată, decît să cîștigi asemenea povață ! Cu ce să-mi mai mărit fetele, dacă tu te apuci de dăruit ?

— *Halt den Maul, du, du !* — strigă îngrozit zaraful —, nu mă scoate din sărite ! S-aștept cu mîinile în sîn pînă vin sătenii cu furci și coase, pradă prăvălia, casa, iau banii și împung la tine ca pedeapsă a lui Dumnezeu în țepă, ca pe cîrnat ? — Scutură amenințător pumnul către femeie. Tu nu ținut gura la tine, cînd spart la noi prăvălia, acum poate clănțani dinții la tine cînd scapă de la închisoare Csipke-Slăbănogu' și aprinde la noi casa !

Abia se dezmetici satul dintr-o surpriză, că se și răspîndi vestea că și evreul „împarte“. Braunstein stătea în tinda prăvăliei sale și azvîrlea, cu gesturi comice, către femeile și copiii strînși în grabă o mulțime de ață, găitane, panglici, năfrâmi pestrițe, pinzeturi, mărgеле, și făina, boiaua, sarea și alte coloniale împachetate în pungi

mai mici sau mai mari. Se aruncau după ele pînă și cîte zece deodată, ceea ce iscă țipete, înjurături, bătăi. Evreul evita voit orice disciplină, ca oamenii să se păruiască cît mai mult asupra prăzii, fiindcă cu atît mai puțin probabilă e posibilitatea de a se înțelege între ei și de a-l jefui. Cînd împărți totul, pînă la ultimul cui, chemă în prăvălie cîteva femei lacome, ca ele să se convingă cu propriii lor ochi că și-a împărțit tot ce avea poporului.

Încă în aceeași seară se dovedi ce inteligentă fusese măsura distribuirii grîului. Pe la orele nouă seara, la o jumătate de ceas după sosirea trenului, atenția oamenilor fu atrasă de răpăit de arme. La început își închipuiră că umblă prin apropiere societatea de vînătoare de la Dej, mirîndu-se cel mult de timpul cu totul neobișnuit. Era o seară clară, cu cerul înstelat, cu toate acestea nu îndestul de luminoasă pentru vînătoare. Salvele de pușcă se auzeau din ce în ce mai aproape, încît satul, cu mic, cu mare, dădu buzna în drumul țării. În pauzele salvelor de armă se auzeau din ce în ce mai limpede cîntece și chiote, care însoțiseră pînă atunci doar ca un murmur zumzăitor detunăturile. Cineva scoase un strigăt, cum că s-au întors bărbații și, deodată, sute de guri repetară vestea. Erau într-adevăr bărbații, șaptezeci-optzeci de draci în uniformă și cu barbă, desculți, cu opinci rupte în picioare, în mantale sau tunici zdrențuite, de pe care gradele fuseseră rupte cu postav cu tot, cu boccele agățate de puști, încărcați cu saci, cu traiste gata să crape de obiectele vîrîte în ele. Careva își aruncase pe umeri o pereche de cizme de lac, vîrîse în fiecare carimb cîte o butelie cu etichetă, iar lîngă una din butelii, o perie lungă de spălat sticlele. Erau și din aceia care se înfășuraseră peste piept cu două sau trei rînduri de cartușiere și, cu revolverele și cu baionetele ofițerești înfipte la cingătoare, arătau ca niște tilhari de drumul mare. În fața primăriei, mulțimea de soldați prinse să tragă în neștire focuri în noapte, încît, de spaimă, femeile se cinchiră și își astupară țipînd înfricoșate urechile. Pe țeava puștilor scăpărau fulgere, care dilatau elastic umbra ce recădea pe pămînt în spuze întunecate, încît satul se umplu de fum și miros de praf

de pușcă. După prima spaimă, femeile se învălmășiră cu strigăte de bucurie, printre cei întorși de pe front și îi ajutară, cu mâini sprintene, pe cei ce le erau neamuri să-și descarce povara grea.

Bărbații nu găsiră în casele lor pîine, dar se afla în schimb în fiecare gospodărie cîte un sac de grîu, din recolta grasă de pe domeniu, atîta doar că trebuia măcinat. Cei ce aveau căruță și cal înhămară, ceilalți încărcară sacii în roabe și porniră spre moară. Nu mai era nevoie de permis de măcinat. Moara măcină pînă a doua zi seara cele trei sute de măji de cereale ale domeniului. Clănțani și vijii toată noaptea, cît p-aci să-și ia valeda de atîta rîvnă. Însă dacă, în seara aceea, soldații întorși de pe front n-ar fi aflat acasă nici pîine, nici grăunțe, nici un om cu oarecare stare n-ar fi scăpat teafăr.

XXV

La poalele pădurilor toamna vine curînd. Încă de la începutul lui octombrie, pădurile de foioase se preling galben-roșcate către văi, topindu-se în porumbiștile galbenului. Briul de un verde întunecat al brădeturilor pare atît de îndesat, de parcă le-ar fi crescut codrilor blană de iarnă. Dimineata se lăsa peste ținut o negură grea, iar soarele se înălța așa de stafidit și de sîngeriu din pădurile înfășurate în ceață, încît părea un bob imens de afină ciupit de brumă. Din nuanța alburie, de cositor, a cerului, păstorii prevesteau ninsoare, și se pregăteau să coboare cu turmele lor prin satele din vale. Cum nu mai plouase de săptămîni întregi, vremea uscată era din cale-afară de prielnică pentru carbonificare. Truța își îmboldea neîncetat oamenii, fiindcă voia să folosească din plin cele cîteva săptămîni cîte îl mai despărteau de iarna ce se lăsa cu ninsori îmbelșugate.

Lui Blendea îi plăcea să gîndească, trecuse prin multe de toate și pe front, care îl îndemnau la meditație, acum însă, după o jumătate de an petrecută în colonie, răstimp ce fusese deopotrivă o solitudine trăită în sînul naturii

și o adaptare la o societate primitivă, ființa sa gânditoare se trezea cu și mai mare vigoare. Când Truța îl rînduia „ofițer“ de pază, cutreiera în timpul nopții colonia și creasta ce se înălța de-a lungul văii pîrîului, pe care ardeau focurile de veghe, iar în cursul acestor lungi plimbări îl preocupau gânduri inspirate. Sus se căsca bolta înstelată, jos pădurea întunecoasă, omului abia dacă-i mai rămînea atîta loc cît să se strecoare cu traista lui, între lumină și întuneric, pe pămînt. Diavolul e domn puternic, își împarte lumea cu Dumnezeu, de parc-ar fi frați. Ale lui Dumnezeu sînt lumina soarelui, razele lunii și scînteierea stelelor, ale diavolului toate vîlvătăile care scrumesc. Ale lui sînt întunericul, umbra, ecoul, toate cîte ocolesc lumina, adîncul peșterilor, ciupercile otrăvitoare, vermina jilavă și toate mîrșăviile. Vede numai noaptea, ca bufnița și, întetîindu-și miile de vîlvătăi, dansează împrejurul rotocolului pămîntesc și la fiecare o mie de cruci făcute, își scarpină talpa și spune : „Aoleu, iar am călcat într-un spin !“ Pînă se îndeletnicește cu piciorul său, i se sting o mulțime de vîlvătăi, și ăsta e norocul lumii, fiindcă altminteri diavolul ar fi scrumit demult toată creștinătatea. Omul e mai degrabă opera diavolului, decît a lui Dumnezeu. Iată-l pe Truța, cel mai bogat om din tot ținutul. A nimicit calendarul de pe trunchiul de copac, pentru ca muncitorii să nu mai știe cînd sînt sărbătorile creștinești. Fabrică așa de mult cărbune, că pînă și stelele scui pă scrumul lui, iar ceea ce produce vinde cu bani grei, îmbogățindu-se pe zi ce trece. Cîți asemenea oameni înfrățiți cu diavolul sînt pe pămînt ! Să nu ne ducem prea departe, odată ce-i aici bunăoară Șieul, satul meu. Trăiesc într-însul doi oameni așa de bogați, cum nu mai sînt alții ! Au castele și atîta pămînt, că nici ei nu-i mai țin socoteala. Pîine și carne obișnuită abia dacă mîncă, în schimb se îndoapă cu fazani, cu pastramă de căprioară, cu pește pané și cu salată franțuzească, bînd mai mult șampanie decît apă. Se îmbuibă cu toate bunătățile, deși nu sînt creștini. Cine i-a văzut vreodată făcîndu-și cruce sau cine i-a zărit intrînd într-o biserică creștinească, s-aprindă o lumîinare la icoane ? Sălășluiește multă ticăloșie și în notar. El

face încartiruirile, el rechiziționează, recrutează, strânge dările, cancelaria lui e înțesată cu acte care de care mai mîrșave. Dacă vreunul e impus cu vreo dare, i se înmînează o hîrtie, omul sărac primește hîrtia de la primărie, de la pădurar, de la regimentul său, și toată mulțimea asta de hîrtii e a necuratului, fiindcă diavolul le folosește împotriva Sfintei Scripturi. Satul nu mai are nevoie nici de notar, nici de hîrtii. Să înceteze o dată dările, rechizițiile, încartiruirile, și să înceteze războiul ! Creștinul are să fie cu adevărat fericit doar cînd nu va mai exista nici domn, nici notar, nici jandarm. Satul își va alege un căpitan, el își va tocmi două-trei străji, care vor primi de la săteni tutun, cereale și îmbrăcăminte, spre a putea să trăiască. Căpitanul și străjile sale vor menține ordinea în sat. Toate hîrțiile vor fi întocmite de preot, însă numai pe marginea paginilor Sfintei Scripturi, ca să nu se poată strecura în ele vreo viclenie.

Astfel gîndea Blendea și, în timp ce contempla fumul înălțat din focurile de pază și căuta în văzduhul jilav clarul de lună aflat la zenit, i se strîngea inima de bucurie, simțind că Domnul Isus Cristos îl alesese pe el pentru mîntuirea creștinătății. Îl trimisese aici, în miezul pădurii, ca să se purifice și să se umilească. Stătea, de parcă picioarele i-ar fi prins rădăcini în pămînt, și aștepta cu evlavie ca, din cerul ce pulsa, să pogoare un înger îmbrăcat în cămașă de pînză brodată, să-i întindă un paloș de aur, un scut și-un coif, și să-l someze să restabilească ordinea pe pămînt. S-ar încinge cu sabia, și-ar pune coiful pe cap și, cu obrajii mînjiți de scrum, în zdrențele sale murdare de cărbune, ar coborî în valea peste care răsar zorile. Domnul, notarul, vechilul i-ar ieși în întîmpinare, cu lumînări aprinse în mînă, căutînd să-i intre în voie cu plocoane de aur, argint și alte bunătăți scumpe. „Învățați să vă faceți cruce — le-ar spune el plin de milă —, dăruți din plin săracilor, poate că Isus Cristos să se îndure de voi, eu nu fac altceva decît să vă știrbesc o leacă firul de păr.“

Îngerul nu se ivi, însă a doua zi Truța îl chemă la sine pe Blendea, și îl examinează cu priviri șirete :

— E bolnav unul din căruțași, de asta m-am gîndit la tine. De bună seamă că te bucuri să poți da ochii cu lumea. Te duci la Tîrgu Mureș și descarci cărbunii la adresele date. Într-o săptămînă faci drumul dus și întors. În acest timp, primești simbrrie cincizeci de fileri pe zi. Dacă aranjezi totul cu bine, te fac căpetenia căraușilor mei, și îți ridic simbria la o coroană pe zi.

Invalidul se împacă cu meschinăria ursitei și, împreună cu căraușul ce i se dădu, încarcă marfa pe treizeci-patruzechi de căluți mocănești. Era către prînz, cînd lunga caravană porni pe povîrnișul de pe țarmul pîrîului și, pe sub arborii întomnați, se lăsă încetișor la vale. Ici și colo, în pădurea bălțată de rugină, se pitea cîte o căsuță din lemn cu acoperiș de paie, și împrejurul lor răsuna hămăit furios de ciini. Oi pășteau iarba rărită și, de după pîrleazul împletit din nuiele, cîte o femeie cu mînecele cămășii înfoiate urmărea din priviri caravana ce se lăsa la vale pe potecă. Urmară cîtune mizerabile de munte, cu bisericeuțe de lemn, al căror acoperiș fusese năpădit de iarbă, luîndu-se la întrecere în moțăiala lor, în mijlocul unor țintirimuri înconjurte de garduri vii, cu crucile de lemn într-o rînă. În drum, întîlneau peste tot troițe improvizate primitiv din lemn negeluit, pe care fuseseră zugrăviți cu ulei și vopsea vegetală Cristoși. Pe coasta pleșuvă se zăreau pretutindeni rănile negre ale focurilor păstorești și, în țarcurile părăsite, căsca pustiul. Uneori se stîrnea un vînt rece pe sub păduri și grămezi de frunze ofilite cădeau atunci la pămînt. Blendea ocoalea satele mai populate, străbătînd un ținut care, în linie dreaptă, abia dacă se afla la douăzeci-douăzeci și cinci de kilometri de Șieu. Adevărat că lăsase să-i crească barba și mustățile, ba mai era și negru de scrum, încît părea un diavol, cu toate aces-tea nu s-ar fi întîlnit bucuros cu cunoscuți. Nu cobora ziua din șa, ca nu cumva piciorul șchiop să-l trădeze. Se temea și de legitimările jandarmilor, cu toate că, datorită invalidității sale, nu putea fi bănuir de dezertare. Se temea însă că mai e urmărit și că vreun jandarm mai isteț ar putea pune mîna pe el. În seara zilei următoare ajunsese, fără vreun incident, la Bistrița.

Caravana căută un han din marginea oraşului, care era de cînd lumea locul de întîlnire a cărbunarilor. Însera de-a binelea, şi mărunţii căluţi mocăneşti îşi duceau cu sprinteneală povara grea pe caldarîmul bolovănos al ulicioarelor în nădejdea grajdului şi a nutreţului. Dinspre cazarma de honvezi se auzea o hărmălaie cumplită, amestecată cu împuşcături. Ajungînd în apropierea ei, văzură uimiţi că populaţia civilă prăda cazarma. Femei, bărbaţi şi copii năvăleau din curtea cazarmii, prin poarta ei dărîmată, încărcăţi cu bocanci, şei, pături, feţe de pernă, cămăşi, ghete, hălci de slănină, şi îşi croiau drum cu strigăte spre largime. Ucenici slinoşi fugeau răcnind pe străzi şi trăgeau cu pistoale şi carabine focuri în aer. Cîte unul din el jăcmănise un şorţ întreg de cartuşe, ducîndu-le în braţe ca pe o grămadă de cuie nevătămatoare. O ceată de femei, în bună parte rude ale golanilor, încercau deznădăjduite să-i înduplece să lepede jucăriile lor periculoase.

Blendea refuză să-şi creadă ochilor. Unde-o fi jandarmeria şi armata ? Se adresa unui meseriaş, care pîndea fricos de după un zid şi care încerca să-şi ademe-nească acasă ucenicul, cînd cu vorba bună, cînd cu ameninţarea.

— Vrei să spui poliţai, bătrîne ? Nu mai sînt nici poliţai, nu mai e nici ordine !

— De ce ? — se interesă invalidul, cu ochii scînteietori.

Meseriaşul îşi scărpină îngîndurat bărbia slăbănoagă, năpădită de ţepi.

— S-a sfîrşit războiul.

Inima lui Blendea bufni puternic în piept şi, de bucurie, îşi smulse căciula din cap.

— Vrea domnia ta să cumpere cărbuni ?

— Vreau, dacă-i dai ieftin.

În primul său elan, Blendea era dispus să-i dea meseriaşului pe degeaba cîţiva saci cu cărbuni, cînd însă auzi că acesta i-ar cumpăra şi cu bani, se răzgîndi, şi îi dădu la jumătate preţ, ca să fie şi un dar, însă să se aleagă şi cu ceva bani.

Învrtea în cap un proiect mare ; ajungea să se gîndească la el, că inima prindea să-i bată cu putere. În-

inte de toate însă trebuia să scape de tovarășul său, de bătrînul Dromu, pe care i-l dăduse Truța de cărauș și care, din încredințarea stăpînului, cu siguranță că îl spiona. Tîrgul încheiat cu meseriașul trezise bănuiala bătrînului, și acum ședea posac pe bancheta de lemn a cîrciumii, mîncînd din traistă brînză și slănină, fără a se lăsa însă îmbătat. Doar cu un ochi trăgea la rachiul, din celălalt nu-l slăbea o clipă pe Blendea. Sub pretextul privăției, Blendea ieși din cîrciumă, urzind o intrigă vicleană împotriva bătrînului. Căraușul avea, de fapt, o slăbiciune : își păzea cu o teamă superstițioasă foaia de eliberare din serviciul militar. O purta într-o punguliță de piele agățată la gît și avea ideea fixă că, dacă ar pierde-o, împăratul avea să-i trimită ordin de chemare. În zadar i se explicase că pe un bătrîn ca el nu-l mai iau la oaste, bătrînul Dromu ținea morțiș la obsesia sa. Blendea se întîlni în curtea hanului cu doi tineri slujbași de la căile ferate și le făgădui două sticle de vin dacă, din glumă, îl legitimează pe bătrînul Dromu, îi confiscă documentul și nu i-l înapoiază pînă a doua zi la prînz.

Blendea se întoarse în cîrciumă cu o expresie nevinovată pe față, umplu curtenitor paharul bătrînului cărauș și așteptă. Peste cîteva minute își făcură apariția cei doi ferovieri în uniformă, își rotiră privirile agere prin încăpere, se îndreptară fără șovăială spre masa cărbunarilor și îi somară să-și prezinte actele militare. Blendea își scoase cu umilință certificatul de invaliditate din chimir și se uită din coada ochiului la bătrînul Dromu, care făcea fețe-fețe, nădușea și cotrobăia cu mîna tremurîndă în sîn. Feroviarul îi înapoie lui Blendea actul și întorsătura aceasta încurajatoare îi dădu bătrînului oarecare încredere, fiindcă în cele din urmă își „găsi“ documentul, pe care îl întinse feroviarului.

— E fals, făcu tînarul și îl vîri în buzunar.

Bătrînul Dromu se uită la el de parcă ar fi fost diavolul în persoană. Căscă gura cu gingii știrbe, fără să poată scoate un cuvînt. Blendea încercă să-l consoleze, spunîndu-i că n-are de ce să-i fie teamă, fiindcă mîine sau poimîine își va reprimi hîrtia, înainte însă o duc la „ghinăral“, să se convingă dacă nu e cumva

falsă. Din păcate, el nu va putea să-l aștepte, fiindcă Tirgu Mureșul era încă departe.

În timp ce bătrînul Dromu umbla ca un copil plîngăcios după documentul său, uitînd cu desăvîrșire pe ce lume se află, Blendea vîndu pe nimica toată sacii de cărbuni potcovarilor, lăcătușilor, tinichigiilor bistrițeni și, în buzunar cu cîteva sute de coroane, intră în magazinul cu articole de vînătoare „Hubertus“. Își cumpără un minunat revolver cu cinci focuri și, pe deasupra, o pușcă bună, cu muniția respectivă, apoi se întoarce cu întreaga caravană în direcția munților. Căluții mocănești păseau agili și veseli către casă, n-aveau în spinare nici atîta povară cît fulgul de pădădie. Blendea își făcuse socoteala să petreacă noaptea la Năsăud, iar în zori să pornească înspre păduri, ca să ajungă la colonie încă înainte de miezul nopții.

Blendea sosi în apropierea coloniei pe o noapte de toamnă clară și friguroasă. Călărea într-o inconștiență euforică aproape, și căluțul de călărie îl legăna ușor pe povîrnișul împădurit. Pe zare, brazii înalți și drepti arătau către cer îmbrăcați în zale negre și argintii. „Oare ce-i de mirare — se întrebă, cu lacrimile înecîndu-i gîtlejul — dacă Blendea, invalidul zdrențăros și hăituit, vrea să le dea o nouă lege «românilor» (nu se gîndea la românii propriu-ziși, ci la oameni în general, fiindcă, în limbajul lor, pădurenii confundau noțiunile de «român» și «om») ? Oare Domnul nostru Isus Cristos, care le-a dăruit românilor legea creștinească, nu s-a născut în casa unui sărman dulgher ?“

În gura văii, pe coasta domoală stătea de pază prima strajă. Văzu cu uimire cum căraușul, care doar mai ieri părăsise colonia, se și înapoiază. De curiozitate coborî în calea lui, pe poteca povîrnită. Blendea își azvîrli în aer căciula și strigă pe un glas aproape spiritualizat de în-suflețire :

— S-o sfîrșit războiul ! *

Bărbatul cu înfățișare înăsprită stătea în fața lui cu gura căscată și clipea din ochi la auzul știrii cutremură-

* În românește în textul original (n. tr.).

toare, care, în bătaia lunii, i se părea o bunăvestire îngerească. Își duse pumnul mînjit de scrum la obraji, scărpinîndu-se sau ștergîndu-și o lacrimă, cine putea să știe ? Blendea scoase fără vorbă de după gîtul strajei goarna și suflă în ea cu atîta putere, încît era cît pe-aci să-i plesnească o vîină la gît. Suna liberarea, semnalul acela melancolic și jubilant în același timp, cu care se eliberează contingentele de serviciul militar. La auzul lui, inima oricărui soldat prinde să bată cu putere, unora de bucurie, altora de tristețe. Soldații bătrîni ascultă semnalul, și le vine să danseze, să chiuiască, să îmbrățișeze pe cei din jur, ar vrea să-și înșface lăzile și să dea fuga la gară. Recruții ascultă și ei semnalul de goarnă, dar le vine să plîngă de marea lor nefericire. Lor are să le poruncească încă mult timp împăratul, iar cazarma le va fi încă multă vreme ocnă. La capătul opus al văii, străjile preluară îndată semnalul de goarnă și îl transmiseră, cu o vibrație agitată, mai departe, cum se cuvenea. (Dezertorii foloseau semnalele cazone, schimbînd cu oarecare umor amar semnificațiile lor. Dacă se rătăcea prin împrejurimi un călugăr pribeag, străjile sunau „retragerea“, fiindcă pe oameni îi copleșea de fiecare dată cucernicia, de cîte ori călugărul blajin oficia, cu încuviințarea lui Truța, o slujbă în colonie.)

În cîteva clipe, întreaga colonie fu în picioare. Semnalele răscolitoare de goarnă îi înnebuniseră în toată legea pe oameni. Năvăliră afară din colibe, în noaptea plină de scînteieri ; de extazul lor se molipsiră și străjile de lingă grămezile arzînde și, strînși în cete, alergară în întîmpinarea gorniștilor, care continuau să mai sune liberarea, iar sunetul lor se apropia tot mai mult. Gîfîind din greu, căluții mocănești se cățărau pe pantă în bătaia de argint a lunii. Blendea și cei trei gorniști ședeau în șa fluturîndu-și căciulile și suflînd din răspu-teri în goarne, pînă cînd unul din ei strigă cît îl ținea gura :

— S-o sfîrșit războiul !

Cărbunarii înlemniră, ca vrăjiți, la intrarea în colonie, refuzînd să-și creadă urechilor. Blendea își îndemnă calul pînă în mijlocul lor și prinse să strige :

— Sîntem liberi, fraților ! Lumea s-o eliberat ! S-o sfîrșit domnia domnilor, jăndarilor și-a notarășilor ! Fug de popor, ca șoarecii !

Dezertorii se îmbrățișară smiorcăind, se sărutară pe obrajii murdari de scrum, bărbați vlăjgani făcură tumbe în iarba brumată, unii se prăbuseau la pămînt și astfel plîngeau sau se închinau. În cele din urmă își recăpătară glasul, și chiotele, cîntecul lor umplu toată valea.

În prima lui spaimă, Truța năvăli afară din coliba sa fără armă, și încercă să oprească cu injurături străjile, care, uitîndu-și îndatorirea, fugeau împreună cu ceilalți către gorniști. Se temuse întotdeauna de pace, iar acum era aici, ca un trăsnet, neașteptat. Primise săptămînal vești despre pace, fiecărui cărauș îi legase de suflet să afle noutățile, dar de luni întregi i se trimitea vorbă din sat, iar căraușii veneau cu aceeași veste, anume că poporul dorește fierbinte pacea, însă domnii n-o vor defel, și cu siguranță că vom apuca și a cincea iarnă de război. La auzul acestor știri, Truța se scărpină mulțumit între coaste și continua să ardă cărbunii.

Pe tăpșanul pustiu, își dădu seama de primejdie și, afurisind, începu să fugă cît îl țineau picioarele scurte. Dezertorii se luară după el și, cum întorcea din cînd în cînd îngrozit capul, zărea siluete ce gesticulau pe tăpșanul plutind în aburul razelor de lună. Din cotlon nu putea să scape, fiindcă n-ar fi fost în stare să se cațere cu picioarele-i bolnave pe coasta povîrnită, de altfel muncitorii mai sprinteni l-ar fi ajuns din urmă. Neavînd altceva mai bun de făcut, se ascunse în coliba sa, zăvorîndu-se pe dinăuntru. Tînăra femeie se ridică speriată pe rogojină, aprinse feștila vîrită în rășină din candela de la icoană, și se uită cu ochii larg deschiși la stăpînul ei. Truța nici n-o băgă în seamă, ci, înjurînd și rugîndu-se, smulse din cui cele două puști, le încărcă pe amîndouă cu cartușe și, prin ferestruica colibeii, trase un foc de intimidare în direcția coloniei. Auzi că răsculații îi cer capul și, din imediata apropiere, răsună strigătul victorios al lui Blendea :

— Predă-tē, Truța !

— Blestematele ! Schilodule ! Zdrențărosule ! Uci-gașule ! Bătu-m-ar Dumnezeu că mi s-a făcut milă de

tine ! Mai bine te lăsam în codru, să te roadă viermii ! — urlă Truța în furia sa oarbă și mai trase în neștire un foc prin fereastră. Deodată scăpără afară o lumină orbitoare și o răbufnire ca de explozie cutremură văzduhul. Una dintre grămezile rămase fără pază prinsese flacăra și limbile de foc se înălțară pînă la coroana de cetină a brazilor înalți. Urmă o a doua grămadă, apoi și o a treia, încît rugurile arzînde împrăștiară o lumină ca de zi peste întregul ținut. Asta era mai mult decît putea Truța să rabde ; era însetat de sînge și vroia să calce peste trupurile horcăitoare ale adversarilor săi. Trase scrișnind din dinți zăvorul de la ușă și își roti ochii injectați de sînge, să vadă dacă nu se află vreun mișel în bătaia puștii sale.

Surioara, ieșită din minți de spaimă, apucă deodată cratița de fier aflată la picioarele ei și o azvîrli cu toată puterea în capul stăpînului. Truța se clătină un timp, apoi se prăbuși cu țeasta însîngerată. Singur își cop-sese necazul. Bătrînul zgîrcit îl păcălise pe păstor în așa fel, încît renunțase și el la carne, numai să nu fie obligat să-i dea și slujnicii, conform învoielii încheiate cu bărbatul ei. O puneă să-i gătească tocană doar cînd avea de gînd să se culce cu ea. Întîi mînca el din cratița aburindă, apoi i-o întindea slujnicii. Ea înfuleca tristă rămășițele, în timp ce stăpînul înghițea vîrtos din ploscă și arunca priviri nerăbdătoare către slujnică, care mînca cu destulă încetineală din cratița ce-o avea în poală. Cratița mare și grea era aproape o imagine a bărbatului bătrîior și corpulent, pe care, după cină, urma să-l primească în așternutul ei.

Cărbunarii se aruncară îndată asupra victimei, îi smulseră șerparul de la brîu, îi întoarseră buzunarele pe dos, îi spintecară în fișii nădragii și sumanul, în credința că bătrînul hapsîn și-a ascuns banii în căptușeală. Femeia ucigașă stătea tremurînd în tindă, fără să-și poată lua ochii de la cratița ce zăcea la picioarele ei, în praful și scrumul de pe jos.

Răzvrățiții prădară coliba, sparseră cămara și grajdul, adunară toate alimentele, făina, zarzavatul, carnea afumată, slănina, tăiară cele două capre de lapte ale

stăpînului și le traseră în frigare, încingînd un ospăț în toată legea. Dădură cep și balercuței cu rachiu a lui Truța și, de răcnetele lor ameteite, prinse să vultască întreaga vale, în care jăromatic grămezilor năruite scăpăra ca tot atîtea uriașe focuri păstorești.

Cînd rachiu fu pe isprăvite, Blendea se cățăără pe un trunchi mare și adresă o cuvîntare celor ce petreceau :

— Frați cărbunari și dezertori ! Fiecare din voi ar putea să-și ia bocceaua și să pornească încotro pofteste, spre a vedea dacă-i mai stă casa în picioare, dacă n-a vîndut femeia vitele și n-a adus în locul lui vreun trîntor. Însă ce să caute acasă cei care n-au arat, nici n-au semănat, nici n-au secerat ? Femeii îi pare rău de bucățica pe care o băgăm în gură, copiii își bat joc de noi. Se-nțelege că dacă ne-am întoarce pe la casele noastre cu bani, haine, grîne și vite, lucrurile s-ar schimba ! Uitați-vă la Truța : a fost bogat, a fost puternic, am lucrat pentru dînsul și, cu toate acestea, a avut un sfîrșit rușinos, l-o omorît chiar slujnica lui. Cît despre cele dobîndite de dînsul, toate sînt ale noastre. Trăiesc în satul meu doi domni așa de bogați, că pînă și primpretorii se închină adînc în fața lor. Amîndoi sînt unguri și au atîta bănet, vite, grîne, că nu le mai țin socoteala. Îmbrăcămintea lor e plină de fireturi de aur, catifea, blănuri, iar femeile lor poartă mătăsuri atît de subțiri, încît pare că nu-s urzite, ci au fost prăsite pe undeva. Oare cine mai apără de azi înainte comoara domnilor maghiari ? Să-mi crape ochii, frați cărbunari și dezertori, dac-am văzut atîția jăndari cîte degete am, cu toate că poporul pune mîna pe ce se nimerea ! Altădată, dacă inhătai o găină rătăcită, întreg postul se pornea pe urmele tale !

Oamenii ascultau cuvîntarea cu gurile căscate și, din pricina încordării cu care o urmăreau, uitaseră pînă și de mîncare și băutură. Își dădeau coate a încuviințare, după care bătrînul Poenaru, omul credincios al lui Blendea, se ridică să vorbească :

— Fraților ! De cînd a izbucnit războiul și fiul meu, împreună cu ginerele meu au fost luați la oaste, m-am

tocmit la Truța. Dumnezeu să-l odihnească, a fost un stăpîn aspru. Traiul cărbunarului nu-i ușor nici cînd este propriul său stăpîn, darmite cînd e otreapa altuia ? Truța a murit și noi am rămas fără stăpîn. Bine grăiește Blendea : oare ce caută acasă cel ce n-a arat, n-a semănat, n-a secerat ? Sînt om bătrîn, dați-mi ascultare : să-l alegem pe Blendea de stăpîn, ca să avem pe unul care să conducă, fiindcă slugăria rămasă fără stăpîn trîndăvește și se îmbuibă din zori și pînă seara, ca apoi iarna să flămînzească.

Cărbunarii izbucniră în strigăte însuflețite, clătînîndu-și căciulile către Blendea. Dănilă îi întinse frumosul șerpar nou de piele al lui Truța, cu care Blendea se încinse solemn, salutat de uralele asurzitoare ale „poporului” său. Oamenii se îngrămădiră în jurul trunchiului de copac, cei mai tineri îi strîngeau mîna, vîrstnicii îi binecuvîntară activitatea. Blendea își îndreptă trupul cu semeție, atît cît i-o îngăduia mijlocul, și mulțumi astfel pentru alegerea sa :

— Aveți noroc cu mine, oameni buni ! Nu vă cer să munciți, ci doar să-mi dați ascultare. Iar cel ce-mi dă ascultare va ajunge domn în slujba mea. Oare cît v-a plătit Truța ? Cinci fileri pe zi, mălai încins și-o ciorbă fără pic de grăsime în ea, ca să lucrați în schimb din zori și pînă seara tîrziu. La mine însă veți primi bani, îmbrăcăminte, din orice pradă partea voastră, vă puteți sătura cu carne de porc și cu pîine de grîu, veți avea vin, răchie, ba chiar și șampanie. Iar acum vă poruncesc să isprăviți petrecerea, ducă-se fiecare în coliba lui să se culce, ca dimineața la sculare să se găsească cu puterile renăscute, fiindcă ne ducem la comora domnilor.

Cărbunarii îl ridicară pe umerii lor pe invalid și îl purtară în triumf pînă la coliba lui Truța. Cadavrul zăcea într-un lac de sînge în tindă, și un cărbunar beat dădu brutal cu piciorul în el. La care Blendea îl fulgeră din ochi :

— Cum vrei să-i dai cinstire noului stăpîn, dacă în cel vechi lovești cu piciorul ?

Omul care greșise își trase capul între umeri și, în murmurul amenințător al tovarășilor săi, prinse să se scuze, dînd vina pe beția sa. Blendea îl pedepsi îndată :

— Tu vei fi unul din oamenii care mă vor întovărăși, ca să-l îngropăm pe Moș Truța. Caută-ți un tovarăș !

Omul astfel pedepsit îl alese pe cel cu care se afla în dușmănie și, supravegheați de Blendea, duseră cadavrul la pîriu, îl spălară, îl îmbrăcară în straiile de sărbătoare, apoi apucară lopețile și săpară o groapă adîncă la marginea pădurii. Așezară în groapă balercuța de rachi u a lui Truța, cratița cu rămășița de carne de capră, și cei trei bărbați murmurară o rugăciune deasupra mormîntului deschis. Luna apusese, dar în noaptea rece de toamnă stelele scăpărau în toată plenitudinea lor. Din tufărișul marginii de pădure se ivi, furișîndu-se cu teamă, slujnica ucigașă. Cămașa din pînză de in și fusta îi fuseseră albite de lumina argintie a nopții, numai catrința îi rămăsese de o întunecime de nepătruns. Strîngea între degete un buchețel din flori de șofran, ofilite, pe care îl aruncă în groapă, lîngă balercă și cratiță. Petalele acestor flori sînt zdrobite de către femei, pînă se fac pulbere, apoi amestecate în băutura bătrînilor, ca să li se învîrtozeze bărbăția. Slujnicuța își ștergea smiorcîind ochii, scuizîndu-se într-ună. Nu ea îl omorîse pe stăpîn, îl atinsese doar cu cratița. Fusesse om bun, răposatul, Dumnezeu să-l odihnească, îi dăduse de mîncare și casă unei biețe femei orfane. Doar n-o s-o ducă pentru atîta lucru la judecată ?

Blendea scutură din cap :

— N-am să te judec eu, te poți duce sau poți rămîne, cum poțști.

Acoperiră groapa cu lopeți mînuite în mare grabă, cioplră la repezeală o cruce de lemn, apoi fiecare se întoarse împăcat la coliba sa. Bătrînul Truța avea cruce la căpătii, rachi u, carne și șofran în groapă, n-avea să se facă priculici.

A doua zi, în zori, întreaga ceată neagră de cărbune încălecă pe căluții mocănești și se luă veselă pe urmele noului stăpîn, în slujba lui aventuroasă.

În zorii zilei cineva bătu în geamul notarului. Fiind un om cu firea nervoasă, Csorba avea un somn ușor, astfel că se trezi îndată. Deschise speriat fereastra și, în lumina subțire, o recunoscă pe Rozica, fata cea mai mare a negustorului. Se opri sub fereastră, într-un halat îmbrăcat în pripă, avea ochii roșii de plîns și părul vîlvoi.

— Ce s-a întîmplat ? — întrebă notarul speriat.

— Domnule notar, vă rog, fugiți ! — răspunse fata printre sughituri. Toată noaptea sătenii au chefuit la noi, pe tata l-au silit să le dea rachiu pe gratis, acum răcnesc groaznic și se jură că-l prind pe notar și-l vîră în cotețul găinilor. Domnul Pethe bea împreună cu ei și, în loc să-i potolească, îi mai și încurajează.

Notarul păli, bîigui cîteva cuvinte de mulțumire, apoi se îmbracă la repezeală și, sugîndu-și dinții, ieși din dormitor. Notărășița se trezi și ea între timp, aprinse lampa, o pofți în casă pe fata negustorului, care dîrdîia. În dormitorul cu aer stătut, printre maldărele așternutului în grabă strîns, se apucară de împachetat. De sub paturi și din șifoniere se iviră cufere și coșuri împleteite, care se umpleau de îmbrăcăminte înghesuită cu mîini febrile. Buzele notărășiței se despicau la răstimpuri într-un zîmbet speriat, gâlbejit de nicotină, ca îndată să se închidă iar, într-o crispă amară. Socotelile ei dăduseră greș. Fata evreului o îmboldea dîrdîind :

— Grăbiți-vă, doamnă dragă, mi se face rău cît timp vă văd, fiindcă mulțimea aceea de oameni beți vă amenința cumplit.

Din odaia vecină apărură ciufulite, în cămășuțe albe, fetițele notarului, privind îngrozite la pregătirile aceastea haotice. Fata negustorului izbucni din nou în lacrimi, le îmbrățișă pe fetițe cu afecțiune și acum smulgeau tuspătru din șifoniere albiturile, lenjeria de masă, lenjeria de pat, hainele bărbătești și femeiești, încălțămintea, obiectele cele mai necesare și mai de preț.

Afară, în curtea încă învăluită în umbră și ceață, notarul cu rîndașul său prindeau în mare grabă calul la

trăsura scoasă din şură. Agitația stăpînului se transmise și asupra calului și, pînă să-i pună hamurile și să-i vîre zăbala în gură, se ridică în două picioare și scoase cu potcoavele scînteii din pietre.

De îndată ce termină de împachetat, notărășița dădu fuga în vecini, la Valeria, ca să le anunțe pe cele două femei de primejdie. Domnișoara notar căzu în genunchi la picioarele maică-si, rugîndu-se de ea să prindă caii la trăsură și să se refugieze, împreună cu familia notarului, la Belind, iar de acolo, cu trenul, la Pesta. Bătrîna însă se mulțumea să tușească și să scuture cu încăpăținare din cap. N-avea de gînd să facă un pas. Fusesse adusă aici în urmă cu cincizeci de ani de scumpul ei bărbat, aici trăiseră fericiți, aici murise dragul de el, aici era și îngropat, așadar ea rămînea pe loc, orice s-ar întîmpla.

— Măicuță scumpă și dragă ! — o implora Valeria, lipindu-și crispată de față mîna gălbuie, străbătută de vine liliachii, a maică-si. Doar ai și o fată, iar tătutul e mort, să mergem la Pesta, să ne ducem la băieți !

Notărășița văduvă îi făcu semn nevestii notarului să se apropie :

— Luați-o cu voi — gemu ea înecîndu-se —, mie îmi face numai rău.

— Nu te las singură, măicuță scumpă ! — țipă Valeria, frîngîndu-și mîinile și sărutînd pătimaș creștetul cărunt, cu bonetă pe el, al maică-si.

Bătrîna își pierdu răbdarea. Lovi cu putere peste mîna fiicei sale, o trase vîrtos de păr și se adresă, înăbușindu-se, vizitatoarei :

— Ia-o, e bolîndă de-a binelea, mă bolînzește și pe mine !

În plînsul Valeriei se amestecă de astă dată un ho-hot abia început de rîs, gîfiind aproape în extaz :

— Lovește-mă, dragă, lovește-mă, o merit !

Bătrîna încetă îndată s-o mai lovească, făcînd o mustră atît de îmbufnată și de uluită, de parcă ar fi fost păcălită, și o împinse instinctiv de lîngă ea pe fiică-sa.

Notărășița o tîrî cu sine pe prietena sa pe jumătate leșinată, o sili să-și îmbrace pardesiul croit ca un kimono, îi împachetă în grabă ceva lenjerie, bani și bi-

juterii și, în ciuda oricărei împotriviri, o țiri după sine. În curtea primăriei, trăsura era gata de plecare, cu capra încărcată de coșuri și valize, pe pernele din spate cu cele două fetițe ce se îmbrățișaseră dîrdîind de frig și încurajîndu-se una pe alta.

Notărășița își urcă cu de-a sila prietena în trăsură și droșca trasă de un cal, gemînd sub povara oamenilor, coșurilor, valizelor, era gata să iasă pe poartă, cînd notărășița își aduse deodată aminte de ceva. Îi strigă ceva bărbatului său, care ședea ghemuit pe capră, strîngînd crispat în mîini biciul și revolverul :

— Péter, ai încuiat cancelaria ?

Notarul prinse cu atîta violență hățurile, încît calul împinse înapoi trăsura, ridicîndu-se pe picioarele-i din-dărăt. Putu să-și spargă mai tîrziu capul cu întrebarea cum fusese cu putință ca el, slujbașul model, să uite tocmai cancelaria, cînd avusese grijă de casă, de hambar, de grajd, ba pînă și privata o încuiase cu cheia. Coborî de pe capră cu dinții clănțănind în gură, dădu fuga în cancelarie, actele mai importante le vîrî în casa de fier, o încuie cu cheia și, cu pielea înfiorată de imboldul refugiului, închise și puse lacăt pe ușă.

Bătrîna lele Anică, slujnica toantă, stătea în poartă înfășurată în năframa ei neagră, roasă de molii, și se jura, pe un glas aproape ca de rugăciune, că n-au de ce să-și facă griji măriile lor, deoarece va păzi casa ca lumina propriilor săi ochi. Notarul dădu bici calului și trăsura galbenă ieși pe poartă cu un scîrțîit speriat de osii, pierzîndu-se în ceața zorilor.

După un sfert de oră, o ceată de oameni înarmați cu puști, la care fuseseră puse baionete, și cu furci de fier, se apropie cu prudență de notariat. Se furișară tiptil sub fereastră, aruncară priviri iscoditoare printre perdele în încăperi, și, cum nu văzură pe nimeni, ciocăniră cu oarecare îndrăzneală. Nu se prezentă însă nimeni, la care prinseră curaj și începură să bată cu pumnii în poarta mare, cu gratii, pe care slujnica și rîndașul o încuiaseră cu grijă după fuga stăpînilor. Oamenilor nu le dădu în minte să încerce portița din față, cu toate că, în graba mare, cei plecați uitaseră s-o încuie. Într-un tîrziu, bătrîna și surda lele Anică prinse

de veste primejdia — de spaimă, rîndaşul tînăr fugise acasă peste grădinile din spatele clădirii —, şi, văicărindu-se, scoase capul pe uşă :

— Unde vă pomeniţi, creştini ? Ziua-n amiaza mare vă năpustiţi asupra unei case creştineşti ? Pieriţi din faţa mea, pînă nu vă vede Dumnezeu ! Domnul notar cu ai săi nu-s acasă !

— Mare păcat ! — murmurară cîţiva, mai mult din păuneală, fiindcă toţi se bucurau că treaba va fi mai lesnicioasă. Prudenţa se transformă deodată în nesăbuirea beţivanilor. O înlăturare din drum pe bătrîna care îşi făcea într-una cruce şi, descărcîndu-şi armele, năvăliră în curte. Ochiurile de geam ale uşilor şi ferestrelor căzură zăngănind pe podeaua cerdacului şi întreaga ceată, mînată de o sete instinctivă de răzbunare, se năpusti cu paturile de armă şi cu capetele mai rezistente ale furcilor asupra uşii cancelariei atît de detestate. În toiul loviturilor puternice urlau războinic :

— Ieşi, domnule notarăş !

— Te încartiruim în coteţul porcilor !

— Azi vom beli două piei de pe tine !

Îi coplesiră în aşa măsură chemările adresate notarului, încît, în cele din urmă, se amăgiră cu toţii că victima trebuie să fie ascunsă undeva prin apropiere. Izbeau şi scuturau din ce în ce mai sălbatic uşa, îi rupseră clanţa, cei ce aveau arme le descărcară în lemnul ei, cineva aduse un topor şi sparse lacătul mare şi greu, care ţinea zăvorul. Uşa asediată cedă şi asediatorii priviră împrejurul lor, oarecum dezmeticiţi, prin cancelaria care purta urmele grabei notarului. Traseră sertarele birourilor, încercară să forţeze uşa casei de fier, însă fără rezultat, aruncară de pe raft monografia judeţului şi, cînd îşi dădură seama că nu există nici un lucru mai de preţ, trecură în sufragerie, iar de acolo în dormitor. În afara tropăitului bocancilor soldăţeşti şi a scrişnetului mobilelor mutate cu brutalitate din loc, stăruia în casă o linişte desăvîrşită, încît se auzea pînă şi răsufierea greoaie a oamenilor împovăraţi. Mulţimea de săraci făcea cunoştinţă, într-o muţenie aproape evlavioasă, cu obiectele ce puteau fi cărate. Pipăiau materialul perdelelor, lenjeria vrăfuită pe paturi, traseră sertarele şifonierelor

și ale noptierelor, cotrobăind cu voluptate în mulțimea de papuci de casă, sticlute cu doctorii, fiole de porțelan, cutii cu pudră și piese de lenjerie uitate în casă. Adevăratul jaf începu, însă, abia cînd femeile, care așteptau la colțul uliței vecine rezultatul „luptei“, năvăliră țipînd lacome în casă, pe urmele bărbaților. Aduceau cu sine saci, coșuri, coveți, ciubere mai mărunte, și se apucară îndată să îngrămădească în ele papuci, pantofi, vase, vase, fețe de masă, bibelouri, tot ce le cădea în mină... Bărbații sparseră ușa celor două șifoniere cu îmbrăcăminte și, deodată, se încinse un tîrg dement pentru hainele și lenjeria părăsită. Bărbații, deși erau amețiți de băutură, mai păstrasera un strop de cinste tîlhărească : căutau să le împace înjurînd cumplit pe femeile ce se ciorovăiau și aduceau una după alta judecăți solomoniene. Una primi bluza, alta fusta, una pantalonii, cealaltă paltonul, citeva încercară pe loc capotul, fusta, pălăria primită, și se învîrteau, gătite ca paparudele, în fața oglinzii. Apoi, unul din bărbații amețiți se sătură de tîrgul de vechituri al femeilor și, peste pălăriile cu boruri largi, împodobite cu pene de struț, își descărcă arma în oglindă.

— Unde vă pomeniți, măi muierilor, la negustorul de pene ? — zbieră el furios.

La auzul detunăturii și al zăngănitului asurzitor, femeile se risipiră țipînd îngrozite, unele se ghemuiră prin unghere, altele se pitiră după mobile, în timp ce citeva, care sporovăiau în imediata apropiere a celui ce trăsese cu pușca, prinseră să scîncească de spaimă.

În cămară descoperiră o duzină de butelii și bărbații, cu gitlejurile arse de sete, se aruncară asupra băuturii. Nu avură răbdare să scoată dopurile acoperite cu staniol auriu, ci izbiră pur și simplu gîtul buteliilor de perete, dînd pe gît, din hîrburi, conținutul lor. Marginile tăioase ale sticlei spintecară buzele cîtorva, vinul se scurgea acum pe haine amestecat cu șuvițe de sînge, încît fețele, mîinile, cămășile oamenilor se mînjiră cu desăvîrșire.

Afară, în curte, trei sau patru oameni beți hăituiau un porc, care grohăia speriat.

— Aici e notarul, haideți să-l tăiem ! — răcneau amețiți urmăritorii.

Jefuitorii năvăliră în curte și vînătoarea simbolică după notar îi însufleți pe toți. Porcul hăituit încercă în zadar să scape din cercul oamenilor care rîdeau, răcneau și se încurajau unii pe alții, iar biata lele Anică degeaba își făcea cruce și își ridica spre cer mîinile încrucișate, zadarnic se agăța de călăi, fiindcă nefericita vietate fu trîntită la pămînt, cuțitul îi străpunse de cîteva ori gît-lejul, apoi țipătul ei horcăit se pierdu în strigătul victorios al mulțimii. Din cancelarie fură scoase în curte actele, cărțile, întreaga arhivă și, pe rugul improvizat din grămada de hîrtii, porcul înjunghiat fu pîrjolit. La fumul, flăcările și răcnetele asurzitoare se răspîndi în sat vestea că se incendiază casele, la care cei mai lucizi porniră cu puști, găleți și donițe să-i alunge pe incendiatori și să stingă focul. Se iscă un rîs vesel cînd incendiul se dovedi a fi doar o pîrjolare de porc, și din noua ceată mulți rămaseră alături de jefuitori.

Notariatul fu ziua întreagă ținta pelerinajului sătenilor. Oamenii își dădeau unul altuia clanta, și totul părea ca și cum satul l-ar fi mutat pe notar în clacă. Lumea căra, îndoită sub povară, perne, covoare, scaune, mese, sifoniere, bufeturi, rafturi și alte mobile, ducîndu-le în cele patru zări ale satului. Grînele, finul, orătăniile, cămara, întreaga avere imobiliară a notarului avu aceeași soartă. Cîteva borcane cu compot sau dulceată, pe care oamenii nu izbutiră să și le împartă, fură izbite cu minie de perete, încît zeama roșie de fructe părea pe zugrăveala albă ca și cum și pereților li s-ar fi luat sîngele. Tablourile fură spintecate cu bricege și baionete, însă, în mod deosebit, cromolitografiei mari înfățișînd lupta de la Plevna nu i se aduse nici o știrbire. Poate că poporul se temea de autoritatea exprimată în imaginea ei. Pe la amiază apoi, cu aerul suspect transportat al oamenilor turtiți de băutură, Pethe Gergely se ivi și el la fața locului. Își ținea mijlocul drept și călca cu o siguranță ostentativă. Oamenii îi făcură loc și își pironiră ochii în pămînt, cu oarecare sfială. Pethe făcu semne prietenoase în dreapta și în stînga cu biciușca sa, apoi își scotoci dintr-un buzunar monoculul, îl potrivi în orbită și măsură cu priviri malițioase pereții despuiați cu desăvîrșire.

— Bravo, băieți, bravo... — biigui el, cu o satisfacție șovăitoare din pricina alcoolului, și pipăi cu un gest automat pereții. Îi trecuse prin minte un gând cam de felul : ia te uită, pereții sînt goi și, cu toate acestea, nu dăngănesc !

Jefuirea notariatului iscă o panică nemărginită în toți cei ce aveau ceva de pierdut. Vechilul spori îndată simbria servitorimii și își făcu reproșuri că amînase lucrul acesta pînă acum. Chemă de la Dej pe o rudă a nevestii sale, ajutor de ofițer, care se apucă cu mare rîvnă să organizeze apărarea domeniului. Îi instruia pe rîndași să mînuiască arma, fortifică poarta parcului de castani și a curții cu acareturi cu butoaie și cu saci de nisip, ca să poată fi astfel stăpîn pe cele două intrări principale. În punctele de oarecare importanță strategică ale parcului de castani și ale curții cu acareturi improvază mici fortărețe, care erau păzite peste noapte de santinele. Pe prăjini înalte ardeau lămpi de carbid, ca să poată preîntîmpina atacurile preparate sub protecția întunericului.

Soseau una după alta știrile cele mai proaste. Posturile de jandarmi se retrăseseră în reședințele de pretură, sub presiunea tot mai amenințătoare a populației sătești, însă situația lor devenea și acolo din zi în zi mai greu suportabilă. La Belind, populația supusese postul de jandarmi unei blocade în toată legea și împiedecase aprovizionarea lui cu hrană, încît cam o duzină de jandarmi fură siliți să scape prin fugă din sat, în timpul nopții, ajungînd doar cu chiu, cu vai la Dej. În hotarul comunei Borzești, la instigarea proprietarilor de mori țărănești, poporul incendiase moara evreului.

Spre sfîrșitul lunii octombrie, băieții se înapoiară de la școală. Din pricina epidemiei și a evenimentelor tulburi, învățămîntul se suspendase. Cei doi băieți erau stăpîniți de o euforie agitată, revoluționară, aducînd cu ei de la oraș revolvere, cartușe, baionete și alte rechizite militare, iar starea excepțională de pe domeniu nu făcu decît să le stîrnească și mai tare agitația. În alte împrejurări, Sebesi n-ar fi tolerat un crîcnet din partea băieților săi, de astă dată însă dispoziția războinică a odraslelor îi zgîndări orgoliul patern, astfel că îi încuraja cu un rîs grohăit, complice îngăduindu-le pînă și lucruri

la vederea căroră mama lor se îngrozea de-a binelea. Încuviință, bunăoară, ca Laci să intre în garda de noapte, încît băiatul petrecea în fiecare noapte trei sau patru ore la posturile de pază protejate cu saci de nisip sub cerul rece de toamnă, spre marea îngrijorare și indignare a maică-si. Clăcașele și slujnicile urmăreau hohotind exercițiile bărbaților și nu mai conteneau cu batjocura sau cu laudele. Băiatul se înzdrăvenise în așa măsură, încît și servitoarele începură să-l privească cu alți ochi, deși astă vară îl alungaseră, glumind, de cîte ori le dădea tîrcoale în jurul bucătăriei.

După jefuirea casei notarului, norodul se liniști timp de cîteva zile, de parcă s-ar fi înspăimîntat de propriul său dezmăț. Oamenii își dădeau seama că, avînd capul limpede, anevoie s-ar mai decide să săvîrșească o nouă tîlhărie, de asta petreceau zi de zi la Braunstein, pîndind clipa cînd, datorită unei noi beții, ceata are să se adune iar animată de spiritul de inițiativă.

Braunstein le servea încovoiat, cu privirile cerșind îndurare, rachiul, pentru care, de zile în șir, nimeni nu-i mai plătea un sfanț. Singura sa apărare era un soi de întîrziere inconstientă aproape, cu care căuta să cîștige timp, dînd astfel prilej femeilor îngrijorate din pricina petrecerii, sau așteptînd tocmai „roadele” acestor petreceri prelungite, să viziteze cîrciuma, fiindcă, în cele din urmă, punea stăpînire pe ele atavica lor antipatie față de alcool și își duceau bărbații frumușel acasă. Însă pînă să vină rîndul stingerii, Braunstein avea de înghițit o grămadă de sudalme și amenințări și, cu schime de spaimă pe fața roșcată, putea să cîntărească în sinea sa dacă mai poate să amîne, sub diferite pretexte mărunte, servirea mușteriiilor săi nerăbdători, sau este cazul să le ducă, cu mîna tremurîndă cinzeaca, fiindcă altminteri își aprinde paiele în cap. Se prefăcea a nu fi auzit, aranja cu mare tărăboi paharele, turna băuturile dintr-o sticlă în alta și își domolea clienții cu un surîs de umilință, spunîndu-le : „mintenaș, mintenaș”. * Odată apoi, unul din țărani îi jucă un renghi pe cinste. Scoase ostentativ

* În românește în textul original [= imediat] (n. tr.).

din chimir o monedă de douăzeci de creițari și o trînti zăngănind pe masă :

— Nu-s io cerșetor, hai, ia-ți banii !

Braunstein dădu fuga serviabil la mușteriuul său cinstit, fiindcă îi dispăruse parcă deodată orice urmă de podagră din picioare, deși mai adineauri se jeluise, pe un ton plîngăreț, de durerile ce-l chinuiau, cerînd de la cine se nimerea un leac potrivit. Luă moneda ca pe o mascotă, ca pe cel dintîi semn că vremurile de sminteală se apropie poate de sfîrșit, iar țăranilor le va veni iar mintea la cap. Îi întinse mușteriuului, cu o adîncă plecăciune, paharul plin pînă-n vîrf, însă acesta, drept răspuns, îl înhăță cu violență de cojoc și îl smuci cu atîta putere, încît Braunstein se prăbuși văitîndu-se în genunchi.

— Ce-i, frate, brînză-i pe bani ? — răcni țăranul arătîndu-și colții, și îl zgîlțîi cumplit pe negustor, care, de spaimă, părea mai mult mort decît viu.

Un hohot de rîs recompensă inventivitatea țăranului și, în ziua aceea, Braunstein servi cu atîta precizie și rapiditate, încît mai-mai să i se tocească mîinile și picioarele de rîvna nemaipomenită. Oamenii se îmbătară zdravăn și, în ameteala generală, încolți planul jefuirii notărășitei văduve. Se știa că numai bătrîna rămăsese acasă, astfel că întreprinderea nu prezenta nici un risc. Sparseră așadar ușa și, fără să se sinchisească de accesele de tuse, de rugămințile și blestemele bătrînei, o transportară așa cum era, cu jilt cu tot, în cămăruța strîmtă ce comunica cu odaia slujnicei, plină cu tot felul de boarfe vechi și netrebnice, o încuiară cu cheia și o lăsară să bată în ușă și să afurisească cît va pofti. Cu ultimul strop de putere, bătrîna se tîrî pînă la fereștriuca de-o palmă a cămării, de unde privi neputincioasă cum cară din casă oamenii porțelanurile, sticlăria, vesela de bucatărie, argintăria și frumusețea de trusou, pe care îl strînsese pentru fiica sa timp de cîteva decenii și de care erau amîndouă cît se poate de mîndre. Jefuitorii sparseră pivnița, scoaseră în curte butoalele pline, le rostogoliră încoace și încolo, apoi ridicară unul din ele în picioare, îi sparseră capacul și prinseră să bea cîte zece deodată vinul din el. Mobila fusese azvîrlită în curte, sfărîmată pe jumătate, vrăfuindu-se în adevărate baricade. O parte

din așternut luă și el drumul curții, oamenii beți aflați acolo o sfișiară și fulgii învîrtejiți de vînt cerneau cu albeața lor văzduhul. Seara tîrziu, după ce furia colectivă se potoli, unul din vecinii miloși o eliberă din cămară pe bătrîna moartă pe jumătate. Se plîngea de aerul închis și, cînd o întrebă de ce nu deschisese geamul ferestruicii, răspunse, între două accese de tuse, că bătea prea tare vîntul și se temuse ca nu cumva geamul să se izbească de perete și să se spargă.

XXVII

În toate zilele acestea, preotul reformat abia își scoase nasul din cancelarie. Se mistuia din pricina întorsăturii amare pe care o luaseră evenimentele, tremurînd pentru averea sa, pentru siguranța persoanei proprii și a bisericii sale. Porcii îi vînduse — ce noroc! — la un preț bun, păstrînd doar vierul și scroafele. Adusese hamurile din grajd în cancelarie și le atîrnase în două cîrlige mari de fier, bătute în perete, ca să le poată avea mereu în fața ochilor. Pe o margine a dulapului îi atîrna maiestruoasă sutana, pe o tavă de alpaca de pe masă se afla potirul aurit pentru cuminecătură. În aceste împrejurări bătu la ușa lui unul dintre enoriași, purtînd în spinare un săculeț, iar în mîna un urcior astupat cu cocean.

— Dee Dumnezeu sănătate, părinte, am adus partea de grîu și de vin cuvenită bisericii.

— Ce? — hăpăi surprins preotul.

— Partea ce se cuvine din ceea ce am dobîndit ieri — făcu încurcat cu ochiul vizitatorul.

Împărtășind și biserica din captura făcută, oamenii aveau de gînd să împrumute un colorit mai legal isprăvii lor.

Fața preotului se acoperi de indignare, își întoarse capul și, de aprins ce era, răspunse turuind :

— Nu sînt eu părtaș al ticăloșiilor voastre, cum aș așeza asemenea vin pe masa Domnului? — dar se sperie de propria sa îndrăzneală, ba îi veni în minte că faptul de a i se face parte din cele jefuite era mai curînd un

semn de bunăvoință, așa că îi făcu semn, împăcat întrucîtva emisarului să se apropie : Ia stai, Laji, păstrează-le tu, omule, un preot nu poate fi părtaș la faptele voastre — se încurcă el, roșu la față, dar în cele din urmă izbuti totuși să rostească gemînd ceea ce-l apăsa pe suflet : Ia stai, mă, Laji, doar nu veți fi vrînd să vă prădați și biserica ?

— Atîta timp cît și noi, reformații, sîntem împreună cu ei, n-are de ce să-ți fie teamă, domnule părinte. Dacă vom trimite din cînd în cînd după vreun purcel sau cîteva mierțe de griu, știu că ai să ni le dai cu dragă inimă, de ce-am veni noi după ele ? Însă cantorul e mare dușman al dumatăle, părinte, încearcă pe toate căile să-i vîre în cap norodului că la ce-i folosește preotului averea ? E un om primejdios, așa să știi !

Preotul se făcu stacojiu la față și prinse să măsoare cu pași agitați cancelaria în lung și-n lat. Acuma știa că din pricina cantorului fusese și pînă acum atît de neliniștit, odată ce acesta nu-i iertase incidentul de astă primăvară. Cu toate că, spre a-l împăca, îi dăduse în jumătate pămîntul bisericii aflat în Stariște, pentru care îl bătuse ani de zile la cap. I-l dăduse cu inimă grea, însă nu-i mai ajungea pămîntul acela bun, îi crescuseră coarnele nemernicului, rîvnea din nou la toată averea preotului.

— Ascultă, mă, Laji ! — făcu el îngîndurat —, spune-i cantorului să vină la mine, să stau de vorbă cu dînsul.

Omul care adusese partea din jaf făgădui să-i vorbească cantorului, însă trecu o zi, trecură două, fără ca acesta să se arate. Preotul ședea ca pe ace, odată ce îi ajunsese la ureche că omul hain îi ațîța pe ortodocși împotriva lui, fiindcă mai rămăsese într-însul atîta omenie, încît să nu-i stîrnească pe reformați la jefuirea preotului lor.

Apoi, într-o zi tulbure, nu mai putu răbda. Banda care chefua în cîrciuma lui Braunstein se pregătea de o nouă acțiune, iar preotul bănuia că noua victimă urma să fie el. În speranța că odăjdiile preotești îl vor feri de insulte, își puse mantia cu găitane și potcapul, și porni astfel către sat. Cei ce-l vedeau își închipuiau că duce

cina cea de taină vreunui muribund. Ajunse fără incidente în dreptul bisericii ortodoxe și bătui la poarta colegului său român.

Bătrînul Russu își petrecea zilele cînd într-o așteptare liniștită, cînd într-una plină de agitație, ca uneori să-i răsară în minte coșmarul că ar putea să moară înainte ca fiul să se întoarcă și ca vremurile să se schimbe. În astfel de dispoziții se ducea în altarul bisericuții înghețate, aprindea cîteva lumînări, săruta cu evlavie icoanele și se ruga ca Dumnezeu să-i îngăduie să apuce ziua cea mare. De altfel viața părea și ea mai ușoară. După fuga autorităților, el rămăsese singura autoritate în sat, și asta dădea o mulțime de roade. Omul care umbla cu partea îl vizitase și pe el, bătrînul Russu găsind cît se poate de firesc ca enoriașii lui să-și aducă aminte de el. Rigorismul calvinist se înspăimînta de așa ceva, însă ortodoxia mai tolerantă nu prea stătea mult pe gînduri. I se mai aduseseră lui, zălog, asemenea lucruri; mai rostise el, pentru o găină sau o miertă de grîu, blesteme asupra celor îndușmăniți cu solicitatorii.

În orice caz, sluga popii întîmpină oaspele rar, cu gura căscată de uimire. Îl slujea pe bătrînul Russu de treizeci de ani, însă nu-și amintea ca preotul ungar să fi umblat în casa stăpînului său și, pe deasupra, în asemenea odăjdii. Nici nu umblase preotul reformat în casa confratelui său ortodox decît o singură dată, în săptămîna următoare instalării, și atunci doar într-o vizită semi-oficială, de curtoazie. La întrebările preotului reformat, rîndașul răspunse că domnul părinte se afla la biserică, în „odaie” *, să poștească așadar să-l caute acolo.

Preotul reformat intră în naosul bisericuței scunde și întunecoase, cu pereții afumați acoperiți de sfinți rigizi, zugrăviți în culori palide, cu nimburi aurii în jurul capului. Lîngă iconostas se afla o tavă rotundă pe-un picior, amintind o floare-a-soarelui, cu o mulțime de lumînări înfipite una lîngă alta. Deasupra stranelor vechi înșirate de-a lungul pereților bisericii, diavoli îmbrăcați în uniforme de husari se încăierau, scoțîndu-și de-un cot limbile roșii, cu îngeri neîndemînatici. Cercetînd mai

* În românește în textul original (n. tr.).

atent picturile murale, preotul reformat descoperi o figură grasă și mustăcioasă, pe umeri cu o piele de tigru și îmbrăcată într-un mundir cu găitane, pe care diavolii o cărau într-o tărăboanță primitivă spre iadul ce scuipa foc și pucioasă. Această imagine a judecății de apoi avu un efect și mai apăsător asupra vizitatorului, decît cei patru pereți afumați ai bisericii și mulțimea de picturi de sfinți de o rigiditate cadaverică.

La stînga altarului se deschidea o ușă scundă și, în lipsă de altă îndrumare, preotul porni în direcția ei. „Odaia“ era o cămăruță afumată și murdară, pe jumătate sacristie, pe jumătate atelier. Bătrînul Russu ședea pe-un scăunel cizmăresc cu trei picioare, în papuci de casă, pantaloni de postav destrămați și vestă, și alegea cu degete iscusite firele potrivite pentru împletit din snopul de paie din fața sâ. Lăsă la o parte, cu o expresie de surpriză pe față, rogojina de paie pe jumătate gata, și îl pofti să șadă pe colegul său de sacerdoțiu, care era nespus de uluit să găsească în chilia aparținînd bisericii un întreg atelier de rogojini. Pe pereții odăii atîrnau de jur împrejur, în simple cadre de lemn, cromolitografii de scene biblice în culori aprinse, după gustul rigid al iconografiei răsăritene, somptuoasă în auritură și, printre ele, spre marea surprindere a preotului reformat, se aflau și două portrete laice, un bărbat de modă veche, cu barbeți stufoși, și o femeie în rochie decoltată. Erau, pesemne, părinții popii.

— Au fost oameni buni, făcu bătrînul Russu, drept un fel de scuză.

Vizitatorul se așează pe lavița țărănească roasă de cari, care, împreună cu scaunul cizmăresc și un taburet, alcătuia singurul mobilier al „odăii“. Își ciupi tremurînd mustața și spuse emoționat :

— Preastimate frate întru preoție, din voia Domnului ce ne poartă de grijă, noi, cei doi duhovnici, purtăm la rîndu-ne răspunderea în sat. În ce mă privește, eu fac multe spre a-mi reține credincioșii de la jafuri și tîlhării, însă majoritatea populației este ortodoxă. Te rog, onorate frate, să intervii pe lîngă credincioșii dumitale, ca în satul nostru să nu se mai întîmple jafuri, incendi-

eri și amenințări cu moartea ; odată ce sîntem creștini, să trăim asemenea creștinilor.

Bătrînul Russu ascultă în tăcere rugămintea solemnă a preotului reformat. Nu arată nici vreo îngîndurare, nici vreo bucurie răutăcioasă, ci, scărmanîndu-și îngîndurat barba cărunță, apostolică, încercă să găsească o scuză pentru comportamentul satului său.

— Își fac de cap, bieții oameni, fiindcă au fost ținuți multă vreme în friu, însă nu sînt răi.

Preotul reformat era indignat de felul cum Russu încerca să scuze jafurile comise în serie. Să fi găsit că e lucru drept că norodul încearcă să redobîndească cîte ceva din ceea ce i se luase ? Nici prin gînd nu-i trecuse o astfel de idee, atîta doar că rigorismul lui nu era tot atît de dezvoltat ca al colegului său reformat. Dreptul de proprietate asupra bunurilor era prea mobil și efemer, bunul e azi al meu, mâine-i al tău, după capriciul ursitei sau după voia lui Dumnezeu, esențialul era ca să ajungă în stăpînirea tuturor, toți să se bucure de el, modul circulației lui nu are prea mare importanță, Domnul iartă și una, și alta.

Preotul reformat clătină a nedumerire din cap, însă nu avea ce să spună, odată ce se ridicase împotriva lui nu un ortodox, ci însuși cantorul propriei sale biserici.

— Nu e un lucru legal, nu e un lucru creștinesc...

— Se vor îmblînzi pe încetul — își dădu cu părerea popa cel bătrîn —, nu le-a priit libertatea prea mare, îi cunosc eu pe toți, nu sînt în stare să omoare o muscă ; să nu-i pizmuim de astă dată pentru ceea ce le-a dat Dumnezeu, cine are de prisos grîu sau vite să dea norodului din ele, cu siguranță că acesta n-are să vină să le ia cu forța.

Vizitatorul abia izbutea să-și stăpînească indignarea. Îl mîncă limba să-i arunce în față : cerșetor ești, cerșetor ai fost toată viața, de asta nu te doare cînd nemernicii prădalnici jefuiesc. De indignat ce era, își întoarse capul.

— Vorbești cu ușurință, frăția ta, odată ce ai mulți credincioși, însă parohia și biserica mea cine le apără de cei de altă lege ?

Bătrînul popă se ridică cu fața întunecată. Îl jignise adînc bănuiala colegului său reformat că enoriașii săi ar fi în stare să prade o biserică.

— Averile se află în stăpînirea oamenilor, însă bisericile sînt ale lui Dumnezeu. Credincioșii nu s-ar încumeta să ridice mîna nici împotriva vreunui cleric, nici împotriva bunurilor bisericești, țin să te liniștesc, domnule părinte. Dacă, totuși, ar ajunge s-o facă, te rog să-mi trimiți vorbă ; mă duc cu crucea în mijlocul lor și îi întorc, ca pe niște oițe.

Preotul reformat se pregăti de plecare, liniștit într-o oarecare măsură, și, cerîndu-și scuze pentru deranj, întinse mîna către bătrînul Russu, care căută să-l mai rețină și, spre a da o și mai mare greutate ospitalității sale, îi strigă nevastei să aducă ceva de-ale gurii și rachiu de prune din cel tare.

Bătrînica mărunță, cu năframă pe cap, se și ivi îndată, cu surîsul ei știrb și ofilit, și mîngîie cu o bucurie copilărească mîna preotului reformat. Vizita lui însemna pentru ea o mare cinste. Pe o tavă simplă de lemn aduse cîteva pîinișoare coapte din mălai amestecat cu făină albă, împreună cu o sticlă mică de rachiu și două păhărele. Vizitatorul gustă doar de dragul aparențelor din piine și rachiu, cu toate că amîndouă erau și gustoase, și aromitoare, însă îl încerca aversiunea la gîndul de a mînca și bea sub acoperișul unei biserici. Chilioara era îmbîcsită de mirosul greu, pătrunzător de tămîie al bisericii ortodoxe, amintind aproape amenințător de asceză.

Cînd, după convorbirea avută, preotul reformat porni către casă, de undeva se auzi iar o hărmălaie asurzitoare. Răsunară focuri de armă, bărbații zbierau, femeile alergau pe uliță văietîndu-se și, din văicărelile lor, află că oamenii o atacaseră pe învățătoarea văduvă, însă spre nenorocul lor, deoarece fiul ei se întorsese de pe front, ba era acasă și ajutorul de învățător, și amîndoi ripostaseră cu focuri de armă la focurile de armă ale asediaților, doi bărbați fuseseră răniți, unul din ei poate că și murise, Doamne Dumnezeule, scăpase de pe front, bietul, ca să moară acum acasă. Preotul reformat privea deja de după ușciorul porții locuinței parohiale cum femeile îi cară, plîngînd jalnic, pe cei doi răniți sîngerînd

cumplit. Unul trebuie că fusese grav lovit de un glonte, deoarece capul îi atârna cenușiu pe piept și respira horcăit. „Pînă unde pot merge lucrurile, dacă odată a prins să curgă sînge, iar omul acesta are să moară?” — se întrebă preotul reformat și, străbătut de fiori de frig, se încuie în cancelarie.

Evenimentul îi stîrni din nou temerile, nu mai credea că influența bătrînului Russu i-ar putea opri pe mișei de la ceea ce e mai rău; gîndurile îi umblau neîncetat la Öregdi, care, în mîrșăvia-i diavolească, uneltea pieirea bisericii sale. Asculta zgomotele ce pătrundeau pînă la el de afară și se mistuia în așa măsură, încît maică-sa, care îi ghici cauza mîhnirii, își puse năframa pe cap și se duse personal la cantor. Nu-i spuse nimic fiului său, dar preotul bănuiește ce are de gînd să facă, astfel că o urmări ușurat din fereastră.

Bătrîna rămase, pare-se, la mama cantorului, fiindcă Öregdi veni singur la casa parohială. Se opri în tindă, ciocăni la ușă și intră în cancelarie cu un fel de mlădiere felină, țărănească. Știa să se poarte și ca domnii, însă de astă dată n-o făcu, anume. Privi ostentativ împrejur și, în loc de bună ziua, se mulțumi să spună doar atîta:

— Păi, toate sînt la locul lor, cu toate că în sat se vorbește că și pe la domnul părinte au umblat.

Preotul se holbă cu fața cenușie la vizitatorul său. Cei doi bărbați tăceau; preotul, stingherit, cantorul, cu sînge rece.

— Porumbul a rodit din belșug — începu împiedicîndu-se preotul —, mi-e plin coșarul, nu mai încape într-însul nici un știulete.

— Păi, atunci nici nu mai trimit cele cîteva măji de cucuruz cîte fac partea domnului părinte din Stariște.

— La ce bun? — încuviință cu un sentiment de ușurare preotul. Se bucura că adversarul său îi luase vorba penibilă din gură și că nu mai era silit să dea tîrcoale subiectului. Însă, ca un contraefect, resimți deodată cu atîta putere noua pierdere suferită — de altfel, înjumătățirea recoltei din Stariște îl apăsă demult, încît fruntea i se acoperi de broboane de sudoare.

Cantorul își puse fără grabă pălăria și porni liniștit către ușă. Preotul avu senzația că omul acesta e mai

îndîrjit decît fusese vreodată. Dar decît să-și ia din nou asupra-și chinurile suferite în orele precedente, era hotărît să-l împace, oricît l-ar costa. Îl reținu cu un gest, intră în sufragerie, reveni cu cîteva bancnote albastre și i le întinse. În colțul mustății tremura grimasa nădejzii, îndulcită de un zîmbet, că în cantor mai rămăsese atîta simț de onoare încît să le refuze.

Ōregdi însă se încîini mai rău și vîri binevoitor bancnotele în buzunar, făcînd din vîrful buzelor :

— Păi, domnul părinte e domn, nu mă lasă pe degeaba să mă trudes, însă dacă m-apuc să număr temeinic banii ăștia, abia ajung, dacă-i adevărat că am făcut pe sluga mai bine de opt luni la porci.

Preotul îl apucă brusc de încheietura mîinii și, în priviri cu decizia fermă a socotelii, spuse răgușit :

— Vii tu cu mine în clipa asta la preot și te juri în fața icoanei că nu-ți mai sînt dator cu nimic pe lumea asta !

Cantorul se uită înlemnit la duhovnic și, pătrunzînd în sfîrșit înțelesul cuvintelor lui, se intimidă pentru prima dată în viața sa în așa măsură, încît pînă și obrazii i se acoperiră de roșeață. Bîgui cîteva cuvinte de iertare, apoi, fără să știe nici el în ce fel, se pomeni afară în curte.

Afară cîntă nebaneuitor un cocoș și preotul, ca și cum l-ar fi lovit cineva în creștet, căzu pe scaun, se prăbuși cu fața pe biroul său și izbucni într-un plîns amar. Rămase astfel ceasuri în șir, nemișcat ca un paralizat și, de cîte ori își amintea de păcatul săvîrșit, gemea jalnic. Maică-sa înspăimîntată îl veghie toată noaptea, punîndu-i comprese pe frunte.

Peste noapte, rînitul muri. Norodul infuriat bătut toaca, trase în dungă clopotul bisericii reformate, copiii băteau înnebuniți tobele aduse de oameni de pe front, suflau în goarne și, din casele vecine, din grădinile împrejmuitoare, din uliță porniră focuri de armă și ploaie de pietre asupra casei învățătoarei văduve. Nu mai rămase un ochi de geam teafăr sau țigla întreagă pe acoperiș. Asediații baricadară ferestrele cu dulapuri, bufeturi și paravanuri de sobă, spre a se adăposti de gloanțele ce șuierau în casă. În grajd mugeau vitele flămînde,

fiindcă ar fi fost o nebunie să se încerce hrănirea lor în focul și în ploaia continuă de pietre. Când aici, când dincolo, fulgerau roșii în nopțe și se stingeau îndată focurile carabinelor Manlicher. Cei doi tineri improvizară dintr-un paravan de sobă, din clondire, din perne și saltele umplute cu paie un culcuș apărat de gloanțe pentru învățătoare și, în timp ce văduva petrecea plângând pierdută și rugându-se ceasurile ce se țirau anevoie, tinerii stăteau de strajă îndărătul baricadelor, dînd semne de viață cu cîte un foc de revolver.

Către miezul nopții se apropiară de scena bătăliei glasuri care cîntau o melodie tristă, ca un psalm, de parcă populația întăritată a satului s-ar fi adunat într-o procesiune. În mijlocul drumului venea sluga popii, în mînă cu o torță aprinsă, și lumina ei clătinată cădea asupra prapurelui cu marginile aurite destrămate, pe care îl ducea rugîndu-se bătrînul clopotar și, între timp, clipea fricos împrejurul său. În urma lui, în odăjdii liliachii brodate cu fir, subsoară cu Biblia veche, pășea bătrînul Russu, ținînd sus în mîna dreaptă crucea de argint cu talpă. Cei trei bătrîni trebuie că se temeau din cale-afară, deoarece cîntau din răspuțeri psalmul. De îndată ce ajunseră în cercul încăierării, hărmălaia se potoli, oamenii se iviră curioși din ascunzișurile lor, spre a afla ce vînt îl aduse pe popă în mijlocul lor. Bătrînul Russu deschise Scriptura, cîntă un verset scurt, apoi își desfăcu brațele și își plimbă agil privirile peste mulțime :

— Creștini, cunosc durerea voastră și mă rog ca sărmanul nostru frate să se mîntuiască întru Cristos și întru Duhul sfînt, carele de la Tatăl purcede — își făcu evlavios cruce și își plecă fruntea. Credința spune că cel ce ucide să plătească răscumpărare. Toți sînteți oameni de ispravă cei ce ați umblat pe front, Domnul v-a ocrotit, aveți familii, de ce oare v-ați lăsa tîrîți în primejdie, atunci cînd, după legea sfîntă, ucigașul trebuie să plătească ? Moisa a spus ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, însă a venit Cristos, îndurătorul, și a lăsat ca ucigașul să plătească preț de răscumpărare.

— Așa este ! — murmură mulțimea —, să plătească dascălița, odată ce fecioru-său a ucis ! Asta-i legea creștinească !

Popa simți că pusese stăpînire pe mulțime, astfel că porunci liniște :

— Nu mai trageți și nici nu mai aruncați cu pietre, mă duc eu însumi la dascăliță, să-i amintesc de îndatorirea-i creștinească !

Porni cu pași iuți și hotărîți către poartă și bătu energic în ea. Băiatul învățătoarei și ajutorul de învățător urmăreau de după fereastra baricadată scena și, cînd înțelesesă că popa obținuse un armistițiu, deschiseră cu prudență poarta și îl lăsară să pătrundă în casa asemiata.

Bătrînul Russu se opri în fața celor doi tineri și clătină a dezaprobare din capul său cărunț. Ajutorul de învățător ținea în mînă un lămpaș, băiatul învățătoarei un revolver, și amîndoi erau palizi și transpirați. Popa continua să clatine din cap, nevenindu-i să creadă că aceste două ființe tinere stinseseră o viață omenească.

— Părinte ! — începu agitat băiatul învățătoarei.

Bătrînul popă îl amuți cu față solemnă și, prin cerdac, intră în casă. Din adăpostu-i improvizat din paravane de sobă și saci se ivi scîncind învățătoarea, care cuprinse genunchii preotului. Bătrînul Russu o ajută să se ridice, o puse să sărute crucea și o sili să se așeze într-unul din fotolii ; de îndată ce izbuti să șadă din nou omenește, învățătoarea izbucni într-un plîns sfișietor.

— Așa, dragă — începu bătrînul popă, și aruncă priviri de reproș către tineri, care îl urmaseră în casă —, vom aranja oarecum lucrurile, nu se poate altfel, decît dacă dăm din belșug văduvei, cred că nu va fi prea mult douăzeci de saci de grîu și cinci sute de coroane.

Băiatul învățătoarei interveni cu obrăznicie :

— Zece saci de grîu și două sute de coroane văduvei, cinci saci de grîu și o sută de coroane sfinției tale !

Preotul căscă ochii mari și clătină a dezaprobare din cap, apoi privirile lui întîlniră paltonul cu guler de blană al învățătoarei, care atîrna în cuiul bătut în ușorul ușii. Îi pipăi cu o bucurie aproape copilărească postavul fin și întunecat, blana lucioasă, care cuprindea umerii ca o cunună, apoi se întoarse brusc către învățătoare :

— Te-a costat o sută de coroane ?

— O sută șaptezeci — răspunse scîncind învățătoarea.

Bătrînul popă își ridică cu severitate ochii și își scăr-mănă cu un gest de nerăbdare barba, însă nu-i rămase timp de meditație, fiindcă fiul învățătoarei îi și întinse bancnotele albastre. Înlătură cu blindețe mîna tînarului, ca s-o îndrume în direcția învățătoarei, care luă banii cu o expresie de dezorientare pe față, însă aceștia n-a-pucară bine să se încălzească în palma ei, fiindcă popa duse repede mîna după ei, cu o lăcomie copilărească, îi păstră cîteva clipe uluit în mîna sa, savurîndu-le moli-ciunea amorțitoare, apoi strînse cu vioiciune pumnul.

Rămase cîtva timp dus pe gînduri, cu un surîs senin și îmbujorat pe față, după care se întunecă iar, aruncă o privire iute către învățătoare și rosti în șoaptă :

— Trebuie să le dau și clopotarului și slugii cîte zece coroane !

— Pe astea să le scazi, părinte, din ceea ce i se cu-vine văduvei ! — răspunse tot în șoaptă tînarul.

Popa se uită la el consternat, apoi se răsuci pe călcîie în mare pripă și ieși sprinten în cerdac, spre a le vesti credincioșilor săi pacea încheiată. Afară, mulțimea începuse din nou să fiarbă, strigîndu-și preotul, a cărui absență îndelungată nu mai știa cum s-o interpreteze. Bătrînul Russu își desfăcu brațele, își plimbă ochii mă-runți, negri și agili, peste mulțimea ce părea că se lea-gănă în lumina clătinată a făcliei și, ca bunul păstor, care strînge din nou la pieptul său oița-i rătăcită, vesti cu o însuflețire cîntătoare :

— Fraților creștini, * familia învățătoarei mi s-a spo-vedit, se căiesc toți pentru păcatul săvîrșit și sînt gata să împlinească cu bucurie legea creștinească ! Îi plătesc văduvei zece saci de grîu și o sută de coroane !

Mulțimea izbucni în strigăte de bucurie, oamenii își împărtășeau unul altuia părerea că, în acest fel, lucrul este ca și aranjat, în buna dispoziție generală băiatul învățătoarei se încumetă să iasă și el pe prispă și dădu de veste că, în cursul schimbului de focuri, a fost rănit unul din boi, pe care îl dăruie de asemenea văduvei, să facă cu el comîndarea.

* În românește în textul original (n. tr.).

După o jumătate de ceas, totul se liniștise. Fiul învățătoarei prinse calul la căruță și transportară cu solemnităte grîul și boul tăiat la casa mortului. Încărcară pînă și un butoiăș de vin, ca norodul de la comîndare să nu rămînă cu gitlejurile uscate. Se adunase acolo întreg satul, cu mic, cu mare, și comîndarea ținu pînă a doua zi seara. În schimb, popa nu-și primi cei cinci saci de grîu, însă, spre onoarea lui fie spus, nici nu se zbātu ca să-i obțină.

XXVIII

Cărbunarii sosiră în zorii zilei în hotarul comunei. O semiobscuritate neguroasă plutea peste sat, numai limba învăluită în fum a focului pus pentru frigerea boului lumina. Apropiindu-se călare, nările le fură izbite de aroma cărnii prăjite și călăreților sleiți de calea lungă le lăsă gura apă de poftă. Blendea își dădu seama de primejdie : dacă oamenii săi se amestecau chiar din prima zi cu chefliii, planul lui se putea lesne duce de ripă. Abātu trupa sa de pe drumul de țară, îndrumînd-o pe drumeagul ce ducea pe sub livezi. Mărunții cai mocănești călcau poticnindu-se unul după altul și salutau nechezînd caii ce sforăiau prin grajdurile din sat.

Ajunseră, după un mare ocol, sub împrejmuirea din zid de piatră a Minotauriei, care se desfășura dreaptă ca săgeata de-a lungul drumeagului, topindu-se în mijitul dimineții de toamnă. Teii uriași și cărările mărginite de tufişuri de tuia ale parcului se deslușeau întunecate în umbrele subțiate. Blendea se cătără pe zidul dantelat și privi silueta aeriană a castelului, ferestrele grațios arcuite, statuetele de piatră ca din basme ce ornau streășina. Numai o singură fereastră era luminată, fereastra locuinței de la parter a economului.

Blendea ținu o scurtă consfătuire cu oamenii săi. În afara revolverului său, trupa mai avea trei puști, așadar urma să se împartă în trei grupe, în fruntea fiecărei grupe avea să înainteze omul cu pușcă și, de îndată ce se lumina îndestulător de ziuă, trebuia să dezlănțuie

atacul împotriva castelului. Nu aveau a se teme de vreo rezistență serioasă, odată ce baronul nu ținea în preajma sa decît cel mult o duzină de vizitii, rîndași, grăjdari, grădinari și alți asemenea cioflingari, care, la primul foc de armă, aveau să-și ia tălpășița ; atacatorii trebuiau doar să le dea prilejul s-o șteargă. Pînă și cel mai laș om devine primejdios cînd e prea încolțit. În atac trebuie să se pună accentul pe înspăimîntarea celor din castel, de asta nimeni nu trebuia să facă economie de scrum. Cu cît mai zdrențuită și mai mînjită de scrum are să fie ceata, cu atît mai cumplită va fi spaima celor aflați la castel. Astfel ajunse la mare cinste cărbunele pe care ceata îl luase cu sine.

Una din grupe se piti lîngă intrarea principală, celelalte două se postară de ambele părți ale parcului ; fundul grădinii, cu poarta ce se deschidea către pădure, îl lăsară neacoperit, ca să aibă pe unde să se facă nevăzută servitorimea. La semnalul de goarnă al lui Blendea, cele trei grupe se cățărară cu o iscusință de veveriță pe zid și făpturile negre săriră una după alta în desișul năpădit de tufe de alun. O clipă sau două priviră încîntați castelul ca din povești, cu ferestrele-i dantelate și coloanele-i grațioase, ce se desprindea plutitor aproape din zarea pe care mijeau zorile, încît părea că nici nu atinge pămîntul. Se tîrîră pe burtă peste pajiștea acoperită de covorul frunzelor ofilite și, din cînd în cînd, trăgeau cu urechea înălțîndu-și capetele. Își făcură apariția în tăcere prepelecarii, însă spre nenorocul lor, fiindcă detunară două arme și cîinii se prăbușiră însîngerăți. Cărbunarii săriră deodată în picioare și ajunseră dintr-un salt pînă la tufele de tuia.

Din apartamentul servitorimii apărură îngrozite slugile și, cum și din stînga, și din dreapta răsuna cite o pușcă, o tuliră instinctiv spre poarta din fund. Spre a-i speria și mai rău, cărbunarii se iveau cu chipurile mînjite dintre tufe, iscînd o mare panică în rîndurile slugilor.

După prima spaimă, economul suflă în lampă, se îmbracă cu o grabă disperată, însă cu una sau două dintre piese nîcicum nu izbuti să se descurce prin întuneric. „I-am spus înălțimii sale că așa vom păți“ — gemu el în sinea sa și cînd, tremurînd de teamă și curiozitate din

toate încheieturile, aruncă o privire de după perdea în parc, zări o mulțime de făpturi zdrențuite răsărind din tufăriș. Fugi cuprins de panică din încăperea sa pe coridorul întunecat și urcă la iuteală scara de lemn de mahon, care ducea la apartamentul baronului. În fața ușii albe, în canaturi, încremeni, puterea obișnuinței îl stăpînea în așa măsură, încît nici în această clipă de panică nu uită să ciocănească. În locul obișnuitului „*Herein*“, baronul îi răspunse cu franțuzescul „*Entrez !*“*, ceea ce îl surprinse atît de mult pe econom, încît zăbovi cîteva clipe în prag, abia putîndu-se decide să intre.

Valetul își îmbrăca cu mîinile tremurînde stăpînul, care ședea pe taburetul de lîngă pat cu un surîs straniu pe față, fără să trădeze vreo urmă de agitație. Întreaga lui purtare exprima o ciudată și transfigurată indiferență. E starea aceea a sufletului, cînd pînă și cea mai neînsemnată întîmplare sau gest dobîndește o semnificație profundă, simbolică.

— Au împușcat cîinii ! — gemu economul ; aflase din instinct calea de a-l trezi pe stăpînul său din euforia-i letargică.

Mușchii feței baronului tresăriră abia perceptibil. Virî mîna în buzunarul jiletcii sale albe, scoase din el un fluier de argint ornat cu pietre prețioase și suflă într-însul de mai multe ori la rînd. Unul din prepeliciarii muribunzi auzi fluierul chemător al stăpînului său și își înalță horcăind ochii scăldați în sînge, însă scîncețul lui nu mai fu în stare să biruie distanța.

— *La canaille !*** — făcu cu glas scăzut baronul și schiță instinctiv, cu mîna acoperită de inele în care se afla fluierul, un gest prin fața ochilor săi, ca și cînd ar fi reprodus căderea ghilotinei cu tăiș pieziș, a acelei ghilotine sub care atîtea capete de *ci-devant**** se rostogoliseră în coșul cu rumeguș.

Făcu un pas către noptieră, scoase din sertarul ei revolverul și ieși pe balcon pe ușa de sticlă cu canaturi. Iscodi cu arma gata de tragere tufișurile îngălbenite, cu

*. Intră.

** Gloata !

*** Aristocrat.

frunza rărită, și gardul de măracini, prin care străbătea scheletul palid al arborilor. Jiletca și cămașa sa albă se contopeau în lumina lăptoasă cu peretele văruiț și, probabil, datorită acestei împrejurări avea să scape nevătămat. Dedesubt, în desiş, detună o pușcă și se ridică pe urma ei un fum subțire. Glonțul şuieră mult deasupra creștetului baronului, sfredelind o gaură în marea ușă cu geamlîc, o gaură rotundă, cristalină, de parcă ar fi fost spintecată cu diamantul, și ușa nu avu nici atîta timp cît să se spargă în țăndări. Baronul ripostă la detunătură și ținti în direcția fumului, însoțindu-și fiecare glonte cu cîte o observație : — *C'est pour Countess ! C'est pour Viscount !* Detună din nou o armă în tufăriș și, de astă dată, glonte şuieră în imediata apropiere a baronului, înfigîndu-se departe în perete, cu un nor de praf în jur. Baronul își descărcă toate cartușele, apoi se înapoie cu pași rari în camera sa și se uită îngîndurat la cei doi oameni, care, temîndu-se de gloanțe, se lipiseră cu palmele crispate de perete. Armele detunau din toate direcțiile, de parcă asediatorii ar fi înconjurat castelul. Personalul o șterse de bună seamă, János, economul, și valetul erau mai mult morți decît vii, așa că nu putea să apere de unul singur castelul. Înclinîndu-și fruntea, ca un călugăr penitent, se opri în fața marelui portret în ramă neagră, care îl înfățișa pe împăratul Iosif al II-lea, în uniformă simplă de campanie, ținînd în mînă un sul de hîrtie. Cu toate că limba sa maternă era maghiara și germana, din pricina constrîngerii momentului simbolic nu era în stare să se gîndească în nici una din aceste limbi. „*O, radieuse Monarchie, génie, qui a tiré le monde du chaos d'une désordre millénaire, qui a pu choisir ses élites et s'entourer de principes éternels !*” Tu, care sub străvechile tale bolți dai ocrotire tuturor valorilor morale și sociale ! Ce se va alege din civilizația noastră, dacă ți se va scoate din mînă sceptrul, și nu va mai fi cine să pună frîu înclinațiilor sale nesăbuite ? Cine poate trăi fără ierarhie ? Și, dacă fără ie-

* O, radioasă Monarhie, geniu, care ai ridicat lumea din haosul dezordinii milenare, care ai fost capabilă să-ți zămislești elitele și principiile eterne ! (fr.).

rarhie nu există societate, este înțelept a dărîma o ierarhie îmblînzită și mlădiată într-o practică seculară ?“

Îi făcu semn valetului, care, cu mîini tremurînde, își ajută stăpînul să-și îmbrace vesta, și riscă să rostească, pe un ton ca din mormînt :

— E timpul ca înălțimea voastră să fugă !

Baronul privea cu seninătatea înțeleptului cum în sufletul bravului servitor se luptă teama cu devotamentul ce i-l nutrea, apoi se descotorosi prietenos de povara observației sale psihologice :

— Împachetați-vă tot ce aveți de preț, între timp eu pun șeile !

Își scoase biciușca din cui și, de parcă ar fi pornit la călăria sa de dimineață, ieși în coridor, coborî pe scara în spirală și, în lumina palidă, traversă curtea plină de tufe, pînă la grajduri. Nicăieri vreo urmă de servitori. Așternutul vizitiului de paradă se căsca răscolit, așa cum îl părăsise în pripă cu un sfert de ceas în urmă. În grajdul căptușit cu faianță, caii îndurară sforîind ca stăpînul lor să pună șaua pe ei și să-i silească să primească în gură dirlogii. În mintea baronului, gîndurile se desfășurau cu o limpezime de cristal. Dacă va putea salva ceva din averea sa, are să se mute în Anglia, într-un străvechi sat pescăresc, unde nu e nici tren, nici automobil, nici vapor cu aburi, și unde politica și educația modernă sînt noțiuni cu desăvîrșire necunoscute. Are să-și cumpere o moșioară, cu un conac de lemn și cărămidă roșie, netencuită, și își va petrece acolo anii pe care îi mai are de trăit, printre descendenții iobagilor și piraților de odinioară. Va crește cîini și cai, iar dacă se va întîmpla să aibă vecini înțelegători, vor organiza împreună și cite o vînătoare de vulpi. Uneori, în zilele furtunoase, are să se cațere pe vreo stîncă înaltă a țarmului, va aprinde în culmea ei un foc mare, ca să-l vadă din larg corăbiile-fantomă ce răătăcesc neîncetat pe mările lumii.

Scoase din grajd caii înșăuați și îi duse de căpăstru în fața terasei castelului, unde îl așteptau, clănțănind din dinți, economul și valetul. János, care căra și două geamantane, spuse pe un ton rugător :

— Am împachetat și pentru înălțimea ta !

Baronul fu încercat de o curiozitate aproape tiranică de a arunca o privire în interiorul geamantanului și, cu plăcerea savantului care analizează, să critice criteriile ce prezidaseră la alegerea obiectelor împachetate. Se stăpîni însă și, cu un zîmbet ironic, spuse doar atîta :

— Vom vedea mai tîrziu ce se găsește în această arcă a lui Noe !

Abia părăsiră cei trei călăreți parcul, că asediatorii sparseră ușa holului de jos și se răsîndiră prin încăperile de la parter. Grupa principală urcă pe scara de mahon în spirală și se pomeni deodată în apartamentul baronului. Pe mesele și bufeturile lustruite, de un cafeniu roșcat, scăpărau orbitor cupele, tăvile, carafele și tacîmurile de argint, toate capodopere ale străvechei dantelării în metal nobil. Prin vitrine, porțelanuri scumpe, pictate cu mîna, și cristaluri. Pe ferestrele mari, drapearii de catifea verde puneau stavilă, cu faldurile lor largi, luminii. Opincile cărbunarilor înădite din cîrpe se scufundau uimite în covoarele groase și moi, ale căror desene bogat colorate se desfășurau pe parchet mărginite de ciucuri. Din portretele în mărime naturală de pe pereții tapisați cu mătase, seniori înveșmîntați în zale și catifele vișinii scrutau ceata de zdrențăroși. Între portrete își înălțau brațele către tavan sfeșnice turnate din argint masiv, cu lumînări de grosimea brațelor în gurile lor.

Cărbunarii contemplară mulțimea minunilor și, de sfiala ce pusesse stăpînire pe ei, nu-și recăpătară glasul multă vreme. Dănilă, tînărul și șugubățul adept al lui Blendea, rupse cel dintîi vraja. Așa cum era, în nădragii săi soioși de pănură, cămașă neagră, chimir unsuros și suman în zdrențe, se tolăni pe covorul scump, scămos, trase de pe măsuta apropiată fața albă de dantelă, se înfășură cu ea plin de gravitate, apoi făcu șăgalnic cu ochiul către tovarășii săi :

— Așa doarme domnu * grof !

Un omuleț îndesat, cu picioarele în formă de 0, se prinse îndată în joc : își smulse din capul zbîrlit că-

* În românește în textul original (n. tr.).

ciula ce lucea de scrum, făcu o plecăciune cu un rînjete mima stimă, și întrebă pe un ton de flaut :

— Ți-a gătit muierea perina cum se cuvine ?

— Nu mă întreba, frate — șuieră Dănilă —, a uitat să pună levănțică sub ea.

Omulețul îndesat scoase cu un rînjete slugarnic din chimir un dărab de slănină afumată, tăie un colț din ea și, înfigîndu-l în vîrfurile briceagului său, i-l întinse lui Dănilă :

— Gustă de prînz, domnu grof, așa sclană n-ai mîncat de cînd ai gaură între picioare.

Dănilă aruncă o privire indignată către bărbatul îndesat și răspunse pe același ton afectat :

— Ești neam prost, mă frate, nu mîncăm noi bucate care să ni se impută în rînză, ci doar seu de somn cu smîntînă strecurată prin pînză de paing, pulpă de căprioară fiartă în vin roșu și tăiată în felii cît foița, apoi șalate frînce dulci ca mierea, colac din făină de șapte ori cernută, și la toatele numa zama, miezul, și nu bem decît șampanie, știți și voi cum e, doar ați băut și voi.

Blendea puse să se arboreze pe acoperișul castelului cea mai jerpelită căciulă. Dădu poruncă să se strîngă într-o singură grămadă toată argintăria din castel, pînă și cea care trebui smulsă cu perete cu tot. Mulțimea de cupe, tăvi, furculițe, linguri, cuțite, talgere și alte comori de argint se vrăfui într-o movilă ce-ți lua vederea. Blendea împărți totul cu dreptate, fiecare primindu-și partea sa. Piese mai rare fură trase la sorți, ca să nu se iște nemulțumiri. Cîștigătorul cufunda cu fața radioasă obiectul scump în traista sa murdară de scrum și, cu toate că toți îi pizmuiau norocul, nimeni nu crîcnea împotriva hotărîrii ursitei. În sertarul unui birou dădură peste mai multe ceasornice de aur și peste două sute de taleri Maria Tereza. Ceasornicele fură scoase la loterie, însă din taleri pînă și cel din urmă fecioraș cu mustața abia mijindă primi partea sa de nouă taleri.

Din pricina hainelor se iscă între stăpîn și oamenii săi o neînțelegere serioasă. Din dulapurile vopsite în alb și cu ghirlande aurite se iveau cu duzina piesele de îmbrăcăminte : fracuri, smochinguri, costume de vină-

toare, costume de călărie, costume maghiare de paradă din catifea neagră și vișinie, pline de găitane din fir, galoane și ciucuri. Cărbunarii prinseră îndată să-și lepede zdrențele murdare și să încerce bucuroși veșmintele scumpe. Însă simțămintele puritane ale lui Blendea se răzvrătiră împotriva travestirii sărăcimii în pielea boierilor și se temu ca oamenii săi să nu-și piardă înfățișarea teribilă :

— Vă îmbrăcați și vă păuniți de parcă satul ar fi al vostru și v-ați fi înfrint toți dușmanii.

Oamenii prinseră să mîrîie și se răspîndi zvonul că stăpînul are de gînd să păstreze pentru sine veșmintele scumpe. Bătrînul Poenaru, care înlesnise alegerea de stăpîn a lui Blendea, mijloci pacea.

— Ești un bun stăpîn, Blendea, fiindcă te-ai ținut de vorbă și ne-ai adus într-un asemenea loc boieresc și bogat. Ai dreptate, hainele scumpe ni se potrivesc precum cătanelor sumanele noastre, însă cel căruia i s-a rupt cămașa, de ce n-ar putea să-și ia alta ? Sînt și de aceia care, de un an încheiat, umblă într-o singură cămașă, și toate curg de pe ei în zdrențe puturoase. Că hainele noi nu sînt mînjite de scrum ? Se află în sobele astea mari atîta scrum, că poți înnegri cu el un regiment întreg, ca pe niște pui de draci.

După o lungă consfătuire, luară hotărîrea ca fiecare să-și schimbe lenjeria și cizmele, însă schimbarea nădragilor și a sumanelor fu interzisă, în schimb oricine putea să poarte pe-un umăr *atilla* * sau un dolman boieresc. Erau obligați cu toții să-și poarte pe mai departe căciulile din blană de oaie, însă puteau să înfigă în ele smocuri de pene sau ce poșteau. Puteau de asemenea să-și înșăueze căluții cu hamurile bătute în argint, aflate în grajdurile boierului, iar sub șa puteau să aștearnă, drept pătură covoare scumpe și perne.

Prin sat se răspîndi cu iuțeala focului știrea înapoierii lui Blendea și a ocupării castelului. Umbla din

* Vestă scurtă, cu găitane, făcînd parte din tradiționala ținută festivă a nobilimii maghiare, preluată și de husarii din fosta monarhie austro-ungară (n. tr.).

gură în gură vestea că muntenii îl aleseseră rege al lor. În curînd o mulțime de mai multe sute căsca gura în fața porții mari baroce și se uita, cu un respect mut, la cărbunarul aprig, care făcea de strajă cu mindir de haiduc aruncat pe-un umăr și, în timp ce se plimba încoace și încolo, își sălta din cînd în cînd amenințător cureaua puștii, în vîrfurile căreia fusese înfiptă baioneta. Oamenii întorși din război și sălbătăciți, care refuzau să mai țină seama de vreo autoritate, se simțiră copleșiți de noua și misterioasa autoritate, care era, din multe puncte de vedere, la fel de sălbatică. Țărănimea din ținuturile grănicerești își mai amintea cu vioiciune de autoritatea imperială, și întorsătura surprinzătoare o asocia instinctiv cu împăratul. Blendea nu întîrzie să înhame această credință a oamenilor la propria sa căruță. Pe la prînz, călare pe unul din caii baronului, apărură în fața mulțimii, care recunoscă într-însul, cu o uimire aproape incremenită, pe pâlmașul olog și sărăntoc. Oamenii săi străluceau împrejurul lui cu mintenele haiducești atîrnînd pe umăr, iar pe caii lor scînteiau hamurile scumpe, de argint. Blendea purta nădragii și sumanul său mînjite de scrum, ba nici opincile făcute ferfeniță nu le schimbaseră cu încălțări mai bune, încît singurul lux pe care și-l îngăduise era pătura de șa din catifea vișinie, cusută cu fir. Smuci hăturile roibului său pursînge, care se ridică pe picioarele-i dindărăt și, înălțîndu-se solemn în șa, adresă o cuvîntare mulțimii :

— Oameni buni ! Vreme de o jumătate de an am fost la munte și l-am slujit pe Truța, bogătanul muntean. Odată, cînd tăiam lemne în brădet, se ivi călare înaintea mea un general îmbrăcat în zale, catifele și coif de aur împănat. Descălecă, salută și astfel grăi : „Tu ești Niculiță Blendea din Șieu ?” — „Eu sînt” — i-am spus, iac-așa, peste umăr. Generalul pocni din călcîie și zise : „Am onoare să raporteze domniei tale, că m-a trimis împăratul de la Viena, s-o rog pe domnia ta să slobozească norodul de sub stăpînirea boierilor, iar dacă norodul se supune, a lui și a bisericii să fie comorile, grînele, mobila, vitele domnilor”. La care eu l-am învins pe moș Truța, bogătanul muntean, și am venit să împlinesc porunca împăratului.

— Să trăiască !* — strigă uluit poporul, asediind nerăbdător uriașa poartă cu zăbrele.

— Cătanele întoarse din război — continuă Blendea cu severitate — au furat puștile și cartușele împăratului, și de asta mânia sa s-a supărat foc. Toate cîte au fost ale domnilor să fie ale sătenilor, însă cele ce sînt ale împăratului, mai cu seamă pușcă și gloanțe, trebuie date înapoi. Așa dară, cei ce-mi aduc puștile împăratului și gloanțele lui, primesc parte din avutul baronului, și anume : mobilă, vase, haine și alte lucruri.

Mulțimea se risipi însuflețită, ca să împlinească porunca și să se împărtășească din comoara nemăsurată. Cărbunarii ascultau cu fețele întunecate, își loveau îmbufnați călușii cu nuiielele de alun, apoi din Gheorghită amărăciunea țîșni nestăvilită :

— Adevărat că împăratul a trimis la tine un ghinăral, numai orbii nu l-au zărit, doar și eu eram acolo, în brădet, mi se tăiase răsuflarea de cîte stele avea pe piept. Însă n-am auzit să fi zis că averea aflată la castel s-o împărțim sătenilor. Fiindcă averea asta este a noastră, a cărbunarilor și a dezertorilor, cărora ai făgăduit să le dai parte.

Fața tăbăcită a lui Blendea se întunecă :

— Tare trufaș te-ai mai făcut, Gheorghită, cu toate că pînă să pun eu mîna pe hături te bucurai cînd Truța îți trăgea un picior în fund drept răsplată. Oare n-ai primit cîstit parte din toate ? Se-nțelege, la Truța nu crîcneai ! De două zile te afli în slujba mea, și ai avut parte de atîta aur, argint, lucruri scumpe, că în biserica din satul tău nu se află nici a zecea parte. La munte mîncai zamă goală cu mămăligă uscată, și-ți tihnea, acu' mînci șuncă, pastramă, purcel de lapte rumenit la tavă, și bei vinuri și șampanii așa de fine, că udul îți miroase mai bine ca răchia pe care ai băut-o la munte. — Glasul lui Blendea se nuanță într-o ironie mînioasă, iar ochii negri scăpărători nu și-i mai lua de la cel nemulțumit. Oare ai de gînd să-ți iei în spate mobila și vasele baronului ? Oare sînt eu căpetenie de țîlhari ca să le dau doar tovarășilor mei, iar satului meu ba ? Ați

* În românește în textul original (n. tr.).

face bine să nu vă amestecați în treburile mele, fiindcă dacă mai aud pe unul crîcnînd, îl leg de poartă și-i croiesc dărabul gol de să mă țină minte.

Cărbunarii se rușinară și nimeni nu mai cheltui vorbe în vînt despre parte și împărțeala la săteni.

XXIX

După-amiază începu predarea armelor și împărțirea bunurilor din castel. Îndeosebi femeile se bucurau că scapă de pistoalele și puștile afurisite, care însemnau o neîntreruptă amenințare pentru gospodării. Bărbații în-
torși de pe front își curățau armele în fiecare dimineață, în conformitate cu disciplina militară. Cu acel prilej, femeile îi alungau în grădină, cît mai departe de pu-
tință de casă, interzicîndu-le copiilor să se apropie de tații lor atît timp cît aceștia își omorau ziua cu puștile lor diavolești. De astă dată, coșmarul avea să se sfir-
șească.

Straja din poartă dădea drumul la cîte zece oameni deodată. Pătrundeau cîte cinci familii împreună, fiindcă bărbații își aduceau și nevestele, ca să-i ajute să care lucrurile acasă. Baronul nu prea avusese cereale și vite, odată ce nu-și gospodărea singur moșia, ci arenda pămîntul țăranilor, iar ceea ce rămăsese, Blendea nu împărți la săteni, ci păstră pentru aprovizionarea tru-
pei sale. Astfel, numai obiectele din castel se împărțiră populației.

În marea sală de recepții îngrămădiseră o mulțime de covoare, perdele, îmbrăcăminte, lenjerie, perne, plapume, porțelanuri, servicii de cristal, cupe de aramă, ceasornice, vase, urne de bronz și alte nimicuri prețioase, în timp ce în hol sporeau grămadă puștile, pistoalele, cartușierele, baionetele, grenadele, săbiile și centiroanele aduse de populație. Statuete scumpe, pe care baronul le cumpărase la vreo expoziție de la Paris, Roma, Florența sau München, nu se bucurară nici de atîta luare aminte cît solnițele de bucătărie. Cîteva statui se sfărîmară sau fură știrbite sub vasele de aramă, căutate cu infrigu-

rare, îndeosebi dacă, în scotoceala grosolană, vreun vas greu se clătina și cădea, cu zăngănit asurzitor, din vârful grămezii.

— Atîta bai să fie, nu-i decît om — se consolau bărbații marțiali, învîrtind cu indiferență în palmele lor bătătorie efebul sculptat în marmoră, care, din întrecerea pentru dobîndirea oalelor și cratițelor, ieșise înfrînt și cu un picior rupt. Covoare scumpe, acoperind săli întregi, fură tăiate în patru spre a fi împărțite la cît mai mulți; o soartă asemănătoare avură minunatele drapezii de brocart verde, acoperind ferestrele în falduri mărețe. Baronul consacrase fiecare salon cîte unui stil, dar îndrăgise îndeosebi orientările stilistice dominante ale veacurilor al șaptesprezecelea și al optsprezecelea. Blendea și tovarășii săi nu aveau de fapt nici o vină că erau lipsiți de simțul stilului și că îngrămădeau jos, în holul de primire, bufeturi baroce grave, cu linii torturate, budoare rococo sau mobilă empire rîvnind la simplitatea antică. Măsuța de toaletă Louis XIV trebuie să fi suspinat de ușurare cînd o țarancă în catrință o smulse, cu mîna unsuroasă de putineiul în care bătuse untul, din apropierea fizică a scaunelor empire și, strîngînd-o de buricu-i nespălat, o duse în concubinaj lîngă lavița țărănească.

Neamurile, vecinii, cunoscuții din trecut ai lui Blendea se uitau acum la el ca la un semizeu. Pentru nimic în lume nu s-ar fi încumetat să-i vorbească, și cele mai multe femei îl salutau cu „sărut mîna“*, cum făceau odinioară cu domnii. Cu cît cineva îi fusese mai apropiat, cu atît se purta mai încurcat și mai reținut, în timp ce Blendea avea grijă ca nu cumva să poată fi acuzat de vreo părtinire, așa că îi trata cu mai multă asprime.

Privirile lui solemne căutau cu toate acestea pe cineva, și anume pe Ioana, nevastă-sa. Femeia nu se arăta, deși îi trimisese făină și carne afumată, dîndu-i de știre că dorește s-o vadă. Ioana fusese întotdeauna o femeie fricoasă și umilă, poate că nici nu era în stare să pri-

* În românește în textul original (n. tr.).

ceapă ce se întâmplase cu bărbatul său, temîndu-se să dea ochii cu el. Îi cunoştea el bine felul de a gîndi : cum s-ar încumeta ea, femeie săracă, să ceară parte, odată ce acasă n-are nici o armă pe care s-o predea ? Dar chiar dacă ea nu venise, putea s-o fi trimis măcar pe Măriuca.

Într-una din grupele de zece o zări pe lelea Anică şi inima prinse să-i bată mai iute, închipuindu-şi că bătrîna îi fusese trimisă de Ioana. Bătrîna n-avea, ce-i drept, nici un fel de armă de foc pe care s-o transforme în partea de împărţeală, însă atîta se tot văicărise strajelor din faţa porţii, încît fusese lăsată să intre. Blendea şedea la o masă de scris măreaţă, ca un rege al cerşetorilor, dar jocul speranţei, care îi încălzise inima şi-l făcuse pe o clipă să se simtă nespus de fericit îl preschimbă iar în cerşetorul simplu care fusese.

— Ai venit de bună voie sau te-a trimis cineva ?
— întrebă el înmuiat.

Bătrîna clătină a tăgadă din capul cărunţ acoperit cu năframă.

— Gheorghe Lazăr, şopti ea misterios şi, cu degetul tremurînd, arată spre un portret vechi, în ramă aurită, din perete.

Blendea se întunecă şi privi îndelung la baronul ce trăise într-o altă lume şi care stătea ţeapăn în costumu-i de paradă de culoare vişinie, crăpat din pricina vopselii învechite, în timp ce ochii săi reci, de nuanţa oţelului, priveau fix, ca nişte aripi întinse de şoim, ogorul întomnat unde ţăranul semăna, iar iepurele sărea din brazdă. Părea că pluteşte din veacuri fără ţinere de minte sus, în înălţime, şi că printr-o leneşă mişcare din aripi va putea să-şi menţină plutirea în tării alte cîteva veacuri.

— Ți-l dau ție dacă-l vrei, făcu Blendea şi, asemenea bunului cocoş, nu-şi luă o clipă privirea îndărătnică şi întunecată de la ochii vineţi, neclintiţi din portret.

— Mie ? — bolborosi neîncrezătoare bătrîna, urmărind preafericită cum un cărbunar scoate portretul din perete şi i-l aduce cu faţa toată numai rînjat. Nici nu îndrăzni să atingă tabloul, ci prinse să-şi şteargă lacrimile

ce-i şiroiau pe faţă, îşi clătină încîntată capul şi se apucă să îndruga pe glas scăzut, doinit :

— Doamne, că frumos mai eşti, Gheorghe Lazăr, Doamne, că mîndre ţoale mai ai, numa' argint, numa' mătăsă, numa' catifé, io-s ca o ȝigancă. — Îşi pipăi cu mîna tremurîndă năframa ce-o purta, cămaşa, pieptarul şi catrinţa. — Uită-te, toată-s zdrenţe, curg ţoalele de pe mine, n-am nişte încălţări ca lumea, n-am un rînd de schimburi de aşternut, n-am ce mînca, nimica n-am. — Privi pierdută împrejur, apoi îşi reluă monologul fericit, pe acelaşi ton cîntat : — Doamne că mîndru eşti, Gheorghe Lazăr, Doamne că mîndre haine ai...

Nimeni nu se încumetă să rîdă, odată ce Blendea urmărea scena cu o solemnă gravitate, făcîndu-le oamenilor semn s-o ajute pe bătrîna să-şi încarce în spinare marele portret cu dosul plin de praf, apoi s-o însoţească jos pe scări, ca nu cumva să cadă sub povara lui.

Ajunsă jos pe scări, bătrîna se ciocni de Pethe Gergely, care, în uniformă sa de căpitan, de pe al cărei guler stelele fuseseră smulse ostentativ, se îndrepta către holul de primire. O măsură iritat din priviri pe femeia gemînd sub povară, din pricina căreia satul îl batjocorea destul fiindcă era soră vitregă nelegitimă a tatălui său. Cu atitudinea sa poruncitoare îl intimidă şi pe cărbunarul care făcea de strajă şi care, fără vreo intenţie, îi făcu respectuos loc să treacă. Începuse să se însereze. În sală, ultimele piese de mobilier îşi căutau stăpîn în rîndul cîtorva ȝărani mofturoşi, care ar fi fost mai bucuroşi să primească piese de bucătărie. În căminul mare de teracotă ardea paşnic focul şi unul din cărbunari spărgea butuci pe parchet. Blendea stătea rezemat în coate la masa de scris şi se uita pătrunzător la noul venit.

— Ce vînt te-aduce, domnişorule ? — întrebă el bănuitor.

Pethe îşi plimbă privirile, cu o expresie admirativă, peste pereţii goliţi, apoi se instalează cu familiaritate la masă, în fotoliul geamăn cu al lui Blendea.

— Nici nu mă poftoşti să şed, camarade, cu toate că aş vrea să stau cu tine de vorbă între patru ochi.

Blendea ridică ochii liniștit la ofițer :

— Eu sînt alt soi de căpitan, eu nu ascund nimic de oamenii mei, vorbește, domnișorule, fără frică, ăștia sînt moți, nu pricep o boabă ungurește !

— Îmi cade greu că nu mă tutuiești și tu, răspunse cu un surîs alcoolic pe față Pethe, aplecîndu-se mai aproape de Blendea. S-au dus vremurile cînd oamenii de felul tău se căciuleau în fața altora. Am venit în interesul vostru. Prevăd de pe acum care are să vă fie sfîrșitul. De unde ar putea să știe mulțimea asta de sărăntoci pe ce comori a pus mîna ? Mîine s-ar putea să-i trebuiască niște tutun sau palincă, și le pradă pe nimica toată. Braunstein a și început să dea tîrcoale castelului. Pentru cîteva lădițe de tutun îi înșeală pe nenorociții ăștia și le ia obiectele de argint, care valorează multe mii. Multe de astea am văzut eu la armată. Chiar venind înapoi am întîlnit-o pe bătrîna zgripturoaică, pe lelea Anica ; camarade, eu nu numai că mă pricep la tablouri, dar mai știu că Amberg avea tablouri scumpe, care valorau mii. De cum se lasă frigul, afurisita de bătrînă are să taie pînza picturii, ca s-o folosească de căptușeală. — Fostul căpitan se plecă la urechea lui Blendea și îi șopti convingător : — Ar fi bine să primiți propunerea mea, fiindcă n-o să vă pară rău : încredințați-mi mie obiectele mai de preț, eu știu unde se plătește un preț bun pentru ele, mă duc la Tîrgu Mureș, la Cluj, la Oradea, la Sighet, sau, dacă n-aveți încredere în mine, vi-l aduc pe omul meu. Tot ce vă cer este să-mi făgăduiți că nu veți risipi lucrurile, poruncește-le oamenilor tăi să nu vîndă nimic înainte de a se înțelege cu mine.

Blendea scutură tăgăduitor din cap :

— Nu ne trebuie ajutorul dumitale, domnișorule !

— Nu vă trebuie — repetă pe un glas incolor ofițerul, în timp ce ochii i se dilatău amenințător în orbite —, de ce nu vă trebuie ?

— Fiindcă n-am încredere în dumneata : ori ești omul domnilor, ori vrei să tragi singur folosul.

— N-ai încredere în mine — răspunse pe același ton fostul căpitan și își pierdu deodată atitudinea sa firească. Își încrucișă brațele pe piept și își bombă teatral

pieptul. — Nimeni nu v-a împiedicat să-mi smulgeți stelele de pe guler, atunci cînd ați hotărît să nu mai existe ofițeri și soldați. De cîntea mea domnească însă să nu vă atingeți !

— Chiar dacă aș avea încredere, nici atunci n-aș putea să fac nimic, domnișorul — clătină Blendea cu seriozitate din cap. — Oamenii mei sînt bănuitori ; dacă ar vedea că fac învoială cu dumneata și îi opresc să facă cu argintăria lor ce poftesc, ar prinde să șopotească și să spună că stăpînul îi înșală. Decît să mă învinuiască pe mine, mai bine să-i celuiască jidanul. Nu mă doare pe mine capul din pricina argintăriei lor, s-o prăpădească cît mai degrabă, pînă la ultimul dărab, încalte iară vor avea trebuință de mine. Dacă n-aș umbla decît după argintărie, treaba mea n-ar fi decît tilhărie. — Ochii negri ai lui Blendea scăpărară scurt și, ridicîndu-se în picioare, rase cu unghia noroiul de pe opinca sa și i-l arătă vizitatorului : — Nu argint îmi trebuie, ci pămînt. — Ridică mîna dreaptă, ca un țăran bătrîn care pilduiește. — Eu știu cum e cînd nu-i pămînt. Omul lucră ca vita pe care o înjugi dimineața, ca s-o desjugi seara. Acum ai aflat, domnișorul, ce-mi trebuie.

Pethe oftă și observă cu amărăciune :

— Nici Amberg nu era întreg la minte, însă tu-l întreci pînă și pe el.

Blendea nu-i mai dădu atenție, fiindcă în sală se ivise bătrînul Russu, care privea surprins în jur cu ochii lui mărunți și negri. Bărbații marțiali îmbrăcați pe jumătate în zdrențe, pe jumătate în mintene cu șnururi argintii, îl uimiră și mai tare. Strîngea aproape cu teamă în palmă crucea suflată cu argint, pe care socotise nimerit s-o aducă cu sine pentru orice eventualitate. Își examinează cu o prețuire neprefăcută enoriașul ajuns atît de sus, apoi sparse tăcerea ce se iscase în jurul său :

— Tare te-ai mai ridicat, Blendea-fiule !

Fața lui Blendea rămase întunecată, însă bătrînul preot nu-și pierdu prezența de spirit și întinse către el crucea spre a fi sărutată. Blendea o apucă cu lăcomie și o sărută cu evlavie, în timp ce fața lui, exprimînd o sumbră severitate, se topi într-o blîndă moliciune.

Trase sertarul mesei, scoase din el o cupă de argint, care, cu ornamentul ei de ghirlande de frunze de viță, era o capodoperă a orfevrăriei, și i-o întinse cu un gest mîndru preotului :

— Asta-i a bisericii, părinte !

Cărbunarii care tîndăleau prin sală se priviră clătinînd din cap a încuviințare. Stăpînul nu-i păcălise, cupa o sortise într-adevăr lui Dumnezeu, și nu pentru sine.

Bătrînul popă privea minunîndu-se, cu fața îmbujorată, cupa prețioasă. După ce-o suci și răsuci în mînă, o vîri în buzunarul sutanei :

— Vom mai vedea noi, îi scriu domnului baron la Viena s-o dăruiască bisericii.

Blendea îl privea mișcat pe preot și, de atîta gîgăsie, aproape că și ochii i se umeziseră :

— Roagă-te pentru mine, părinte, fiindcă mai vreau să fac mult bine bisericii. Castelul ăsta am să-l dărim — cu mîna făcu un gest circular către sală —, iar din pietrele lui voi zidi o biserică.

Bătrînul preot asculta nu prea încîntat proiectul, răspunzînd că unui sat îi ajunge o biserică. Castelul ar trebui mai degrabă vîndut — însă e o nebunie pînă să te și gîndești la una ca asta, odată ce el este al baronului —, iar cu banii ar trebui cumpărat pămînt pe seama bisericii.

— Are să fie și pămînt — făcu Blendea și, de încîntare, fața îi încremeni ca icoanele bizantine —, le dau pămînt la toți săracii, fiecare primește într-o singură bucată.

Bătrînul Russu ascultă clătinînd din cap cuvintele pline de demnitate, dar avea mai curînd încredere în regele Ferdinand, care împărțea și în vechiul regat pămînt.

— Ascultă, Blendea — continuă preotul —, nevasta îți trimite binețe. Este drept că mie mi-a spus cum că-ți sărută mîna, însă una ca asta nu se cuvine între soț și soață. Îți mulțumește pentru bunătatea de grîu și carne pe care i le-ai trimis, însă s-ar bucura și mai tare dacă ar putea să te vadă.

Fața măslinie, înăsprită a lui Blendă se înmuie pe-o clipă, apoi se întunecă și mai mult :

— Femeia și copiii nu fac decît să-l împiedice pe om în drumul său !

XXX

Sebesi dormea iepurește ; tresărea la cel mai mic zgomot și trăgea îndelung cu urechea la zvonurile nopții. Deși nu era laș și, încrezîndu-se în marea sa forță corporală, îi plăcea să se fudulească, în ultima săptămîină învățase și el ce e teama. Aștepta de la o zi la altă, cu o încordare amortitoare, cînd vor izbucni iar răcnetele și împuscăturile desuchiate ale sătenilor înhăitați să jefuiască. Nevastă-sa zăcea lîngă el fără somn și încerca să ghicească, cu respirația înecată, originea zgomotelor nopții. Dumnezeu singur știe cît suferise această biată femeie bolnavă de nervi.

Înspre zorii zilei, pe amîndoi îi răzbea de obicei somnul, și astfel se întîmplase să n-audă detunăturile de armă venite dinspre castelul vecin, ci să le urzească inconștient în visele lor. În visul lui Sebesi se făcea că rîndașii beau pentru pielea ursului din pădure. Ședeau parcă în șură, pufăiau din lulele, goleau cu aroganță rachiu, fiecare avea în mîină cîte un cuțit de vînătoare uriaș, așa cum avea și măria sa, și erau așa de siguri de ei, ca și cum toată viața lor n-ar fi vînat decît vînat mare. — Nu știu cum vă închipuiți — urla vechilul în vis, întăritat rău de tot — ca toți terchea-berchea să se adune fără nici o pregătire ! Țineți bine minte ce vă spun : ursul, mai cu seamă ursoaica dacă alăptează, e din caleafară de primejdios, trece peste mulțimea de hăitași, se întoarce iară, izbește cu labele dinainte, mușcă unde nimereste și nu-l scapă pe om. — Afară răpăriră armele și rîndașii aduseră cu un strigăt beat de triumf ursul doborît, însă uitîndu-se la el mai de aproape, văzu că nu e urs, ci doar o piele tivită cu catifea roșie, inciu-curată, furată de mișei probabil din castel.

Vechilul se deșteptă la glasul cumnatului său, ajutorul de ofițer, care îl trezea strigînd, în timp ce afară servitorimea se și afla în stare de alarmă. Se îmbracă în grabă și, fără să-i dea vreo atenție nevastei care încerca să-l rețină plîngînd de la acte de „vitejie“, se duse cu cumnatul său în fundul parcului, de unde hărmălaia asediului se auzea limpede. Cei doi bărbați, care cunoșteau zgomotele făcute de diferite arme, ascultau încordați dacă se aud detunături de arme Manlicher sau de arme de vînătoare.

Armele de vînătoare răspundeau destul de des puștilor Manlicher, din cînd în cînd răsuna și cite un foc de revolver, ceea ce îi făcu pe cei doi bărbați să creadă că cei din castel se mențin pe poziții. Se înșelau însă, fiindcă și arma de vînătoare răsuna în tabăra asediaților; era pușca aceea nouă, pe care Blendea și-o cumpărase în prăvălia „Hubertus“ de la Bistrița. Deodată apoi detunăturile amuțiră. Cei doi bărbați se priviră îngrijorați: să fi fost respins atacul, sau atacatorii erau învingători?

Porniră îngrijorați spre curte, printre șirul lung al tufelor de strugurel ce străbăteau mijlocul grădinii, și nu se aflau încă nici la jumătatea drumului, cînd îi întîmpină, cu sufletul la gură, un rîndaș:

— Domnule administrator, a sosit măriasa ! *

Vechilul se răsti perplex la el :

— Ai înnebunit ?

— A sosit domnul Amberg, se corectă rîndașul.

În curtea cu acareturi, în cercul respectuos făcut de rîndași, baronul aștepta călare pe calu-i care tropăia nervos. Nu trăda nici urmă de vreo pripeală febrilă; ținuta vestimentară și șaua calului erau ordonate, de parcă ar fi pornit la o plimbare călare, numai fața îi era mai palidă cu o nuanță, ceea ce nu făcea decît să sporească spiritualitatea trăsăturilor lui. I se adresă lui Sebesi pe tonu-i distant, ironic, cu accent străin :

— Pădurenii au atacat satul, ai destui oameni de încredere dacă s-ar ajunge la luptă ?

* În românește în textul original (n. tr.).

Vechilul se holbă o clipă la baron cu sprâncenele încruntate, apoi înșfăcă aspru brațul cumnatului său și îi porunci răcnind vizitiului :

— Pune șaua pe-un cal ! Iar tu, Pișta dragă, te duci împreună cu domnul baron în oraș, îmi aduci opt-zece vlăjgani, tineri demobilizați, de la căprar în sus, le promiți casă, masă boierească, soldă, vin cît poftesc, închiriezi un camion, și, ca să nu uit, dacă nu-ți ajung banii, te duci la domnul avocat al moșiei, la domnul doctor Pásztor, îi ceri împuternicire pentru casa de depuneri, așa să te grăbești, ca la noapte să fiți acasă, altminteri aici ne ia naiba, cu soră-ta cu tot !

Ajutorul de ofițer încăleacă pe calul scos din grajd, vîrî în buzunar banii primiți și biletul scris în mare pripă către avocat, apoi porni pe urmele baronului.

Sebesi se dezmetici abia după mai multe minute că uitase să-l întrebe pe baron dacă nu dorește cumva să fie găzduit la castel, fiindcă domnul deputat s-ar bucura fără îndoială să-i poată fi de folos.

Plecarea neașteptată a ajutorului de ofițer diluă simțitor spiritul combativ al apărătorilor curții. Sebesi putu să constate după propria sa stare sufletească ce sprijin puternic al încrederii în sine și al curajului pierduse. Avea senzația că se află singur în mijlocul unei lumi răzbunătoare și pline de ură, și că nu poate conta decît pe propria sa forță. Se întîmplă, de astă dată pentru prima oară, să nu mai vadă în rîndași făpturi inferioare, incapabile de orice împotrivire, ci oameni deopotrivă cu el, care pot oricînd să întoarcă armele împotriva lui. Privi bănuitor din tîrnaț servitorimea ce se strînsese laolaltă și avu impresia că discută, șoptind cu satisfacție, evenimentul cel mare. De-a lungul îndelungatei sale experiențe învățase că nu există școală mai rea pentru rîndași decît inactivitatea.

— Hei, cei ce nu fac de strajă, la mine, la cărat !

Cîțiva se supuseră mai mult de nevoie, decît de voie. Trebuia scoasă mobila din sufragerie și salon, spre a se putea pregăti așternuturile pentru trupa chemată în ajutor de la Dej. Nevasta vechilului se îngrijise întotdeauna cu pedanterie de ordinea din casă, astfel că nu e de mirare că harababura iscată o mîhni din cale-afară,

încît se așternu pe un plîns de parcă le-ar fi și bătut ceasul de pe urmă.

Vătaful de curte urcă la stăpînul său în cerdac, îl privi un timp grav, cu ochii săi de uliu prinși între creșuri fine, apoi rosti încet :

— Știe domnu' cine-i căpitanul muntenilor ?

— Cine ? — se răsti la el Sebeși.

— Blendea — răspunse bătrînul și clipi iscoditor din ochii săi credincioși.

Sebeși își aduse aminte de omul care spintecase sacii și, cu fața devenită stacojie, se uită atît de întunecat la bătrînul servitor, de parcă ar fi vrut să-l sfișie.

Din întreaga cîrte doar de la vătaf suporta cuvîntul direct, pe toți ceilalți îi amuțea.

— A ajuns sus de tot !

— În ce anume a ajuns sus ? — strigă vechilul și scuipă pe jos în semn de dispreț. În tîlhărie ? A ajuns regele tîlharilor ?

Bătrînul rîndaș nu căută să ascundă că nutrea altă părere despre invalidul care, din umilința lui, se ridicase în primele rînduri. O privire plină de demnitate, sinceră, îi dădu satisfacția cuvenită, apoi el observă calm :

— Necazul nu-i că e tîlhar, ci că împarte.

— Ce-ai spus ? — țipă vechilul, însă abia rostise cuvintele, că înțeluse sensul celor auzite și fața lui stacojie își schimbă pe loc culoarea.

— Au aflat și rîndașii, adăugă scurt bătrînul, lăsîndu-l singur pe vechil.

Bătrînul rîndaș avusese dreptate. Servitorimea aflate de la vecini despre împărțeala de la castelul lui Amberg, și, întrerupîndu-și munca, paza se strînsese în șura din grădină. Străjile stăteau cu baioneta la armă și cartușiera la șold pe sacii de grîu, încît simpla lor prezență împrumuta o nuanță amenințătoare consfătuirii ce se întrunise doar așa, de la sine, la îndemnul știrilor surprinzătoare, fără nici o înțelegere prealabilă. Prin măruntele hublouri răzbăteau razele soarelui de toamnă, luminînd în aerul plin de praf milioane de minuscule firicele de pleavă. Uneori își vîra nasul rîndașul bătrîn și, sprijinîndu-se cu spinarea de ușcior, își plimba mut privirea gravă peste

adunarea înfierbîntată și stîrnită. Cei întăritați nu vorbeau în fața vătafului, își exprimau părerea printr-o muenie îndîrjită, astfel încît doar pretențiile moderaților, de a li se mări simbriile și de a li se plăti o soldă separată, lăsa să se bănuiască despre ce anume discutau oamenii. Sub bolta întunecoasă a șopronului se condensau mut și inform cele două puncte de vedere potrivnice: trece toată servitorimea de partea lui Blendea, sau rămîne să slujească și pe mai departe la curte, în schimbul unei simbrii mai mari?

Bătrînul rîndaș umblă toată ziua între șură și tîrnat. Ba domolea adunarea servitorimii cu simpla prezență a siluetei sale înalte, exprimînd îndoială, sau cu cite un cuvînt mai scurt, aruncat ca din întîmplare, ba își reținea stăpînul de la o inițiativă necugetată, cu cite o privire plină de fidelitate, dar prevestitoare de rău. Furia și așteptarea măcinătoare de nervi îl copleșeau uneori în așa măsură pe vechil, încît îi venea să se năpustească asupra slugilor cu biciul și cu arma încărcată.

Femeia și cei doi copii se retrănsaseră cu servitorii rămași credincioși în castel, iar vătaful izbuti să-și convingă stăpînul să se mute și el după ei, lăsînd pe seama lui curtea, pînă la sosirea trupei de la oraș.

Așternură în camera mobilată cu piese vechi de mobilier franțuzesc, unde fiecare tablou, fiecare mobilă, ușile albe, în două canaturi, cu ornament baroc, fereștrele, covoarele moi și groase, toate obiectele aminteau de măriile lor. Solemnitatea locului și numeroasele obiecte iscînd gînduri cucernice exercitau o influență apăsătoare asupra dispoziției familiei. Femeia și cei doi băieți nu îndrăzneau să-și vorbească decît în șoaptă, ca nu cumva printr-un cuvînt rostit prea tare să tulbure duhul locului, care putea să se scandalizeze pînă și datorită simplei lor prezențe. În timpul meselor, Sebesi ofta jalnic și, între două îmbrucături, își aducea aminte transfigurat de măria sa, doamna baroneasă, de domnișori, și își plimba privirile cu o gingășie de urs peste familia sa, peste femeia încăpățînată, chinuită veșnic de dureri de cap, peste cei doi băietani în plină creștere. Laei n-avea decît șaisprezece ani, dar era de pe acum voinic ca un tînăr. Îi era de folos straja ce-o făcea în

aerul proaspăt al nopții și exercițiile corporale. În timp ce-și privea fiul, îl podidiră lacrimile și își îngropă fața schimonosită în palmele bătătorite. Familia îl privea consternată, nimeni nu se încumetă să-l întrebe ce pățise. Hohotele de plîns îi zguduiau trupul mătăhălos, în timp ce bîguia printre sughituri :

— Nici tu n-ai să mai fi voluntar la husari, cînd ți-o veni vremea de armată, cu toate că pe măriă sa nu l-ar fi costat decît un cuvînt !

Nevasta vechilului se porni și ea pe plîns, pe un plîns dezlinat, cu neputință de zăgăzuit, de parcă toată amărăciunea și emoțiile ultimelor săptămîni s-ar fi revărsat dintr-însa sub formă de lacrimi. Pînă și micul Marci se uita cu ochi scâldați în lacrimi la fratele său mai mare, care, bietul, n-avea să mai devină voluntar la husari !

Vegheară toată noaptea. Baricadară intrările în castel cu dulapuri mari, ferestrele indicate a-i adăposti fură fortificate cu paravane de sobă și cu piesele sobelor demontate, iar pe una din mese adunară arme cu grămada, ca la nevoie să le aibă la îndemînă, încît pe lîngă arme de vînătoare, pistoale, puști Manlicher, erau acolo cuțite vînătorești, baionete, săbii de cavalerie, ba pînă și satîre de bucătărie. Ajungea să arunci o privire asupra lor, spre a te umple de curaj. Tatăl și fiul ciuleau urechile, cu respirația tăiată, la tăcerea nopții de afară și la orice zgomot îndepărtat bănuiau apropierea camionului. În șura din grădină mai era lumină și, uneori, răzbăteau pînă la castel strigătele rîndașilor adunați la sfat. Oare vor izbuti să-i împiedice pe oamenii răzvrătiți să dezerteze sau să se răscoale ? În sfîrșit, către miezul nopții se auzi duduital salvator al motorului, și farurile automobilului proiectară la cotitură o pereche de lumini rotunde asupra castelului. Vătaful deschise poarta și camionul pătrunse clacsonînd în curte. Din el coborîră, împreună cu ajutorul de ofițer, nouă bărbați înarmați pînă-n dinți. Rîndașii își compuseseră îndată expresii mai prietenoase și tensiunea ce stăruia în curte încetă deodată.

Paza adusă de la Dej, cu excepția a doi sau trei plutonieri și plutonieri majori, consta din tineri stegari,

ba se afla între ei și un sublocotenent ; întorși de pe front, nu-și găsiseră nici o ocupație civilă în toiul dezagregării și mizeriei generale, astfel că acceptaseră cu însuflețire propunerea ajutorului de ofițer, cu atât mai mult cu cât anevoie izbuteau să se reacomodeze la psihologia existenței civile. După revoluții, din tinerii ruși de condițiile de existență burgheză se alcătuiau detașamentele ofițerești. Cîțiva purtau încă uniformă și aproape toți aduseseră cu sine mantalele lor militare. Cu cartușierele purtate la brîu sau în diagonală peste piept, aveau într-adevăr o înfățișare marțială. Sublocotenentul, un tînăr cu numele de Benczedy Ákos, care era în civilie un pașnic impiecat de prefectură, purta tunică vinătoarească cu revere verzi, pantaloni pepit și cizme galbene ca lămîia, singura-i armă fiind un revolver ofițeresc în toc de piele. Se vedea cît de colo că se considera comandantul firesc al micii trupe și de aceea disprețuiește echipamentul trupeiilor. Împachetat în cîteva ziare de la Pesta își adusese și taragotul, și din aceste ziare vechilul află de asasinarea lui Tisza István.

— Oare și așa ceva să fie cu putință ? — privi el năuc în jurul său, de parcă ar fi fost pălit în creștet, în timp ce ochii-i injectați se umplură de lacrimi. Nu pricep, adăugă el molfăit, uitîndu-se cu o expresie de reproș îngrozit de la un om la altul. Nimeni nu-i răspunse, iar cei ce se aflau în apropierea lui își feriră și ei privirile. În anii lungi ai slujbei sale înțelesese că familia Sajótelky își capătă strălucirea de la o constelație mai orbitoare, de la familia Tisza, în schimbul rotirii ascultătoare pe care o săvîrșea în jurul sistemului solar al politiciii lui Tisza István. Oare, odată ce soarele se stinge, nu se stinge și satelitul ? Sebesi începu să creadă că nu-l va mai revedea niciodată pe stăpînul său, și în durerea ce-o resimțea la aflarea știrii morții lui Tisza se ascundea de fapt doliul ce-l încerca pentru stăpînul său.

Cele două castele rivale se pregăteau de o ciocnire decisivă. La ceata inițială, alcătuită din cărbunari, Blendea mai recrutase o ceată auxiliară, constînd din douăzeci-douăzeci și cinci de inși, și cum, de pe urma împărțelii făcute, toate armele și munițiile ajunseseră în

stăpînirea sa, dobîndise o putere discreționară în sat. Ulițele nu mai erau străbătute de hoarde ameteite de băutură și nimeni nu mai dădea tîrcoale cîrciumii, jafului liber i se pusese capăt. Blendea păstra o ordine la fel de severă ca șeful de post cel mai sever. Pe domni și pe țaranii mai înstăriți nu-i prăda, ci îi silea să-și răscumpere liniștea. În acest fel scăpară badea Ferus, badea Béni, Magyarosán, învățătorul ortodox, învățătoarea văduvă, ba pînă și preotul reformat, care fu nevoit să plătească două mii de coroane, douăzeci de saci de cucuruz și patru porci. Pe primar în schimb, care nu se purtase niciodată frumos cu el, îl trată surprinzător de mărinimos. Temîndu-se de răzbunarea sătenilor, bietul primar se ascunsese încă din primele zile ale tulburărilor pe ogorul său, își săpase un ascunziș sub o căpiță de fîn, unde nevastă-sa îi aducea în taina nopții mîncare și băutură pe a doua zi. Spre nenorocul lui însă ascunzătoarea fusese descoperită, primarul prins și bătut pînă la sînge, apoi închis în cotețul găinilor, de unde, la suplicațiile nevestii și mamei sale, îl eliberă Blendea. De la evreu, în schimb, refuză să primească vreun preț de răscumpărare. Vineri seara, în timp ce tocmai ardeau luminările datinei, își făcură apariția în casă trei aprigi cărbunari, înarmați pînă-n dinți, și îi porunciră familiei îngrozite să-și ia tîlpășița din sat, cu cărțile lor împruțite, cu sfeșnicele și vasele soioase din pricina unturii de gîscă, încă în aceeași noapte. Zădarnice fură rugămințile și promisiunile lor, trebură să-și împacheteze calabalîcul în pripă și, peste noapte, escortați de cărbunari cu armele la baionetă, porniră în pribegie. În hotarul comunei, unde nu mai puteau fi văzuți, evident fără știrea și împotriva voinței stăpînului, cei trei tîlhari jefuiră nefericita familie de tot ce mai avea, încît putea fi mulțumită că scăpase cu viață. După ce se simțiră în siguranță și își mai reveniră întrucitva din groaza prin care trecuseră, Braunstein îi arătă plîngînd nevestii sale o cărticică de depunerii, cu treizeci de mii de coroane. Mulțumită lui Dumnezeu, pe asta nu i-o luaseră, fiindcă bandiții nu-i cunoșteau valoarea.

Puterea lui Blendea se extinse în decurs de o săptămână-două și asupra satelor vecine. Borzești, Frumușel, Blăjeni, Dîmboasa, Ciupud, întreaga plasă Belind ajunse în puterea cărbunarilor. Blendea îi nota pretutindeni pe domni și pe cei înstăriți, le dicta dijme grele, încolo însă păstra o ordine exemplară. O treime din aceste dijme era distribuită mercenarilor, iar celelalte două treimi le primea populația săracă din satele respective. În schimb, cîteva castele, conace și pavilioane de vînătoare părăsite sau rămase fără o apărare corespunzătoare căzură pradă mercenarilor. Abia mai rămăsese în tot ținutul casă țărănească în ale cărei odăițe lipite cu lut pe jos nu se îngrămădiseră claie peste grămadă mobile, covoare sau rufărie de pat scumpă și alte lucruri domnești. Blendea umbla zi de zi prin „țara“ sa și unde se ivea pe calu-i neastîmpărat, încins cu șerparul lui Truța, urmat de suita cărbunarilor săi împopoțonați, tot satul dădea buzna prin porți și îl sărbătorea cu însufletire :

— Trăiască Niculiță, regele nostru !

În astfel de ocazii, invalidul se ridica în șa, porunca tăcere și rostea lungi cuvîntări, în care proslăvea roadele „ocîrmuirii“ sale, sau îi făcea norodului noi promisiuni :

— Ați primit vite, grîne, mobilă, ați primit vase și îmbrăcăminte, însă omul are de trăit cu ele doar atîta cît ele îl țin. În schimb, cine are pămînt și muncește, nu-i lipsește niciodată nimic !

— Dă-ne, Niculiță, pămînt !* — urla însufletită mulțimea.

Blendea continua îngîndurat :

— Fraților, domnii și-au întabulat pămîntul pe numele lor, ca nimeni să nu-l mai poată lua de la dînșii. Degeaba vi l-aș da eu să-l lucrați, fiindcă, dacă se întorc domnii, scot înscrisul din buzunar și vă-ntreabă : al cui nume este scris aici, al meu sau al cutăruia ? Se-nțelege că este scris acolo numele domnului, iară săracul e gonit de pe pămîntul pe care l-a arat și l-a semănat cu trudă. Întîi trebuie îndreptată cartea funduară, ca domnii să nu mai aibă sprijin. Am fost la Belind în cauza cărților fun-

* În românește în textul original (n. tr.).

duare, însă domnii au avut minte, răpind toată cartea funduară la Bistrița, unde o păzesc cu armată. Însă nu vă temeți, fiindcă mîna mea ajunge și pînă acolo !

XXXI

Profeția lui Pethe se împlini. Negustorii bătură la toate porțile și cumpărară pe prețuri de nimic obiectele de preț jăcmănite. Bețivanul își făcu un timp inimă rea, apoi se luă la întrecere cu negustorii. Făcu rost de ceva bani, cumpără cu ei tutun și rachiu, se îmbracă în hainele cele mai roase pe care le avea, se amestecă cu marfa sa printre cărbunari și prinse să se tocmească ceasuri în șir pentru cîte un obiect de preț. Nu prea era bun negustor, trufia-i domnească îl năpădea mereu, însă chiar astfel izbuti să încheie cîteva afaceri bune, iar argintăria sau celelalte valori dobîndite în felul acesta le revîndu cu beneficii uriașe industriei de tăinuitori ce funcționa în orășelul vecin. Din primul cîștig de acest fel își cumpără îndată un cal, o trăsura în bună stare, îl tocmi vizitiu pe fratele prașcău al țigăncii Millya Boriska, decretîndu-l, din grandomanie, arapul său. Îl îmbracă într-o livrea veche și, cu proaspătul „arap“ pe capră, își făcu intrarea în oraș.

Cafenelele din provincie erau pline pe vremea aceea de notari, ajutori de notari, învățători, vechili și tineri fără slujbă, refugiați de prin sate, care petreceau lîngă cîte un șpriț o zi întreagă, așteptînd cu mațele ghiorăind și cu gîtlejul uscat norocul sub înfățișarea vreunei cunoștințe cu oarecare stare. Oamenii aceștia îl întîmpinară pe Pethe ca pe un mîntuitor. Lăutarii, chelnerii, patronul, se îmbulziră într-o clipită împrejurul „domnului maior“ și se încinse un chef de pomină, cum nici în timp de pace nu se prea pomenise. Peste cităva vreme, toți „clienții fugari“, cum le spuneau chelnerii celor din protipendada satelor, refugiați la oraș, mîncău, beau, cîntau, oftău la masa lui Pethe. Acesta îi pofti în cafenea pînă și din stradă pe cunoscuții săi, iar dacă zărea prin vitrină vreo

femeie ușoară curioasă, îi trimitea cu picolașul mere în glazură și alte dulciuri.

După ce înghițea destulă băutură, porunca liniște și, la început cu limba împletită, mai târziu încălzindu-se din ce în ce, prindea să-și povestească faptele de vitejie. Odată pusese pe fugă o întreagă divizie rusească cu compania sa. Asta se întâmplase în 1914, când armata austro-ungară fusese nevoită să se retragă în fața superiorității rușilor. Lupta cu compania sa în ariergardă și îi ocăra pe neputincioșii de austrieci, pînă cînd i se oferî într-o noapte prilejul de a arăta lumii ce înseamnă vitejia maghiară. Ordinul îi hărăzise misiunea ca, pe porțiunea sa de front, să împiedice traversarea Nistrului de către rușii aflați pe urmele lor. Se lăsase noaptea, însă rușii nu prea aveau chef de atac, înaintau doar în marș forțat, fiindcă probabil abia în zorii zilei aveau de gînd să-și continue urmărirea. Pethe fusese întotdeauna de părere că apărarea cea mai bună este atacul. Sub protecția întunericului trecu înot cu compania sa Nistrul, surprinse și căsăpi santinelele, apoi se năpusti ca o vijelie asupra rușilor ce se odihneau în orașel. Se iscă un haos de nedescris, rușii se împușcau între ei, iar comandantul rus, încredințat că armata austro-ungară încercase un atac cu angajarea în luptă a unor forțe mai importante, își retrase divizia din orașel, la care planurile de urmărire ale rușilor se încurcară. (Totul era adevărat, de la un capăt la altul, de asta fusese Pethe avansat la gradul de locotenent și numit îndată comandant de batalion.) Cînd ajungea aici cu povestirea sa, se prăbușea cu fața schimonosită pe masă și urla cu glasul înecat în plîns :

— Asta am meritat noi, cei ce ne-am luptat ca diavolii împielitați ? Arătați-mi un popor care să se fi luptat mai vitejește decît noi !

Unul din clienții fugari, căruia inima îi era ca un bolovan și din pricina nenorocului său personal, își pierdu stăpînirea de sine. Bărbatul voinic și în toată firea se prăbuși cu fruntea pe masă și sfărîmă paharul în palma-i crispată. Doliul se lăsă cu atîta greutate dureroasă peste cafeneaua deprinsă cu veselia obligată, ușuratică, încît pînă și ochii chelnerilor se umeziră. Din oglinda mare de perete, din vitrinele privind spre frunzarele ofilite ale

anotimpului, din ungherele întunecate ale cafenelei, din fotoliile umbroase de pluș prăbușirea înainta ca un tumbult sumbru, neîndurător, și ecerul ei neîmpăcat se strîngea tot mai mult. Pethe își înălță fața scăldată în lacrimi și, cu glasul înăsprit de emoție, porunci să-i fie chemat arapul din stradă. Feciorașul vîrit în livrea se ivi în cafenea cu un rinjet țigănos pe față. Pethe îl îmbrățișă, îi sărută obrajii tuciurii și, de emoționat ce era, crezu el însuși ceea ce spune :

— Prieteni, arapul acesta este un turc viteaz, care a luptat alături de noi pe front. Nu este popor mai viteaz decît cel ture pe întreg pămîntul. Cînd turcul ăsta ne-a văzut luptînd, m-a îmbrățișat și mi-a spus : „Camarade, de azi înainte sînt una cu voi“.

Una din chelnerițe găsi însă mutra turcului prea țigănoasă și, într-un moment de neatenție, îl ciupi vîrtos de coapsă, la care arapul scoase un țipăt și prinse să înșire, într-o țigănească autentică, injurături teribile.

După orgia de mai multe zile, Pethe se întoarse în sat și se așternu pe treabă cu puteri reînnoite. (Pe jumătate ironic, pe jumătate serios își spunea antreprenor și, cu mintea încețoșată de băutură, le explica chelnerilor ce greu își cîștigă un antreprenor pîinea ; firește, pînă fusese moșier nici n-o bănuise.) Aceste două săptămîni aveau să fie ultima perioadă senină din viața lui Pethe. Lumea care ar fi putut să-l disprețuiască zăcea în ruine, reprezentanții ei fugiseră sau se pitiseră prin casele lor. Lumea nouă, pe cale de a se înfiripa, n-avea încă etalon. Cine știe dacă nu antreprenorul avea să fie tipul ei dominant ? Numai că și concurența cunoștea calea de a-l compromite, astfel că frumoasa carieră nouă a lui Pethe se frînse în plină ascensiune. În sat se răspîndi zvonul că Pethe ar fi iscoada domnilor și că ar căuta să afle la cine se găsesc lucrurile de preț ale boierilor. — Întocmește listă despre ele — li se spunea țăranilor, ca să-i sperie —, cînd domnii or să se întoarcă, vor ști la cine să-și caute avutul ! — Conjunctura lui Pethe luă dintr-odată sfîrșit. Nu era ban sau promisiune cu care țăranii să mai poată

fi înduplecați. Nici în casă nu-l mai lăsau să intre, ba refuzau pînă și să stea cu el de vorbă.

De îndată ce-și cheltui și ultimul ban, se prezentă vechilului și ceru să fie primit în rîndul gărzii castelului. Sebesi îl întîmpină cu bucurie, deși auzise și el de zvonurile răzlete, însă ele alterau prea puțin statutul social de boier al ex-căpitanului.

Vechilul se bizuia pe garda numeroasă a domeniului și, din motive de prestigiu, refuza să trateze cu Blendea, cu toate că popularitatea invalidului sporea pe zi ce trecea, încît era de temut că, într-o bună zi, va chema sub arme populația satelor din jur și va afuma cuibul de viespi din Șieu. La încăpățînarea vechilului, Blendea răs-punse deocamdată printr-o blocadă severă. La capătul căilor de acces spre castel stătea de pază cîte-un om înarmat, întorcîndu-le din drum pînă și pe servitoare, dacă se încumetau să iasă pentru ceva.

La curte, viața era cu toate acestea veselă. Vinul înfundat adăsta în mari găleți cu apă și, în salonul pentru fumat, străjile își dădeau cărțile de joc din mînă în mînă. Cei cărora le venea rîndul să facă de pază se ridicau, iar schimbul se așeza în locul lor. Pethe, Sebesi și cumnatul său jucau partide pînă în tîrziul nopții și mizele erau atît de mari, încît toți cei teferi se strîngeau în jurul lor, urmărind cu atenția încordată întorsăturile cumplitei bătălii. Vechilul cîștiga într-una și, spre marele necaz al celor care pierdeau, observa malițios :

— Se-ntorc banii !

Încălzea în sine, cu un rîs grohăitor, nădejdea că, avînd oleacă de noroc, va putea recîștiga groaza de bănet pe care o plătea ca soldă gărzii. La cîte o întorsătură mai dramatică, pînă și străjile din tură veneau să chibițeze, și nu se puteau opri să nu pună cîte o sumă pe cartea căruiva. Sebesi tolera cu viclenie neglijența, nu pretindea respectarea regulamentului de campanie, fiindcă dorea să i se întoarcă bănuții.

Într-una din după-amieze, un fecioraș ceru să intre pe poartă și îi aduse vechilului un răvaș scrijelat pe hîrtie de împachetat. Sebesi silabisii scrisul, apoi rupse cu înverșunare hîrtia în bucățele :

— Tîlharul, se iscălește ca un rege : „Niculiță“ ! Ehei, de mi-ar cădea în mînă, are multe de plătit.

Acest nou refuz își avu rezultatul încă în aceeași noapte. Abia se lăsă întunericul, că din parcul de castani izbucni o flacără și-o explozie îngrozitoare cutremură văzduhul. Cîteva geamuri se sparseră zăngănind, iar de pe pereți tencuiala căzu în bucăți cît palma. Blendea făcuse rost de dinamită din ținutul de mineri din apropiere și aruncase în aer o porțiune bunicică a zidului ce împrejmua castelul. Prin spărtura iscată năvăli în parc o ceată întreagă și, din adăposturile naturale ale straturilor grădinii, deschise un foc sălbatic asupra castelului.

În încăperi se produse o mare zarvă. O parte din paznici abia se țineau pe picioare de beți ce erau sau din pricina nopților pierdute, încît doar la țipetele sfișietoare ale soției vechilului își mai veniră oarecum în fire. Ca noroc, rîndașii vegheau și, din curtea cu acareturi, asediatorii fură întîmpinați cu un foc zdravăn. Garda se dezmetici și ea din amețeala-i alcoolică și deschise un foc frontal împotriva inamicului pătruns în curte. Pethe, cu toate că era amețit de băutură și din pricina cărților de joc abia dacă închisese ochii zile în șir, se furișă cu pușca sa în balcon, coborî scara, ocoli linia de foc inamică tirîndu-se pe burtă și deschise foc din flanc asupra ei. Cu această faptă de armă, situația apărării se îmbunătăți simțitor. Cărbunarii se ținură bine toată noaptea datorită grueților și straturilor de pămînt ale parcului de castani, și abia în zorii zilei se retraseră, ca nu cumva în lumina ce prindea să mijească să poată fi împușcați cu ușurință. Toate geamurile castelului zăceau împrăștiate în mii de cioburi, de parcă le-ar fi tocat o grindină. În rîndurile apărătorilor se semnală și o rănire gravă, care prin consecințele ei era să compromită întreaga victorie. Benczédy, impiegatul de prefectură cu pantaloni pepit și cizme galbene, care își petrecea timpul fie jucînd cărți, fie cîntînd la taragot, băuse atît de mult din bunăvoința melomanilor, încît dormise buștean toată noaptea. Cînd, dezmeticit într-o oarecare măsură spre zorii zilei, își dădu seama de evenimente, își scoase turbat revolverul din buzunar și prinse să strige printre scrișnete de dinți :

— Aștia îndrăznesc să atace cu armele o casă de domni maghiari !

Înainte ca vreunul din cei de față să-l fi putut reține, se năpusti pe balcon și prinse să tragă orbește cu revolverul în toate direcțiile. Cîțiva se luară după el, spre a-l tirî în castel, însă era prea tîrziu, fiindcă un glonte bine ochit îl doborîse. Starea lui se înrăutăți pînă dimineța în așa măsură, încît se impunea o intervenție medicală, însă aici era dificultatea, odată ce asediatorii nu îngăduiră să fie transportat. În cele din urmă, Sebesi fu nevoit să-l trimită pe bătrînul vâtaf la Blendea, spre a începe tocmeala.

După o jumătate de oră de pertractări, vâtaful se și întoarse cu condițiile, însoțite de un răvaș scris pe hîrtie de împachetat :

„Domnul vechil mă știe ce fel de om sînt am atîția soldați căl bat și pe machenzăn, pe rănit nul las să iasă pînă cînd domnu vechil nu plătește, îmi trăbă ovăz și fin la cai bani nam cu ce plăti îl rog pe domnu vechil să plătească și eu mă jur că va fi pace și pe rănit îl puteț scoate, cu stimă“.

Sebesi vroia cu tot dinadinsul să se tocmească asupra prețului impus, așa că îl somă pe invalid să vină la castel și să stabilească personal lucrurile. Cărbunarii bănuiră o capcană la mijloc și pretinseră ca, pe timpul cît căpetenia lor se va afla la castel, vechilul să-l dea ostatec pe cumnatul său. Ajutorul deofițer primi destul de palid la față propunerea, însă cum tot timpul arborase o vitejie neînfîrîntă, nu voi să se facă de rîs și își acceptă soarta cu resemnare. Cărbunarii îl încuiară într-o casă țărănească apropiată și postară santinele înarmate la poarta ei.

În fața porții, Blendea descălecă, dădu frîul aghiotantului său și trecu șchiopătînd prin fața apărătorilor castelului, care îl măsurau din priviri cu o curiozitate neprefăcută. Lui Blendea îi plăcu admirația domnilor. Răspunse cu un zîmbet plin de siné, însă sumbru, privirilor adversarilor săi și, în măsura în care i-o îngăduia invaliditatea, se strădui să calce plin de demnitate. În posesia puterii, scăpase de schima aceea nervoasă și pocită pe care o deprinsese în anii de război.

Sebesi se afla în mare încurcătură și, cu ochii înroșiți de nopțile pierdute, privea mereu în pământ : „Eu sînt de părere că dacă piere un cal, rămîne hamul pustiu, dacă jăndarul nu-și face datoria, în locul lui vine altul, mai deștept, mai învățat, fiindcă mie nimeni să nu-mi spună că numai obîrșia are importanță, uitați-vă la omul ăsta, a fost rănit pe front și a rămas olog, mai trebuie recunoscut că nici înainte de război nu fusese printre cei dintîi, căci fusese fruntea cozii, un pălmaș prăpădit, cu toate acestea a ajuns aici, ca să le poruncească celor de-un rang și de-un neam cu dînsul, ba să poată vorbi cu un om de cultură aleasă, cum sînt eu, ca și cum aș fi de-o seamă cu el.“

Sebesi își conduse oaspetele în castel și invalidul se instalează cu demnitate lîngă o măsuță rotundă, lustruită, pe care se înșirau figurine mărunte de porțelan. Luă cu multă atenție în mînă un husar cu pantaloni roșii și dolman albastru, de pe care nu lipsea nici măcar aurirea pîtenilor, a nasturilor și a stelelor de pe guler, și prinse să-l răsucească cu admirație în palma sa cafenie, aspră, în ale cărei riduri se îmbibase adînc scrumul și murdăria :

— Am zis, nu cer mult, să-mi plătească domnu' vechil un miar, iar domeniul zece miare, zece care de fîn, douăzeci de saci de ovăz și patruzeci de saci de grîu.

Vechilul sări mînios :

— Omule, vină-ți mîntea la loc, de unde să plătesc atîta ? N-am nici o mie de păduchi, necum o mie de coroane ! Apăi, ce fel de măsură este aceea ca să plătească domeniul ? Fără știrea domnului baron, eu nu pot plăti nici un bănuț, altmînteri cum am rămîne cu cîntea ? Căci fără cînte nu se poate trăi, o știi și dumneata, prietene, mie nimeni să nu-mi spună că n-ai destulă școală, ai destulă minte ca să știi cît datorezi cîntei. Adă și na ! Eu dau, însă să-mi fie cu iertare, în ce măsură voi fi eu în mai deplină siguranță între aceste ziduri după ce plătesc banii aceia ?

Blendea reaseză cu precauție pe masă figurina de porțelan, o împinse chiar de cîteva degete mai spre interior, ca nu cumva să cadă pe jos, apoi se ridică în picioare și nu spuse decît atîta :

— Eu nu mi-s precupeață ca să mă târguiesc și să înșel, dacă domnul vechil plătește, bine, dacă nu, e și mai bine. Întreabă-i pe domnii care au plătit, dacă i-am înșelat cumva ? Doamne-ajută, știi bine ce-mi trebuiește.

Întinse mîna către vechil și ieși șontorog, dar cu pași hotărîți. Din prag se întoarse pe neașteptate și întrebă liniștit :

— Batem palma ?

Vechilul se uită cu ochi sfredelitori la fața tăbăcită și decisă a invalidului, apoi răspunse și mai liniștit, nu însă fără oarecare ironie :

— Fie !

Blendea se înapoie șchiopătînd cu solemnitate, bătu palma cu vechilul, îi strînse îndelung mîna, aproape cu o emoție afectuoasă, în timp ce ochii-i negri, blajini, pluteau într-o lumină umedă, ca și cum în orice clipă ar fi putut să țîșnească din ei lacrimile recunoștinței.

— Știam eu că domnu' vechil este un om de omenie, însă sînt și eu de omenie, să nu-mi plătești nimic, ajunge dacă plătește domeniul.

Fu acum rîndul vechilului să se înduioșeze și prinse să-și schimonosească atît de ciudat mustața, de parcă și-ar fi pompat năclăială din nas.

Invalidul stătu un timp pe gînduri, apoi spuse confidențial :

— Domnule administrator, aș avea o întrebare.

— Anume ? — făcu bănuitor Sebesi.

— Am cumpărat, adică nici n-am cumpărat eu, ci nevastă-mea a cumpărat o moșioară de cîteva iugăre.

— Asta mai zic și eu ! Asta-mi place ! — exclamă vesel vechilul și îl bătu pe umăr pe invalid, cu un rîs complice. Trebuie pus ceva de o parte, ca să rămînă și pe mîine, păcat să dai totul pe gît, las' să rămînă și oleacă de pămînt, și oleacă de bani, și oleacă de una-alta, pentru nevastă un laibăr călduros de catifea, fiindcă i-e frig sărăcuței. N-are să țină asta mereu la fel, ai să mai umbli dumneata și cu o bîtă mai scurtă, amice !

Blendea continuă șiret :

— Acu', eu te rog să-mi dai sfatul dacă să-i fac în-tabularea, sau să folosesc pămîntul fără vreun înscris ?

— Eu sînt de părere, amice, că tot ceea ce are un

înscriș este sigur. Dacă plugul vecinului meu se rătăcește în tabla mea, numai ce-l aduc pe primar cu copia funduară, însă dacă nu este în regulă înscrișul, praful s-alege, cu minciuna tîlharii de potroacări îți scot și ochii din cap, însă de-i arăt cumva extrasul de carte funduară, atunci eu mi-s domn ! Și încă ce domn !

Blendea simți tulbure că dreptul de proprietate și situația funduară nu sînt unul și același lucru, însă nu fu în stare să-și formuleze îndoiala. Bănuia că dreptul este ceva ce ține de spirit, care nu poate fi ucis în litera lui, însă cum dorea fierbinte ca, prin mijlocirea literii, să poată nimici și spiritul legilor vechi, și cum nu găsi, oricît își bătu capul, altă soluție, părerea vechilului îl întări în convingerea că multe atîrnă de cartea funduară — poate totul...

Mulțumi pentru lămurirea primită și se ridică din nou. Se duse șontic pînă la ușă, însă din prag se mai întoarse o dată și rosti, cu o privire întunecată :

— Castelul și averea au scăpat, datorită domniei tale, însă pămîntul vi-l scot de sub tălpi.

XXXII

Gripa spaniolă făcuse victime și înainte, sporadic, dar nu bătuse în mod deosebit la ochi, fiindcă îi secerase mai cu seamă pe bătrîni și pe bolnavi. De îndată însă ce vremea se răci și deveni mai umedă, izbucni cu atîta virulență, încît doborî jumătate din sat. Abia rămăsese casă în care să nu fi zăcut unul sau doi oameni cu febră mare, dureri de cap, tuse, hemoragii nazale și alte simptome chinuitoare. Îndeosebi copiii mureau cu o iuteală deznădăduitoare, și nu trecea o zi fără ca bătrînul Russu sau preotul reformat să nu fi petrecut la cimitir sicriase de lemn nevopsit. Dacă se rătăcea uneori cîte un medic în sat și zărea muribunzi învinețiți și umflați, se deștepta într-însul bănuiala că asta e de fapt ciumă pulmonară. Poporul răbda apatic această nouă încercare, fiind ferm convins că Dumnezeu îl pedepsise datorită ravagiilor revoluționare. Cei pe care epidemia nu-i răpusese încă, se

îmbătau zi de zi cumplit, fiindcă pînă și medicii erau de părere că alcoolul te ferește de îmbolnăvire. Nu suportau să vadă suferințele celor din familie, astfel că își petreceau ziua la cîrciumă sau la biserică, așteptînd să primească știri de pe la casele lor. De îndată ce venea cineva plîngînd cu vestea, bărbatul turtit de băutură, cu înfățișarea întunecată, își făcea cruce, prindea să se roage cu limba împiedicată, apoi o lăsa baltă fiindcă se încurcase, și o pornea clătînîndu-se către tîmplar. Nu mai erau nici domni, nici săraci, fierberea și excesele naufragiaseră sub voința nimicitoare a firii. Biciul epidemiei reîntorsese viața în albia ei obișnuită.

Blendea se pomeni într-o bună zi că oamenii săi zac pe parchetul gol al saloanelor castelului, înfășurați în covoare, plapume și piei de fiare, împrejurul sobelor sau căminelor încărcate pînă la refuz, ale căror uși sau gratii se încingeau pînă la incandescență de dogoarea exagerată. Tușeau, blestemau, se rugau și îl implorau pe stăpîn să-i trimită acasă. Cei ce rămăseseră teferi sforăiau și ei beți morți în culcușurile lor, încît Blendea izbutea să-i scoale în picioare de cîte ori avea o poruncă de dat, doar scuturîndu-i și ocărîndu-i.

Blendea simți că ursita intervenise și îi ridicase în cale piedici de neînvins. Refuza însă să se resemneze, astfel că duse lupta mai departe. Îi ducea popii daruri scumpe, aprindea duzini de lumînări împrejurul iconostasului și le interzise cu severitate oamenilor săi băutura. De îndată ce izbuti să mai toarne oleacă de suflet într-inșii, porni în fruntea cetei sale mînjite de scrum la ultima, la marea bătălie. Cărbunarii nu prea înțelegeau intenția căpeteniei lor, nici nu le prea păsa dacă oamenii primesc pămînt sau ba, ci nădăjduiau doar ca și la oraș să aibă ce jefui.

Cărbunarii plecară înspre Bistrița într-o dimineață de noiembrie cu ninsoare. Aveau de gînd să ocupe judecătoria și să-i silească pe domnii judecătoriei să transcrie pămînturile ce figurau pe numele domnilor asupra satului. Dacă cumva aveau să se codească, Blendea era decis să pună să se care în curte cărțile funduare, împreună cu întreaga arhivă, și să dea foc la toată grămada aceea de hîrtii netrebnice. Odată ce pămîntul nu putea fi al sa-

tului, piardă-și și domnii dreptul asupra lui ! Fiecare să ocupe atît pămînt cît poate cultiva, iar dacă nu mai există carte funduară, nici domnii n-au cum să-și ceară drepturile asupra moșiilor pierdute.

Era către prînz cînd, din străzile mărginașe acoperite de zăpadă, cotiră în piața orașului. Sub zidurile marii biserici săsești, cu turnuleț lîngă turn, fanfara militară cînta o horă, și ritmul ei aprins asedia victorios zidurile străvechilor case cu acoperiș țuguiat. În mijlocul pieții, vreo cincizeci-șaizeci de bărbați și femei dansau roată hora. De sub paltoanele lor de iarnă se zăreau catrințele cusute îmbelșugat cu fir și mătase roșie sau cioarecii lungi de pînză. Vîntul flutura peste tot tricolorul roșu, galben și albastru. La intrarea clădirilor publice făceau de gardă soldați cu căști pe cap și, de sub bolta porților, se căsca întunecat gîtlejul negru, uleios al mitralierelor. Răsunau comenzi, însă nu vechiul „*habt acht !*“, ci „drepti“ !

Blendea înlemnise de parcă picioarele i-ar fi prins rădăcini în pămînt, și privea steagurile și soldații cei noi. Inima îi fu strînsă de o durere amorțitoare, simțind că pînă și Dumnezeu îl păcălise. Sus, la munte, visase despre o lume care să n-aibă nici notar, nici jandarmi, și unde sătenii să fie propriii lor stăpîni. Ca să nu mai atîrne de domni, ci numai și numai de Cristos și de biserica lui. Să fi fost mincinoasă nădejdea de care i se umplea inima în nopțile petrecute sus, la munte, și care îi dăduse puterea să treacă la acțiune ? Dezamăgirea căscă în conștiința lui o prăpastie îngrozitoare, încît i se părea că toate cîte săvîrșise între timp îi fuseseră inspirate nu de Cristos, ci de diavol. Diavolul își bătuse cumplit joc de dînsul, iar el îi dăduse ascultare ca un zălud. În rîndurile dîndărăt, calul unuia din cărbunari își scutura din cînd în cînd capul și, în amețeala chinuitoare a dezamăgirii, lui Blendea i se păru de parcă diavolul și-ar scutura batjocoritor urechile. Teamă îl copleși dintr-o dată și prinse să tremure pentru viața sa, fiindcă voia să trăiască, ca să poată scăpa de pedeapsa de veci a iadului. Dacă nu i-ar fi fost rușine de oamenii săi, ar fi dat pinteni calului, l-ar fi întors și nici nu s-ar fi oprit pînă acasă.

Cărbunarii înțeleseră cum stau lucrurile și își întoarseră fără vorbă caii. Lumea cea liberă se isprăvisese, fiecare putea să-și ia catrafusele și să se ducă acasă. Se risipiră unul câte unul, pe la răscruci, unii apucînd-o la dreapta, alții la stînga, pe drumurile acoperite de zăpadă. Așa cum se cade să procedeze orice oștire înfrîntă, își ascunseră cu prudență însemnele trufașe, ca nu cumva soldații regelui Ferdinand, care umblau pretutindeni, să-i taxeze drept inamici. Mintenele, penele, podoabele se făcură nevăzute prin desagi, baionetele dispărură și ele, unii își înfășurară armele în zdrențe. Nu mai așteptau ordine și, de altfel, nici nu mai era cine să le deie.

Pînă să ajungă în hotarul Șieului, singur bătrînul Păcuraru rămase alături de Blendea, cu toate că și el putea s-o apuce înspre sătucul lui de munte. În poarta căsuței coșcovite a pălmașului își luă rămas bun și el, un rămas bun fără lacrimi, cum se cuvine între oameni bătrîni, trecuți prin încercări fără număr.

Ioana crăpa lemne în ogradă. Văzîndu-și soțul, nu-i veni să-și creadă ochilor. Bucuria și teama o amuțiseră. Blendea își desfăcu de la brîu chimirul și sabia, le depuse pe capra din lemn negeluit și apucă toporul din mîna femeii. Ea se plecă cu o mișcare instinctivă, și sărută mîna bătătorită a bărbatului. Blendea răbdă un timp nemîșcarea, apoi se sătură să nu facă nimic și se apucă să crape, cu lovituri viguroase, lemnele aflate pe butuc.

Sus, în văzduh, se adunau nori gălbui de zăpadă. Cum cerceta cerul din priviri, Blendea își aminti de puterea sa dusă. Vreme de trei săptămîni fusese stăpînul plasei, mai temut decît însuși pretorul.

Lector: PAUL DRUMARU
Tehnoredactor: ȘTEFAN LEPOIEV

*Format carte: 16/54×84. Bun de tipar 18.01.1975.
Apărut 1975. Tiraj: Broșate 1600+40; legate 1/1, 1000+50.
Hirtie tipar înalt A. Format 84×108 g/mp 63. Planșe 1.
Coli editură 17,23. Coli tipă 19,50 A19062/74.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/749 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România